Міністерство охорони навколишнього природного середовища України
Національна академія наук України
Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного

Зелена книга України

Рідкісні, такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання, які підлягають охороні

Київ 2009

УДК 581.524 : 502.75 (477)
ББК
Д

Зелена книга України /під загальною редакцією члена-кореспондента НАН України Я.П. Дідуха – Київ: Хімджест, 2009. - 490 с.

Книга є офіційним державним документом, в якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні. У кожній з 160 статей міститься така інформація: наукова назва рослинного угруповання, його синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус, поширення в Україні, фізико-географічні умови, біотоп, фітоценотична, аутфітосозологічна та ботаніко-географічна значущість, ценотична структура та флористичне ядро, потенціал відновлюваності, вид режиму збереження, біотехнічні і созотехнічні рекомендації, джерела інформації, картосхема поширення угруповання.

У книзі подаються 88 ілюстрацій угруповань. Вміщено також нормативні документи про Зелену книгу України.

Видання розраховане на державні, наукові і громадські установи та організації, навчальні заклади, фахівців у сфері збереження біорізноманіття, активістів зеленого руху.

Редакційна колегія

Дідух Я.П. (голова редакційної колегії, відповідальний редактор)
Дубина Д.В. (заступник відповідального редактора)
Устименко П.М. (заступник відповідального редактора)
Вакаренко Л.П. (відповідальний секретар)

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
(протокол №16 від 16.11.2008)

Затверджено наказом Мінприроди від .... №.........

З -------------------------

© Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, 2009

ISBN

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 29 серпня 2002 р. №1286

ПОЛОЖЕННЯ
про «Зелену книгу України»

1. Зелена книга України (далі – Зелена книга) є офіційним державним документом, в якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні.
2. Зелена книга є основою для розроблення охоронних заходів щодо збереження, відтворення та використання занесених до неї природних рослинних угруповань. Охорона цих угруповань спрямовується на збереження їх ценотичної структури, популяцій рідкісних видів рослин та умов місцезростання.
3. Визначення природних рослинних угруповань, які підлягають занесенню до Зеленої книги, здійснюється відповідно до методики, що затверджується Мінекоресурсів України.
4. Охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги (далі - рослинні угруповання), забезпечується шляхом:
   - установлення їх особливого правового статусу, врахування вимог щодо охорони цих угруповань під час розроблення нормативно-правових актів;
   - створення на місцевостях, де існують угруповання, біосферних заповідників, інших територій та об’єктів природно-заповідного фонду, в тому числі транскордонних;
   - врахування спеціальних вимог щодо їх збереження під час розміщення продуктивних сил, вирішення питань відведення земельних ділянок, розроблення проектної та проектно-планувальної документації, проведення екологічної експертизи тощо;
   - проведення постійного спостереження (моніторингу) за їх станом та необхідних наукових досліджень;
   - запровадження особливих видів режиму збереження;
   - проведення відповідної еколого-просвітницької роботи та інформування громадськості про їх стан;
   - установлення адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження угруповань та їх місць зростання;
   - приєднання України до відповідних природоохоронних конвенцій, укладення міжнародних угод у цій сфері.
5. Відтворення природних рослинних угруповань здійснюється на основі науково обґрунтованих заходів шляхом:
   - сприяння їх природному відновленню;
   - запобігання небажаним змінам та негативному антропогенному впливу;
   - формування їх на штучно створених об’єктах природно-заповідного фонду.

6. Організація охорони та відтворення рослинних угруповань забезпечується Мінекоресурсів та іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства.
7. Зелена книга містить таку інформацію: біномінальна наукова назва рослинного угруповання, його синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус, поширення в Україні, фізико-географічні умови, біотоп, фітоценотична, аутфітосозологічна та ботаніко-географічна значущість, ценотична структура та флористичне ядро, потенціал відновлюваності, вид режиму збереження, обґрунтування необхідності здійснення охорони, біотехнічні і созотехнічні рекомендації, джерела інформації, картосхема поширення угруповання.
8. Пропозиції щодо занесення до Зеленої книги чи вилучення з неї рослинних угруповань можуть подаватися науково-дослідними установами, державними та громадськими організаціями, окремими вченими, фахівцями, що займаються охороною та використанням природних рослинних ресурсів, разом з відповідним науковим обґрунтуванням із зазначенням відомостей про ботаніко-географічне та історичне значення, рідкісність, кількість місць зростання та їх площу, рівень стабільності екологічних умов та інших показників, що свідчать про необхідність вжиття заходів для охорони певних угруповань.
9. Ведення Зеленої книги покладається на Мінекоресурсів і фінансується за рахунок державного бюджету.
10. Державний контроль за дотриманням вимог щодо охорони, відтворення та використання рослинних угруповань здійснює Мінекоресурсів.
11. Мінекоресурсів забезпечує:
    - офіційне видання Зеленої книги не рідше, ніж один раз на 10 років та розповсюдження її примірників;
    - оперативне інформування зацікавлених органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій та громадян про зміни, що вносяться до Зеленої книги.

Передмова

На сучасному етапі природокористування відбувається тотальна глобалізація екопроблем – зміна клімату, руйнування озонового шару, кислотні дощі, спустелювання, втрата біорізноманіття в масштабах планети тощо. Тепер стала очевидною необхідність зміни ідеології традиційних стосунків суспільства з природою, що базуються на засадах панування людини над природою, невичерпності її ресурсів і необмеженого їх споживання, на якісно нові – що керуються ідеологією самоцінності природи, самоусвідомлення людиною рівноправності усього живого, збалансованого (сталого) використання природних ресурсів в інтересах прийдешніх поколінь.

Протягом останніх ста років здійснено десятки спроб зменшити руйнівну діяльність людської спільноти шляхом обґрунтування та втілення різних природоохоронних ініціатив. Ініційовано створення заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків, зоопарків і ботанічних садів, складання «червоних книг» та «червоних списків» видів тварин, рослин і грибів тощо. Зокрема, для запобігання негативним наслідкам господарської діяльності людини та послаблення антропогенного навантаження на біосферу суспільство розробило й утілило в життя концепцію охорони генофонду, засновану на ідеології відновлення (Шеляг-Сосонко, Ємельянов, 1997).

Однак всі вищезазначені та інші заходи, спрямовані на охорону і збереження довкілля, виявилися недостатніми. Вони не мали екосистемного характеру, тому заздалегідь були приречені лише на тимчасовий і локальний успіх у зв'язку з усе зростаючим тотальним антропогенним впливом на екосистеми. За цих умов критично важливою стає роль фітостроми – рослинної складової біосфери, її базового автотрофного блоку. Саме ця компонента на сьогоднішній день протистоїть руйнівній людській діяльності, компенсуючи останню продукуванням органічної речовини, абсорбцією забруднюючих і токсичних речовин, виконуючи десятки інших функцій – ландшафтноорганізуючу, ґрунтотвірну, водорегулюючу, атмосфероочисну, кліматостабілізуючу, рекреаційну, естетичну та багато інших.

Сучасні темпи денатуралізації природних ландшафтів призвели до збіднення не лише видового складу, а й фітоценотичного різноманіття. Поряд зі збереженням фітогенофонду, сьогодні пріоритетним є охорона фітоценофонду як функційної, передусім енергетичної, основи біосфери. Тому вкрай необхідною у природоохоронній діяльності є зміна акцентів – зі збереження фітогенофонду, зокрема, на збереження фітоценофонду. Це випливає також із сучасного стану біосфери, принциповою рисою якого є те, що її функційний стан погіршується значно вищими темпами, ніж генетичний (Стойко, Шеляг-Сосонко, 2005). Шляхом охорони природної рослинності розв'язується триєдина екопроблема – збереження фітоценофонду, фітогенофонду та екосистем,

в яких відбувається розвиток фітоценозів. Таким чином, завдяки розвитку системної природоохоронної концепції з’явилися аргументи стосовно необхідності охорони рідкісного фітоценофонду, що і є призначенням Зеленої книги. У методологічному відношенні її принциповою перевагою перед Червоною книгою є системний підхід, а в практичному – збереження як генетичних, так і функційних основ біосфери.

Ідея створення «Зеленої книги» виникла в Україні. Історія її втілення пройшла два етапи: науковий та нормативно-правовий (Зелена книга ..., 2003). Ця проблема почала дискутуватися ще з початку 60-х років. Необхідність охорони типових корінних угруповань нарівні з рідкісними вперше теоретично обґрунтував Є.М. Лавренко (1971). Згодом на необхідність охорони раритетних угруповань вказували Б.П. Колесников, А.М. Семенова-Тянь-Шанська, С.М. Стойко та В.М. Тихомиров (1974). Ця ідея поступово стала привертати увагу ширшого кола ботаніків. З метою її практичної реалізації в 1982 р. у Москві була проведена I Всесоюзна конференція з охорони рідкісних рослинних угруповань, на якій було розглянуто й заходи щодо їх збереження (Стойко, 1983). У 1983 році на VII з'їзді Всесоюзного ботанічного товариства запропоновано виділити сім категорій унікальних, рідкісних і типових угруповань, що потребують пасивної охорони чи регулювання за допомогою різних господарських методів. На цьому ж з'їзді Ю.Р. Шелягом-Сосонком та Т.Л. Андрієнко був представлений проект Зеленої книги України (Шеляг-Сосонко, Андриенко, 1983). У 1987 році українські ботаніки вперше у світовій природоохоронній практиці реалізували ідею охорони раритетних угруповань, розроблені теоретичні основи їх збереження, обґрунтовані показники виділення раритетних угруповань, запропоновано структуру Зеленої книги України та здійснено її видання у вигляді монографії (Зеленая книга ...,1987). До цього видання включено 127 раритетних лісових, чагарникових, чагарничкових, лучних, болотних і водних угруповань різного синтаксономічного рангу – від формації до асоціації (загальною кількістю понад 630 асоціацій). Для кожного із синтаксонів наведені мотиви та категорія охорони, поширення, картосхема, екологічні умови, синтаксономічний склад, будова, видовий склад, флористичне ядро, фактори загроз та скорочення ареалу, заходи збереження.

Крім того, науковцями були складені списки рідкісних рослинних синтаксонів для окремих природно-географічних регіонів (Тасєнкевич, 1975; Смык, 1984; Стойко, Вантух, 1988; Мазур, 1988; Мілкіна, 1984, 1990, 1992; Ковальчук, Кльоц, 1994; Попович, Устименко, 1998). У 1998 році опублікована праця (Стойко та ін., 1998), в якій подано характеристику 233 рідкісних синтаксонів різного рангу західних областей України. У 2002 році була видана монографія «Зелена книга України. Ліси», яка містить загальну характеристику лісів України та аналіз їх раритетного ценофонду. У літературі розгорнулася дискусія щодо науково-методичних основ створення та структури Зеленої книги України як офіційного видання (Шеляг-Сосонко, Андрієнко, 1996; Зелена книга..., 2003; Голубець, 2006; Дідух 2006; Устименко та ін., 2006).

У сучасній українській правовій базі щодо природної складової довкілля статус Зеленої книги визначається Законом України «Про рослинний світ»

(1999) та Положенням про Зелену книгу України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів від 29 серпня 2002 року № 1286.

Рослинність України характеризується значним синтаксономічним багатством, що пояснюється її географічним положенням. На території України розташовані чотири геоботанічні області – Європейська широколистянолісова, Європейсько-Сибірська лісостепова, Європейсько-Азіатська степова та Присередземноморська. Західна частина України охоплює оригінальну у фітоценотичному плані Східнокарпатську гірську підпровінцію, а на півдні розташована Гірсько-Кримська підпровінція. Особливості географічного положення, рельєфу та клімату зумовили формування на території України багатої природної рослинності, представленої лісовим, чагарниковим, степовим, лучним, болотним, водним, галофітним, томілярним, псамофітним, петрофітним, кальцеофітним типами рослинності, угруповання яких об'єднані майже у 3800 асоціацій 348 формацій (Продромус..., 1987). Фітоценотичне багатсво та фітоценорізноманіття характерне і для природних регіонів України. Для рослинності Українського Полісся встановлено 1480 асоціацій 159 формацій; подільської частини Лісової зони — 649 асоціацій 120 формацій; Українських Карпат — 1305 асоціацій 140 формацій; лісостепової зони — 1335 асоціацій 184 формацій; степової зони — 1912 асоціацій 239 формацій; гірського Криму— 716 асоціацій 59 формацій. Виконані дослідження базуються на великому і критично узагальненому фактичному матеріалі, який: 1) опубліковано у численних наукових працях (монографіях, статтях, збірниках, дисертаціях), 2) зберігається у наукових фондах (фітоценотеці), звітах науково-дослідних робіт, 3) зібраний під час польових досліджень рослинності за період 1960-2008 років.

«Зелена книга України» включає 160 статей, в яких дається відповідна інформація про 800 асоціацій рослинності України, серед яких є рідкісні (347), такі, що перебувають під загрозою зникнення (354) та типові (99). Статті згруповані відповідно до типів рослинності: лісова (72 статті, 308 асоціацій), чагарникова і чагарничкова рослинність Карпат і Криму (9 статей, 32 асоціації), степова (25 статей, 222 асоціації), трав'яна і чагарничкова рослинність ксеротичного типу на відслоненнях та пісках (8 статей, 32 асоціації), лучна (6 статей, 20 асоціацій), болотна (11 статей, 39 асоціацій), галофітна (3 статті, 10 асоціацій), водна (26 статей, 137 асоціацій).

Рубрики статей містять таку інформацію:

Назва асоціації – подається за домінантною класифікацією українською (в авторській редакції) та латинською мовами (Шеляг-Сосонко и др., 1991). Якщо охороні підлягає більше однієї асоціації, що належать до одного синтаксону вищого рангу (група асоціацій, клас асоціацій, субформація, формація), наводиться повний склад асоціацій.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус – наводиться інформація про ступінь раритетності рослинного угруповання (далі по тексту — угруповання) за кількісними та якісними показниками у порядку, визна-

ченому назвою рубрики. Синфітосозологічний індекс є інтегральним кількісним показником созологічної цінності угруповання, який вираховується математично. Визначення синфітосозологічних індексу та класу проводиться за методикою «Синфітосозологічної оцінки рослинних угруповань», затвердженою Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища № 257 від 27.05.2009 р.

У залежності від наукової та созологічної цінності рослинні угруповання відносяться до однієї з 4 категорій охорони:

Категорія 1 – угруповання з унікальним типом асоційованості домінуючих видів, в яких останні мають аутфітосозологічну (занесені до ЧКУ, ЄЧС), ботаніко-історичну (раритетні релікти), ботаніко-географічну (раритетні ендеміки, диз'юнктивноареальні, пограничноареальні види) значущість і характеризуються вразливістю, обмеженими площами поширення та перебувають під загрозою зникнення.

Категорія 2 – угруповання з рідкісним типом асоційованості домінуючих видів, в яких домінант або співдомінант мають аутфітосозологічну (занесені до ЧКУ, ЄЧС), ботаніко-історичну (релікти), ботаніко-географічну (ендеміки, диз'юнктивноареальні, пограничноареальні види та види, що знаходяться на межі висотного поширення) значущість, або відзначаються ценотично оригінальним поєднанням широко розповсюджених видів, синекологічні оптимуми яких відмінні і характеризуються зменшенням площ місцезростань.

Категорія 3 – угруповання із звичайним типом асоційованості домінуючих видів, в яких останні мають аутфітосозологічну (занесені до ЧКУ, ЄЧС), ботаніко-історичну (релікти), ботаніко-географічну значущість (ендеміки, диз'юнктивноареальні, пограничноареальні види та види, що знаходяться на межі висотного поширення), що стали рідкісними внаслідок впливу природних чи антропогенних факторів і мають тенденції до зменшення площ місцезростань.

Категорія 4 – угруповання із звичайним типом асоційованості домінуючих видів, що стали рідкісними внаслідок впливу антропогенних чинників і знаходяться під загрозою зникнення при подальшій дії несприятливих факторів.

Залежно від стану та ступеня загрози для рослинного угруповання за статусом вони поділяються на рідкісні, такі, що перебувають під загрозою зникнення та типові, які потребують охорони.

Рідкісні угруповання характеризуються низьким ступенем трапляння і займають незначні площі. Угруповання, що перебувають під загрозою зникнення, характеризуються різким скороченням ареалів і можуть зникнути, якщо продовжиться дія антропогенних чинників, що негативно впливають на їх стан. Типові угруповання – зональні, вразливі до дії зовнішніх факторів, внаслідок чого підлягають охороні.

Поширення в Україні – вказуються ботаніко-географічні або фізико-географічні регіони, в окремих випадках наведені географічні назви територій конкретних місцезростань рослинних угруповань.

Фізико-географічні умови – визначені основні абіотичні параметри місцезростань рослинних угруповань.

Біотоп – наводяться відомості щодо приналежності рослинного угруповання до екотопу за принципом класифікації CORINE, модифікованої для території України (Дідух, Шеляг-Сосонко, 2001).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість – характеризуються типи асоційованості домінуючих видів різних ярусів угруповань. Вказується аутфітосозологічна значущість домінуючих видів, які охороняються на юридичній підставі на міжнародному чи національному рівнях.

Ботаніко-географічна значущість – характеризуються особливості поширення угруповань на території України. Вказується ботаніко-географічна значущість домінуючих видів.

Ценотична структура та флористичне ядро – дається коротка характеристика вертикальної і горизонтальної структури угруповань та флористичне ядро, що включає основні види рослин усіх наявних ярусів, які відіграють важливу роль у формуванні угруповання. Українські та латинські назви видів рослин наводяться за «Определителем высших растений Украины» (1987).

Потенціал відновлюваності – характеризується потенціал природної відновлюваності популяцій домінуючих видів угруповань у конкретних екологічних умовах.

Режим збереження – наводяться види режиму збереження. Режим збереження — це сукупність науково-обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають характер допустимої діяльності, порядок охорони, використання і відтворення раритетних угруповань. Зежим *абсолютної заповідності* – цілковите невтручання людини у хід природних процесів фітоценозів з будь-якою метою. Режим *регульованої заповідності* – обмежене науково обгрунтоване втручання людини у хід природних процесів фітоценозів з метою їх збереження і регулювання функціонування екосистем та запобігання в них негативним процесам. *Заказний* режим – заборона окремих видів і форм господарської діяльності для забезпечення збереження фітоценозів чи екосистем.

Забезпеченість охороною – наводяться основні об'єкти та території природно-заповідного фонду України, в яких охороняються раритетні угруповання, або вказується на незабезпеченість їх охорони.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації – подається загальна інформація про необхідні біотехнічні та созотехнічні рекомендації щодо ефективного збереження, відтворення та збалансованого використання угруповань, проведення моніторингу їх стану, необхідності наукових досліджень з метою розроблення додаткових наукових основ охорони цих угруповань та поліпшення їх середовищ існування, а також пропонуються форми їх правової охорони.

Джерела інформації – наводиться основний список літературних джерел, в яких можна знайти інформацію про відповідне рослинне угруповання.

Картосхема поширення – на топографічній основі позначаються місця трапляння угруповань. Подані на картосхемі позначення містять відповідну інформацію: точкове – окремих місцезростань, лінійне – межі розповсюдження, штрихове – суцільного поширення рослинних угруповань.

Інформація щодо обґрунтування необхідності здійснення охорони певних рослинних угруповань викладена у статтях «Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус», «Поширення в Україні», «Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість», «Ботаніко-географічна значущість», «Потенціал відновлюваності».

В кінці статті наводиться прізвище автора або укладача.

Методика синфіто-созологічної оцінки природних рослинних угруповань, які підлягають охороні та занесені до Зеленої книги України

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказ Міністерства охорони навколишнього
природного середовища України
від 27.05. 2009 р. № 257

Синфітосозологічна оцінка рослинних природних угруповань (далі угруповання) проводиться з метою виявлення угруповань, які підлягають охороні для включення їх до «Зеленої книги України». Оцінка угруповань базується на принципах значущості домінуючих видів, що беруть участь у формуванні угруповання як функціональної, так і конкретно-територіальної системи. Виділено вісім діагностичних ознак угруповань, кожна з яких має чотири градації. Останні, залежно від потенційного значення для збереження і функціонування угруповання, оцінюються в балах (від 1 до 4). Оскільки ці діагностичні ознаки нерівноцінні, запропоновано використовувати коефіцієнт вартості ознак (від 1 до 8). Діагностичні ознаки, їх градації та коефіцієнти вартості наведені в таблиці 1.

Ознака **«фітоценотична значущість»** характеризує типи асоційованості популяцій домінуючих видів в угрупованні. *Унікальний* тип асоційованості характеризує поєднання пануючих видів, коли ними є види, занесені до «Червоної книги України» (ЧКУ) чи «Європейського Червоного списку» (ЄЧС), або вузькі ендеміки (не занесені до ЄЧС та ЧКУ), чи перші й другі разом, а також поєднання домінантів, які за генетичними, фенотипічними та іншими ознаками, а також екологічною приуроченістю відрізняються від типових зональних. *Рідкісний* тип асоційованості характеризує поєднання домінантів у головному ярусі або домінантів головного ярусу з домінантами підлеглих ярусів, де тільки один із них є ендемічним видом або видом із ЧКУ (чи ЄЧС), чи це широко розповсюджені види різних елементів флор, що вирізняються за екологічною або ценотичною приуроченістю. *Звичайний* тип асоційованості характеризує поєднання зональних широко розповсюджених домінуючих видів.

Ознака **«фітосозологічна значущість»** характеризує угруповання з позицій наявності чи відсутності серед видів-домінантів таких, що охороняються на міжнародному або національному рівні. Залежно від созологічної цінності домінантів кількісні показники цієї ознаки зменшуються (на 1 бал) у такому порядку: домінант, занесений до міжнародних Червоних списків; домінант чи співдомінант головного ярусу, занесений до «Червоної книги України»; домінант підлеглих ярусів, занесений до «Червоної книги України»; домінанти, що не мають аутсозологічного значення.

Ознака **«ботаніко-географічна значущість»** характеризує поширення домінуючих видів угруповання на території України в градації (в порядку зменшення вартості ознаки) від домінанта-ендеміка чи виду з диз'юнктивним

Таблиця 1. Синфітосозологічна оцінка синтаксонів рослинності України

№	Ознаки угруповання	Коефіцієнт вартості ознаки	Градація ознак та їх оцінка (у балах)			
			4	3	2	1
1	**Фітоценотична значущість**	8	Унікальний тип асоційованості домінантів	Рідкісний тип асоційованості домінантів головного ярусу	Рідкісний тип асоційованості домінантів та співдомінантів усіх ярусів	Звичайний тип асоційованості домінантів та співдомінантів
2	**Фітосозологічна значущість**	7	Едифікатор та домінанти підлеглих ярусів занесені до ЄЧС	Едифікатор та співедифікатор занесені до ЧКУ	Домінанти підлеглих ярусів занесені до ЧКУ	Домінанти не мають созологічного значення
3	**Ботаніко-географічна значущість**	6	Едифікатор чи домінант є ендеміком, диз'юнктивноареальним видом	Едифікатор чи домінант головного ярусу – на межі ареалу	Домінант підлеглого ярусу – на межі ареалу	Угруповання знаходиться у межах ареалу
4	**Регіональна репрезентативність**	5	Трапляється лише в одному геоботанічному окрузі	Трапляється лише в одній геоботанічній підпровінції	Трапляється лише в одній геоботанічній провінції	Трапляється ширше
5	**Еколого-ценотична амлітуда та щільність поширення**	4	Вузько розповсюджене угруповання із низьким ступенем концентрації	Вузько розповсюджене угруповання із високим ступенем концентрації	Широко розповсюджене угруповання із низьким ступенем концентрації	Широко розповсюджене угруповання із високим ступенем концентрації
6	**Характер зміни ареалу**	3	Постійно низький	Згасаючий	Стабільний	Експансивний
7	**Положення в сукцесійному ряду**	2	Клімакс, субклімакс	Серійне довготривале	Серійне короткотривале	Дигресивне
8	**Потенціал відновлюваності**	1	Дуже слабкий	Слабкий	Задовільний	Добрий

ареалом (мега-, макро-, мезодиз'юнкції) до широко розповсюдженого в межах ареалу домінанта.

Ознака **«регіональна репрезентативність»** характеризує представленість угруповань у системі геоботанічного районування. Найціннішими угрупованнями є ті, що репрезентують геоботанічний округ.

Ознака **«еколого-ценотична амплітуда та щільність поширення»** характеризує поширення угруповання в аспекті частоти його траплляння. Розглядаються: а) вузько розповсюджені угруповання (від одного до кількох геоботанічних округів) з низьким (від одного до кількох місцезростань) та високим (місцезростання відмічені в межах усього регіону) ступенями концентрації у місцях їх поширення; б) широко розповсюджені угруповання (від геоботанічної провінції і ширше) з низьким (кілька місцезростань) та високим (повсюдне траплляння) ступенями концентрації у місцях поширення.

Ознака **«характер зміни ареалу»** характеризує активність зміни ареалу угруповань. Для постійно низького типу характерна стабільно низька, для згасаючого – така, що знижується, для стабільного, – така, що тримається на одному рівні, для експансивного – підвищена здатність угруповань до розширення ареалу.

Ознака **«положення в сукцесійному ряду»** характеризує динамічний стан угруповання за шкалою «від клімаксового — до дигресивного». Клімакс – це угруповання, що досягло у своєму розвитку стійкої відповідності з кліматичними умовами. Субклімакс – рослинне угруповання, яке під впливом певного фактора зупинилося у своєму розвитку на попередній стадії. Довготривало похідні угруповання – це ті угруповання, які можуть відновитися до стану природних (або близьких до таких) через ряд проміжних стадій. Короткотривало похідні угруповання – ті, які в процесі природного формування трансформуються безпосередньо в природні. Дигресивне угруповання – це угруповання погіршеного стану (будови, складу, продуктивності) через зовнішні чи внутрішні причини.

Ознака **«потенціал відновлюваності»** характеризує здатність домінуючих видів до природного відновлення у конкретних екологічних умовах, починаючи від дуже слабкого.

Інтегральна оцінка синтаксонів враховує значення всіх ознак з позицій їх созологічної цінності. Вона здійснюється за допомогою синфітосозологічного індексу (СФІ) як інтегрального показника. Останній обчислюється шляхом отримання сум показників оцінок ознак угруповання (СО), які множаться на рангові коефіцієнти їх созологічного значення (К). Загальна сума ділиться на кількість діагностичних ознак (Н).

Приклад визначення синфітосозологічного індексу.

Асоціація	**Вартість ознаки (за номерами)**								Сума балів (S)	СФІ (S/8)	СФК
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**			
Amygdaletum (nanae) caraganosum (fruticis)	16	7	6	10	16	12	6	1	74	9,3	II
Amygdaletum (nanae) festucosum (valesiacae)	8	7	6	5	16	12	8	2	64	8,0	II
Calophacetum (wolgaricae) stiposum (capillatae)	12	21	24	5	16	12	8	2	101	12,6	I
Hedisaretum cretaceum purum	16	21	18	20	16	12	6	2	111	13,9	I
Glycyrrizetum (glabrae) leymosum (sabulosae)	16	7	6	5	16	6	6	2	64	8,0	II
Peonietum (tenuifoliae) stiposum (tirsae)	16	21	6	5	16	9	6	2	81	10,1	II
Stipetum (capillatae) bromopsidosum (ripariae)	8	21	6	5	8	6	8	2	64	8,0	II
Festucetum (valesiacae) crinitariosum (villosae)	8	7	6	5	8	6	6	1	47	5,9	III

$$\text{СФІ} = \frac{\text{СО}_1 K_1 + \text{СО}_2 K_2 + \ldots}{H} \quad (1)$$

Визначені СФІ кожної асоціації дозволяють виділити синфітосозологічні класи (СФК). Вони виділяються за показниками СФІ (табл.2). Угруповання, СФІ яких більше 11, належать до І, найвищого, синфітосозологічного класу. Це найцінніші, з огляду на охорону ценорізноманіття, і найвразливіші, щодо зовнішнього впливу, угруповання. До ІІ синфітосозологічного класу включені угруповання, СФІ яких коливається від 8 до 11; це регіонально рідкісні, досить вразливі угруповання. До ІІІ синфітосозологічного класу включені угруповання, СФІ яких знаходиться у межах від 5 до 7,9; це типові зональні угруповання, досить широко розповсюджені й досить стійкі до дії антропогенних факторів. IV синфітосозологічний клас має найнижчі показники СФІ (менше 5) і відзначається найнижчим синфітосозологічним значенням угруповань.

До «Зеленої книги України» заносяться усі рослинні угруповання І синфітосозологічного класу, а також ті рослинні угруповання ІІ синфітосозологічного класу, які потребують охорони. Перший клас об'єднує асоціації, найвразливіші до антропогенного впливу, збереження яких має забезпечуватися в системі природно-заповідного фонду на територіях та об'єктах високого рангу (природні заповідники, національні природні парки). До другого синфітосозологічного класу належать регіонально рідкісні асоціації, менш вразливі до зовнішнього впливу; їх збереження може бути здійснене в регіональних ландшафтних парках, заказниках, пам'ятках природи та заповідних урочищах або на територіях господарських угідь зі спеціальним режимом охорони та використання.

Рослинні угруповання, які підлягають охороні

Лісові угруповання

1. Угруповання балканськобукових лісів тисових (*Fageta (sylvaticae ssp. moesiacae) taxosa (baccatae))*

Асоціації. Балканськобуковий ліс тисовий (*Fagetum (sylvaticae ssp. moesiacae) taxosum (baccatae)),* балканськобуковий ліс тисово–п'ятилистозубницевий (*Fagetum (sylvaticae ssp. moesiacae) taxoso (baccatae)–dentariosum (quinquefoliae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,8; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гірський Крим (Великий каньйон Криму, г. Чатир-Даг, г. Ай-Петрі, с. Вел. Садове).

Фізико-географічні умови. На висотах від 400 до 1200 м н. р. м., ґрунти темнобурі свіжі.

Біотоп. Букові ліси Гірського Криму.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану. Співдомінант деревостану – тис негній-дерево (*Taxus baccata*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північній межі ареалу, мають диз'юнктивне поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний, зімкнутість крон – 0,9–1,0. Перший ярус утворює бук балканський (*Fagus sylvatica ssp. moesiaca)*, який у віці 200–250 років заввишки 25 м і вище, має діаметр стовбурів 50 см і більше, зімкнутість крон – 0,9, продуктивність – II–III бонітетів. Другий, розріджений, ярус утворює тис негній-дерево. У трав'яному ярусі домінує зубниця п'ятилиста *(Dentaria quinquefolia)* (до 40%) або домінант не виражений, трав'яний покрив розріджений (менше 10%). У складі угруповань трапляються типові неморальні види, такі як підмаренник запашний (*Galium odoratum)*, переліска багаторічна *(Mercurialis perennis)*, купина пахуча *(Polygonatum odoratum)*, підсніжник складчастий *(Galanthus plicatus)*, гніздівка звичайна *(Neottia nidus-avis),* арум видовжений *(Arum elongatum),* щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної або регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ*, ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Великий каньйон Криму» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду і до територій екомережі. Дослідження популяцій тису негній-дерево.

Джерела інформації. Дидух, 1985, 1992.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

* – адміністративні адреси природно-заповідних територій найвищого категоріального рангу (БЗ, ПЗ, НПП) наведені в окремому переліку на с. 439-442.

2. Угруповання букових лісів тисових (*Fageta (sylvaticae) taxosa (baccatae)*) та ялицево–букових лісів тисових (*Abieto (albae)–Fageta (sylvaticae) taxosa (baccatae)*)

Асоціації. Буковий ліс тисовий *(Fagetum (sylvaticae) taxosum (baccatae)),* буковий ліс тисово–запашнопідмаренниковий (*Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galiosum (odorati)),* буковий ліс тисово–перелісковий (*Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–mercurialidosum (perennis)),* буковий ліс тисово–плющовий (*Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–hederosum (helicis)),* буковий ліс тисово–хейфлеровосеслерієвий *(Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–sesleriosum (heuflerianae)),* буковий ліс тисово–чорницевий *(Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–vacciniosum (myrtilli)),* ялицево–буковий ліс тисовий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxosum (baccatae)),* ялицево–буковий ліс тисово–ведмежоцибулевий (*Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–alliosum (ursini)*), ялицево–буковий ліс тисово–волосистоосоковий (*Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–caricosum (pilosae)),* ялицево–буковий ліс тисово–запашнопідмаренниковий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galiosum (odorati)),* ялицево–буковий ліс тисово–зеленчуковий (*Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galeobdolosum (lutei)),* ялицево–буковий ліс тисово–перелісковий (*Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–mercurialidosum (perennis)),* ялицево–буковий ліс тисово–плющовий (*Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–hederosum (helicis)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,8-15,5; I; 1, 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Закарпаття, Передкарпаття (басейн р. Прут), Сколівські Бескиди, Буковина (басейни річок Сірет і Сучава), спорадично у регіоні.

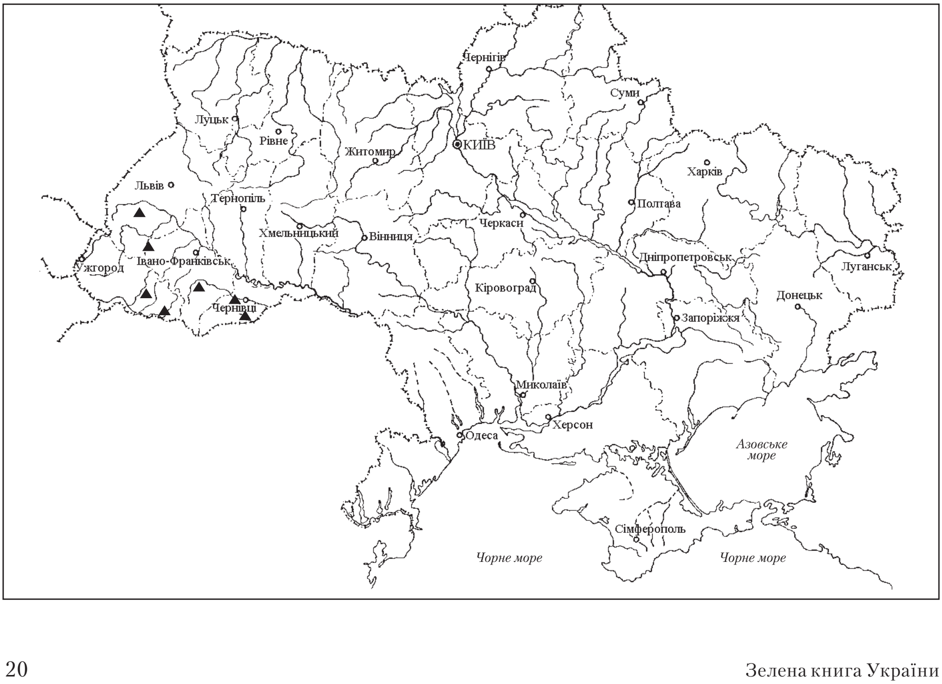

Фізико-географічні умови. Помірна кліматична зона. Рівні ділянки і круті схили у межах висот від 250 до 1500 м н. р. м. зі світло-сірими опідзоленими і бурими лісовими ґрунтами, що підстилаються третинними піщаниками чи вапняками.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальний тип асоційованості домінанта підліску – тиса негній-дерево (*Taxus baccata*) – реліктового виду, занесеного до ЧКУ, із домінантами трав'яно-чагарничкового ярусу, якими є реліктові види (плющ звичайний (*Hedera helix*)) чи види, занесені до ЧКУ (цибуля ведмежа (*Allium ursinum*)). Рідкісний тип асоційованості домінанта підліску – тиса негній-дерево – із типовими домінуючими видами деревостану та травостою.

Ботаніко-географічна значущість. Острівні угруповання, співедифікатором яких є ялиця біла (*Abies alba*), що знаходиться на північно-східній межі поширення, домінант підліску – тис негній-дерево – в диз'юнктивній частині ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани одно- чи двох'ярусної будови із зімкнутістю крон 0,5–0,9. Перший основний ярус утворює бук лісовий (*Fagus sylvatica*) II–IV бонітетів, заввишки 8–25 м; у Передкарпатті співдомінує ялиця біла. У другому, розрідженому, ярусі зростають явір (*Acer pseudoplatanus*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), граб звичайний *(Carpinus betulus),* ясен звичайний *(Fraxinus excelsior),* дуб скельний *(Quercus petraea).* В ярусі підліску переважає тис негній-дерево (0,2–0,4), який у віці 20–200 років – заввишки 3–6 м. Поодиноко зростають жимолость пухната (*Lonicera xylosteum)* та ж. чорна *(L. nigra*)*,* горобина звичайна *(Sorbus aucuparia).* Трав'яно-чагарничковий покрив розріджений (30%). Домінантами виступають плющ звичайний, сеслерія Хейфлерова *(Sesleria heufleriana),* чорниця *(Vaccinium myrtillus),* осока волосиста *(Carex pilosa),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* цибуля ведмежа. Постійно зростають валеріана трикрила (*Valeriana tripteris*), ожика лісова *(Luzula sylvatica),* ортилія однобока *(Orthilia secunda),* костриця велетенська *(Festuca gigantea),* копитняк європейський *(Asarum europaeum)*, щитник чоловічий *(Dryopteris filix-mas)*.

Потенціал відновлюваності. Задовільний чи добрий.

Режим збереження. Заповідний і заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ, НПП «Сколівські Бескиди», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Княждвірський» (Івано-Франківська обл.), ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Тисовий Яр» (Чернівецька обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Сприяння відновленню тису негній-дерево. Залучення місцезростань рослинних угруповань у Підбузькому лісництві до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Тасенкевич, 1976; Стойко, 1977а; Стойко и др., 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Буняк, 1986; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1991, 1998; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна, Л.О. Тасєнкевич

3. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням барвінку малого *(Vinca minor)*

Асоціація. Буковий ліс малобарвінковий (*Fagetum (sylvaticae) vincosum (minoris))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Львівська обл. (Розточчя, Гологори), Тернопільська обл. (Кременецькі гори), Передкарпаття, Буковина (Хотинська височина).

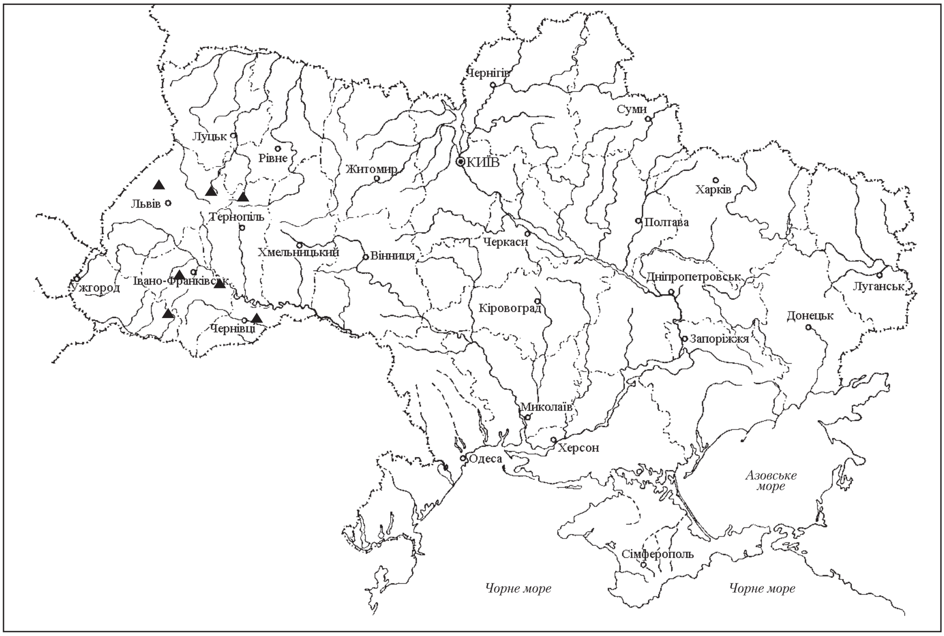

Фізико-географічні умови. Верхні частини північних пологих схилів у помірно-теплій кліматичній зоні із світло-бурими ґрунтами або ґрунтами, сформованими на карбонатних породах.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів, де домінантом травостою є реліктовий вид – барвінок малий *(Vinca minor)*.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – бук лісовий *(Fagus sylvatica)* – на рівнині знаходиться на північно-східній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Різновіковий деревостан із зімкнутістю крон 0,9–1,0 і продуктивністю I–II бонітетів утворює бук лісовий, заввишки 27–28 м. Часто другий, розріджений, ярус (0,1) формує граб звичайний (*Carpinus betulus*). У несформованому підліску зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana*), гордовина (*Viburnum lantana*), бузина чорна (*Sambucus nigra*), бруслина європейська (*Euonymus europaea*) та б. бородавчаста (*E. verrucosa*). У травостої (70%) домінує барвінок малий (60%). Постійно зростають неморальні види – копитняк європейський (*Asarum europaeum*), апозерис смердючий (*Aposeris foetida*), щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea*), підлісник європейський (*Sanicula europaea*). Моховий покрив не виражений, куртинами трапляється рунянка ялівцева (*Polytrichum juniperinum*).

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності (у ПЗ), заказний – на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняється у ПЗ «Розточчя».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Лісогосподарські заходи, спрямовані на збереження та відновлення угруповань.

Джерела інформації. Стойко, 1977, 1977а; Солодкова та ін., 1980; Стойко и др., 1980; Зеленая книга ..., 1987; Стойко, Вантух, 1988; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

4. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої листовика сколопендрового (*Phyllitis scolopendrium*)

Асоціації. Голов'язово–буковий ліс сколопендроволистовиковий (*Ulmeto (glabrae)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii))*, яворово–буковий ліс сколопендроволистовиковий (*Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii)*), яворово–звичайноясенево–буковий ліс сколопендроволистовиковий *(Acereto (pseudoplatani)–Fraxineto (excelsioris)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,6–11,8; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Угольський лісовий масив) (Закарпатська обл.).

Фізико-географічні умови. Прохолодна кліматична зона на висотах 650–1000 м н. р. м. на схилах різних експозицій вапнякової гряди крутизною 20–30^0, переважно на темно-бурих суглинистих дуже скелетних буроземах.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану із домінантом травостою – листовиком сколопендровим (*Phyllitis scolopendrium*).

Ботаніко-географічна значущість. Острівні угруповання, домінант травостою яких знаходиться на межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани двох'ярусні різновікові із зімкнутістю крон 0,7–0,8. Перший основний ярус формує бук лісовий (*Fagus sylvatica*) із домішкою ясена звичайного (*Fraxinus excelsior)*. Другий ярус утворює явір (*Acer pseudoplatanus)* або в'яз голий (*Ulmus glabra*). Всі деревні породи ростуть за III–IV бонітетами. Підлісок розріджений, але багатий на види, серед яких трапляються горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), жимолость чорна *(Lonicera nigra),* ліщина звичайна *(Corylus avellana),* бузина червона *(Sambucus racemosa),* смородина блискуча *(Ribes lucidum)*, аґрус відхилений (*Grossularia reclinata)*. Проективне покриття травостою — 20%. Формують його, в основному, папороті: листовик сколопендровий (10–15%), безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina)*, щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas),* багаторядник Брауна *(Polystichum braunii)* та б. шипуватий *(P. aculeatum),* рідше трапляються кропива дводомна (*Urtica dioica)*, зубниця бульбиста (*Dentaria bulbifera),* живокіст серцевидний *(Symphytum cordatum),* костриця гірська *(Festuca drymeja)*. Моховий ярус слабо розвинений, його формують різомній крапчастий (*Rhizomnium punctatum),* гілокомій блискучий *(Hylocomium splendens)*.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань.

Джерела інформації. Тасенкевич, 1976; Стойко и др., 1980; Стойко, Тасенкевич, 1980; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

5. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої лунарії оживаючої (*Lunaria rediviva)*

Асоціації. Буковий ліс лунарієвий (*Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae)),* яворово–буковий ліс лунарієвий (*Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae)),* ялицево–буковий ліс лунарієвий (*Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae)),* ялицево–ялиново–буковий ліс лунарієвий (*Abieto (albae)–Piceeto (abietis)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5–12,6; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Буковинські Карпати, Бескиди, Сянсько-Стрийська верховина, Угольсько-Широколужанський лісовий масив, Ґорґани).

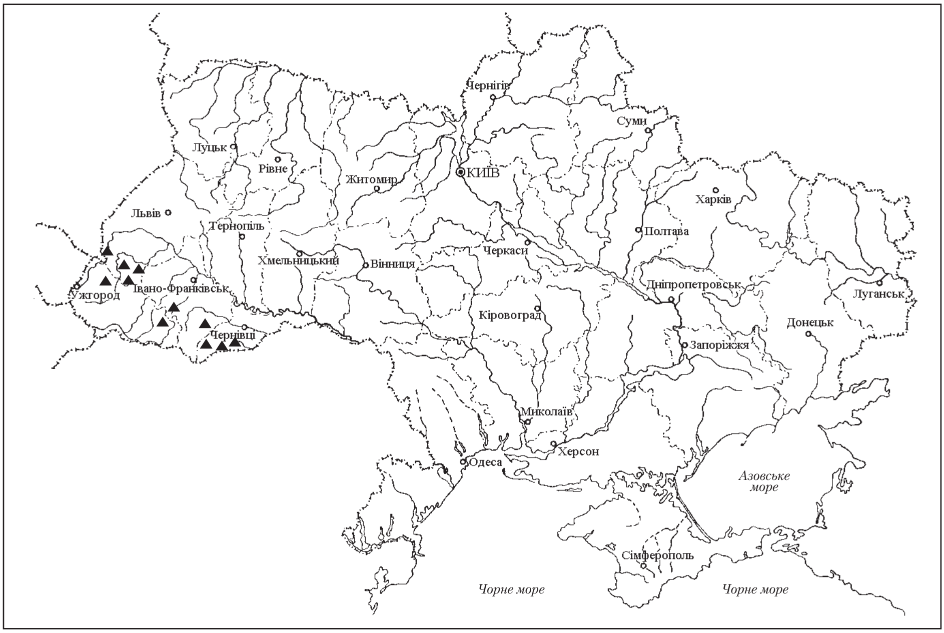

Фізико-географічні умови. Пологі чи досить круті схили, міжсхилові зниження зі свіжими бурими лісовими ґрунтами, підніжжя вапнякових скель, покритих крупним, пересипаним вологим гумусним дрібноземом, щебенем, у межах висот 500–800 (1100) м н. р. м. як на вапнякових, так і на флішових породах.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів головного ярусу з домінантом травостою,

яким є лунарія оживаюча (*Lunaria rediviva)* – реліктовий вид широколистяних лісів, занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Острівні угруповання. Співедифікатори – ялиця біла (*Abies alba),* ялина європейська *(Picea abies)* – знаходяться на північно-східній та південно-східній межі ареалу відповідно.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани I–II бонітетів складної будови із зімкнутістю крон 0,6–0,8. Чисті деревостани (0,7–0,8) утворює бук лісовий (*Fagus sylvatica),* який у віці 150 років – заввишки 35–38 метрів. Він же домінує і у складних деревостанах, утворюючи перший ярус. Часто співдомінує ялиця біла (0,3–0,4), поодиноко тут трапляється ясен звичайний (*Fraxinus excelsior).* Другий ярус (25–27 м) утворюють співдомінанти – ялина європейська, явір *(Acer pseudoplatanus)* з домішкою в'яза голого (*Ulmus glabra),* граба звичайного *(Carpinus betulus).* У підліску поодиноко зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бузина чорна *(Sambucus nigra),* б. червона *(S. racemosa),* шипшина повисла *(Rosa pendulina).* Травостій із покриттям 50–90% утворюють лунарія оживаюча (40–85%), листовик сколопендровий *(Phyllitis scolopendrium),* кропива дводомна *(Urtica dioica),* безщитник жіночий *(Athyrium filix-femina),* багаторядник шипуватий *(Polystichum aculeatum),* розрив-трава звичайна *(Impatiens noli-tangere),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* живокіст серцевидний *(Symphytum cordatum)* та інші.

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Абсолютної та регульованої заповідності в об'єктах ПЗФ, заказний – на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ, Карпатському НПП, Ужанському НПП, НПП «Вижницький», НПП «Сколівські Бескиди».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Віднесення до заповідної зони у БЗ та НПП. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Сприяння природному відновленню угруповань. Організація моніторингу за станом угруповань.

Джерела інформації. Косець, 1949, 1954; Горохова, Солодкова, 1970; Тасенкевич, 1976; Стойко и др., 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Мілкіна, 1984, 1987, 1990а, 1993; Милкина, 1995; Устименко, Попович, 1995; Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Соломаха та ін., 2004; Чорней та ін., 2005; Дейнека та ін., 2006.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна, Л.О. Тасєнкевич

6. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням плюща звичайного (*Hedera helix*)

Асоціації. Буковий ліс плющовий (*Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis)),* грабово-буковий ліс плющовий *(Carpineto (betuli)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis)),* грабово–звичайнодубово–буковий ліс плющовий *(Carpineto (betuli)–Querceto (roboris)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis)),* ялицево–буковий ліс плющовий (*Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,4; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Львівська обл. (Гологори, Розточчя), Тернопільська обл. (Кременецькі гори), Чернівецька обл. (Хотинська височина), Українські Карпати (Ґорґани, Сколівські Бескиди).

Фізико-географічні умови. Рівнинні місцезростання: верхів'я горбів (верхні частини стрімких схилів південних експозицій), вздовж схилів сідловин і балок у межах висот 280–470 м н. р. м. із сірими опідзоленими ґрунтами, підстеленими лесом або сформованими на карбонатних породах.

Українські Карпати: у помірній кліматичній зоні (700 м н. р. м.) на теплих схилах західної та південної експозицій із слабокислими та нейтральними буроземними ґрунтами у смугах проходження вапнистих геологічних відкладів.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості пануючих видів, де домінантом трав'яно-чагарничкового ярусу є реліктовий вид – плющ звичайний (*Hedera helix)*.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на рівнині знаходяться на північно-східній межі поширення, в Українських Карпатах трапляються в ізольованих острівних місцезростаннях.

Ценотична структура та флористичне ядро. На рівнині деревний ярус (0,7–0,9) утворює бук лісовий (*Fagus sylvatica*), іноді зі значною домішкою (0,4) граба звичайного (*Carpinus betulus*) та дуба звичайного *(Quercus robur)*. Постійно зростають явір (*Acer pseudoplatanus*), клен гостролистий *(A. platanoides)*, осика (*Populus tremula),* черешня *(Cerasus avium)*. Середньовіковий бук лісовий заввишки 25–30 м і має I–II бонітети. Підлісок не сформований, поодиноко зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бруслина європейська *(Euonymus europaea),* б. бородавчаста (*E. verrucosa),* вовчі ягоди звичайні *(Daphne mezereum),* жимолость пухната *(Lonicera xylosteum)* та ін. У наземному покриві (40–45%) домінують віргінальні особини плюща звичайного, який у даних умовах рідко досягає генеративного стану. Постійними видами трав'яно-чагарничкового ярусу є типові неморальні види – копитняк європейський (*Asarum europaeum),* куцоніжка лісова *(Brachypodium sylvaticum),* костриця велетенська *(Festuca gigantea),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea*)*,* підлісник європейський *(Sanicula europaea),* печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis*)*,* яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), молочай мигдалевидний (*Euphorbia amygdaloides)*.

В Українських Карпатах деревостани із зімкнутістю крон 0,6–0,9 утворює бук лісовий I–II бонітетів, подекуди із значною домішкою ялиці білої (*Abies alba),* поодиноко зростає явір. Підлісок не виражений. Проективне покриття трав'яно-чагарничкового ярусу складає 55–70 %, в якому домінує плющ звичайний (50–65 %) із поодинокою участю осоки волосистої (*Carex pilosa*), зубниці бульбистої (*Dentaria bulbifera*), з. залозистої (*D. glandulosa*), зеленчука жовтого (*Galeobdolon luteum*), підмаренника запашного, щитника чоловічого (*Dryopteris filix-mas*), переліски багаторічної (*Mercurialis perennis*), барвінка малого (*Vinca minor*).

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності в об'єктах ПЗФ, заказний – на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Розточчя», НПП «Сколівські Бескиди», Карпатському НПП, лісовому заказнику місцевого значення «Чортова скеля» (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Сприяння природному відновленню. Організація моніторингу за станом угруповань.

Джерела інформації. Горохова, Солодкова, 1970; Косець, 1971; Мілкіна, 1984, 1993; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Соломаха та ін., 2004; Дейнека та ін., 2006.

П.М. Устименко

7. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої скополії карніолійської (*Scopolia carniolica*)

Асоціації. Буковий ліс скополієвий (*Fagetum (sylvaticae) scopoliosum (carniolicae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,8; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Закарпатська обл. (Воловецький р-н, Широколужанський лісовий масив), Івано-Франківська обл., Львівська обл. (Сколівські Бескиди, басейн р. Опір)).

Фізико-географічні умови. Помірна семигумідна кліматична зона, гірські схили з малопотужними скелетними бурими лісовими ґрунтами в трансакумулятивних місцеположеннях у межах висот 400–700 м н. р. м.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану із домінантом травостою – скополією карніолійською (*Scopolia carniolica*) – реліктом широколистяних лісів, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Острівні угруповання. Домінанти основних ярусів у межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани одноярусні різновікові із зімкнутістю крон 0,7–0,8. Його утворює бук лісовий (*Fagus sylvatica)* I бонітету, який у віці 100–150 років заввишки – 30–35 м. Поодиноко зростають явір (*Acer pseudoplatanus),* ялиця біла *(Abies alba),* ялина європейська *(Picea abies).* У чагарниковому ярусі зрідка трапляються ліщина звичайна
(*Corylus avellana),* жимолость чорна *(Lonicera nigra)* та вовчі ягоди звичайні *(Daphne mezereum).* У травостої із покриттям 85–90% домінує скополія карніолійська (80%) з постійною участю нітрофільних неморальних, рідше монтанних, видів: переліски багаторічної *(Mercurialis perennis),* кропиви дводомної *(Urtica dioica),* живокосту серцевидного *(Symphytum cordatum),* герані Роберта *(Geranium robertianum),* лунарії оживаючої *(Lunaria rediviva),* листовика сколопендрового *(Phyllitis scolopendrium)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Абсолютної та регульованої заповідності в об'єктах ПЗФ, заказний – на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ, НПП «Сколівські Бескиди», ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Урочище Осій» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

8. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum*)

Асоціації. Буковий ліс ведмежоцибулевий *(Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*, грабово–звичайнодубово–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Carpineto (betuli)–Querceto (roboris)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*, грабово–ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Carpineto (betuli)–Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*, яворово–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*, ялиново–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Piceeto (abietis)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*, ялиново–ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Piceeto (abietis)–Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*, ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,4–13,2; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Буковинські Карпати, Сколівські Бескиди, Сянсько-Стрийська верховина), Західне Поділля (Гологоро-Кременецький кряж, Розточчя, Кам'янецьке Придністров'я, Медобори).

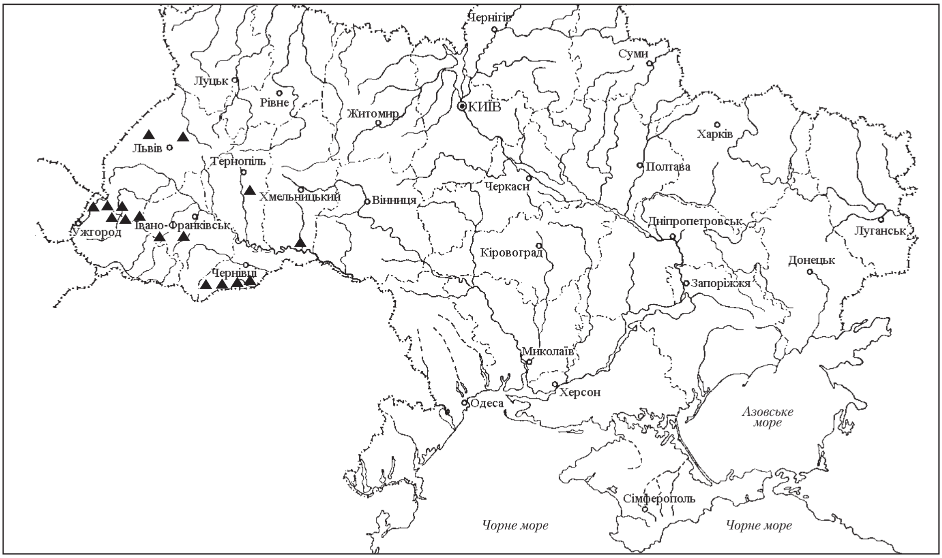

Фізико-географічні умови. В Українських Карпатах: у прохолодній, рідше – у помірній, кліматичних зонах на висотах 500–1150 м н. р. м., на схилах різних експозицій крутизною 10–30^0 з вологими слабокислими бурими гірсько-лісовими типовими (дуже насиченими основами) ґрунтами у смугах проходження вапнистих відкладів. У рівнинній частині ареалу: нижні частини стрімких схилів, складених вапняковими породами та місця підвищеного зволоження ґрунтів на світло-сірих чи сірих середньопотужних ґрунтах.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості пануючих видів головного ярусу із домінантом травостою, яким є цибуля ведмежа (*Allium ursinum*), занесена до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. У рівнинній частині ареалу едифікатор знаходиться на північно–східній межі поширення, а домінант травостою має диз'юнктивний ареал.

Ценотична структура та флористичне ядро. В Українських Карпатах одно-, двох'-триярусні різновікові деревостани із зімкнутістю крон 0,6–0,8 і продуктивністю I–II бонітетів. У першому ярусі переважає бук лісовий (*Fagus sylvatica),* подекуди разом із ялицею білою (*Abies alba*) та домішкою явора *(Acer pseudoplatanus),* другий ярус подекуди утворює ялина європейська (*Picea abies),* а третій – граб звичайний (*Carpinus betulus).* У ярусі підліска поодиноко зростають жимолость чорна (*Lonicera nigra),* шипшина повисла *(Rosa pendulina),* горобина звичайна *(Sorbus aucuparia).* Проективне покриття трав'яного ярусу у першій половині вегетаційного періоду високе (85–95 %), у другій половині – воно знижується. Флористичне ядро утворюють переважно мезофільні слабоацидофільні та нейтрофільні, монтанні, неморальні та азональні види – цибуля ведмежа (40–70%), зірочник гайовий (*Stellaria nemorum),* безщитник жіночий *(Athyrium filix-femina),* б. розставленолистий *(A. distentifolium)* та ін. У рівнинній частині ареалу деревостани двох'ярусні високоповнотні (0,8–0,9), різновікові. Перший ярус утворює бук лісовий II–III бонітетів, з домішкою дуба звичайого (*Quercus robur),* клена гостролистого (*Acer platanoides),* явора. У другому розрідженому (0,1–0,2) ярусі зростають граб звичайний, липа серцелиста (*Tilia cordata).* У підліску поодиноко трапляються ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бруслина європейська *(Euonytus europaea),* свидина кров'яна *(Swida sanguinea).* У травостої з покриттям 60–70% домінують цибуля ведмежа (40–50%) та яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria).* Постійно трапляються копитняк європейський (*Asarum europaeum*), підмаренник запашний (*Galium odoratum),* апозерис смердючий *(Aposeris foetida),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis).*

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної та регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», НПП «Ужанський», НПП «Вижницький», НПП «Сколівські Бескиди», Карпатському НПП, РЛП «Верхньодністровські Бескиди», ландшафтних заказниках загальнодержавного значення «Бердо» (Львівська обл.), «Козакова долина» (Івано-Франківська обл.), лісовому заказнику місцевого значення «Завадівський» (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Лісогосподарські заходи, спрямовані на збереження та відновлення угруповань. Організація природно–заповідних територій на верховинському хребті Пікуй.

Джерела інформації. М'якушко, 1971а; Стойко, 1977, 1977а; Мілкіна, 1984, 1987, 1990, 1993; Буняк, 1986; Зеленая книга..., 1987; Стойко та ін., 1990; Денисюк, Стойко, 1993; Милкина, 1995; Устименко, Попович, 1995а; Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Соломаха та ін., 2004; Чорней та ін., 2005; Дейнека та ін., 2006.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна

9. Угруповання звичайногоробиново–букових лісів (*Sorbeto (aucupariae)–Fageta (sylvaticae))*

Асоціації. Звичайногоробиново–буковий ліс волохатокуничниковий (*Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) calamagrostidosum (villosae)),* звичайногоробиново–буковий ліс очеретянокуничниковий (*Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) calamagrostidosum (arundinaceae)),* звичайногоробиново–буковий ліс чорницевий (*Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,6; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Закарпатська обл., Великоберезнянський р-н (лісовий масив Стужиця, верхня частина південно-східного схилу г. Равка).

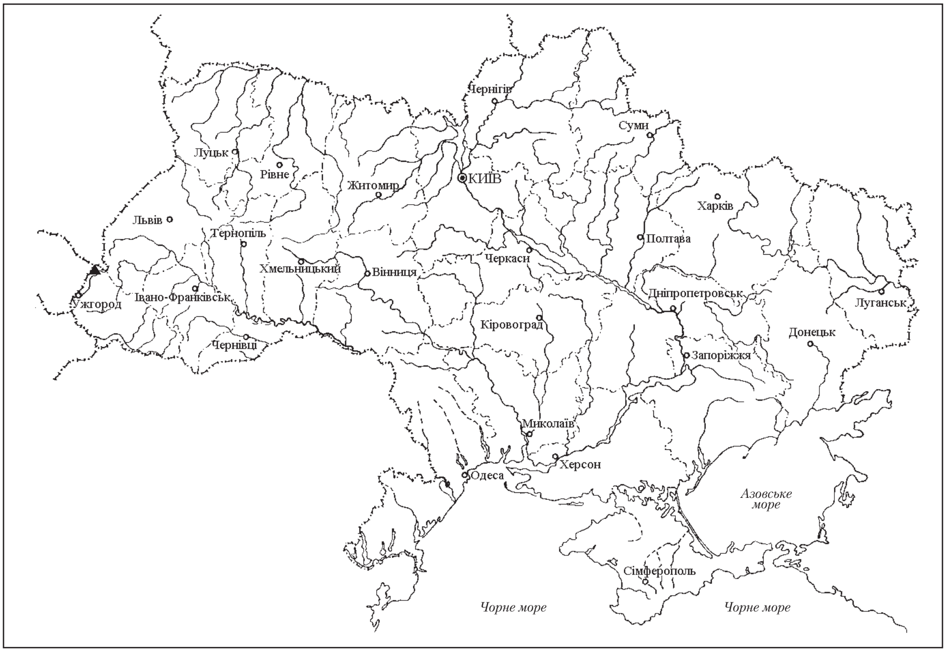

Фізико-географічні умови. Клімат помірний, гумідний. На продуктах вивітрювання – середньозернистих магурських пісщаниках – сформувались світло-бурі, середньосуглинисті ґрунти різної потужності.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості пануючих видів у деревостані.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання знаходяться на верхній межі лісу (1300 м н. р. м.).

Ценотична структура та флористичне ядро. Букове криволісся із зімкнутістю крон 0,4–0,5. Деревостан формують бук лісовий (*Fagus sylvatica)* та горобина звичайна (*Sorbus aucuparia)* заввишки 3–4 м. Підлісок звичайно не виражений, подекуди його утворює малина (*Rubus idaeus*). Густий (90–95%), але флористично бідний трав'яно-чагарничковий покрив формують куничник волохатий (*Calamagrostis villosa),* к. очеретяний *(C. arundinacea),* чорниця *(Vaccinium myrtillus)* із поодинокою участю золотушника звичайного (*Solidago virgaurea),* ожики гайової *(Luzula luzuloides),* безщитника розставленолистого *(Athyrium distentifolium),* жовтозілля Фукса *(Senecio fuchsii),* щавля кислого *(Rumex acetosa)*.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ужанському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Віднесення місцезростань рослинних угруповань до абсолютно-заповідної зони національного природного парку.

Джерела інформації. Устименко, Попович, 1995; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

10. Угруповання грабово–серцелистолипово–букових лісів (*Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fageta (sylvaticae)*)

Асоціації. Грабово–серцелистолипово-буковий ліс волосистоосоковий (*Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) caricosum (pilosae))*, грабово–серцелистолипово–буковий ліс запашнопідмаренниковий (*Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) galiosum (odorati)*), грабово–серцелистолипово–буковий ліс ланцетовиднозірочниковий (*Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) stellariosum (holosteae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,4; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Львівська, Тернопільська (Гологоро-Кременецький кряж), Івано-Франківська області.

Фізико-географічні умови. Середні частини та підніжжя схилів Гологоро-Кременецького кряжа, в передгір'ях Карпат – нижні частини некрутих схилів, на плоских вершинах заввишки 150–400 м н. р. м. Ґрунти сірі і темно-сірі лісові, в передгір'ях – буроземи.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Реліктові угруповання середнього голоцену із рідкісним типом асоційованості домінуючих видів деревостану.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – бук лісовий (*Fagus sylvatica)* – знаходиться на північно-східній межі суцільного поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Складні деревостани із зімкнутістю крон 0,8–0,9. Перший ярус (0,4–0,5) утворює бук лісовий I бонітету із домішкою явора (*Acer pseudoplatanus),* клена гостролистого *(A. platanoides),* черешні (*Cerasus avium),* осики *(Populus tremula).* Другий ярус (0,3–0,4) формують граб звичайний (*Carpinus betulus)* та липа серцелиста (*Tilia cordata).* Ярус підліску не сформований. Поодиноко зростають бруслина європейська (*Euonymus europaea),* б. бородавчаста (*E. verrucosa),* ліщина звичайна *(Corylus avellana),* вовчі ягоди звичайні *(Daphne mezereum).* У розрідженому (30–40%) травостої домінують осока волосиста (*Carex pilosa),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* зірочник ланцетовидний *(Stellaria holostea).* Поодиноко трапляються зубниця бульбиста (*Dentaria bulbifera*), медунка темна *(Pulmonaria obscura),* безщитник жіночий *(Athyrium filix-femina*), осока пальчаста *(Carex digitata),* ожика волосиста *(Luzula pilosa),* веснівка дволиста *(Majanthemum bifolium),* апозерис смердючий *(Aposeris foetida),* щитник чоловічий *(Dryopteris filix-mas*), печіночниця звичайна *(Hepatica nobilis),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis*), вороняче око звичайне *(Paris quadrifolia).*

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Не охороняються.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду, вивчення сучасного стану угруповань.

Джерела інформації. Голубець, Стойко, 1979, 1989; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

11. Угруповання скельнодубово–букових лісів (*Querceto (petraeae)–Fageta (sylvaticae)*)

Асоціації. Скельнодубово–буковий ліс волосистоосоковий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) caricosum (pilosae)*), скельнодубово–буковий ліс гайовоожиковий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) luzulosum (luzuloiditis)*), скельнодубово–буковий ліс залозистозубницевий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) dentariosum (glandulosae)*), скельнодубово–буковий ліс запашнопідмаренниковий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) galiosum (odorati)*), скельнодубово–буковий ліс малобарвінковий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) vincosum (minoris)*), скельнодубово–буковий ліс сколопендроволистовиковий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii)*), скельнодубово–буковий ліс чорницевий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli)*), скельнодубово–буковий ліс шорсткоожиново–запашнопідмаренниковий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) ruboso (hirti)–galiosum (odorati)*), скельнодубово–буковий ліс шорсткоожиново–чорницевий (*Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) ruboso (hirti)–vacciniosum (myrtilli)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5–12,1; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Крайові хребти північного (Івано-Франківська обл.) та південного (Закарпатська обл.) макросхилів Українських Карпат, Буковинське Передкарпаття (Чернівецька обл.).

Фізико-географічні умови. Помірна кліматична зона, схили північних та південних експозицій середньої (20^0) крутизни із середньо- та сильноске-

летними свіжими буроземами із наявністю багатих вапнякових включень конгломератів, що відзначаються високими водопроникністю та теплоємкістю у межах висот 500–870 м н. р. м.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості у деревостані едифікатора та співедифікатора, еколого-ценотичні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Східна межа поширення угруповань. Домінанти травостою – ожика гайова (*Luzula luzuloides*) та листовик сколопендровий (*Phyllitis scolopendrium)* – на північній межі суцільного поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани двох'ярусні із зімкнутістю крон 0,6–0,7. Перший ярус утворює дуб скельний (*Quercus petraea*) (0,2–0,3). У другому ярусі панує бук лісовий (*Fagus sylvatica)* (0,5–0,6). Поодиноко зростає граб звичайний *(Carpinus betulus)*. Висота деревостану досягає 20–28 м, який в евтрофних умовах має продуктивність І бонітету, а в мезотрофних – II–III бонітетів. Ярус підліску звичайно не сформований, подекуди його утворює ожина шорстка (*Rubus hirtus*) (0,2), поодиноко трапляються ліщина звичайна (*Corylus avellana)* та калина звичайна *(Viburnum opulus)*. Залежно від зімкнутості крон проективне покриття травостою з участю чагарничків коливається від 10% до 50%. Його основу становлять неморально-монтанні види. Домінують підмаренник запашний (*Galium odoratum*), зубниця залозиста *(Dentaria glandulosa),* куничник очеретяний *(Calamagrostis arundinacea),* осока волосиста *(Carex pilosa),* ожика гайова, листовик сколопендровий, барвінок малий *(Vinca minor)* та бореальний чагарничок – чорниця *(Vaccinium myrtillus)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий, місцями дуже слабкий у дуба скельного, добрий у бука. Спостерігається зміна порід.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ (Угольський заповідний масив), заповідному урочищі «Городище» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Сприяння відновленню дуба скельного та відновленню ареалу угруповань. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Косець, 1949, 1954, 1971; Голубец, Малиновский, 1969; Горохова, Солодкова, 1970; Стойко, 1977; Стойко и др., 1980а; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Мілкіна, 1987, 1990; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, С.М. Стойко

12. Угруповання звичайнососново–букових лісів (*Pineto (sylvestris)–Fageta (sylvaticae)*) та грабово–звичайнососново–букових лісів (*Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fageta (sylvaticae)*)

Асоціації. Грабово–звичайнососново–буковий ліс квасеницевий (*Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) oxalidosum (acetosellae)*), грабово–звичайнососново–буковий ліс чорницевий (*Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli)*), звичайнососново–буковий ліс зеленчуковий (*Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) galeobdolosum (lutei)*), звичайнососново–буковий ліс чорницевий (*Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,9–13,9; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Львівська обл. (Розточчя, Гологори, Вороняки).

Фізико-географічні умови. Рівнинні або хвилясті підвищені ділянки, середні частини північних схилів високих горбів (360–400 м н. р. м.). Ґрунти свіжі супіщані дерново-підзолисті, підстилаються на глибині 40–60 см вапняковими породами, що перекриті флювіогляціальними відкладами. У літній період характерна висока вологість повітря.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості едифікатора і співедифікатора деревостану. Угруповання є дереватами середньоголоценових мішаних лісів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – бук лісовий (*Fagus sylvatica)* – знаходиться на північно-східній межі суцільного поширення, а співедифікатор – сосна звичайна (*Pinus sylvestris)* – на південній межі поширення, між Карпатською і північно–східною частинами її суцільного ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Двох'ярусні, подекуди – триярусні, деревостани із зімкнутістю крон 0,8–1,0. Перший ярус (0,2–0,3) утворює сосна звичайна, яка у віці 40–120 років заввишки 15–30 м і має продуктивність Іа–І бонітетів. Другий, основний ярус (0,5–0,7) утворює бук лісовий (заввишки 10–23 м і продуктивністю II бонітету) з домішкою дуба звичайного (*Quercus robur),* д. скельного *(Q. petraea*), явору (*Acer pseudoplatanus),* осики *(Populus tremula).* Подекуди третій ярус (0,2–0,3) формує граб звичайний *(Carpinus betulus).* Підлісок (0,1–0,2) утворюють ліщина звичайна (*Corylus avellana*), бруслина європейська *(Euonymus europaea),* б. бородавчаста *(E. verrucosa),* крушина ламка *(Frangula alnus),* свидина кров'яна *(Swida sanguinea).* Інколи, під густим наметом деревостану, він відсутній. У трав'яно-чагарничковому покриві (20–40%) домінують чорниця (*Vaccinium myrtillus),* квасениця звичайна *(Oxalis acetosella)* та зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum).* До них домішуються евтрофні неморальні та бореальні види – анемона дібровна (*Anemone nemorosa*), а. жовтецева *(A. ranunculoides),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* зубниця залозиста (*Dentaria glandulosa*), зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea*), ожика волосиста *(Luzula pilosa),* одинарник європейський *(Trientalis europaea),* веснівка дволиста *(Majanthemum bifolium),* копитняк європейський *(Asarum europaeum),* а також монтанні види – аконіт волотистий (*Aconitum paniculatum),* кардамінопсис Галлера *(Cardaminopsis halleri),* чина гладенька *(Lathyrus laevigatus)* та інші. Моховий покрив не розвинутий, він складається з поодиноких куртин плеуроція Шребера *(Pleurozium schreberi),* рунянки звичайної *(Polytrichum commune),* гілокомія блискучого *(Hylocomium splendens).*

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заповідний у ПЗ, заказний – на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ПЗ «Розточчя».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Проведення заходів із сприяння природному відновленню сосни, збереження та відновлення ареалу угруповань. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Бутейко, 1975; Шеляг-Сосонко, 1977; Стойко та ін., 1990; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

13. Угруповання широколистолипово–букових лісів (*Tilieto (platyphyllae)–Fageta (sylvaticae)*)

Асоціація. Широколистолипово–буковий ліс хейфлеровосеслерієвий (*Tilieto (platyphyllae)–Fagetum (sylvaticae) sesleriosum (heuflerianae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Угольський лісовий масив (Закарпатська обл.).

Фізико-географічні умови. Північний стрімкий (45^0) схил вапнякових скель із світло-бурими нерозвиненими ґрунтами у межах висот 680–800 м н. р. м. у помірній вологій кліматичній зоні.

Біотоп. Букові ліси Західної України.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану та травостою.

Ботаніко-географічна значущість. Єдине місцезростання угруповання в Україні.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан різновіковий (80–200 років) із зімкнутістю крон 0,5 і продуктивністю V бонітету. Його утворює бук лісовий (*Fagus sylvatica)* та липа широколиста (*Tilia platyphyllos*) із домішкою дуба скельного (*Quercus petraea),* явора (*Acer pseudoplatanus),* липи серцелистої *(Tilia cordata),* граба звичайного *(Carpinus betulus)*. Підлісок не сформований,

поодиноко тут трапляються тис негній-дерево *(Taxus baccata),* ялівець козацький *(Juniperus sabina)* та я. звичайний *(J. comunnis).* У травостої (60%) домінує сеслерія Хефлерова (*Sesleria heufleriana)* (50%) з участю постійних видів – борідника Прейса (*Jovibarba preissiana),* ломикаменя волотистого *(Saxifraga paniculata),* перестріча Гербіха *(Melampyrum herbichii),* очитка карпатського *(Sedum carpaticum)* та о. іспанського (*S. hispanicum*), листовика сколопендрового *(Phyllitis scolopendrium),* молочаю кипарисовидного *(Euphorbia cyparissias),* перлівки трансільванської *(Melica transsilvanica),* п. пониклої *(M. nutans)* та ін.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняється у Карпатському БЗ (Угольський заповідний масив).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповання.

Джерела інформації. Тасєнкевич, 1975; Тасєнкевич, 1976; Стойко и др., 1980а; Стойко, Тасенкевич, 1980; Стойко та ін., 1982, 1991, 1998; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

14. Угруповання високоялівцевих рідколісь (*Junipereta excelsae)*

Асоціації. Високоялівцеві рідколісся бородачеві (*Juniperetum (excelsae) botriochloosum (ischaemi)),* високоялівцеві рідколісся вузлуватопирійні (*Juniperetum (excelsae) elytrigiosum (nodosae)),* високоялівцеві рідколісся гайовосамосилові (*Juniperetum (excelsae) teucriosum (chamaedryis)),* високоялівцеві рідколісся гіпнові (*Juniperetum (excelsae) hypnosum (cupressiformis)),* високоялівцеві рідколісся емероїднов'язелево–стоколосовидночиєві (*Juniperetum (excelsae) coronilloso (emeroidis)–achnatherosum (bromoidis)),* високоялівцеві рідколісся жасминово–безпліднотонконогові (*Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–poosum (sterilis)),* високоялівцеві рідколісся жасминово–бородачеві (*Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–botriochloosum (ischaemi)),* високоялівцеві рідколісся жасминово–гайовосамосилові (*Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–teucriosum (chamaedryis)),* високоялівцеві рідколісся жасминово–гіпнові (*Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–hypnosum (cupressiformis)),* високоялівцеві рідколісся жасминово–стоколосовидночиєві (*Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–achnatherosum (bromoidis)),* високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–безпліднотонконогові (*Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–poosum (sterilis)),* високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–гайовосамосилові (*Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–teucriosum (chamaedryis)),* високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–гіпнові (*Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–hypnosum (cupressiformis)),* високоялівцеві рідколісся кальєчебрецеві (*Juniperetum (excelsae) thymosum (callieri)),* високоялівцеві рідколісся каппадокійськостоколосові (*Juniperetum (excelsae) bromopsidosum (cappadocicae)),* високоялівцеві рідколісся лишайникові (*Juniperetum (excelsae) cladinosum (rangiferinae)),* високоялівцеві рідколісся скельнокуцоніжкові (*Juniperetum (excelsae) brachypodiosum (rupestris)),* високоялівцеві рідколісся скумпієво–вузлуватопирійні (*Juniperetum (excelsae) cotinoso (coggygriae)–elytrigiosum (nodosae)),* високоялівцеві рідколісся стевеносонцецвітові (*Juniperetum (excelsae) helianthemosum (stevenii)),* високоялівцеві рідколісся стоколосовидночиєві (*Juniperetum (excelsae) achnatherosum (bromoidis)),* високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–безпліднотонконогові (*Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–poosum (sterilis)),* високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–вузлуватопирійні (*Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–elytrigiosum (nodosae)),* високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–кальєчебрецеві (*Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–thymosum (callieri)),* високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–каппадокійськостоколосові (*Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–bromopsidosum (cappadocicae)),* високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–стоколосовидночиєві (*Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–achnatherosum (bromoidis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,8; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гірський Крим (фрагментарно у західній частині та на Південному узбережжі).

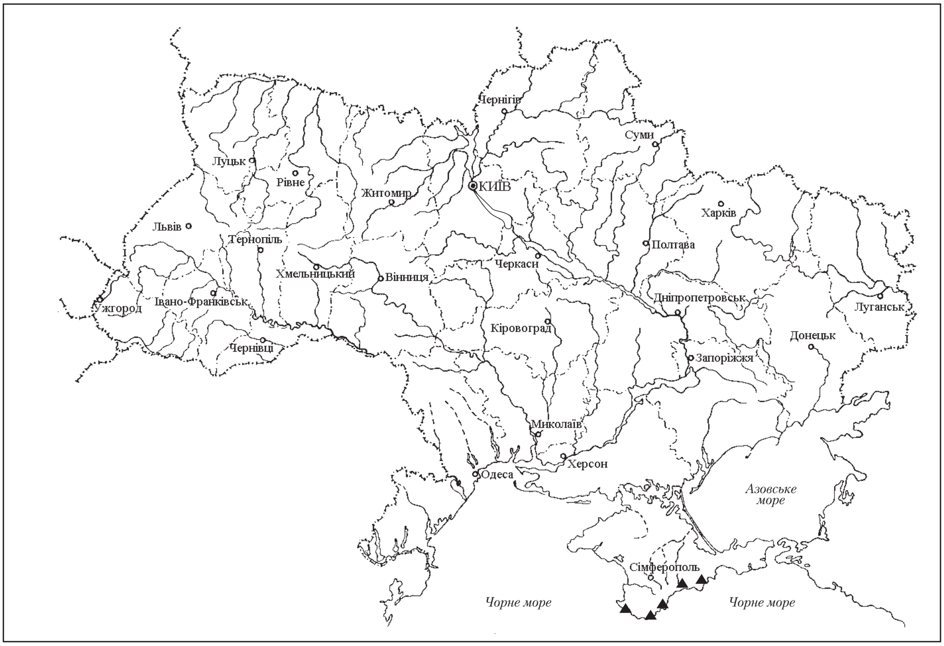

Фізико-географічні умови. Круті, переважно південні, схили нижнього поясу гір до висоти 450, зрідка до 600 м н. р. м. із щебенисто-кам'янистими сухими та дуже сухими коричневими ґрунтами на вапняках, сланцях або інших породах.

Біотоп. Ліси ялівцю високого (*Juniperus excelsa)* субсередземномор'я Криму.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів різних ярусів, де домінант деревостану – ялівець високий – є реліктовим видом, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання, що мають диз'юнктивне поширення у горах субсередземномор'я і знаходяться на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Полідомінантні, триярусні угруповання. Деревостан розріджений, із зімкнутістю крон 0,4–0,6, утворений ялівцем високим. У віці 100–200 років його висота досягає 10–12 м, діаметр стовбурів – 16–40 см, продуктивність V бонітету. У складі деревостану трапляються суничник дрібноплодий (*Arbutus andrachne)*, фісташка туполиста *(Pistacia mutica)*, дуб пухнастий *(Quercus pubescens)*, а також сосна кримська *(Pinus pallasiana)*. Чагарниковий ярус розріджений (0,2–0,4), у ньому домінують, відповідно до умов існування, скумпія звичайна *(Cotinus coggygria)*, жасмин кущовий *(Jasminum fruticans)*, ялівець червоний *(Juniperus oxycedrus)*, таволга звіробоєлиста *(Spiraea hypericifolia)*, чист кримський *(Cistus tauricus)*. Покриття трав'яного ярусу з участю чагарничків не перевищує 60%, відзначається мозаїчністю та різноманіттям домінантів, які, залежно від

екологічних умов, утворюють велику кількість угруповань. Домінантами виступають такі трав'яні види, як чий стоколосовидний *(Achnatherum bromoides)*, пирій вузлуватий *(Elytrigia nodosa)*, осока загострена *(Carex cuspidata),* о. Галлера *(C. hallerana)*, куцоніжка скельна *(Brachypodium rupestre)*, стоколос каппадокійський *(Bromopsis cappadocicae)*, бородач звичайний *(Botriochloa ischaemum)*, костриця валіська *(Festuca valesiaca)*, тонконіг неплідний *(Poa sterilis)*, а також чагарнички – сонцецвіт Стевена *(Helianthemum stevenii)*, чебрець Кальє *(Thymus callieri)*, самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys)*. Мохово-лишайниковий ярус утворюють гіпн кипарисовидний (*Hypnum cupressiforme)* та кладонія оленяча (*Cladonia rangiferina)*. Видовий склад угруповань досить багатий (50–70 видів). Флористичне ядро складають середземноморські ксерофітні та мезоксерофітні види – фібігія щитовидна *(Fibigia clypeata*), дорикній трав'янистий (*Dorycnium herbaceum)*, лисохвіст піхвовий *(Alopecurus vaginatus)*, холодок кільчастий (*Asparagus verticillatus)*, степові понтичні та лучно-степові види – самосил повстистий *(Teucrium polium)*, льон австрійський *(Linum austriacum)*, тимофіївка степова *(Phleum phleoides)*, перлівка трансільванська *(Melica transsilvanica)*, а також кримські ендеміки – бедринець каменелюбний *(Pimpinella lithophila)*, чебрець Кальє *(Thymus callieri)*, юринея брудна *(Jurinea sordida)*.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, Карадазькому ПЗ, ПЗ «Мис Мартьян», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Канака» та ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Фіолент» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Дотримання режиму абсолютної заповідності (у ПЗ). Організація моніторингу за станом угруповань, включення місцезростань рослинних угруповань до територій екомережі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Стеценко та ін., 2003.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

15. Угруповання смердючоялівцевих рідколісь (*Junipereta foetidissimae*)

Асоціації. Смердючоялівцеві рідколісся жовтоасфоделінові (*Juniperetum (foetidissimae) asphodelinosum (luteae)*), смердючоялівцеві рідколісся низькоосокові (*Juniperetum (foetidissimae) caricosum (humilis))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,5–13,4; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гірський Крим. Центральна котловина Кримського ПЗ, на схилах хребтів Синаб-Даг, Інжир-Сирт, г. Чучель та г. Чорна.

Фізико-географічні умови. Займають круті (30–45°) південні, південно-східні, східні схили на висоті 700–900 м н. р. м. Ґрунти бурі, малопотужні (10–20 см), змиті, хрящувато-кам'янисті на юрських вапняках.

Біотоп. Ялівцеві угруповання на карбонатах у Гірському Криму.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості субсередземноморського виду деревного ярусу ялівцю смердючого (*Juniperus foetidissima*), занесеного до ЧКУ, із домінантом томілярів – асфоделіною жовтою (*Asphodelina lutea*), занесеною до ЧКУ, та домінантом степів – осокою низькою (*Carex humilis*).

Ботаніко-географічна значущість. Унікальне поєднання домінантів, один з яких (ялівець смердючий) знаходиться на північній, а другий (осока низька)

– на південній межі поширення. Локалітет фрагментований, загальна площа угруповань не перевищує 90 га.

Ценотична структура та флористичне ядро. Двох'ярусні, світлі розріджені (0,3–0,5) рідколісся ялівцю смердючого. У віці 170–420 років (продуктивність Va бонітету) висота деревостану становить 8–10 м, середній діаметр стовбурів – 22 см. Трав'яний покрив розріджений (до 30%). Домінантами виступають асфоделіна жовта або осока низька. Видовий склад відносно бідний (16–25 видів), багато облігатних карбонатофілів, ерозіофілів, однорічників, що зумовлено специфічними умовами місцезростань та значним пасквальним навантаженням. Тут трапляються різушка стріловидна (*Arabidopsis sagitata)*, піщанка чебрецелиста (*Arenaria serpyllifolia)*, осока гвоздиковидна *(Carex caryophyllea)*, бедринець каменелюбивий *(Pimpinella lithophila)*, псефелус похилений *(Psephellus declinatus)*, самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys)*, с. повстистий *(T. polium)*, чебрець Кальє *(Thymus callieri)*, ластовень розлогий (*Vincetoxicum laxum)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже поганий через надмірний вплив диких копитних, які знищують травостій та інтенсифікують ерозійні процеси.

Режим збереження. Заповідний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Кримському ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду та структурних елементів екомережі. Організація моніторингу за станом угруповань, дотримання режиму охорони.

Джерела інформації. Дідух, 2003.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

16. Угруповання дніпровськоберезових лісів (*Betuleta borysthenicae*)

Асоціації. Дніпровськоберезовий ліс наземнокуничниковий (*Betuletum (borysthenicae) calamagrostidosum (epigeioris)*), дніпровськоберезовий ліс повзучопирійовий (*Betuletum (borysthenicae) elytrigiosum (repentis)*), дніпровськоберезовий ліс розмаринолистовербово–беккерокострицевий (*Betuletum (borysthenicae) salicoso (rosmarinifoliae)–festucosum (beckerii)*), звичайнодубово–дніпровськоберезовий ліс лісовотонконоговий (*Querceto (roboris)–Betuletum (borysthenicae) poosum (sylvicolae)*), звичайнодубово–дніпровськоберезовий ліс очеретовий (*Querceto (roboris)–Betuletum (borysthenicae) phragmitosum (australis)*), осиково–дніпровськоберезовий ліс лісовотонконоговий (*Populeto (tremulae)–Betuletum (borysthenicae) poosum (sylvicolae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,6–14,6; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Піщані річкові тераси (арени) у пониззях Дніпра та Південного Бугу.

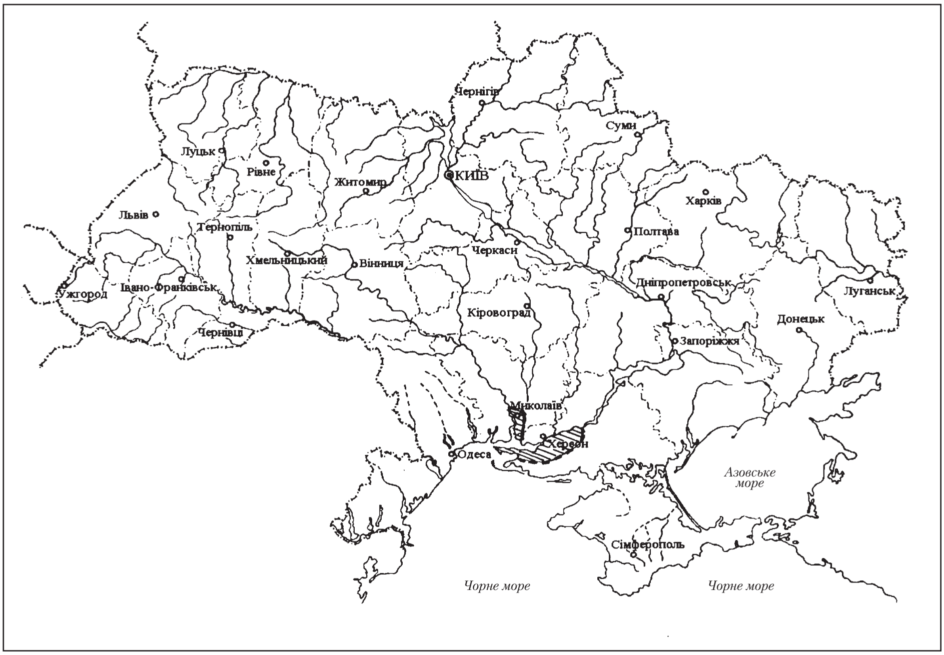

Фізико-географічні умови. Котловини видування на аренах, де формуються дернові середньопотужні пухкі піщані підзолисті (іноді поховані, торфуваті) ґрунти із домішкою мулуватої (пилуватої) фракції. Водозабезпечення переважно за рахунок верховодки.

Біотоп. Піонерні лісо-чагарникові угруповання.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану та травостою, домінант головного ярусу яких – береза дніпровська (*Betula borysthenica*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант головного ярусу – береза дніпровська – є ендеміком. Природні угруповання скорочують свій ареал.

Ценотична структура та флористичне ядро. Двох'-, триярусні лісові угруповання, плямисто розташовані на аренах по днищах котловин видування (колки). Перший ярус (8–12 м заввишки, зімкнутість крон 0,5–0,7) формує береза дніпровська IV бонітету, нерідко із домішкою дуба звичайного (*Quercus robur*) або осики (*Populus tremula*), зрідка – груші звичайної (*Pyrus communis*). У підліску, висотою 0,5–3,0 м із зімкнутістю 0,1–0,2, переважає верба розмаринолиста (*Salix rosmarinifolia*) з участю жостеру проносного (*Rhamnus cathartica*), терена колючого (*Prunus spinosa*), дроку дніпровського (*Genista borysthenica*), зіноваті дніпровської (*Chamaecytisus borysthenicus*), крушини ламкої (*Frangula alnus*), ожини сизої (*Rubus caesius*). Нерідко цей ярус зовсім відсутній. Трав'яний ярус з проективним покриттям 30–80 % формують лісові види – купина пахуча (*Polygonatum odoratum*), конвалія звичайна (*Convallaria majalis)*, тонконіг лісовий (*Poa sylvicola)*, т. звичайний *(P. trivialis*), лучно-степові види – куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*), пирій повзучий (*Elytrigia repens*), тимофіївка степова (*Phleum phleoides*), водно-болотні види – очерет південний (*Phragmites australis*) та псамофітно-лучно-степові види – мітлиця велетенська (*Agrostis gigantea)*, житняк Лавренків (*Agropyron lavrenkoanum)*, костриця гладенька (*Festuca laeviuscula*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності або заказний в об'єктах ПЗФ, заказний або збалансованого користування – на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Чорноморському БЗ (Івано-Рибальчанська та Солоноозерна заповідні ділянки), РЛП «Кінбурнська коса» (Миколаївська обл.), лісовому заказнику загальнодержавного значення «Березові колки» (Херсонська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Обмежене лісокористування, що не призводить до зменшення частки домінантного виду головного ярусу та скорочення ареалу. Включення найцінніших ділянок, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Лавренко, Прянішніков, 1926; Косець, 1936; Гордиенко, 1969; Косець, Ткаченко, 1973; Зеленая книга ..., 1987; Ткаченко та ін., 1997; Ткаченко, Лисенко, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Бойко та ін., 2005.

В.С. Ткаченко

17. Угруповання дрібноплодосуничникових рідколісь *(Arbuteta andrachnis)*

Асоціації. Високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс вузловатопирійний (*Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) elytrigiosum (nodosae)*), високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс емероїднов'язелево–стоколосовидночиєвий (*Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) coronilloso (emeroidis)–achnatherosum (bromoidis)*), високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс стоколосовидночиєвий (*Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) achnatherosum (bromoidis)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 16,4; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Нижній пояс західної частини південного макросхила Головної гряди Кримських гір.

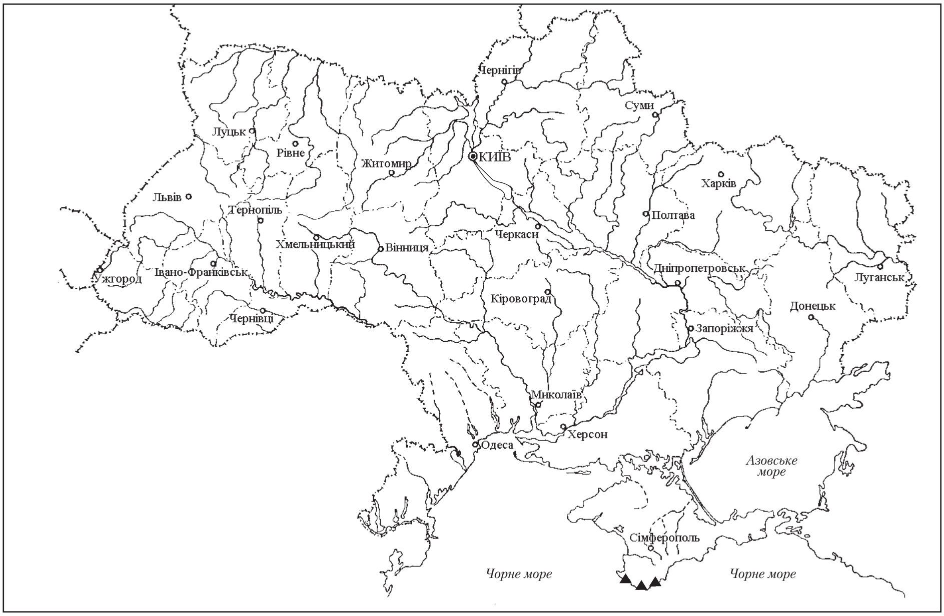

Фізико-географічні умови. Круті південні схили з дуже сухими щебенисто-кам'янистими червоно-коричневими ґрунтами.

Біотоп. Вічнозелені ліси дрібноплодосуничникові.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальний тип асоційованості домінуючих видів деревостану суничника дрібноплодого (*Arbutus andrachne*) та ялівця високого (*Juniperus excelsa*), які є реліктовими видами, занесеними до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Зімкнутість крон дерев – 0,4–0,6. У деревостані переважає суничник дрібноплодий із значною участю ялівця високого, поодиноко трапляються дуб пухнастий *(Quercus pubescens)*, фісташка туполиста *(Pistacia mutica)* та каркас голий *(Celtis glabrata)*. У віці 200 років суничник дрібноплодий (заввишки 5–6 м) має продуктивність V–V^{б} бонітетів. Підлісок (до 0,7) утворюють в'язіль емероїдний *(Coronilla emeroides)* або чист кримський *(Cistus tauricus)* із незначною участю ялівця червоного *(Juniperus oxycedrus)* та жасмина кущового *(Jasminum fruticans)*, або підлісок може бути відсутній. Трав'яний покрив (заввишки 50 см) має проективне покриття до 50%. У ньому домінують чий стоколосовидний (*Achnatherum bromoides)* або пирій вузлуватий *(Elytrigia nodosa)*. У складі угруповань переважають древньосередземноморські ксеропетрофітні види, такі як суничник дрібноплодий, ялівець високий та я. червоний, фібігія щитовидна *(Fibigia clypeata)*, фумана лежача *(Fumana procumbens)*, молочай миртолистий *(Euphorbia myrsinites)*, очиток блідий (*Sedum pallidum),* о. іспанський (*S. hispanicum),* а також геміксерофітні види, такі як дуб пухнастий, егоніх пурпурово-блакитний (*Aegonychon purpureo-caeruleum*), дорикніум трав'янистий *(Dorycnium herbaceum)*, рускус понтійський *(Ruscus ponticus)*. Досить велику групу утворюють ендемічні види – чист кримський, жабриця камеденосна *(Seseli gummiferum)*, пирій вузлуватий, юринея брудна *(Jurinea sordida)*, сонцецвіт Стевена *(Helianthemum stevenii)*, чебрець Кальє *(Thymus callieri)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Природним шляхом відновлюються погано.

Режим збереження. Абсолютної та регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Мис Мартьян», Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, ландшафтних заказниках загальнодержавного значення «Мис Айя» та «Аюдаг» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Дотримання режиму охорони, сприяння відновленню угруповань.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

18. Угруповання буково–звичайнодубових лісів (*Fageto (sylvaticae)–Querceta (roboris)*)

Асоціації. Буково–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий (*Fageto (sylvaticae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae)*), буково–звичайнодубовий ліс зеленчуковий (*Fageto (sylvaticae)–Quercetum (roboris) galeobdolosum (lutei)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,0; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Подільська височина (Львівська, Тернопільська та Хмельницька області).

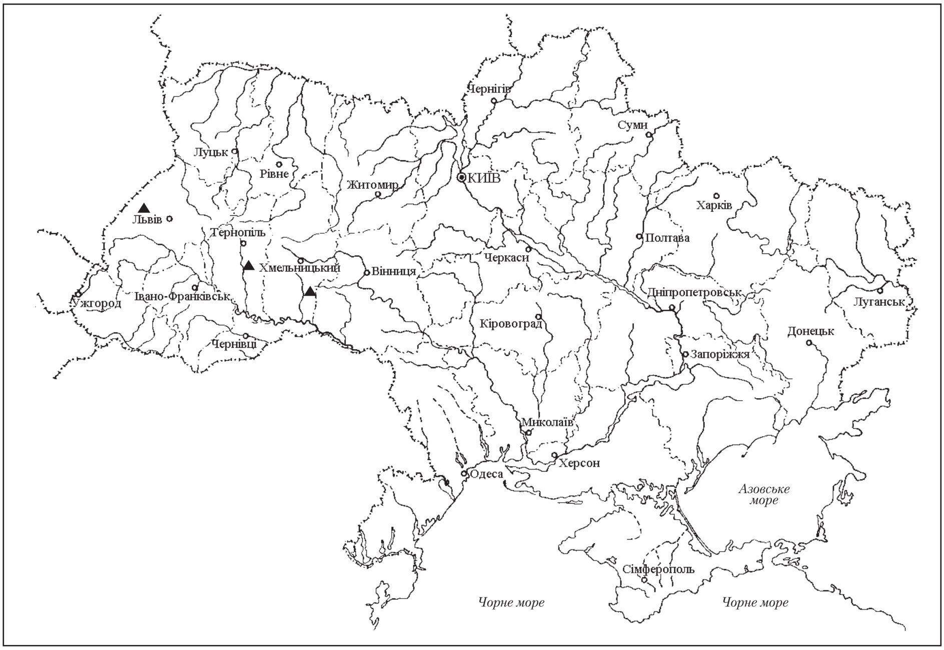

Фізико-географічні умови. Верхні частини схилів та водороздільні плато на висотах 290–400 м н. р. м. з світло-сірими опідзоленими суглинками.

Біотоп. Дубові ліси нейтрофільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану.

Ботаніко-географічна значущість. Реліктові ліси в острівному місцезростанні на північно-східній межі ареалу бука лісового (*Fagus sylvatica*).

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний (зімкнутість крон – 0,9–1,0), утворений дубом звичайним (*Quercus robur*)

(0,4–0,6) та буком лісовим (0,3–0,5). Поодиноко трапляються граб звичайний (*Carpinus betulus),* береза повисла *(Betula pendula),* клен польовий *(Acer campestre),* в'яз гладкий *(Ulmus laevis).* Вік дерев – 60–90 років, висота – 22–25 м, І бонітет. Чагарниковий ярус не виявлений, поодиноко трапляються окремі кущі бруслини європейської (*Euonytus europaea),* б. бородавчастої *(E. verrucosa),* гордовини *(Viburnum lantana).* Проективне покриття трав'яного ярусу не перевищує 30%, тут домінують, відповідно до екотопів, осока волосиста (*Carex pilosa)* або зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum).* Флористичне ядро складають типові неморальні види – копитняк європейський (*Asarum europaeum),* яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* анемона дібровна *(Anemone nemorosa),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis)* із участю субсередземноморського виду – молочаю мигдалевидного (*Euphorbia amygdaloides).*

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Розточчя», ПЗ «Медобори», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Шупарський» (Тернопільська обл.), ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Іванковецький» (Хмельницька обл.), ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Урочище Подільська бучина» (Тернопільська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Сприяння лісовідновленню.

Джерела інформації. Горохова, Шеляг-Сосонко, 1967; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

19. Угруповання звичайнодубових лісів (*Querceta roboris*) з домінуванням плюща звичайного (*Hedera helix*)

Асоціація. Грабово–звичайнодубовий ліс плющовий *(Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) hederosum (helicis))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,8; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Подільська та Волинська височини, Закарпатська низовина (заплави річок Тиси і Боржави), Передкарпаття (долина Дністра).

Фізико-географічні умови. Схили або плакори з дерновими сірими опідзоленими ґрунтами.

Біотоп. Дубові ліси нейтрофільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості пануючих видів головного ярусу із домінантом трав'яно-чагарничкового ярусу – плющом звичайним (*Hedera helix*), який є реліктом.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний, зімкнутість крон 0,8, у першому ярусі домінує дуб звичайний (*Quercus robur*)

із незначною домішкою ясена звичайного (*Fraxinus excelsior)* та в'яза голого *(Ulmus glabra),* у другому ярусі переважає граб звичайний (*Carpinus betulus).* У чагарниковому ярусі поодиноко зростають бузина чорна (*Sambucus nigra),* бруслина європейська *(Euonymus europaea),* свидина кров'яна *(Swida sanguinea),* гордовина *(Viburnum lantana).* У наземному покриві переважає плющ звичайний (50–60%), флористичне ядро утворюють типові неморальні, переважно евтрофні, види – кропива дводомна (*Urtica dioica),* кінський часник черешковий *(Alliaria petiolata),* білоцвіт літній *(Leucojum aestivum),* пролісок багаторічна *(Mercurialis perennis),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* яглиця звичайна *(Aegopodium podagraria)* та ін.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності (на території НПП), заказний – у заказниках та на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняються в НПП «Подільські Товтри», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Шупарський» (Тернопільська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Лісогосподарські заходи, спрямовані на збереження та відновлення угруповань.

Джерела інформації. Гринь, 1954; Стойко, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

20. Угруповання звичайнодубових лісів (*Querceta roboris*) з домінуванням у травостої осоки кореневищної (*Carex rhizina*)

Асоціація. Грабово–звичайнодубовий ліс кореневищноосоковий (*Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) caricosum (rhizinae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,4; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Лівобережне Придніпров'я (Полтавська обл., Диканський (урочище «Парасоцьке»), Чорнухинський (урочища «Красногірка», «Страхівщина»), Лубенський (урочище «Згарська лісова дача») райони).

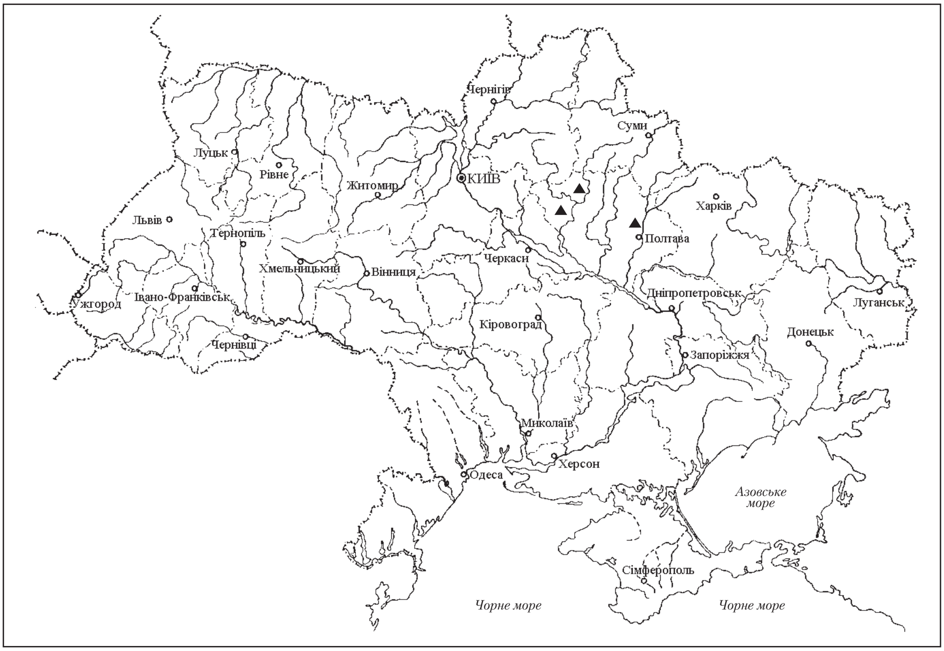

Фізико-географічні умови. Верхні частини крутих схилів або лоби урвистих спадів із сірими опідзоленими лісовими суглинками найсухіших типів.

Біотоп. Грабово-дубові ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості співдомінанта деревного ярусу із домінантом травостою.

Ботаніко-географічна значущість. Співдомінант деревного ярусу – граб звичайний *(Carpinus betulus*) – знаходиться на східній межі поширення, домінант травостою – осока кореневищна *(Carex rhizina*) – на західній межі суцільного поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусний деревостан із зімкнутістю крон 0,5–0,7, утворений дубом звичайним (*Quercus robur)* та грабом звичайним. Поодиноко трапляються липа серцелиста *(Tilia cordata*), клен гостролистий *(Acer platanoides),* к. польовий *(A. campestre)*. У ярусі підліску поодиноко зростають клен татарський *(Acer tataricum),* бруслина бородавчаста *(Euonymus verrucosa),* ліщина звичайна *(Corylus avellana)*. Проективне покриття травостою становить 30–35 %, у ньому домінує осока кореневищна, флористичне ядро складають грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*), осока волосиста (*Carex pilosa),* о. Мікелі, *(C. michelii),* о. пальчаста *(C. digitata*), чина чорна (*Lathyrus niger),* ч. весняна *(L. vernus*), копитняк європейський (*Asarum europaeum*), конвалія звичайна (*Convallaria majalis*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Диканському РЛП та ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Парасоцький ліс» (Полтавська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Сприяння відновленню едифікатора. Вивчення сучасного стану угруповань.

Джерела інформації. Гринь, 1971; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

21. Угруповання звичайнодубових лісів (*Querceta roboris)* з домінуванням у травостої скополії карніолійської (*Scopolia carniolica*)

Асоціація. Грабово–звичайнодубовий ліс скополієвий (*Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) scopoliosum (carniolicae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,1; І; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Подільська височина (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області), Кременецькі гори (Тернопільська обл.).

Фізико-географічні умови. Днища ярів та нижні частини добре дренованих схилів з вологими багатими ґрунтами.

Біотоп. Дубові ліси нейтрофільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості едифікатора із домінантом травостою – скополією карніолійською (*Scopolia carniolica),* занесеною до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант трав'яного ярусу – скополія карніолійська – середньоєвропейський гірський вид на північній та північно-східній межі розповсюдження.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний, зімкнутість крон 0,9, у віці 70–90 років висота першого ярусу досягає 20 м, у ньому домінує дуб звичайний (*Quercus robur)* з участю ясена звичайного *(Fraxinus excelsior)*. Другий ярус утворює граб звичайний (*Carpinus betulus)* з участю липи серцелистої (*Tilia cordata),* клена гостролистого *(Acer platanoides)*. Чагарниковий ярус дуже розріджений, у ньому поодиноко зростають бруслина бородавчаста (*Euonymus verrucosa),* вовчі ягоди звичайні *(Daphne mezereum),* ліщина звичайна *(Corylus avellana)*. У трав'яному ярусі, крім домінанта – скополії карніолійської, – поодиноко трапляються неморальні види: зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* тонконіг дібровний *(Poa nemoralis),* підмаренник запашний *(Galium odoratum)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Медобори» (заповідна ділянка «Кременецькі гори») (Тернопільська обл.), ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Гайдамацька балка», «Гарячківська дача», «Дашівський», «Іллінецький», «Журавлівська дача» (Вінницька обл.), «Панівецька дача» (Хмельницька обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння лісовідновленню. Організація моніторингу за станом угруповань.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко и др., 1980; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Ю.Р. Шеляг-Сосонко, П.М. Устименко

22. Угруповання звичайнодубових лісів (*Querceta roboris*) з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum*)

Асоціації. Грабово–звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий (*Carpineto (betuli)–Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*, звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий *(Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*, серцелистолипово–грабово–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий (*Tilieto (cordatae)–Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini)*), серцелистолипово–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий (*Tilieto (cordatae)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*, серцелистолипово–звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий (*Tilieto (cordatae)–Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,8; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Наддніпровська височина (Черкаська обл., урочище «Матронинський ліс»), Подільська височина (Вінницька, Хмельницька області), околиці м. Києва.

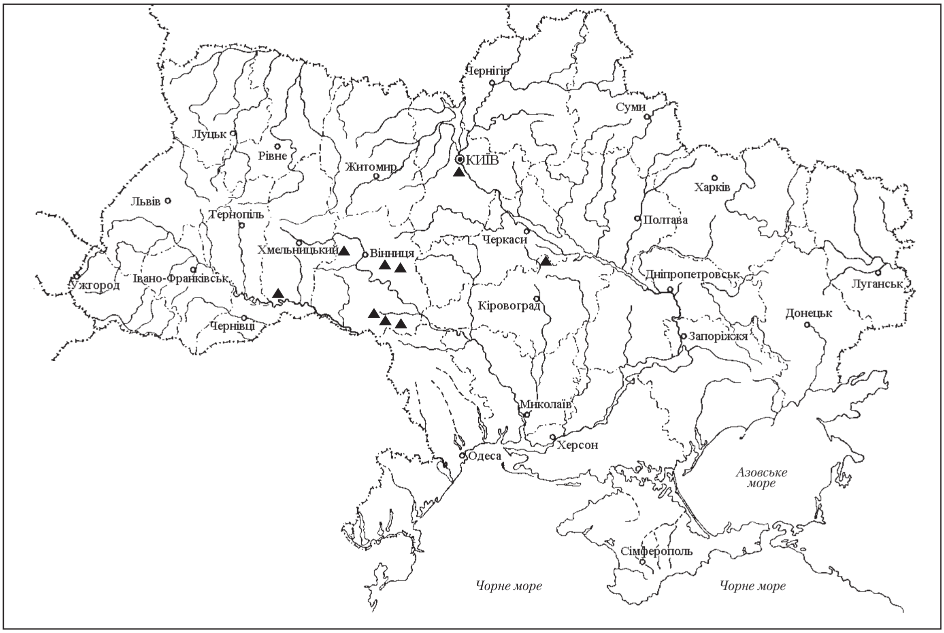

Фізико-географічні умови. Днища балок, нижні частини крутих схилів, пологі схили північної та західної експозицій, широкі плоскі внутрішньобалкові водорозділи з вологими сірими лісовими ґрунтами.

Біотоп. Дубові ліси нейтральні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінантів різних ярусів. Домінування у трав'яному ярусі цибулі ведмежої (*Allium ursinum)*, занесеної до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Двох'ярусний деревостан із зімкнутістю крон 0,8–0,9 і продуктивністю I–II бонітетів. Перший ярус формує едифікатор – дуб звичайний (*Quercus robur*) (0,6), який у віці 100–120 років має висоту 26–28 м, тут зростає і ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*) (0,1–0,3). Другий ярус (18–22 м) створюють граб звичайний (*Carpinus betulus*) (0,1–0,4) та липа серцелиста (*Tilia cordata)* (0,1–0,3). Поодиноко трапляються клен гостролистий (*Acer platanoides),* груша звичайна *(Pyrus communis),* в'яз голий (*Ulmus glabra)*. Чагарниковий ярус не виражений, поодиноко зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бересклет бородавчастий (*Euonymus verrucosa),* б. європейський *(E. europaea)*. Трав'яний покрив має проективне покриття 30–60%, у ньому домінує цибуля ведмежа (25–50%), флористичне ядро складають типові неморальні види – зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea),* яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria),* купина багатоквіткова *(Polygonatum multiflorum),* медунка темна (*Pulmonaria obscura),* чина весняна *(Lathyrus vernus),* переліска багаторічна (*Mercurialis perennis),* розхідник шорсткий *(Glechoma hirsuta),* копитняк європейський *(Asarum europaeum),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum*) тощо.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної та регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в НПП «Подільські Товтри», ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Гайдамацька балка», «Дяківці», «Іллінецький», «Дашівський» (Вінницька обл.), «Городоцький» (Хмельницька обл.), «Лісники» (Київська обл.), комплексній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Холодний яр» (Черкаська обл.) та ін.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Потребує вивчення сучасного стану. Створення природно-заповідних територій високих категоріальних рангів.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, 1971; Шеляг-Сосонко, Курсон, 1979, 1980; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Ю.Р. Шеляг-Сосонко, П.М. Устименко

23. Угруповання звичайнодубових лісів деренових (*Querceta (roboris) cornosa (maris)*) та польовокленово–звичайнодубових лісів деренових *(Acereto (campestris)– Querceta (roboris) cornosa (maris))*

Асоціації. Звичайнодубовий ліс дереново–волосистоосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (pilosae)),* звичайнодубовий ліс дереново–гірськоосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (montanae)),* звичайнодубовий ліс дереново–дібровнотонконоговий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–poosum (nemoralis)),* звичайнодубовий ліс дереново–егоніховий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–aegonychonosum (purpureo-caerulei)),* звичайнодубовий ліс дереново–зеленчуковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–galeobdolosum (lutei)),* звичайнодубовий ліс дереново–конвалієвий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–convallariosum (majalis)),* звичайнодубовий ліс дереново–кореневищноосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (rhizinae)),* звичайнодубовий ліс дереново–ланцетовиднозірочниковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–stellariosum (holosteae)),* звичайнодубовий ліс дереново–мікеліосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (michelii)),* звичайнодубовий ліс дереново–парвськоосоковий (*Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (brevicollis)),* польовокленово–звичайнодубовий ліс дереново–зеленчуковий (*Acereto (campestris)–Quercetum (roboris) cornoso (maris)–galeobdolosum (lutei)),* польовокленово–звичайнодубовий ліс дереново–малобарвінковий (*Acereto (campestris)–Quercetum (roboris) cornoso (maris)–vincosum (minoris)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,2; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Придністров'я (від західної межі Івано-Франківської обл. до північної частини Одеської обл.), Придніпровська височина (у трикутнику між містами Корсунь-Шевченківський, Чигирин та Знам'янка).

Фізико-географічні умови. Круті схили південної або західної експозицій долин річок басейну Дністра, балок та горбів із сухими дерново-карбонатними або чорноземними опідзоленими ґрунтами на вапняках, мергелях, гіпсах або червоних глинах.

Біотоп. Дубові ліси базифільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів деревостану із домінантом чагарникового ярусу, синекологічні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Острівні угруповання на північно-східній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний, представлений дубом звичайним (*Quercus robur)* з незначною домішкою клена польового *(Acer campestre),* ясена звичайного *(Fraxinus excelsior),* граба звичайного *(Carpinus betulus)*. У віці 50–90 років має зімкнутість крон 0,7–0,9, заввишки 18–22 м. За продуктивністю насадження належать до III–IV класів бонітету. Зімкнутість підліску становить 0,2–0,6. Крім дерена справжнього (*Cornus mas),* який є основою підліску (0,2–0,4)*,* до його складу входять клен татарський *(Acer tataricum),* свидина кров'яна *(Swida sanguinea)*, ліщина звичайна (*Corylus avellana*) тощо. У травостої (25–60%) домінантами виступають осока парвська (*Carex brevicollis)* (20–30 %)*,* о. кореневищна *(C. rhizina)* (20–40 %)*,* о. гірська *(C. montana)* (30 %)*,* о. Мікелі (*C. michellii*) (30–45 %) та о. волосиста (*C. pilosa*) (30–50 %), а також зеленчук жовтий *(Galeobdolon luteum)* (20–30 %)*,* конвалія звичайна *(Convallaria majalis*) (20–30 %), егоніх пурпурово-блакитний (*Aegonychon purpureo-caeruleum*), (20-35 %), зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea*) (30–45 %), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*) (25–35 %). Флористичне ядро складають купина широколиста *(Polygonatum latifolium),* шоломниця висока (*Scutellaria altissima),* лазурник трилопатевий *(Laser trilobum),* фіалка дивна (*Viola mirabilis),* гравілат міський (*Geum urbanum*), медунка темна (*Pulmonaria obscura)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у дуба звичайного.

Режим збереження. Абсолютної та регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Подільські Товтри», ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Бритавський», «Криве», «Урочище Білянський ліс» (Вінницька обл.), «Панівецька дача» (Хмельницька обл.), гідрологічному заказнику загальнодержавного значення «Сунківський» (Черкаська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяти відновленню угруповань у місцях, порушених внаслідок нераціонального лісокористування. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, 1971а, б, 1974; Зеленая книга ..., 1987; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Ю.Р. Шеляг-Сосонко, П.М. Устименко

24. Угруповання звичайнодубових лісів кров'яносвидинових (*Querceta (roboris) swidosa (sanguineae))* з домінуванням у травостої осоки парвської (*Carex brevicollis)*

Асоціація. Звичайнодубовий ліс кров'яносвидиново–парвськоосоковий (*Quercetum (roboris) swidoso (sanguineae)–caricosum (brevicollis))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,0; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Південна частина Подільської височини (Вінницька, Хмельницька та Тернопільська області).

Фізико-географічні умови. Широкі, рівні або хвилясті ділянки межиріч Подільської височини із свіжими чорноземними сильноопідзоленими або темно-сірими лісовими суглинистими ґрунтами на лесах.

Біотоп. Дубові ліси базифільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану із домінантом чагарникового ярусу, фітоценотичні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання на північно-східній межі поширення, трапляються лише в Подільсько-Придніпровській підпровінції Європейсько-Сибірської лісостепової зони.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусний деревостан у віці 60–100 років (заввишки 20–30 м) має зімкнутість крон 0,8–0,9 та продуктивність – I або II бонітету. Його формує дуб звичайний (*Quercus robur)* (0,7–0,9), поодиноко трапляються граб звичайний *(Carpinus betulus),* ясен звичайний *(Fraxinus excelsior),* черешня *(Cerasus avium),* берека *(Sorbus torminalis).* Густий (0,3–0,5) підлісок створює свидина кров'яна (*Swida sanguinea)* із участю бересклета бородавчастого (*Euonymus verrucosa),* б. європейського *(E. europaea),* ліщини звичайної (*Corylus avellana),* гордовини *(Viburnum lantana),* клена татарського (*Acer tataricum).* Проективне покриття травостою становить 35–60%, домінує субсередземноморсько-південноєвропейский вид – осока парвська (*Carex brevicollis)* (20–45%), флористичне ядро складають типові неморальні, переважно світлолюбні, види – осока гірська (*Carex montana),* грястиця збірна *(Dactylis glomerata*), конвалія звичайна *(Convallaria majalis*), переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* гравілат міський (*Geum urbanum*), дзвоники ріпчастовидні (*Campanula rapunculoides),* чина чорна *(Lathyrus niger),* зеленчук жовтий *(Galeobdolon luteum),* зрідка трапляються неморальні субсередземноморські види – купина широколиста *(Polygonatum latifolium),* шоломниця висока *(Scutellaria altissima),* лазурник трилопатевий *(Laser trilobum)* та ін.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у дуба звичайного.

Режим збереження. Абсолютної заповідності на еталонних ділянках лісів та об'єктах ПЗФ, заказний – на територіях решти місцезростань.

Забезпеченість охороною. Охороняється у НПП «Подільські Товтри».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Сприяти відновленню угруповань.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, 1974; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Заповідні перлини ..., 2006.

Ю.Р. Шеляг-Сосонко, П.М. Устименко

25. Угруповання звичайнодубових лісів скумпієвих (*Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae))* та звичайноясенево–звичайнодубових лісів скумпієвих (*Fraxineto (excelsioris)–Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae))*

Асоціації. Звичайнодубовий ліс скумпієвий (*Quercetum (roboris) cotinosum (coggygriae))*, звичайнодубовий ліс скумпієво–конвалієвий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–convallariosum (majalis))*, звичайнодубовий ліс скумпієво–ланцетовиднозірочниковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–stellariosum (holosteae))*, звичайнодубовий ліс скумпієво–мікеліосоковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–caricosum (michelii))*, звичайнодубовий ліс скумпієво–пірчастокуцоніжковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (pinnati))*, звичайнодубовий ліс скумпієво–рябоперлівковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–melicosum (pictae))*, звичайноясенево–звичайнодубовий ліс скумпієво–дібровнотонконоговий *(Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–poosum (nemoralis))*, звичайноясенево–звичайнодубовий ліс скумпієво–ланцетовиднозірочниковий *(Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–stellariosum (holosteae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,4; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Степова зона: Котовський ДЛГ (Одеська обл.) на кордоні з Молдовою, Слов’янський ДЛГ (Донецька обл.); лісостепова зона: Мошногірський кряж (Черкаська обл.).

Фізико-географічні умови. Круті схили балок різних експозицій і долини Сіверського Дінця з дуже сухими дерново-карбонатними або чорноземними опідзоленими ґрунтами на крейді чи лесах.

Біотоп. Дубові ліси базифільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану з домінантом чагарникового ярусу, синекологічні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант підліску – скумпія звичайна (*Cotinus coggygria)* – на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний, зімкнутість крон 0,5–0,8, вік дерев коливається від 60 до 200 років, висота – 10–19 м. Едифікатор – дуб звичайний (*Quercus robur),* із значною домішкою ясена звичайного (*Fraxinus excelsior)* (0,3), трапляються також в'яз граболистий (*Ulmus carpinifolia),* клен гостролистий *(Acer platanoides).* У густому (0,4–0,7) підліску домінує скумпія звичайна із домішкою клена татарського (*Acer tataricum),* дерена звичайного *(Cornus mas),* жостера проносного (*Rhamnus cathartica*), бруслини бородавчастої (*Euonymus verrucosa*), карагани кущової (*Caragana frutex*), шипшини повстистої *(Rosa tomentosa).* У середньогустому (35–60 %) травостої у відповідності до екотопів домінують зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea)* (20%), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis)* (15%), конвалія звичайна *(Convallaria majalis*) (30–40 %), перлівка ряба (*Melica picta*) (15–30 %), осока Мікелі (*Carex michelii*) (15–35 %), куцоніжка пірчаста (*Brachypodium pinnatum*) (30–45 %). Флористичне ядро складають неморальні світлолюбні види – дзвоники персиколисті (*Campanula persicifolia),* осока волосиста *(Carex pilosa),* чина чорна *(Lathyrus niger),* неморальний субсередземноморський вид – егоніх пурпурово-блакитний *(Aegonychon purpureo-caeruleum)*, а також лучні та степові види – шавлія лучна *(Salvia pratense),* грястиця збірна *(Dactylis glomerata)*, мигдаль степовий (*Amygdalus nana*), барвінок трав'янистий (*Vinca herbacea*) тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Святі гори».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Створити заказник або заповідне урочище на території Млієвського лісництва Смілянського ДЛГ Черкаської обл.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, 1974; Удра, 1983; Зеленая книга ..., 1987; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Ю.Р. Шеляг-Сосонко, П.М. Устименко

26. Угруповання скельнодубово–звичайнодубових лісів (*Querceto (petraeae)–Querceta (roboris))*

Асоціації. Скельнодубово–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий (*Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae)),* скельнодубово–звичайнодубовий ліс дереновий (*Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) cornosum (maris)),* скельнодубово–звичайнодубовий ліс егоніховий *((Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) aegonychonosum (purpureo-caerulei))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,9; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Розточчя (Львівська обл.), Подільська височина (Тернопільська обл.), Придністров'я (Хмельницька обл.).

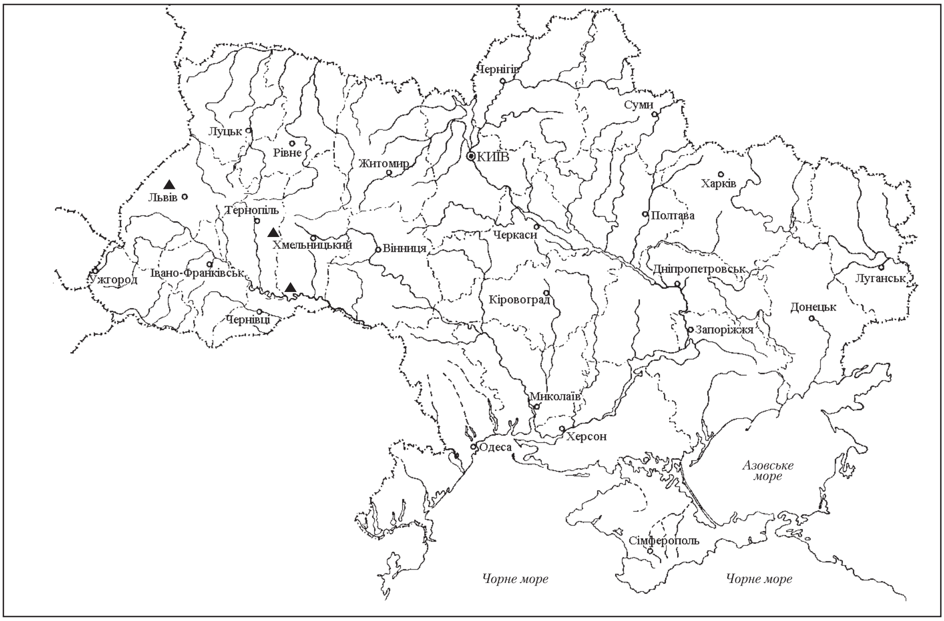

Фізико-географічні умови. Внутрішні невисокі пагорби гряд та нижні частини схилів з дерново-підзолистими ґрунтами на вапняках, перекритих суглинистими відкладами.

Біотоп. Дубові ліси базифільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану, синекологічні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання в острівному місцезнаходженні, на східній межі поширення дуба скельного (*Quercus petraea)*.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одно-, двох'ярусні деревостани із зімкнутістю крон 0,7–0,8, утворені дубом звичайним (*Quercus robur)* (0,5–0,6) зі значною домішкою дуба скельного (0,2–0,4), поодиноко зростають граб звичайний (*Carpinus betulus), явір (Acer pseudoplatanus),* ясен звичайний *(Fraxinus excelsior),* липа серцелиста *(Tilia cordata),* бук лісовий *(Fagus sylvatica).* Чагарниковий ярус інколи утворює дерен справжній (*Cornus mas),* або він не сформований. Трав'яний покрив у різних асоціаціях розвинутий нерівномірно – від майже повної відсутності трав'янистих рослин до покриття 25–40%. У найбільш сухих та освітлених екотопах домінує субсередземноморський неморальний вид – егоніх пурпурово-блакитний (*Aegonychon purpureo-caeruleum),* у вологіших та тінистих – осока волосиста (*Carex pilosa).* Флористичне ядро складають типові неморальні види: копитняк європейський (*Asarum europaeum),* яглиця звичайна *(Aegopodium podagraria),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis),* анемона дібровна *(Anemone nemorosa),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* інколи з участю рідкісних для Розточчя гірських видів – апозериса смердючого (*Aposeris foetida),* купини кільчастої *(Polygonatum verticillatum).*

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у дуба скельного, задовільний у дуба звичайного.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ПЗ «Розточчя», ПЗ «Медобори», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Панівецька дача» (Хмельницька обл).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Сприяння лісовідновленню. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Голубец, Стойко, 1979; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Заповідні перлини ..., 2006.

Ю.Р. Шеляг-Сосонко, П.М. Устименко

27. Угруповання ялицево–звичайнодубових лісів (*Abieto (albae)–Querceta (roboris)*)

Асоціації. Ялицево–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий (*Abieto (albae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae)*), ялицево–звичайнодубовий ліс гайовоожиково–рунянковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) luzuloso (luzuloiditis)–polytrichosum)*, ялицево–звичайнодубовий ліс жіночобезщитниковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) athyriosum (filix-feminae))*, ялицево–звичайнодубовий ліс запашнопідмаренниковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) galiosum (odorati))*, ялицево–звичайнодубовий ліс зеленчуковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) galeobdolosum (lutei))*, ялицево–звичайнодубовий ліс квасеницевий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) oxalidosum (acetosellae))*, ялицево–звичайнодубовий ліс квасеницево–рунянковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) oxalidoso (acetosellae)–polytrichosum)*, ялицево–звичайнодубовий ліс трясучкоосоковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) caricosum (brizoiditis))*, ялицево–звичайнодубовий ліс шорсткоожиново–зеленомоховий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) ruboso (hirtae)–hylocomiosum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,9; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Передкарпаття (Верхньодністровські Бескиди (Львівська обл., Івано-Франківська обл.)), Закарпаття.

Фізико-географічні умови. Слабопохилі ділянки вододілів з бурими лісовими слабовилуженими або сірими лісовими слабоопідзоленими ґрунтами на висоті 300–500 м н. р. м.

Біотоп. Дубові ліси нейтрофільні.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів деревного ярусу, синекологічні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор та співедифікатор на висотній (верхній та нижній відповідно) межі зростання. Співедифікатор – ялиця біла (*Abies alba)* – на північній та східній межі географічного поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани переважно одно- чи двох'ярусні із зімкнутістю крон 0,8–0,9, утворені дубом звичайним (*Quercus robur)* (0,5–0,6) та ялицею білою (0,2–0,3*)*, поодиноко трапляються явір (*Acer pseudoplatanus),* бук лісовий *(Fagus sylvatica)*. Подекуди другий ярус формують граб звичайний (*Carpinus betulus*), липа серцелиста (*Tilia cordata*). У віці 80–90 років висота дуба I бонітету досягає 26 м, діаметр стовбурів – 40 см. Чагарниковий ярус представлений поодинокими кущами або більш щільними заростями (0,3–0,5) ліщини звичайної (*Corylus avellana)* та ожини шорсткої (*Rubus hirtus)*. У трав'яному покриві, відповідно до екологічних умов, домінують осока волосиста (*Carex pilosa),* о. трясучковидна *(C. brizoides),* ожика гайова *(Luzula luzuloides),* квасениця звичайна *(Oxalis acetosella),* безщитник жіночий *(Athyrium filix-femina),* зеленчук жовтий *(Galeobdolon luteum)*, підмаренник запашний *(Galium odoratum)*. У високоповнотних деревостанах трав'яний покрив може бути відсутнім. Флористичне ядро утворюють монтанні неморальні види – купина кільчаста (*Polygonatum verticillatum),* шавлія клейка *(Salvia glutinosa),* пренант пурпуровий *(Prenanthes purpurea),* сугайник австрійський *(Doronicum austriacum),* зубниця бульбиста *(Dentaria glandulosa),* неморальні і бореальні види – просянка розлога *(Milium effusum),* вороняче око звичайне *(Paris quadrifolia),* веснівка дволиста *(Majanthemum bifolium)*.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у дуба звичайного та добрий у ялиці білої, що є причиною зміни порід.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Сколівські Бескиди».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Забезпечити охороною еталонні ділянки лісів, сприяти відновленню дуба звичайного, організувати моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Стойко, 1968, 1977а, 1981; Шеляг-Сосонко, Горохова, 1969; Горохова, Солодкова, 1970; Стойко, Вантух, 1988; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

28. Угруповання австрійськодубово–скельнодубових лісів (*Querceto (austriacae)*–*Querceta (petraeae))*

Асоціація. Австрійськодубово–скельнодубовий ліс бирючиновий *(Querceto (austriacae)–Quercetum (petraeae) ligustrosum (vulgaris))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 17,1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Передгір'я Вигорлат-Гутинського хребта (Юлівська гора, урочище Габорова Яноч (Закарпатська обл.)).

Фізико-географічні умови. Південні схили з кам'янистими буроземними ґрунтами у теплій кліматичній зоні.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів головного ярусу, де співедифікатор – дуб австрійський *(Quercus austriaca)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Співедифікатор головного ярусу на північній межі ареалу, острівна частина ареалу угруповань.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний, зімкнутість крон 0,6–0,8. Перший ярус сформований дубом скельним (*Quercus petraea*) та дубом австрійським, які в мезотрофних едафічних умовах у віці

80–120 років досягають висоти 24–26 м і мають II бонітет, у другому ярусі деревостану (13–15 м) зрідка зростають клен польовий (*Acer campestre)* та граб звичайний *(Carpinus betulus)*. Основу підліску (0,3) складає домінант – бирючина звичайна (*Ligustrum vulgaris*), поодиноко зростають клен татарський (*Acer tataricum),* свидина кров'яна *(Swida sanguinea),* ліщина звичайна (*Corylus avellana*). В остепненому травостої (40–45%) зростають костриця борозниста (*Festuca rupicola*), молочай кипарисовидний *(Euphorbia cyparissias),* перстач білий *(Potentilla alba),* горлянка женевська *(Ajuga genevensis),* будра плющевидна *(Glechoma hederacea),* плющ звичайний *(Hedera helix),* куцоніжка лісова *(Brachypodium sylvaticum).*

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у дуба австрійського та дуба скельного.

Режим збереження. Абсолютної заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ (заповідний масив «Юлівська гора»).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Сприяння відновленню дуба австрійського та дуба скельного.

Джерела інформації. Стойко 1977а; Голубец, Стойко, 1979; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко

29. Угруповання білоцвітоясенево–скельнодубових лісів (*Fraxineto (orni)–Querceta (petraeae))* та білоцвітоясенево–далешамподубово–скельнодубових лісів (*Fraxineto (orni)–Querceto (dalechampii)–Querceta (petraeae))*

Асоціації. Білоцвітоясенево–далешамподубово–скельнодубовий ліс валіськокострицевий (*Fraxineto (orni)–Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae)),* білоцвітоясенево–скельнодубовий ліс валіськокострицевий *(Fraxineto (orni)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,7–17,2; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Передгір'я Вигорлат-Гутинського вулканічного хребта (Чорна гора (Закарпатська обл.)).

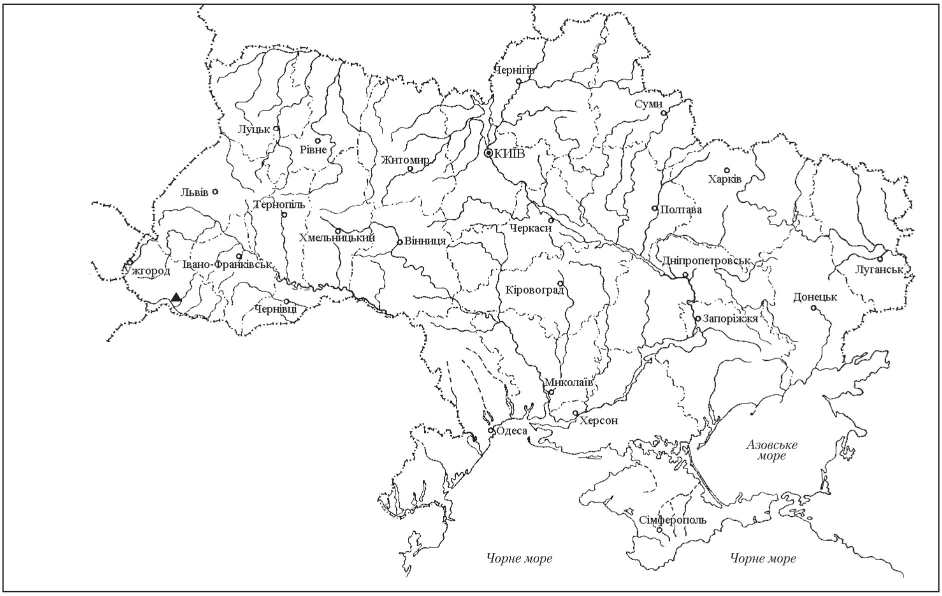

Фізико-географічні умови. Дуже тепла кліматична зона, південні сухі схили, скелясті бурі лісові ґрунти на вулканічних породах на висоті 400–420 м н. р. м.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану, де співедифікатор головного ярусу – ясен білоцвітий (*Fraxinus ornus)* – є реліктовим субсередземноморським видом, що занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Співедифікатор головного ярусу – ясен білоцвітий – знаходиться на північно-східній межі ареалу. Єдине в Україні місцезростання угруповань.

Ценотична структура та флористичне ядро. Рідкісні для України низькорослі (6–7 м), остепнені, чагарникової форми, розріджені (0,4–0,5) деревостани, генеративного та вегетативного походження, V бонітету. Деревостан сформований дубом скельним (*Quercus petraea*) та ясенем білоцвітим з домішкою дуба Далешампа (*Quercus dalechampii*). У підліску зрідка трапляються клен татарський (*Acer tataricum*), дерен звичайний *(Cornus mas)*. Трав'яний ярус з проективним покриттям 50–60% утворюють домінант – костриця валіська (*Festuca valesiaca*) (40–50%) – з домішкою лісових та степових видів, а саме: герані криваво-червоної (*Geranium sanguineum),* оману шершавого *(Inula hirta),* вероніки австрійської *(Veronica austriaca),* горлянки женевської *(Ajuga genevensis),* медунки м'якої *(Pulmonaria mollis),* чистецю прямого *(Stachys recta)*, тонконогу дібровного *(Poa nemoralis),* куцоніжки пірчастої *(Brachypodium pinnatum),* роману напівфарбувального *(Anthemis subtinctoria),* ломиносу прямого *(Clematis recta).*

Потенціал відновлюваності. Добрий у ясена білого, угруповання стабільне, має тенденцію до спонтанного розширення зайнятої ним площі.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ (заповідний масив «Чорна гора»).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Віднесення місцезростань рослинних угруповань до заповідної зони. Організація моніторингу за станом угруповань.

Джерела інформації. Стойко, 1968; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко

30. Угруповання далешамподубово–скельнодубових лісів (*Querceto (dalechampii)–Querceta (petraeae)*)

Асоціації. Далешамподубово–скельнодубовий ліс валіськокострицевий (*Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae)*), далешамподубово–скельнодубовий ліс степовотимофіївковий (*Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) phleosum (phleoiditis)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,4; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Вулканічні передгір'я Вигорлат-Гутинського хребта (Мужіївські гори, Юлівська гора, Чорна гора (Закарпатська обл.)).

Фізико-географічні умови. Дуже тепла кліматична зона, південні скелясті схили із слаборозвиненими буроземними ґрунтами на вулканічних породах.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану.

Ботаніко-географічна значущість. Співедифікатор – дуб Далешампа (*Quercus dalechampii*) – на межі ареалу, острівна частина ареалу угруповань.

Ценотична структура та флористичне ядро. Розріджені (0,4–0,5) низькорослі деревостани чагарникової форми насіннєвого та порослевого походження,

V бонітету, заввишки 6–7 м у 100-річному віці. На пологих схилах переважає дуб скельний (*Quercus petraea)*, на стрімкіших – дуб Далешампа, поодиноко трапляються груша звичайна (*Pyrus communis)*. У розрідженому підліску зростають глід Липського *(Crataegus lipskyi)*, таволга середня *(Spiraea media)*, дерен справжній *(Cornus mas)*. Домінанти трав'яного ярусу – костриця валіська (*Festuca valesiaca*) та тимофіївка степова (*Phleum phleoides*) – мають проективне покриття близько 40%, у травостої поодиноко зростають: осока гірська (*Carex montana)*, куцоніжка пірчаста *(Brachypodium pinnatum)*, вероніка колосиста *(Veronica spicata)*, очиток Рупрехта *(Sedum ruprechtii)*, чистець прямий *(Stachys recta)* та ін.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ (заповідні масиви «Юлівська гора» та «Чорна гора»).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань.

Джерела інформації. Стойко, 1977, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Стеценко та ін., 2003.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

31. Угруповання ацидофільних скельнодубових лісів (*Querceta petraeae*)

Асоціації. Скельнодубовий ліс гайовоожиковий (*Quercetum (petraeae) luzulosum (luzuloidis)*), скельнодубовий ліс звичайноорляковий (*Quercetum (petraeae) pteridiosum (aquilini)),* скельнодубовий ліс ліщиново–звичайноорляковий (*Quercetum (petraeae) coryloso (avellanae)–pteridiosum (aquilini)),* скельнодубовий ліс чорницевий (*Quercetum (petraeae) vacciniosum (myrtilli)),* скельнодубовий ліс чорницево–зеленомоховий (*Quercetum (petraeae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,0; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Львівська обл. (Розточчя), Тернопільська обл. (Заліщицький район, с. Зелений Гай), Івано-Франківська обл. (Надвірнянський ДЛГ), Чернівецька обл. (Берегометський ДЛГ), Житомирська обл. (Словечансько-Овруцький кряж).

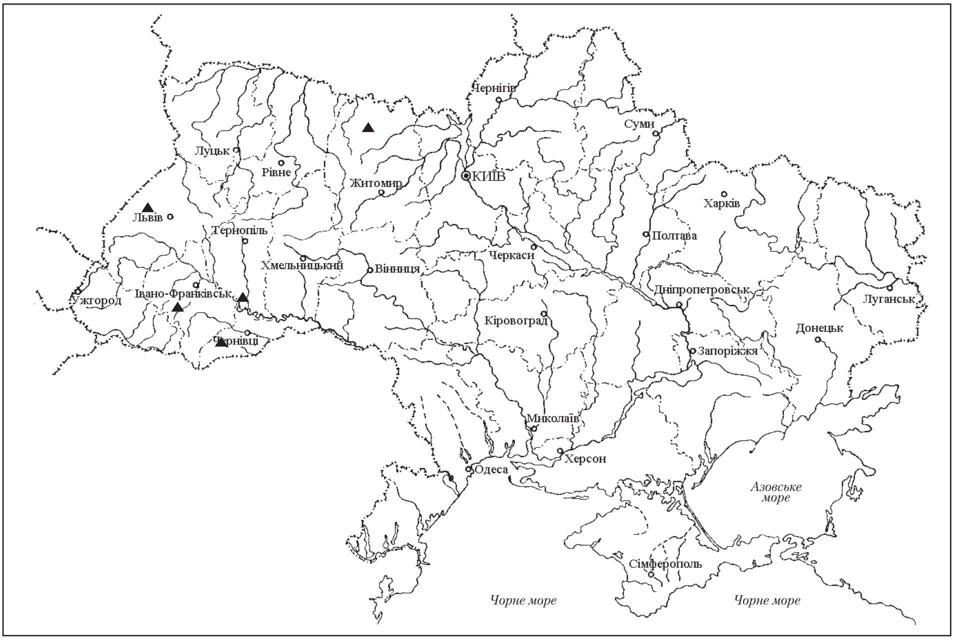

Фізико-географічні умови. Межиріччя, південні, південно-східні та північно-західні схили, на свіжих дерново-слабопідзолистих супіщаних ґрунтах, які утворилися на кристалічних породах та вапняках, перекритих суглинистими відкладами (рівнинна частина), на схилах південної експозиції крутизною 15–40^0 із слаборозвиненими, дуже скелетними, малопотужними буроземами й виходами на денну поверхню скелетного фундаменту та давнього алювію, на висоті 500–660 м н. р. м. (північний макросхил Українських Карпат).

Біотоп. Скельнодубові ліси Полісся та Подільської височини, скельнодубові ліси Закарпаття та Передкарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості едифікатора із домінантом трав'яного ярусу.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні острівні реліктові угрупування оліготрофних скельнодубових лісів. Угруповання рівнинної частини знаходяться на південній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний різновіковий із зімкнутістю крон 0,5–0,6. Його формує дуб скельний (*Quercus petraea)* заввишки 8–10 м, V бонітету. Поодиноко зростають липа серцелиста (*Tilia cordata),* дуб звичайний (*Quercus robur),* береза повисла *(Betula pendula),* граб звичайний *(Carpinus betulus),* на Розточчі постійно трапляється і сосна звичайна (*Pinus sylvestris).* Чагарниковий ярус подекуди утворює ліщина звичайна (*Corylus avellana),* частіше він представлений поодинокими кущами горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*), крушини ламкої (*Frangula alnus*), жимолості пухнатої (*Lonicera xylosteum),* шипшини собачої *(Rosa canina),* а в Придністров'ї ще трапляються і дерен справжній *(Cornus mas)* та клокичка периста *(Staphylea pinnata).* Проективне покриття трав'яно-чагарничкового ярусу складає 20–40%. У ньому переважають чорниця (*Vaccinium myrtillus)* (5–30%), орляк звичайний (*Pteridium aquilinum)* (25–40%), ожика гайова (*Luzula luzuloides*) (10–25%). Флористичне ядро складають бореальні види – квасениця звичайна (*Oxalis acetosella),* веснівка дволиста *(Majanthemum bifolium),* верес звичайний *(Calluna vulgaris),* куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), золотушник звичайний (*Solidago virgaurea*), перестріч гайовий *(Melampyrum nemorosum),* щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*)*),* а також неморальні види – конвалія звичайна *(Convallaria majalis),* тонконіг дібровний *(Poa nemoralis),* купина пахуча *(Polygonatum odoratum)* тощо. У моховолишайниковому ярусі (40–60%) переважають плеуроцій Шребера *(Pleurozium schreberi),* рунянка гарна (*Polytrichum formosum),* р. ялівцева *(P. juniperinum*).

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ПЗ «Розточчя», ботанічних заказниках загальнодержавного значення«Жижавський ліс» (Тернопільська обл.), «Корніїв» (Житомирська обл.), лісовому заказнику загальнодержавного значення «Словечанський кряж» (Житомирська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Забезпечення охороною усіх еталонних ділянок лісів.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко и др., 1980а; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

32. Угруповання скельнодубових лісів *(Querceta petraeae)* з домінуванням у травостої перлівки одноквіткової (*Melica uniflora)*

Асоціація. Скельнодубовий ліс одноквітковоперлівковий (*Quercetum (petraeae) melicosum (uniflorae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,1; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гірський масив Красна Полонинського хребта (Закарпатська обл.).

Фізико-географічні умови. Тепла кліматична зона, південні схили, малопотужні буроземні ґрунти на вулканічних породах.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта деревостану із домінантом трав'яного ярусу.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант трав'яного ярусу – перлівка одноквіткова (*Melica uniflora*) – на межі висотного поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан моноедифікаторний, різновіковий, зімкнутість крон 0,6, утворений дубом скельним (*Quercus petraea*) заввишки 20 м, III бонітету. Підлісок несформований. Проективне по-

криття трав'яного ярусу складає 50%, флористичне ядро утворюють перлівка одноквіткова (30–45%), підмаренник запашний (*Galium odoratum),* зірочник ланцетовидний *(Stellaria holostea),* печіночниця звичайна *(Hepatica nobilis),* осока волосиста *(Carex pilosa),* куцоніжка лісова *(Brachypodium sylvaticum),* медунка темна *(Pulmonaria obscura)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняється у Карпатському БЗ (Угольський заповідний масив).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Виявлення нових місцезростань угруповань.

Джерела інформації. Стойко, 1968, 1969, 1977; Голубец, Малиновский, 1969; Стойко, Тасенкевич, 1980; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко

33. Угруповання скельнодубових лісів деренових (*Querceta (petraeae) cornosa (maris)*)

Асоціації. Скельнодубовий ліс дереновий (*Quercetum (petraeae) cornosum (maris)*), скельнодубовий ліс дереново–егоніховий (*Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–aegonychonosum (purpureo-caerulei)*), скельнодубовий ліс дереново–корнубійськофізоспермовий *(Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–physospermosum (cornubiensis))*, скельнодубовий ліс дереново–парвськоосоковий (*Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–caricosum (brevicollis)*), скельнодубовий ліс дереново–трилопатеволазурниковий *(Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–laserosum (trilobi))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,0; I; 2, 4; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Закарпаття (Виноградівський, Ужгородський, Берегівський райони), лісостепова зона Придністров'я (Хмельницька, Тернопільська, Чернівецька, Вінницька, Одеська обл.), Гірський Крим (середній лісовий пояс).

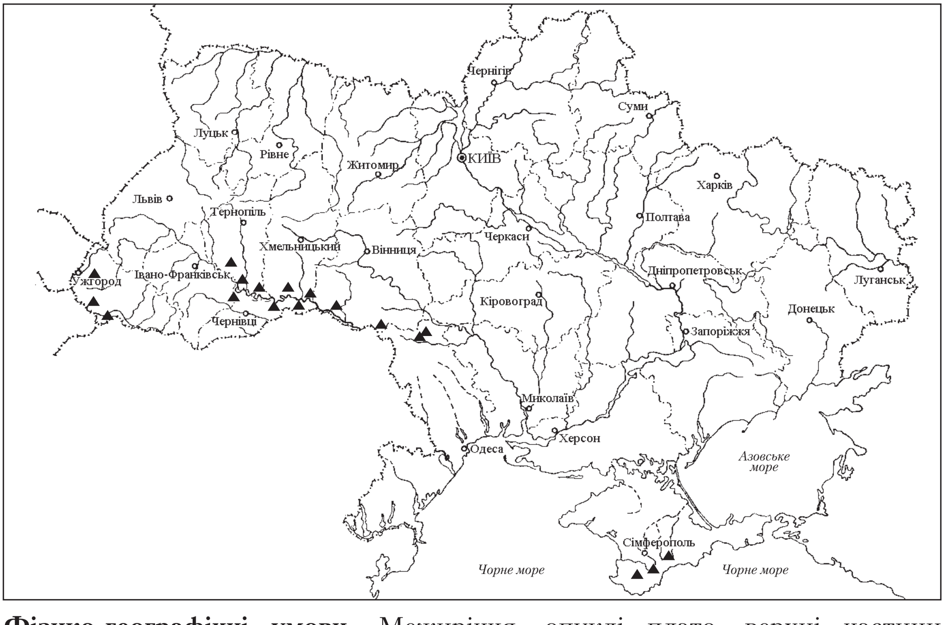

Фізико-географічні умови. Межиріччя, опуклі плато, верхні частини південних та південно-східних схилів із сірими та темно-сірими лісовими суглинками і дерново-карбонатними ґрунтами. У Гірському Криму – схили різної експозиції у межах висот 500–800 м н. р. м. із бурими, добре розвинутими ґрунтами на вапняках.

Біотоп. Скельнодубові ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості едифікатора із домінантами підлеглих ярусів (для рівнинної частини), звичайний тип асоційованості домінуючих видів (для Гірського Криму).

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні для рівнинної частини України ліси на північній та східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний із зімкнутістю крон 0,4–0,7, утворений різновіковим (40–100 років) дубом скельним (*Quercus petraea)* III–V бонітетів, з участю дуба звичайного (*Quercus robur),* клена польового *(Acer campestre),* граба звичайного *(Carpinus betulus),* черешні (*Cerasus avium*). Чагарниковий ярус густий (0,3–0,6), у ньому переважає дерен справжній (*Cornus mas)*, до якого домішуються ліщина звичайна (*Corylus avellana),* жимолость пухната (*Lonicera xylosteum),* скумпія звичайна *(Cotinus coggygria)*. У середньогустому (30–40 %) травостої домінують осока парвська (*Carex brevicollis)* або егоніх пурпурово-блакитний (*Aegonychon purpureo-caeruleum)*. Флористичне ядро складають осока волосиста (*Carex pilosa*), куцоніжка лісова (*Brachypodium sylvatica*), перлівка поникла (*Melica nutans),* п. одноквіткова *(M. uniflora*), копитняк європейський (*Asarum europaeum*), конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), купина широколиста (*Polygonatum latifolium),* к. пахуча *(P. odoratum*). У Гірському Криму деревостан має зімкнутість крон 0,7–0,9. Його утворює дуб скельний із домішкою граба звичайного, ясена звичайного *(Fraxinus excelsior)*, липи кавказької *(Tilia caucasica)*. Середній вік – 80 років, є деревостани віком понад 180–250 років. Висота дерев дуба скельного III бонітету досягає 20 м, діаметр стовбурів – до 50 см. Чагарниковий ярус (0,2–0,6) утворює дерен справжній із незначною участю мушмули звичайної *(Mespilus germanica)*, бирючини звичайної *(Ligustrum vulgare)*, бруслини бородавчастої *(Euonytus verrucosa),* б. європейської *(E. europaea),* б. широколистої *(E. latifolia)* тощо. Трав'яний ярус має проективне покриття 20–80%, у ньому, відповідно до екологічних умов, домінують фізосперм корнубійський *(Physospermum cornubiense)*, лазурник трилопатевий *(Laser trilobum)*, егоніх пурпурово-блакитний *(Aegonychon purpureo-caeruleum)*. Серед асектаторів травостою є види, занесені до ЧКУ – півонія кримська (*Paeonia daurica)*, любка зеленоквіткова *(Platanthera chlorantha)*, булатка червона *(Cephalanthera rubra),* б. великоквіткова *(C. damasonium)*, коручка морозниковидна *(Epipactis helleborine)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної або регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Подільські Товтри», Карпатському БЗ (заповідний масив «Чорна гора»), Кримському ПЗ, Ялтинському ПЗ, ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Обіжевський» (Тернопільська обл.), ландшафтних заказниках загальнодержавного значення «Савранський ліс» (Одеська обл.) та «Великий Каньйон Криму», гідрологічному заказнику загальнодержавного значення «Хапхальський» (АР Крим), заповідному урочищі «Байтали» (Одеська обл.) та ін.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Забезпечити охороною всі еталонні ділянки лісів.

Джерела інформації. Гринь, 1971; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко и др., 1980; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.П. Вакаренко

34. Угруповання скельнодубових лісів жовторододендрових (*Querceta (petraeae) rhododendrosa (lutei))*

Асоціація. Скельнодубовий ліс жовторододендрово–чорницевий (*Quercetum (petraeae) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,4; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Словечансько-Овруцький кряж (Житомирська обл., Овруцький р-н, Кованське лісництво).

Фізико-географічні умови. Слаборозвинуті ґрунти, сильно щебенисті й кам'янисті, що сформувалися на елювії овруцьких червоних і рожевих кварцитів. Брили кварцитів виходять на поверхню.

Біотоп. Скельнодубові ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості едифікатора з домінантом підліску, утвореного реліктом – рододендроном жовтим (*Rhododendron luteum*).

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – дуб скельний (*Quercus petraea)* – знаходиться на північно-східній межі ареалу, домінант підліску – рододендрон жовтий – у диз'юнктивній частині ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний із зімкнутістю крон 0,8. Перший, основний, ярус формує дуб скельний, який у віці 60–100 років досягає продуктивності III–IV бонітетів. Поодиноко тут зростають сосна звичайна (*Pinus sylvestris)* та береза пухнаста *(Betula pubescens)*. У другому ярусі поодиноко трапляються осика (*Populus tremula*), груша звичайна (P*yrus communis*), яблуня лісова (*Malus sylvatica*). Добре розвинутий чагарниковий ярус (0,7–0,8) утворює рододендрон жовтий (0,7) з поодинокою домішкою крушини ламкої (*Frangula alnus),* саротамнуса віникового (*Sarothamnus scoparius*), верби попелястої (*Salix cinerea*), ведмежини (*Rubus nessensis)*. Проективне покриття трав'яно-чагарничкового ярусу складає 20–30%. У ньому переважає чорниця (*Vaccinium myrtillus)* (15–25%), флористичне ядро складають як лісові (орляк звичайний (*Pteridium aquilinum),* куничник очеретяний *(Calamagrostis arundinacea),* щитник шартрський *(Dryopteris carthusiana),* анемона дібровна *(Anemone nemorosa),* одинарник європейський *(Trientalis europaea),* золотушник звичайний *(Solidago virgaurea),* перестріч лучний *(Melampyrum pratense),* круціата гола *(Cruciata glabra),* фіалка Рейхенбаха *(Viola reichenbachiana),* тонконіг дібровний *(Poa nemoralis),* брусниця *(Rhodococcum vitis-idaea)),* так і лучні види (костриця овеча (*Festuca ovina),* молінія голуба *(Molinia caerulea),* біловус стиснутий *(Nardus stricta),* вербозілля звичайне *(Lysimachia vulgaris)* тощо). Моховий покрив (30–40%) формують гіпн кипарисовидний (*Hypnum cupressiforme)* та дикран мітловидний (*Dicranum scoparium)*.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняється у лісовому заказнику місцевого значення «Словечанський кряж» (Житомирська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Виявити нові мізцезростання угруповань, забезпечити охороною всі еталонні ділянки цих лісів.

Джерела інформації. Смык, Бортняк, 1984.

П.М. Устименко

35. Угруповання звичайнососново–скельнодубових лісів (*Pineto* (*sylvestris*)–*Querceta* (*petraeae*))

Асоціація. Звичайнососново–скельнодубовий ліс чорницевий (*Pineto* (*sylvestris*)–*Quercetum* (*petraeae*) *vacciniosum* (*myrtilli*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Південний макросхил Бескид (верхів'я р. Латориці) (Закарпатська обл.).

Фізико-географічні умови. Помірна кліматична зона, переважно на південних схилах на висоті 700 м н. р. м., скелясті слаборозвинуті ґрунти на піщаниках.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття та Передкарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану.

Ботаніко-географічна значущість. Співедифікатор – реліктова сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) – у Карпатах має острівне поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Різновіковий, низькобонітетний (IV бонітет) деревостан, зімкнутістю крон 0,6, сформований дубом скельним (*Quercus petraea*) та сосною звичайною. У розрідженому підліску трапляється горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), жимолость пухната (*Lonicera xylosteum*),

бузина червона *(Sambucus racemosa)*. У трав'яно-чагарничковому ярусі з проективним покриттям 55–60%, крім домінанта – чорниці (*Vaccinium myrtillus*) – ростуть брусниця (*Rhodococcum vitis-idaea),* орляк звичайний *(Pteridium aquilinum*), квасениця звичайна *(Oxalis acetosella),* веснівка дволиста *(Majanthemum bifolium),* купина кільчаста *(Polygonatum verticillatum)*. У моховому ярусі з проективним покриттям 30% трапляються дикран мітловидний (*Dicranum scoparium),* рунянка звичайна *(Polytrichum commune),* леукобрій сизий (*Leucobrium glaucum*). Флористичний склад рослинного угруповання має виражений бореальний характер.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняється у комплексній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Гора Високий камінь» (Закарпатська обл.)

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Стойко, 1977, 1977а; Голубец, Стойко, 1979, 1989; Стойко та ін., 1991; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

36. Угруповання сріблястолипово–скельнодубових лісів (*Tilieto (argenteae)–Querceta (petraeae)*)

Асоціації. Сріблястолипово–скельнодубовий ліс волосистоосоковий (*Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) caricosum (pilosae)),* сріблястолипово–скельнодубовий ліс запашнопідмаренниковий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) galiosum (odorati)),* сріблястолипово–скельнодубовий ліс клокичковий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) staphyleosum (pinnatae)),* сріблястолипово–скельнодубовий ліс одноквітковоперлівковий (*Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) melicosum (uniflorae)),* сріблястолипово–скельнодубовий ліс перелісковий (*Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) mercurialidosum (perennis)),* сріблястолипово–скельнодубовий ліс плющовий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) hederosum (helicis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,4; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Вулканічне передгір'я Вигорлат-Гутинського хребта (Юлівська гора, гора Біганська, Чорна гора (Закарпатська обл.)).

Фізико-географічні умови. Тепла кліматична зона, переважно північні схили із скелястими буроземними ґрунтами на вулканічних породах на висоті 150–350 м н. р. м.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів деревостану.

Ботаніко-географічна значущість. Співедифікатор – липа срібляста (*Tilia argentea*) – на межі ареалу, острівна частина ареалу угруповань.

Ценотична структура та флористичне ядро. Різновікові, одно-, двох'ярусні деревостани II–III бонітетів, зімкнутість крон 0,6–0,7, сформовані дубом скельним (*Quercus petraea*) та липою сріблястою. У розрідженому підліску зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare),* глід Липського *(Crataegus lipskyi)* та клокичка periста *(Staphylea pinnata),* яка місцями домінує (0,2–0,3). У середньогустому (30–40 %) трав'яному ярусі з участю чагарничків флористичне ядро утворюють домінанти, зокрема: перлівка одноквіткова (*Melica uniflora*), переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* осока волосиста *(Carex pilosa),* плющ звичайний (*Hedera helix*), поодиноко трапляються копитняк європейський *(Asarum europaeum),* молочай кипарисовидний *(Euphorbia cyparissias),* зеленчук жовтий *(Galeobdolon luteum).*

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у дуба скельного, задовільний у липи сріблястої.

Режим збереження. Заповідний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ (заповідні масиви «Юлівська гора» та «Чорна гора»), заповідному урочищі «Біганська гора» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань. Сприяння природному відновленню дуба скельного. Потребує вивчення сучасного стану.

Джерела інформації. Стойко, 1968, 1972, 1977, 1981; Голубец, Стойко, 1979; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

37. Угруповання ялицево–скельнодубових лісів (*Abieto (albae)–Querceta (petraeae))*

Асоціації. Ялицево–скельнодубовий ліс перелісковий (*Abieto (albae)–Quercetum (petraeae) mercurialidosum (perennis)*), ялицево–скельнодубовий ліс плющовий (*Abieto (albae)–Quercetum (petraeae) hederosum (helicis))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати. Північно-східний макросхил у Передкарпатті (урочище Губичі біля м. Добромиля Львівської обл.), південно-західний макросхил у Закарпатті (Кузійський заповідний масив).

Фізико-географічні умови. Помірна кліматична зона, південні схили до висоти 1090 м н. р. м., сірі опідзолені та світло-бурі ґрунти на вапнякових породах.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття та Передкарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів деревостану, еколого-фітоценотичні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан різновіковий із зімкнутістю крон (0,5–0,7) з домінуванням ялиці білої (*Abies alba*) у першо-

му ярусі та дуба скельного (*Quercus petraea)* – у другому, постійно поодиноко зростають бук лісовий (*Fagus sylvatica),* граб звичайний *(Carpinus betulus),* явір *(Acer pseudoplatanus),* ясен звичайний *(Fraxinus excelsior).* У підліску зрідка трапляються ліщина звичайна (*Corylus avellana*), жимолость пухната *(Lonicera xylosteum),* свидина кров'яна *(Swida sanguinea).* У трав'яно-чагарничковому ярусі переважають неморальні та монтанні види. Домінує плющ звичайний (*Hedera helix*) (20–40%) та переліска багаторічна *(Mercurialis perennis)* (15–20 %), поодиноко зростають підмаренник запашний (*Galium odoratum),* зубниця бульбиста *(Dentaria bulbifera),* дзвоники ялицеві *(Campanula abietina),* кадило карпатське *(Melitis carpatica),* апозерис смердючий *(Aposeris foetida*), шавлія залозиста *(Salvia glutinosa),* сугайник австрійський *(Doronicum austriacum).*

Потенціал відновлюваності. Слабкий у дуба скельного та добрий у ялиці білої.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ (Кузійський заповідний масив).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань, створення заказника в урочищі «Губичі» Добромильського лісництва.

Джерела інформації. Голубец, Стойко, 1979, 1989; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

38. Угруповання пухнастодубових лісів татарськокленових (*Querceta (pubescentis) acerosa (tatarici)*)

Асоціації. Пухнастодубовий ліс татарськокленово–вузьколистотонконоговий (*Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–poosum (angustifoliae)*), пухнастодубовий ліс татарськокленово–мікеліосоковий (*Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–caricosum (michelii)*), пухнастодубовий ліс татарськокленово–пірчастокуцоніжковий (*Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–brachypodiosum (pinnati)*), пухнастодубовий ліс татарськокленово–ранньоосоковий (*Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–caricosum (praecocis)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,6; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Лівобережне Придністров'я (західна частина Одеської обл., Котовський ДЛГ та поблизу с. Фрунзівка).

Фізико-географічні умови. Середні та верхні частини південних схилів балок з чорноземними слабоопідзоленими сухими та дуже сухими ґрунтами на червоно-бурих глинах.

Біотоп. Пухнастодубові геміксерофітні ліси у комплексі зі степовим різнотрав'ям.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінантів.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північній та східній межі ареалу, на рівнинній частині України трапляються у декількох локалітетах одного геоботанічного району.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусний деревостан із зімкнутістю крон 0,7–0,8 утворений дубом пухнастим (*Quercus pubescens)* з незначною домішкою дуба звичайного (*Quercus robur)*. Чагарниковий ярус (із зімкнутістю 0,4) формує клен татарський *(Acer tataricum)* з домішкою скумпії звичайної (*Cotinus coggygria),* терена колючого *(Prunus spinosa),* таволги звіробоєлистої (*Spiraea hypericifolia*). Поодиноко у складі чагарникового ярусу трапляються жостір проносний (*Rhamnus cathartica*), бирючина звичайна *(Ligustrum vulgare),* бруслина бородавчаста *(Euonymus verrucosa)*. Проективне покриття травостою – 50 %, у ньому домінують, відповідно до екологічних умов, осока Мікелі (*Carex michelii*), о. рання *(C. praecox*), куцоніжка пірчаста *(Brachypodium pinnatum),* тонконіг вузьколистий *(Poa angustifolia)*. Флористичне ядро травостою складають купина широколиста *(Polygonatum latifolium),* неморальні широкоареальні види – купина багатоквіткова (*Polygonatum multiflorum),* астрагал солодколистовидний *(Astragalus glycyphyllos),* степові та лучно-степові види – деревій щетинистий (*Achyllea setacea*), пирій повзучий *(Elytrigia repens),* самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys),* суниця зелена *(Fragaria viridis)*, холодок тонколистий (*Asparagus tenuifolius*), барвінок трав'янистий *(Vinca herbacea).*

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у дуба пухнастого.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Павлівський» (Одеська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань, сприяння відновленню едифікатора та відновлення ареалу угруповань.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, 1974; Білик, 1977а; Білик, Ткаченко, 1978; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Л.П. Вакаренко

39. Угруповання буково–звичайнососнових лісів (*Fageto (sylvaticae) –Pineta (sylvestris))*, буково–звичайнодубово–звичайнососнових лісів (*Fageto (sylvaticae) –Querceto (roboris) – Pineta (sylvestris))* та грабово–буково–звичайнососнових лісів *(Carpineto (betuli) –Fageto (sylvaticae) –Pineta (sylvestris))*

Асоціації. Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae)),* буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс ліщиново–квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) coryloso (avellanae)–oxalidosum (acetosellae)),* буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс трясучковидноосоковий *(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) caricosum (brizoiditis)),* буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс чорницевий *(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli)),* буково–звичайнососновий ліс австрійськощитниковий (*Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) dryopteridosum (austriacae)),* буково–звичайнососновий ліс квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae)),* буково–звичайнососновий ліс ліщиново–квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) coryloso (avellanae)–oxalidosum (acetosellae)),* буково–звичайнососновий ліс трясучковидноосоковий (*Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) caricosum (brizoiditis)),* буково–звичайнососновий ліс чорницевий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli)),* грабово–буково–звичайнососновий ліс квасеницевий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae)),* грабово–буково–звичайнососновий ліс копитняковий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) asarosum (europaei)),* грабово–буково–звичайнососновий ліс чорницевий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,4; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Розточчя, Гологори, Вороняки (Львівська обл.).

Фізико-географічні умови. Рівнинні ділянки, підніжжя та нижні частини схилів горбів з дерново-підзолистими супіщаними вологими ґрунтами на водно-льодовикових відкладах, перекритих тонким шаром вапняків чи мергелів.

Біотоп. Світлохвойні бореальні соснові ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант головного ярусу – сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) – знаходиться на південній межі поширення між Карпатською і північно–східною частинами її суцільного ареалу, бук лісовий (*Fagus sylvatica*) – на північно-східній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани двох'- чи триярусні із зімкнутістю крон 0,7–0,9. Перший ярус (0,3–0,4) утворює сосна звичайна, яка у віці 80–120 років (заввишки 24–30 м) має продуктивність – I^a бонітету. У другому ярусі (0,5) переважає бук лісовий II бонітету з домішкою дуба звичайного (*Quercus robur*) II–III бонітетів, д. скельного *(Q. petraea),* ялиці білої (*Abies alba)* та берези повислої *(Betula pendula).* Третій розріджений (0,2–0,3) ярус формує граб звичайний (*Carpinus betulus).* У підліску поодиноко зростають вовчі ягоди звичайні (*Daphne mezereum),* бруслина бородавчаста *(Euonymus verrucosa),* ліщина звичайна *(Corylus avellana),* яка подекуди домінує (0,2–0,3). У рідкому трав'яно-чагарничковому ярусі (30%) домінують квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*), чорниця *(Vaccinium myrtillus),* осока трясучковидна *(Carex brizoides),* щитник австрійський *(Dryopteris austriaca).* Постійно трапляються брусниця (*Vaccinium vitis-idaea),* ожика волосиста *(Luzula pilosa),* грушанка круглолиста *(Pyrola rotundifolia),* одинарник європейський *(Trientalis europaea),* підмаренник запашний (*Galium odoratum),* осока пальчаста (*Carex digitata),* конвалія звичайна *(Convallaria majalis),* зірочник ланцетовидний *(Stellaria holostea),* астранція велика (*Astrantia major)* та апозерис смердючий *(Aposeris foetida*)). Моховий покрив не розвинутий.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заповідний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Розточчя».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Проведення заходів із сприяння природному відновленню сосни, збереження та відновлення угруповань.

Джерела інформації. Косець, 1947; Шишова, 1954; Поварніцин, 1971; М'якушко, 1975, 1978; Шеляг-Сосонко, 1977; Зеленая книга ..., 1987; Мельник, 1995; Ткачик, 1995а, 1999; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

40. Угруповання скельнодубово–звичайнососнових лісів (*Querceto (petraeae)–Pineta (sylvestris)*)

Асоціації. Скельнодубово–звичайнососновий ліс звичайноорляковий (*Querceto (petraeae)–Pinetum (sylvestris) pteridiosum (aquilini)*), скельнодубово–звичайнососновий ліс чорницевий (*Querceto (petraeae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Ґорґани, Івано-Франківска обл.).

Фізико-географічні умови. Південні та прилеглі до них схили на висоті 500–800 м н. р. м. з кам’янистими, слаборозвинутими гірськолісовими підзолистими супіщаними ґрунтами в смугах проходження пісковиків ямненської світи, в прохолодній кліматичній зоні.

Біотоп. Гірські соснові ліси Карпат.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів у деревостані.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) – в Карпатах має острівне поширення. Реліктові угруповання в поясі букових лісів.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний різновіковий із зімкнутістю крон 0,6–0,7. Перший ярус (0,4–0,5) формує сосна звичайна II–III бонітетів, яка у віці 100–150 років заввишки 15–25 м. У другому ярусі переважає дуб скельний (*Quercus petraea)* (0,2–0,3). У несформованому підліску зростають горобина звичайна (*Sorbus aucuparia),* жимолость пухната *(Lonicera xylosteum)*, бузина червона (*Sambucus racemosa).* Основу трав'яно-чагарничкового ярусу (30–80%) складають бореальні види. Домінують чорниця (*Vaccinium myrtillus*) (70–75%) та орляк звичайний *(Pteridium aquilinum)* (30%), поодиноко зростають брусниця *(Rhodococcum vitis-idaea),* верес звичайний *(Calluna vulgaris),* квасениця звичайна *(Oxalis acetosella)*, веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium).* Подекуди трапляються і неморальні види – зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea*), зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum*), тонконіг дібровний (*Poa nemoralis*). У моховому ярусі зростають дикран мітловидний (*Dicranum scoparium),* рунянка гарна *(Polytrichum formosum)* та р. звичайна *(P. commune).*

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Віднесення до абсолютно-заповідної зони в національному природному парку. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Потребує додаткового вивчення сучасного стану.

Джерела інформації. Стойко, 1966, 1980; Мілкіна, 1980; Стойко и др., 1980а; Зеленая книга ..., 1987; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

41. Угруповання звичайнососнових лісів (*Pineta sylvestris*) з домінуванням у травостої осоки низької (*Carex humilis*)

Асоціація. Звичайнососновий ліс низькоосоковий *(Pinetum (sylvestris) caricosum (humilis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,0; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гологори, Вороняки, Опілля (Львівська обл.), Кременецькі гори (Тернопільська обл.), Волинська височина (Рівненська обл.).

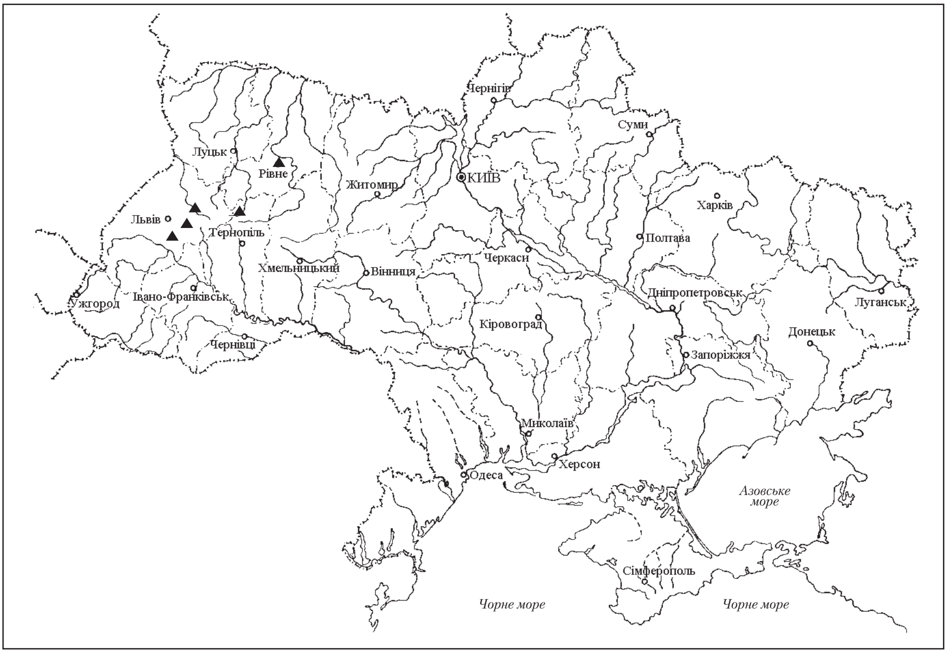

Фізико-географічні умови. Стрімкі (20–50^{0}) схили південних експозицій з бідними сухими та свіжими ділянками, де підстилаючими породами є мергелі, вапняки або тортонські пісковики, які залягають близько (10–15 см) до денної поверхні.

Біотоп. Світлохвойні бореальні ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості едифікатора з домінантом травостою, яким є реліктовий степовий вид – осока низька (*Carex humilis*). Угруповання є дериватами реліктових лісів.

Ботаніко-географічна значущість. Локальне поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Розріджений деревостан із зімкнутістю крон 0,3–0,5 утворює сосна звичайна (*Pinus sylvestris)* IV бонітету. Подекуди формується підлісок із ліщини звичайної (*Corylus avellana),* крушини ламкої *(Frangula alnus),* свидини кров'яної *(Swida sanguinea).* Густий (40–60%) травостій утворює осока низька із співдомінантами – куцоніжкою пірчастою (*Brachypodium pinnatum)* та ковилою пірчастою (*Stipa pennata).* Наявність видів, таких як відкасник татарниколистий (*Carlina onopordifolia),* вовчі ягоди пахучі *(Daphne cneorum),* в'язіль увінчаний *(Coronilla coronata*), а також степових видів – осоки низької, вишні кущової *(Cerasus fruticosa),* льону жовтого *(Linum flavum),* ковили пірчастої – свідчить про реліктовий характер угруповань.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у сосни звичайної.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ПЗ «Медобори» (філіал «Кременецькі гори») (Тернопільська обл.), ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Вишнева гора» (Рівненська обл.), ландшафтних пам'ятках природи місцевого значення «Свята гора», «Жулицька гора» та ботанічній пам'ятці природи місцевого значення «Лиса гора» (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Проведення комплексу лісогосподарських заходів, що забезпечують збереження та природне відновлення угруповань, організація моніторингу.

Джерела інформації. Котов, 1939; Поварніцин, 1971а; Дідух, 1974; Голубец, Стойко, 1979; Стойко та ін., 1998; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

42. Угруповання звичайнососнових лісів *(Pineta sylvestris)* з домінуванням у травостої водянки чорної (*Empetrum nigrum*)

Асоціації. Звичайнососновий ліс чорноводянковий *(Pinetum (sylvestris) empetrosum (nigrae)),* звичайнососновий ліс чорноводянково–сфагновий (*Pinetum (sylvestris) empetroso (nigrae)–sphagnosum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1–11,8; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Українські Карпати (басейни річок Прут, Ломниця, Бистриця Надвірнянська).

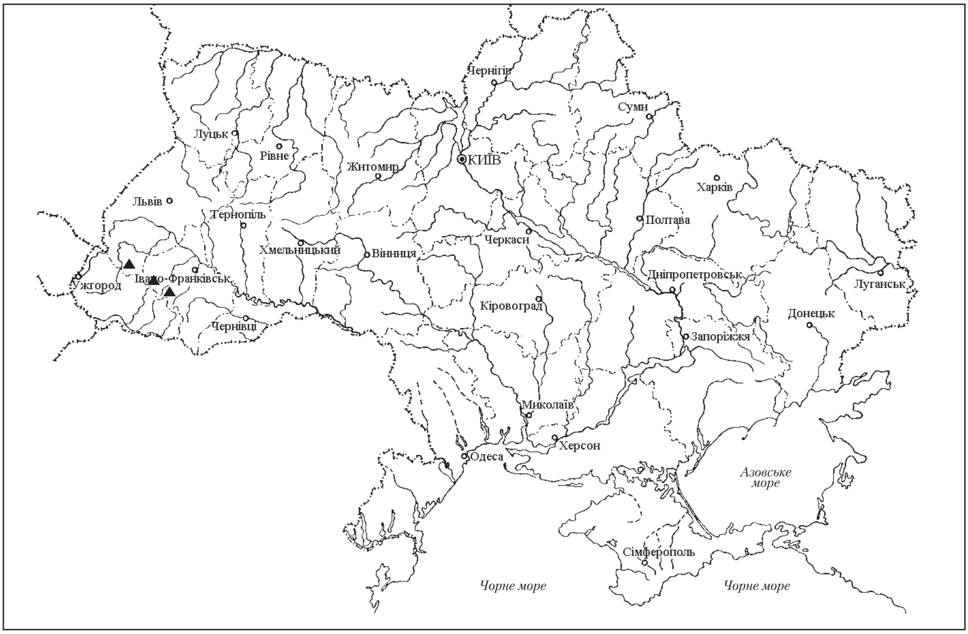

Фізико-географічні умови. Пологі схили північно-західних експозицій крутизною до 5^0 на висоті 800 м н. р. м. Кам'янисті розсипища з поганим дренажем. Ґрунтовий покрив не розвинутий і представленний великими уламками ямненського пісковику, між брилами та в тріщинах якого є незначна кількість дрібнозему.

Біотоп. Гірські соснові ліси Карпат.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів деревостану з домінантом чагарничкового ярусу.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – сосна звичайна (*Pinus sylvestris)* – в Карпатах має острівне поширення. Домінант чагарничкового ярусу – водянка чорна (*Empetrum nigrum)* – знаходиться на межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний із зімкнутістю крон 0,4–0,5. Його формує сосна звичайна IV–V бонітетів, яка у віці 90–100 років – заввишки 8–10 м. Трапляється у деревостані і береза повисла (*Betula pendula)*. У чагарничковому ярусі (80%) домінує водянка чорна (40%) з участю чорниці (*Vaccinium myrtillus)* (20%), брусниці (*Rhodococcum vitis-idaea),* багна болотного *(Ledum palustre),* баранця звичайного *(Hupercia selago)*. Часто уламки пісковика вкриті моховим покривом із видів роду сфагнум (*Sphagnum),* який створює суцільні подушки товщиною 15–25 см.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Заповідний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ПЗ «Ґорґани».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду, проведення комплексу лісогосподарських заходів, які забезпечують збереження та природне відновлення угруповань.

Джерела інформації. Стойко, 1966, 1980; Голубец, Малиновский 1969; М'якушко, 1971; Мілкіна, 1974, 1980; Стойко и др., 1980а; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

43. Угруповання звичайнососнових лісів звичайноялівцевих (*Pineta (sylvestris) juniperosa (communis)*) та звичайнодубово–звичайнососнових лісів звичайноялівцевих (*Querceto (roboris) – Pineta (sylvestris) juniperosa (communis)*)

Асоціації. Звичайнодубово–звичайнососновий ліс звичайноялівцево–зеленомоховий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–hylocomiosum*), звичайнодубово–звичайнососновий ліс звичайноялівцево–чорницевий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–vacciniosum (myrtilli)*), звичайнососновий ліс звичайноялівцево–булавоносцево–лишайниковий (*Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–corynephoroso (canescentis)–cladinosum*), звичайнососновий ліс звичайноялівцево–лишайниковий (*Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–cladinosum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,5; II; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Північна смуга Західного Полісся (Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська області).

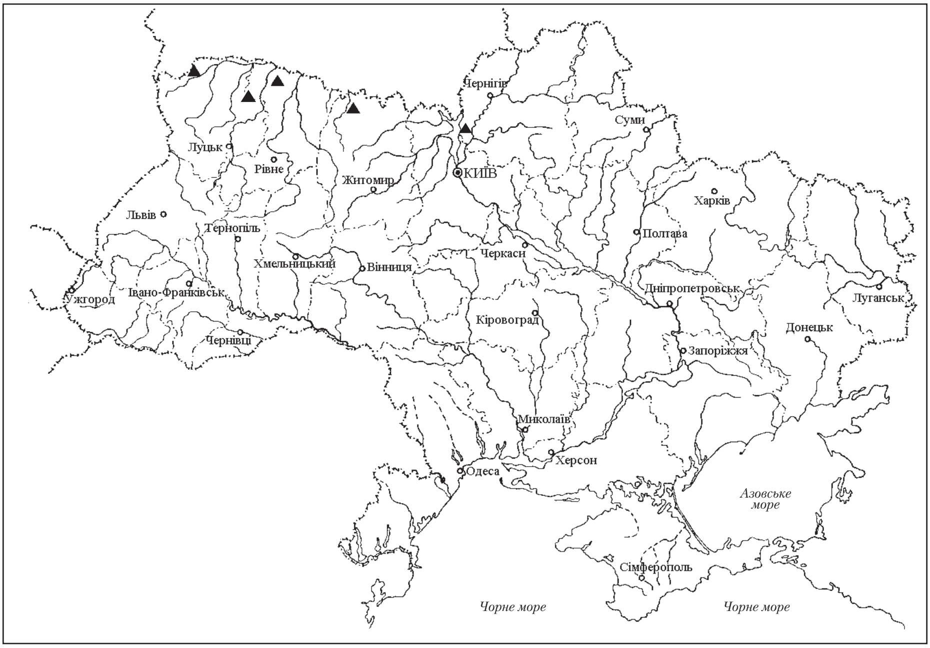

Фізико-географічні умови. Сухі або вологі піщані підвищення межиріч та річкових терас. Ґрунти дерново-слабопідзолисті піщані із мало виявленим гумусовим горизонтом.

Біотоп. Азональні соснові та дубово-соснові ліси Полісся.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні для України угруповання, характерні для зони тайги, на крайній південній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан переважно одноярусний розріджений (0,4–0,5), утворений сосною звичайною (*Pinus sylvestris*), IV–V бонітетів, 12–14 м заввишки. Подекуди деревостан двох'ярусний (0,6), де перший ярус формує сосна звичайна, яка у віці 60–80 років – заввишки 24–26 м. Тут поодиноко зростає береза повисла (*Betula pendula*). Другий ярус (15–16 м) утворює дуб звичайний (*Quercus robur*) з поодинокою участю граба звичайного (*Carpinus betulus*). Негустий (0,2–0,4), а подекуди густий (0,5–0,6) ярус підліску утворює ялівець звичайний (*Juniperus communis)*, представлений невеликими деревами або високими чагарниками різної форми. Трав'яний покрив розріджений, особливо в лишайниковій асоціації (10–20%). У булавоносцево–лишайниковій асоціації він більш виявлений (20–30%), основу його складають бореальні лісові та псамофітні види. Добре виявлений лишайниковий покрив із переважанням видів роду кладонія (*Cladonia)* – к. м'якої (*C. mitis)* та к. оленячої (*C. rangiferina)* із домішкою к. стрункої (*C. gracilis)*, а також цетрарії ісландської (*Cetraria islandica)*. У вологіших місцях трав'яно-чагарничковий ярус є добре розвинутим (50–60 %), основу складає чорниця (*Vaccinium myrtillus*) (30 %) з участю ожики волосистої *(Luzula pilosa)*, одинарника європейського *(Trientalis europaea)*, перлівки пониклої *(Melica nutans)*, веснівки дволистої (*Majanthemum bifolium*), щитника шартрського (*Dryopteris carthusiana*), смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*), конвалії звичайної (*Convallaria majalis*) та ін. Моховий покрив добре виражений (60 %), з переважанням плеуроція Шребера *(Pleurozium schreberi)* і участю дикрана багатоніжкового (*Dicranum polysetum*) та рунянки звичайної (*Polytrichum commune*).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний, після пожежі практично не відновлюються.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Поліському ПЗ, Рівненському ПЗ (заповідні ділянки Білоозерська, Сира Погоня), Черемському ПЗ, Шацькому НПП, НПП «Прип'ять–Стохід».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Недопущення пожеж, контроль за станом популяцій ялівця звичайного.

Джерела інформації. Балашов, 1974; Андриенко и др.,1986; Зеленая книга..., 1987; Стойко та ін., 1998; Дідух та ін., 2002; Фіторізноманіття Українського Полісся ..., 2006.

Т.Л. Андрієнко-Малюк, П.М. Устименко

44. Угруповання звичайнососнових лісів жовторододендрових *(Pineta (sylvestris) rhododendrosa (lutei))* та звичайнодубово–звичайнососнових лісів жовторододендрових *(Querceto (roboris)–Pineta (sylvestris) rhododendrosa (lutei))*

Асоціації. Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендровий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendrosum (lutei)*), звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–молінієвий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–moliniosum (caeruleae)*), звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–сфагновий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–sphagnosum*), звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–трясучковидноосоковий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–caricosum (brizoiditis)*), звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–чорницевий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli))*, звичайнососновий ліс жовторододендровий *(Pinetum (sylvestris) rhododendrosum (lutei))*, звичайнососновий ліс жовторододендрово–молінієвий (*Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–moliniosum (caeruleae)*), звичайнососновий ліс жовторододендрово–трясучковидноосоковий (*Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–caricosum (brizoiditis)*), звичайнососновий ліс жовторододендрово–чорницевий (*Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,6–13,8; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Центральне Полісся (північно-східна частина Рівненської обл. та північно-західна частина Житомирської обл.).

Фізико-географічні умови. Рівнинні та понижені місця із свіжими дерново-слабо- і середньопідзолистими глеюватими, глинисто-піщаними (чи супі-

щаними) ґрунтами на флювіогляціальних, древньоалювіальних відкладах і гранітах.

Біотоп. Азональні соснові ліси Полісся.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний для України тип асоційованості едифікатора з домінантом підліску – рододендроном жовтим (*Rhododendron luteum),* реліктовим видом.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант підліску – рододендрон жовтий – знаходиться у диз'юнктивній частині ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусний деревостан із зімкнутістю крон 0,6–0,8 утворює сосна звичайна (*Pinus sylvestris)* здебільшого з поодинокою домішкою дуба звичайного (*Quercus robur).* Часто деревостан двох'ярусний із зімкнутістю крон 0,7–0,8. Перший ярус утворює сосна звичайна, яка у віці 60–80 років (заввишки 25–27 м) має продуктивність I–II бонітетів. У другому ярусі (18–20 м) переважає дуб звичайний (III бонітет). Густий (0,5–0,8) і середньовисокий (до 2 м) підлісок формує рододендрон жовтий з поодинокою домішкою крушини ламкої (*Frangula alnus),* горобини звичайної *(Sorbus aucuparia),* ожини сизої *(Rubus caesius).* Трав'яно-чагарничковий ярус характеризується мозаїчністю і має покриття від 20–25% до 70%. Його основу складають домінанти – чорниця *(Vaccinium myrtillus),* осока трясучковидна *(Carex brizoides*), молінія голуба (*Molinia coerulea*). Флористичне ядро сформували бореальні лісові види – грушанка мала *(Pyrola minor)* та г. круглолиста *(P. rotundifolia),* ожика волосиста *(Luzula pilosa),* одинарник європейський *(Trientalis europaea),* неморальні види – перлівка поникла *(Melica nutans*), костриця велетенська *(Festuca gigantea),* а також лучно-болотні види – осока чорна (*Carex nigra),* о. попелястосіра *(C. cinerea),* вербозілля звичайне *(Lysimachia vulgaris).* Моховий покрив добре виражений з переважанням плеуроція Шребера *(Pleurozium schreberi)*, у зниженнях – сфагна волосистого (*Sphagnum capillifolium)*, с. центрального *(S. centrale)*, с. болотного *(S. palustre)*.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заповідний та заказний в об'єктах ПЗФ, на територіях решти місцезростань – збалансованого природокористування.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Рівненському ПЗ (заповідна ділянка Сира Погоня), РЛП «Надслучанський» (Рівненська обл.), ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Городницький» (Житомирська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Лісогосподарські заходи повинні бути спрямовані на збереження угруповань. Організація моніторингу.

Джерела інформації. Барбарич, 1953, 1955, 1962; Поварніцин, 1955, 1959, 1971а; М'якушко, 1975; Смик, 1975; Брадіс, Андрієнко, 1977; Мякушко, 1978а; М'якушко, Козьяков, 1981; Андрієнко, 1983; Андриенко, Шеляг-Сосонко, 1983; Зеленая книга ..., 1987; Дідух, Плюта, Каркуцієв, 1993; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Устименко, 2005; Фіторізноманіття Українського Полісся ..., 2006.

П.М. Устименко

45. Угруповання звичайнососнових лісів скумпієвих (*Pineta (sylvestris) cotinosa (coggygriae)*), звичайнодубово–звичайнососнових лісів скумпієвих (*Querceto (roboris)–Pineta (sylvestris) cotinosa (coggygriae)*) та повислоберезово–звичайнососнових лісів скумпієвих *(Betuleto (pendulae)–Pineta (sylvestris) cotinosa (coggygriae))*

Асоціації. Звичайнодубово–звичайнососновий ліс скумпієвий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae)),* звичайнососновий ліс скумпієвий (*Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae)*), звичайнососновий ліс скумпієво–наземнокуничниковий (*Pinetum (sylvestris) cotinoso (coggygriae)–calamagrostidosum (epigeioris)*), повислоберезово–звичайнососновий ліс скумпієвий *(Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,8–12,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Крейдяні схили р. Сіверського Дінця в середній течії (Донецька обл.).

Фізико-географічні умови. Схили зі змитими перегнійно–карбонатними ґрунтами, що підстеляються крейдою, а також дерново–карбонатними ґрунтами з гумусовим горизонтом потужністю до 40 см.

Біотоп. Азональні соснові ліси борових терас Лісостепу і Степу.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів деревостану з домінантом підліску. Едифікатор – сосна звичайна ф. крейдяна (*Pinus sylvestris var. cretacea*) – занесений до ЧКУ та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант підліску знаходиться на північно-східній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Невисокий (12–15 м) та розріджений (0,4) деревостан III бонітету утворює сосна звичайна (крейдяна форма) з участю берези повислої (*Betula pendula*) та дуба черешчатого (*Quercus robur*), які подекуди виступають співдомінантами. Добре розвинений підлісок заввишки 1,5–2 м (зімкнутістю 0,2–0,5), створений скумпією звичайною (*Cotinus coggygria)* з домішкою бирючини звичайної (*Ligustrum vulgare*), кизильника чорноплідного *(Cotoneaster melanocarpa*), бруслини європейської (*Euonymus europaea*) та б. бородавчастої (*E. verrucosa*), клена татарського (*Acer tataricum*), шипшини Андржейовського (*Rosa andrzejowskii)*, ш. Юндзіла *(R. jundzilii)*, ш. повстистої *(R. tomentosa)*, ш. собачої *(R. canina*) тощо. Травостій розвинутий дуже нерівномірно, його проективне покриття коливається від 10 до 50 %. У затінених місцях з добре розвинутим шаром ґрунту постійними є конвалія звичайна *(Convallaria majalis*), купина багатоквіткова (*Polygonatum multiflorum*), живокіст кримський (*Symphytum tauricum*), осока волосиста (*Carex pilosa)* та о. Мікеля (*C. michelii*) тощо. На розріджених місцях, де відслонюється крейда, ростуть кретофільні види – чебрець вапняковий (*Thymus calcareus*), китятки крейдяні (*Polygala cretacea*), костриця крейдяна (*Festuca cretacea*), шоломниця крейдяна (*Scutellaria creticola*), серпій донський (*Seratula tanaitica*), а також понтичні ендеміки – ласкавець серповидний (*Buplerum falcatum*), молочай степовий (*Euphorbia stepposa*), юринея павутиниста (*Jurinea arachnoidea*). Широко представлена група степових євразійських ксерофітів – костриця валіська (*Festuca valesiaca*), ковила найкрасивіша (*Stipa pulcherrima)* і к. пірчаста (*Stipa pennata),* волошка руська *(Centaurea ruthenica),* шавлія поникла *(Salvia nutans)* та ін.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в НПП «Святі гори» та у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння природному відновленню сосни звичайної. Потребує додаткового вивчення сучасного стану.

Джерела інформації. Котов, 1947; Виноградов и др., 1960; Протопопова, 1964; Поварніцин, 1971а; Доронин, 1973; Зеленая книга ..., 1987; Ткаченко та ін., 1987, 1998, 2002; Кондратюк и др., 1990; Ткаченко, Генов, 1993; Попович, 2002; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Ткаченко, 2004.

П.М. Устименко, В.С. Ткаченко

46. Угруповання ялиново–клейковільхово–звичайнососнових лісів (*Piceeto (abietis)–Alneto* (*glutinosae*)–*Pineta (sylvestris))* та ялиново–повислоберезово–звичайнососнових лісів (*Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pineta (sylvestris))*

Асоціації. Ялиново–клейковільхово–звичайнососновий ліс сфагновий (*Piceeto (abietis)–Alneto* (*glutinosae*)–*Pinetum (sylvestris) sphagnosum*), ялиново–клейковільхово–звичайнососновий ліс чорноосоковий (*Piceeto (abietis)–Alneto* (*glutinosae*)–*Pinetum (sylvestris) caricosum* (*nigrae*)), ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс квасеницевий (*Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae)*), ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс сфагновий (*Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) sphagnosum*), ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс чорницевий (*Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,3; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Північна частина Західного Полісся (Волинська, Рівненська, Житомирська області).

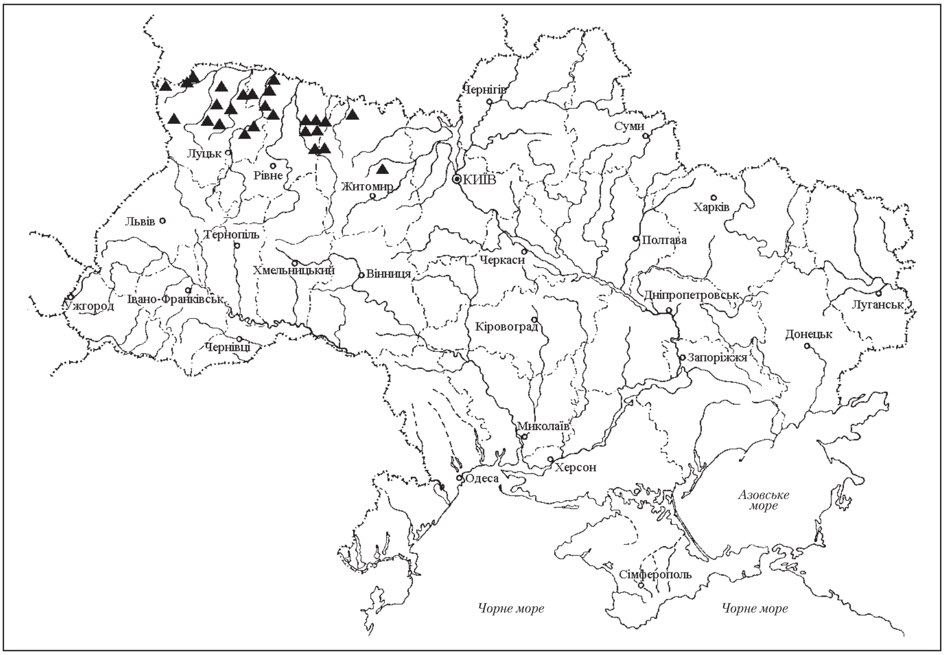

Фізико-географічні умови. Улоговини межиріч та річкових терас, часто по периферії боліт та озерних улоговин із дерново-підзолистими, оглеєними оторфованими ґрунтами.

Біотоп. Азональні соснові ліси Полісся.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінантів. Бореальні, рідкісні для рівнинної частини України, угруповання із співдомінуванням ялини європейської (*Picea abies)*.

Ботаніко-географічна значущість. Бореальні тайгові угруповання на південній межі ареалу, вони з'єднують карпатську і тайгову частини ареалу ялинових лісів.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний із зімкнутістю крон 0,5–0,6. Сосна звичайна (*Pinus sylvestris)* формує перший ярус заввишки 18–20 м, другий ярус, зімкнутістю крон 0,2–0,4, створюють пригнічена ялина європейська, яка росте окремими групами, а також береза повисла (*Betula pendula)*, іноді вільха клейка (*Alnus glutinosa)*. Подекуди спостерігається домішка берези пухнастої (*Betula pubescens)*. Трав'яно-чагарничковий ярус середньогустий (40–60 %), у ньому переважають чорниця (*Vaccinium myrtillus*) (35–55 %), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*) (25–40 %), осока чорна (*Carex nigra*) (25–30 %). Флористичне ядро формують бореальні лісові та лісо-болотні види – безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina*), грушанка мала *(Pyrola minor)*, веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium*), плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum)* та п. колючий *(L. annotinum)*, одинарник європейський (*Trientalis europaea)* та ін. Дуже рідко трапляються раритетні бореальні види – осока малоквіткова (*Carex pauciflora*), одноквітка звичайна (*Moneses uniflora*), гудайєра повзуча (*Goodyera repens*). Добре розвинутий моховий ярус (70–90%), сформований видами роду сфагнум (*Sphagnum*).

Потенціал відновлюваності. Слабкий, ялина має пригніченний підріст.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Рівненському ПЗ (Білозерська заповідна ділянка), Черемському ПЗ, Шацькому НПП, ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Урочище Мошне» (Волинська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Заборона меліорації прилеглих масивів, заборона вирубування дерев. Лісогосподарські заходи, спрямовані на відновлення угруповань.

Джерела інформації. Голубець, 1971; Андриенко, Шеляг-Сосонко, 1983; Зеленая книга ..., 1987; Мельник, 1993; Стойко та ін., 1998; Дідух та ін., 2002; Фіторізноманіття Українського Полісся ..., 2006.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

47. Угруповання кедровососнових лісів (*Pineta cembrae)*

Асоціації. Кедровососновий ліс зеленомоховий (*Pinetum (cembrae) hylocomiosum),* кедровососновий ліс сфагновий (*Pinetum (cembrae) sphagnosum),* повислоберезово–кедровососновий ліс чорницевий (*Betuleto (pendulae)–Pinetum (cembrae) vacciniosum (myrtilli)),* ялиново–кедровососновий ліс лишайниковий (*Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) cladinosum),* ялиново–кедровососновий ліс чорницевий (*Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vacciniosum (myrtilli)),* ялиново–кедровососновий ліс чорницево–зеленомоховий (*Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum),* ялиново–кедровососновий ліс чорницево–сфагновий (*Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum),* ялицево–ялиново–кедровососновий ліс чорницево–зеленомоховий *(Abieto (albae)–Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,2–15,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Північно-східні макросхили Ґорґан (верхів'я басейнів річок Свічі, Лімниці, Солотвинської Бистриці, Надвірнянської Бистриці) та Закарпаття (схили гір Попадя, Малий і Великий Ґорґан, Тавпиширка).

Фізико-географічні умови. Схили північної експозиції різної стрімкості з гірсько–підзолистими крупнокам'янистими сильноскелетними дуже кислими супіщаними і легкосуглинистими ґрунтами в смугах проходження потужних невапнистих кварцевих пісковиків і гравелітів ямненьської світи в межах висот 1200–1575 м н. р. м. у холодній кліматичній зоні.

Біотоп. Гірські соснові ліси Карпат (*Pinus cembra*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості пануючих видів, де едифікатором є сосна кедрова (*Pinus cembra)* – ранньоголоценовий реліктовий вид, занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор (сосна кедрова) та співедифікатор (ялиця біла (*Abies alba)*) знаходяться на східній межі поширення та на верхній межі лісового поясу Карпат.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостани різновікові (100–300 років) із зімкнутістю крон 0,5, і продуктивністю III–IV бонітетів, заввишки 13–20 м. Його формує сосна кедрова, часто із співдомінуванням ялини європейської (*Picea abies)* та ялиці білої, поодиноко трапляється береза повисла (*Betula pendula)*. Ярус підліску несформований. Поодиноко тут зростають горобина звичайна (*Sorbus aucuparia),* сосна гірська *(Pinus mugo),* ялівець сибірський *(Juniperus sibirica)*, верба сілезька (*Salix silesiana)*. У густому (80–90%) трав'яно-чагарничковому ярусі переважають бореальні монтанні оліготрофні ацидофільні види – домінант чорниця (*Vaccinium myrtillus*) (80–85%), поодиноко зростають брусниця *(Rhodococcum vitis-idaea),* ожика лісова *(Luzula sylvatica),* перестріч Гербіха *(Melampirum herbichii),* куничник волохатий *(Calamagrostis villosa),* плаун булавовидний *(Lycopodium clavatum),* підбілик альпійський *(Homogine alpina*), сольданела угорська *(Soldanella hungarica),* королиця круглолиста *(Leucanthemum rotundifolium)*. Моховий ярус утворюють дикран митловидний *(Dicranum scoparium),* рідше – плеуроцій Шребера (*Pleurozium schreberi),* гілокомій блискучий *(Hylocomium splendens),* леукобрій сизий (*Leucobrium glaucum)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної (у ПЗ) та регульованої (у НПП) заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському НПП, ПЗ «Ґорґани», ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Ґорґани», «Кедринський» (Закарпатська обл.), «Тавпиширківський» (Івано-Франківська обл.) та інші.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Необхідне сприяння відновленню сосни кедрової. Організація моніторингу.

Джерела інормації. Стойко, 1961, 1977, 1980, 1986; Голубец, Малиновский, 1969; Мілкіна 1980,1997; Стойко и др., 1980а; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1991, 1995, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Клімук та ін., 2006.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна

48. Угруповання кохососнових лісів (*Pineta kochianae)*

Асоціації. Кохососновий ліс низькоосоковий (*Pinetum (kochianae) caricosum (humilis)),* кохососновий ліс скумпієво–низькоосоковий *(Pinetum (kochianae) cotinoso (coggygriae)–caricosum (humilis)),* кохососновий ліс скумпієво–скельнокуцоніжковий *(Pinetum (kochianae) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (rupestris)),* повислоберезово–кохососновий ліс низькоосоковий *(Betuleto (pendulae)–Pinetum (kochianae) caricosum (humilis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гірський Крим (верхня частина Головної гряди від м. Ялти до м. Алушти).

Фізико-географічні умови. Верхня частина південного макросхилу, вершина яйли, окремі місцезростання на північному макросхилі на висоті 800–1300 м н. р. м. На сухих і свіжих малопотужних бурих і темно-бурих ґрунтах.

Біотоп. Гірські соснові ліси верхнього поясу Кримських гір.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості едифікатора з домінантами підлеглих ярусів.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання знаходяться на північній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Двох'ярусні угруповання з деревостаном із зімкнутістю крон 0,6–0,8. Домінує сосна Коха (*Pinus kochiana)* (лише в районі Головкинського водоспаду співдомінантом виступає береза повисла *(Betula pendula)*. У віці 80–100 років висота деревостану досягає 15–25 м (продуктивність – II–V бонітетів). Чагарниковий ярус частіше відсутній, або зрідка трапляється скумпія звичайна *(Cotinus coggygria)* з незначною участю бруслини бородавчастої (*Euonymus verrucosa)* та б. європейської *(E. europaea)*, бирючини звичайної *(Ligustrum vulgare)*, горобини грецької *(Sorbus graeca)*. Проективне покриття трав'яного ярусу коливається від 20 до 80%, у ньому домінують відповідно до певної асоціації осока низька *(Carex humilis)* або куцоніжка скельна *(Brachypodium rupestre)*, рідше лазурник трилопатевий *(Laser trilobum)*. В угрупованнях зафіксовано 30–50 видів. У їх складі трапляються лучно-степові широкоареальні види, зокрема гадючник звичайний *(Filipendula vulgaris)*, підмаренник справжній *(Galium verum)*, конвалія звичайна *(Convallaria majalis)*, герань криваво-червона *(Geranium sanguineum)*, самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys)*, рідше бореальні види – одноквітка звичайна *(Moneses uniflora)* і грушанка круглолиста *(Pyrola rotundifolia)*, а також кримські ендеміки – сон-трава кримська *(Pulsatilla taurica)*, жовтозілля яйлинське *(Senecio jailicola)*, переломник кримський *(Androsace taurica)*, роговик Біберштейна (*Cerastium biebersteinii)*, чебрець Кальє *(Thymus callieri)*, бедринець каменелюбний *(Pimpinella lithophila)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий у сосни Коха.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Кримському ПЗ та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Дотримання заповідного режиму, організація моніторингу.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Дідух, 2003.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

49. Угруповання кримськососнових лісів (*Pineta pallasianae)*

Асоціації. Кримськососновий ліс корнубійськофізоспермовий *(Pinetum (pallasianae) physospermosum (cornubiensis))*, кримськососновий ліс кримськоорляковий *(Pinetum (pallasianae) pteridiosum (taurici))*, кримськососновий ліс низькоосоковий *(Pinetum (pallasianae) caricosum (humilis))*, кримськососновий ліс скельнокуцоніжковий (*Pinetum (pallasianae) brachypodiosum (rupestris))*, кримськососновий ліс скумпієво–звичайноконвалієвий *(Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–convallariosum (majalis))*, кримськососновий ліс скумпієво–корнубійськофізоспермовий *(Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–physospermosum (cornubiensis))*, кримськососновий ліс скумпієво–низькоосоковий (*Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–caricosum (humilis))*, кримськососновий ліс скумпієво–скельнокуцоніжковий *(Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (rupestris))*, кримськососновий ліс трилопатеволазурниковий *(Pinetum (pallasianae) laserosum (trilobi))*, кримськососновий ліс червоноялівцево–скельнокуцоніжковий (*Pinetum (pallasianae) juniperoso (oxycedris)–brachypodiosum (rupestris))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,0–11,5; I, II; 2; «типові».

Поширення в Україні. Гірський Крим, на південному макросхилі від с.м.т. Симеїз до с.м.т. Малий Маяк утворюють середній пояс рослинності, окремі місцезростання на північному макросхилі на захід від р. Альма та на південному – на захід від с.м.т. Малоріченське.

Фізико-географічні умови. Зростають на висоті від 450 до 800–900 м н. р. м., зрідка піднімаються до 1200 м н. р. м. на положистих і крутих, переважно

південних, схилах на щебенистих слаборозвинутих бурих та коричнево-бурих ґрунтах, які підстеляються вапняками.

Біотоп. Ліси субсередземномор'я Криму, соснові ліси Криму (*Pinus pallasiana)*.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Асоціації кримськососновий ліс низькоосоковий та кримськососновий ліс скумпієво–низькоосоковий мають рідкісний тип асоційованості едифікатора з домінантом травостою, решта асоціацій мають звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання, що мають диз'юнктивне поширення в горах Субсередземномор'я і знаходяться на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Ліси мають два-три яруси. Деревостан, зімкнутістю крон 0,6–0,8, формує сосна кримська (*Pinus pallasiana)*, яка у віці 90 років (максимальний вік 200–250 років) має висоту дерев 15–20 м і діаметр стовбурів 20–60 см. Найкращі насадження мають продуктивність II бонітету. Поодиноко трапляються, залежно від умов, сосна Коха *(Pinus kochiana)*, граб звичайний *(Carpinus betulus)*, дуб скельний *(Quercus petraea)* чи бук балканський *(Fagus sylvatica ssp. moesiaca)*. Чагарниковий ярус зімкнутістю до 0,6, заввишки до 1–2 м може бути сформований скумпією звичайною (*Cotinus coggygria)* або ялівецем червоним *(Juniperus oxycedrus)*, або він відсутній. Трав'яний ярус густий (до 80%), його домінантами виступають один із таких видів, як куцоніжка скельна *(Brachypodium rupestre)*, осока низька *(Carex humilis)*, фізосперм корнубійський *(Physospermum cornubiense)*, лазурник трилопатевий *(Laser trilobum)*, орляк кримський *(Pteridium tauricum)*. В угрупованнях зростає 30–50 видів. Серед них переважають субсередземноморські види – в'язіль увінчаний (*Coronilla coronata)*, осока загострена *(Carex cuspidata)*, фіалка Зиге *(Viola sieheana)*, лімодорум недорозвинутий *(Limodorum abortinum)*, із значною участю широкоареальних лучно-степових видів та кримських ендеміків – півонії кримської *(Paeonia daurica)*, псефелуса нахиленого (*Psephellus declinatus)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Слабкий, страждають від пожеж.

Режим збереження. Заповідний або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ та Кримському ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння відновленню, організація моніторингу, включення місцезростань рослинних угруповань до структурних елементів екомережі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Дідух, 2003.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

50. Угруповання піцундськососнових лісів (*Pineta pithyusae)*

Асоціації. Піцундськососновий ліс (*Pinetum pithyusae nudum),* піцундськососновий ліс вузлуватопирійний *(Pinetum (pithyusae) elytrigiosum (nodosae)),* піцундськососновий ліс стоколосовидночиєвий (*Pinetum (pithyusae) achnatherosum (bromoidis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,1; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гірський Крим, мис Айя (Севастопольський р–н), с.м.т. Новий Світ (Судацький р-н).

Фізико-географічні умови. Круті південні схили із щебенисто-кам'янистими сухими коричневими ґрунтами на вапняках, у межах висот до 250 м н. р. м.

Біотоп. Ліси субсередземнор'я Криму, ліси сосни піцундської (*Pinus pithyusa).*

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Субсередземноморські угруповання з рідкісним типом асоційованості домінантів. Домінант деревного ярусу – сосна піцундська – занесений до ЧКУ та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання, що в Криму формують два відокремлені між собою локалітети невеликої площі.

Ценотична структура та флористичне ядро. Ліси двох'-, триярусні. Деревостан із зімкнутістю крон 0,2–0,8, сформований сосною піцундською з уча-

стю ялівця високого (*Juniperus excelsa*), дуба пухнастого (*Quercus pubescens*), фісташки туполистої (*Pistacia mutica*). Дерева заввишки від 5 до 25 м, діаметр стовбурів – 10–50 см, продуктивність III–V бонітетів. Чагарниковий ярус не сформований, поодиноко можуть зростати окремі особини держи-дерева колючого *(Paliurus spina-christi)*, ялівця червоного *(Juniperus oxycedrus)*, жасмину чагарникового *(Jasminum fruticans)*, чисту кримського (*Cistus tauricus)*. Проективне покриття трав'яного ярусу може досягати 60%, відповідно до умов середовища у ньому домінують чий стоколосовидний *(Achnatherum bromoides)* або пирій вузлуватий *(Elytrigia nodosa)*. В екстремальних сухих умовах трав'яний покрив представлений поодинокими рослинами чию стоколосовидного. У складі угруповань переважають субсередземноморські ксерофіти – дорикній трав'янистий *(Dorycnium herbaceum)*, підмаренник Біберштейна (*Galium biebersteinii)*, очиток блідий *(Sedum pallidum)*, волошка розлога (*Centaurea diffusa),* фумана лежача *(Fumana procumbens)*, серед яких багато ендемічних видів, зокрема чебрець Кальє *(Thymus callieri)*, юринея брудна *(Jurinea sordida)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий у сосни піцундської.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Мис Айя» та ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Новий Світ» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу, суворе дотримання режиму охорони.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

51. Угруповання звичайнодубово–клейковільхових лісів жовторододендрових (*Querceto (roboris)–Alneta (glutinosae) rhododendrosa (lutei))*

Асоціація. Звичайнодубово–клейковільховий ліс жовторододендровий (*Querceto (roboris)–Alnetum (glutinosae) rhododendrosum (lutei))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,4; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українське Полісся (Житомирська обл.).

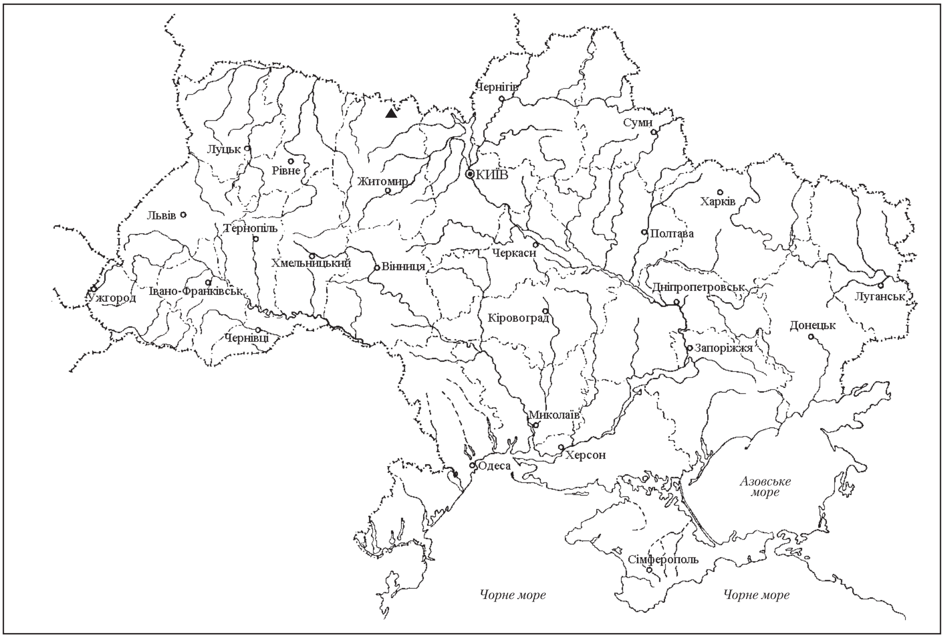

Фізико-географічні умови. Невеликі зниження в мезорельєфі Овруцько-Словечанського кряжу, супіщані ґрунти на гранітній основі, помірна зволоженість.

Біотоп. Гігрофітні ліси вільхи клейкої (*Alnus glutinosa)*.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості едифікатора та співедифікатора з домінантом підліску, утвореного реліктом – рододендроном жовтим (*Rhododendron luteum*).

Ботаніко-географічна значущість. Домінант підліску – рододендрон жовтий – знаходиться в острівній частині ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан середньовіковий двох'ярусний, зімкнутістю крон 0,6–0,9. Перший ярус (0,6–0,7) формує вільха

клейка, яка у віці 60–70 років (заввишки 24–27 м) має продуктивність I–II бонітетів. У другому ярусі (0,2–0,3) зростає дуб звичайний (*Quercus robur*) з домішкою осики *(Populus tremula)*. Підлісок створює домінант (рододендрон жовтий) із зімкнутістю 0,5, висотою до 2 м. Флористичне ядро бідне видами, у трав'яному ярусі поодиноко зростають веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium),* костриця червона *(Festuca rubra),* грушанка мала *(Pyrola minor*), зірочник ланцетовидний *(Stellaria holostea),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* грястиця збірна *(Dactylis glomerata*). Моховий покрив не виражений, трапляються куртини рунянки гарної (*Polytrichum formosum)* та р. звичайної (*P. commune)*.

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Раціонального використання.

Забезпеченість охороною. Не забезпечений.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Виявлення нових місцезростань угруповань та включення їх до природно-заповідного фонду, лісогосподарські заходи, спрямовані на збереження угруповань.

Джерела інформації. М'якушко, Козьяков, 1981; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

52. Угруповання клейковільховових лісів угорськобузкових (*Alneta (glutinosae) syringosa (josikaeae))*

Асоціації. Клейковільховий ліс угорськобузковий *(Alnetum (glutinosae) syringosum (josikaeae)),* клейковільховий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий *(Alnetum (glutinosae) syringoso ((josikaeae)–calthosum (palustris*), клейковільховий ліс угорськобузково–оголеногадючниковий *(Alnetum (glutinosae) syringoso ((josikaeae)–filipendulosum (denudatae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,4; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Воловецько-Міжгірська верховина, вододільний хребет, гірська частина Закарпаття: верхів'я басейну р. Латориці) (Закарпатська обл.).

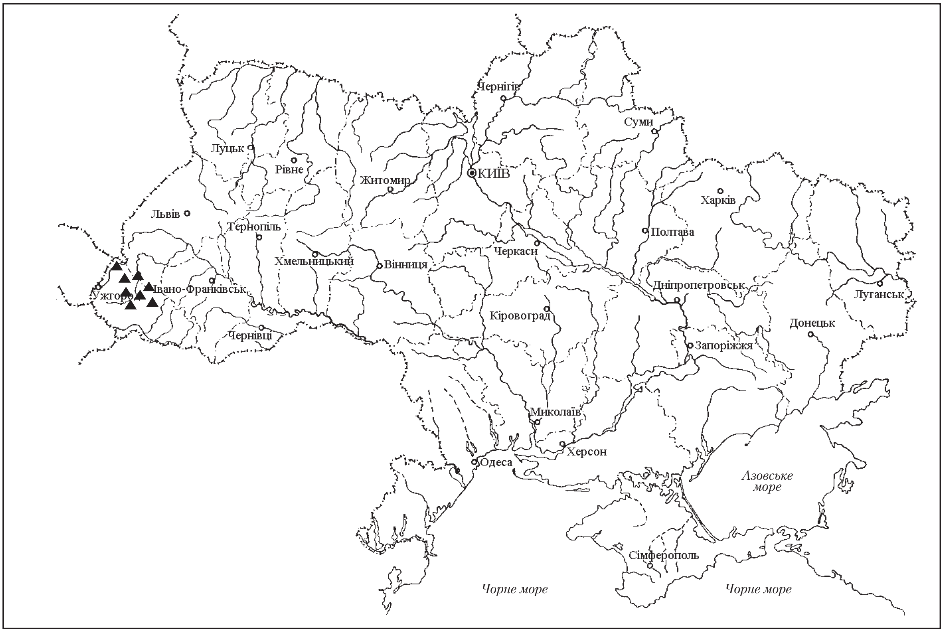

Фізико-географічні умови. Тераси гірських річок у межах висот 335–568 м н. р. м. з вологими та заболоченими дерново-глеєвими ґрунтами, в помірній кліматичній зоні.

Біотоп. Гігрофітні ліси вільхи клейкої (*Alnus glutinosa*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану з домінантом підліску – бузком угорським (*Syringa josikaea*), реліктовим видом, занесеним до ЧКУ, ЧК МСОП, Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант підліску – бузок угорський – є карпато-балканським ендеміком.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний, I–II бонітету, із зімкнутістю крон 0,6–0,7. Деревний ярус утворений вільхою клейкою, яка у віці 60-80 років – заввишки 20–25 м. Підлісок сформований бузком угорським (0,4), поодиноко зростають бруслина європейська *(Euonymus europaea),* калина звичайна *(Viburnum opulus),* крушина ламка *(Frangula alnus)*. Флористичне ядро формують мезогігрофільні та гігрофільні види, утворюючи густий травостій (50–80%) із домінуванням гадючника оголеного *(Filipendula denudata)* та калюжниці болотної (*Caltha palustris*); поодиноко зростають осока трясучковидна (*Carex brizoides),* білоцвіт весняний (*Leucojum vernum)*, валеріана звичайна *(Valeriana exaltata),* гравілат річковий *(Geum rivale),* осот городній *(Cirsium oleraceum),* розрив-трава звичайна (*Impatiens noli-tangere),* жовтець повзучий *(Ranunculus repens),* вовконіг європейський (*Lycopus europaeus)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Не охороняються.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Створення природно-заповідних територій у басейні р. Латориці. Необхідне додаткове вивчення сучасного стану та організація моніторингу. Сприяння лісовідновленню.

Джерела інформації. Фельбаба-Клушина, 2005.

Л.М. Фельбаба-Клушина

53. Угруповання клейковільхових лісів (*Alneta glutinosae*) з домінуванням у травостої страусового пера звичайного (*Matteuccia struthiopteris*)

Асоціація. Клейковільховий ліс страусовоперовий (*Alnetum (glutinosae) matteucciosum (struthiopteris)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,1; II; 4; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Закарпаття, Українське Полісся (Рівненська обл.).

Фізико-географічні умови. Заплава річки з вологими дерново-глейовими та торф'янисто-глейовими ґрунтами.

Біотоп. Гігрофітні ліси вільхи клейкої (*Alnus glutinosa)*.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості едифікатора з домінантом травостою.

Ботаніко-географічна значущість. Трапляються обмеженою кількістю локалітетів.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний, різновіковий (20–50 років), із зімкнутістю крон 0,5–0,6, заввишки 10–15 м і продуктивністю III–IV бонітетів. Його формує вільха клейка з поодинокою домішкою верби білої *(Salix alba*). Підріст із вільхи клейкої та ясена

звичайного (*Fraxinus excelsior*). Травостій густий (95%) і високий (до 150 см) формує папороть страусове перо (*Matteuccia struthiopteris*). У флористично бідному травостої постійно ростуть яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), гравілат міський (*Geum urbanum*), анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides*), підмаренник чіпкий (*Galium aparine*), щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa*), фіалка болотна *(Viola palustris*), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea),* зірочник середній *(Stellaria media),* гадючник оголений *(Filipendula denudata)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Не охороняються.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду, лісогосподарські заходи, спрямовані на збереження угруповань, сприяння природному відновленню.

Джерела інформації. Стойко, 1977.

П.М. Устименко, Д.В. Дубина

54. Угруповання сіровільхових лісів (*Alneta incanae)* з домінуванням у травостої скополії карніолійської (*Scopolia carniolica*)

Асоціація. Сіровільховий ліс скополієвий *(Alnetum (incanae) scopoliosum (carniolicae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,9; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Сколівські Бескиди, Львівська обл.).

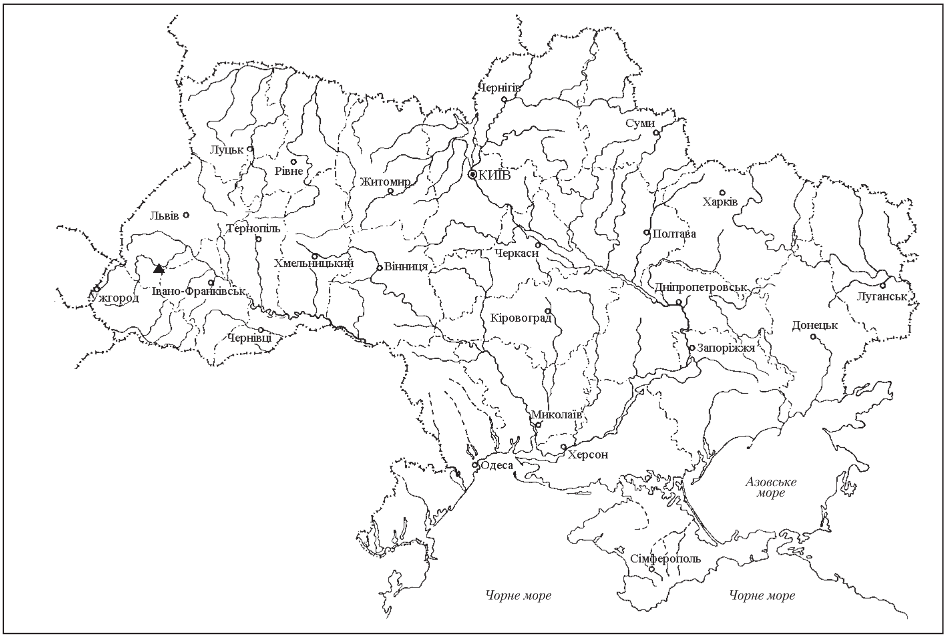

Фізико-географічні умови. Тераси річок до висоти 600 м н. р. м., бурі слабокислі суглинисті ґрунти, насичені основами.

Біотоп. Гігрофітні ліси вільхи сірої (*Alnus incana*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану з домінантом травостою – скополією карніолійською (*Scopolia carniolica*), реліктовим видом, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Острівна частина ареалу угруповань.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан монодомінантний із зімкнутістю крон 0,6–0,7, утворений вільхою сірою, яка у віці 20–40 років – заввишки 12–15 м. У підліску поодиноко зростають бузина чорна (*Sambucus nigra*), бересклет бородавчастий *(Euonymus verrucosa),* агрус відхилений *(Grossularia reclinata),* жимолость чорна *(Lonicera nigra).* Домінант трав'яного ярусу – скополія

карніолійська – має покриття 70–75%, флористичне ядро складають копитняк європейський (*Asarum europaeum*), переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* кремена біла *(Petasites albus),* осока лісова *(Carex sylvatica*), жовтець повзучий *(Ranunculus repens),* чистяк лісовий *(Stachys sylvatica),* яглиця звичайна *(Aegopodium podagraria),* калюжниця болотна *(Caltha palustris),* осот городній *(Cirsium oleraceum),* розрив-трава звичайна *(Impatiens noli-tangere).*

Потенціал відновлюваності. Задовільний, угруповання вразливі.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Сколівські Бескиди».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Віднесення місцезростань рослинних угруповань до абсолютно-заповідної зони НПП «Сколівські Бескиди». Організація моніторингу.

Джерела інформації. Мілкіна, 1990; Стойко та ін., 1991, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна

55. Угруповання сіровільхових лісів (*Alneta incanae*) з домінуванням у травостої страусового пера звичайного (*Matteuccia struthiopteris*)

Асоціація. Сіровільховий ліс страусовоперовий (*Alnetum (incanae) matteucciosum (struthiopteris)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,1; II; 4; «типові».

Поширення в Україні. Гірські райони Українських Карпат (Івано-Франківська , Закарпатська області).

Фізико-географічні умови. Тераси гірських річок з дерновими мулистими ґрунтами в помірній та прохолодній кліматичних зонах.

Біотоп. Гігрофітні ліси вільхи сірої (*Alnus incana*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Трапляються обмеженою кількістю локалітетів.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний із зімкнутістю крон 0,5–0,7, у 40–50-річному віці заввишки 15–17 м і має продуктивність III бонітету. Його формує вільха сіра з домішкою явора *(Acer pseudoplatanus*), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*). Підріст із вільхи сірої та ясена звичайного. У ярусі підліску поодиноко зростають верба козя-

ча (*Salix caprea)* та в. сілезька *(S. silesiaca*), крушина ламка (*Frangula alnus*). Травостій густий (60–100%) і високий (до 150 см) формує папороть страусове перо (*Matteuccia struthiopteris*) (40–95%). У травостої постійно зростають неморальні і бореальні види гігрофільного і нітрофільного характеру – яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), калюжниця болотна (*Caltha palustris*), розрив-трава звичайна (*Impatiens noli-tangere*), зірочник гайовий (*Stellaria nemorum*), живокіст серцевидний (*Symphytum cordatum*), кропива дводомна (*Urtica dioica*), осот прибережний (*Cirsium rivulare*), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*), кремена біла (*Petasites albus*), переліска багаторічна (*Mercurialis perennis*) тощо.

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ, НПП «Синевир», НПП «Вижницький», Карпатському НПП, ПЗ «Ґорґани».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду, сприяння природному відновленню.

Джерела інформації. Стойко, Тасенкевич, 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга..., 1987; Мілкіна, 1990; Чорней та ін., 2005; Клімук та ін., 2006.

П.М. Устименко

56. Угруповання сіровільхових лісів (*Alneta incanae)* з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum*)

Асоціація. Сіровільховий ліс ведмежоцибулевий *(Alnetum (incanae) alliosum (ursini))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Верхньодністровські та Сколівські Бескиди, Буковинські Карпати, північно-східний макросхил) (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області).

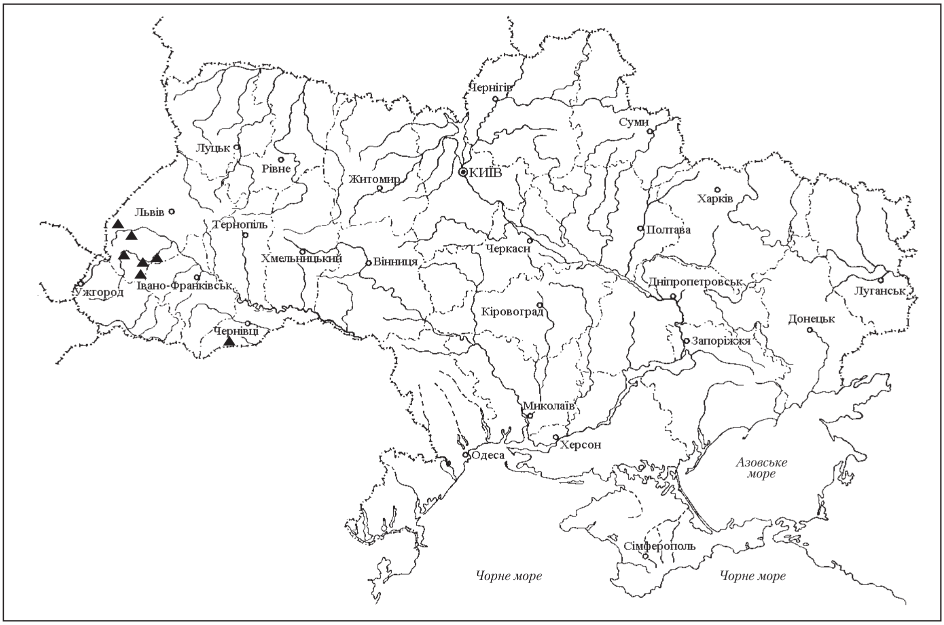

Фізико-географічні умови. Помірна кліматична зона. На терасах річок до висоти 600 м н. р. м. на слабокислих і нейтральних дерново-алювіальних ґрунтах.

Біотоп. Гігрофітні ліси вільхи сірої (*Alnus incana*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості пануючих видів головного ярусу з домінантом травостою – цибулі ведмежої (*Allium ursinum*), занесеної до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Острівна частина ареалу угруповань.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан монодомінантний із зімкнутістю крон 0,5–0,7, утворений вільхою сірою з домішкою явора (*Acer*

pseudoplatanus) та ялини європейської (*Picea abies)*. У підліску поодиноко зростають аґрус відхилений (*Grossularia reclinata*), бузина чорна (*Sambucus nigra*), бересклет бородавчастий (*Euonymus verrucosa*), жимолость чорна (*Lonicera nigra*), дерен справжній (*Cornus mas*). У травостої, проективне покриття якого – 70–90 %, домінує цибуля ведмежа (70–75%). Флористичне ядро складають неморальні, рідше – бореальні та монтанні евтрофні види, такі як копитняк європейський (*Asarum europaeum*), переліска багаторічна (*Mercurialis perennis*), кремена біла (*Petasites albus*), осока лісова (*Carex sylvatica*), жовтець повзучий *(Ranunculus repens*), чистяк лісовий (*Stachys sylvatica*), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), калюжниця болотна (*Caltha palustris*), осот городній (*Circium oleraceum*), розрив-трава звичайна (*Impatiens noli-tangere*), аконіт стрункий (*Aconitum gracile*) та інші. Моховий ярус не виявлений.

Потенціал відновлюваності. Слабкий, угруповання вразливі.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Сколівські Бескиди», лісовому заказнику місцевого значення «Бориславський» (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Віднесення до абсолютно-заповідної зони НПП «Сколівські Бескиди». Організація моніторингу. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Милкина, 1975, 1995; Мілкіна, 1990; Стойко та ін., 1991, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Дейнека та ін., 2006.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна

57. Угруповання сіровільхових лісів угорськобузкових (*Alneta (incanae) syringosa (josikaeae))*

Асоціації. Сіровільховий ліс угорськобузковий *(Alnetum (incanae) syringosum (josikaeae))*, сіровільховий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий *(Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–calthosum (palustris))*, сіровільховий ліс угорськобузково–оголеногадючниковий *(Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–filipendulosum (denudatae))*, сіровільховий ліс угорськобузково–трясучковидноосоковий (*Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–caricosum (brizoiditis)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 16,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Вододільний хребет, Полонинський хребет, Сянсько-Стрийська верховина, гірська частина Закарпаття та Львівщини: верхів'я басейнів річок Ужа, Латориці, Ріки, Стрия).

Фізико-географічні умови. У помірній кліматичній зоні тераси гірських річок у межах висот 335–568 м н. р. м. з вологими та сирими дерново-глеєвими ґрунтами.

Біотоп. Гігрофітні ліси вільхи сірої (*Alnus incana*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану з домінантом підліску – бузком угорським (*Syringa josikaea*), реліктовим видом, занесеним до ЧКУ, ЧК МСОП, Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант підліску – бузок угорський – є карпато-балканським ендеміком.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан монодомінантний із зімкнутістю крон 0,6 утворює вільха сіра віком 50 років, заввишки 15–17 м, продуктивністю III бонітету. Підлісок сформований бузком угорським (0,1–0,4), поодиноко зростають верба козяча (*Salix caprea*) та калина звичайна *(Viburnum opulus)*. У травостої (20–40%) домінують гадючник оголений (*Filipendua denudata*), калюжниця болотна (*Caltha palustris*), осока трясучковидна (*Carex brizoides*), флористичне ядро переважно складають такі види, як молочай болотний (*Euphorbia palustris*), валеріана висока *(Valeriana exaltata)*, гравілат річковий *(Geum rivale)*, скереда болотна *(Crepis paludosa)*, осот городній *(Cirsium oleraceum)*, хвощ лісовий *(Equisetum sylvaticum)*, розрив-трава звичайна *(Impatiens noli-tangere)*, жовтець повзучий *(Ranunculus repens)*, зірочник гайовий *(Stellaria nemorum)*, незабудка болотна *(Myosotis palustris)*.

Потенціал відновлюваності. Вегетативне відновлення бузку угорського задовільне, угруповання стабільні.

Режим збереження. Абсолютної та регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ужанському НПП (урочище «Борсучина»).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Необхідно поширити режим охорони на час цвітіння бузку угорського. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду (урочища Майдан, Романовець, Черешньово, Міхнувець, Пашковець у Закарпатській області). Потребує додаткового вивчення сучасного стану та організації моніторингу. Сприяння відновленню бузку угорського. Заборонити вирубування лісів у верхів’ї р. Латориці.

Джерела інформації. Стойко, 1977а; Стойко и др., 1980а; Мілкіна, 1985а, 1990; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1991, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Фельбаба-Клушина, 2005; Фельбаба-Клушина, Бізіля, 2006.

С.М. Стойко, Л.М. Фельбаба-Клушина

58. Угруповання туполистофісташкових рідколісь (*Pistacieta muticae)*

Асоціації. Туполистофісташкові рідколісся вузлуватопирійні (*Pistacietum (muticae) elytrigiosum (nodosae))*, туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–безпліднотонконогові (*Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)–poosum (sterilis))*, туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–вузлуватопирійні (*Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)–elytrigiosum (nodosae))*, туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–стоколосовидночиєві (*Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)–achnatherosum (bromoidis))*, туполистофісташкові рідколісся ефемерно-злакові (*Pistacietum (muticae) ephemeroso-graminosum)*, туполистофісташкові рідколісся стоколосовидночиєві (*Pistacietum (muticae) achnatherosum (bromoidis))*, туполистофісташкові рідколісся чагарниковожасминово–вузлуватопирійні (*Pistacietum (muticae) jasminoso (fruticantis)–elytrigiosum (nodosae))*, туполистофісташкові рідколісся чагарниковожасминово–стоколосовидночиєві (*Pistacietum (muticae) jasminoso (fruticantis)–achnatherosum (bromoidis))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,1; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гірський Крим, фрагментарно на Південному узбережжі Криму та в західній частині Передгірного Криму.

Фізико-географічні умови. Переважно південні схили до висоти 400 м н. р. м. з сухими та дуже сухими щебенистими коричневими ґрунтами.

Біотоп. Геміксерофітні ліси, фісташкові рідколісся *(Pistacia mutica)*.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Субсередземноморські угруповання із звичайним типом асоційованості домінантів різних ярусів. Домінант деревного ярусу – фісташка туполиста *(Pistacia mutica)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Субсередземноморські угруповання на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Розріджений деревний ярус (0,3–0,4) формує фісташка туполиста. У віці 60–100 років висота дерев досягає 4–7 м, діаметр стовбурів – 25 см, продуктивність V бонітету. Поодиноко трапляються дуб пухнастий *(Quercus pubescens)*, ялівець високий *(Juniperus excelsa)*, груша лохолиста *(Pyrus eleagnifolia)* тощо. Чагарниковий ярус може бути відсутнім, або сформованим із жасмину чагарникового *(Jasminum fruticans)* чи держи-дерева колючого *(Paliurus spina-christi)*. У трав'яному ярусі домінують такі види, як чий стоколосовидний *(Achnatherum bromoides)*, пирій вузлуватий *(Elytrigia nodosa)*, тонконіг безплідний *(Poa sterilis),* або однорічні злаки – анізанта мадридська *(Anisantha madritensis)*, егілопс тридюймовий *(Aegilops triuncialis)*. У складі угруповань переважають субсередземноморські види – жовтушник загострений *(Erysimum cuspidatum)*, холодок кільчастий *(Asparagus verticillatus)* та степові понтійські види – самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys)*, с. повстистий *(T. polium)*, миколайчики польові *(Eryngium campestre)*, берізка кантабрійська *(Convolvulus cantabrica)*, оман очковий *(Inula oculus-christi))* тощо, а також кримські ендеміки – чебрець Кальє *(Thymus callieri)*, залізняк кримський *(Phlomis taurica)*, гвоздика низька *(Dianthus humilis)*. Серед асектаторів трав'яного покриву є види, занесені до ЧКУ – ремнепелюстник козячий *(Himantoglossum caprinum)*, компeрія Компера *(Comperia comperiana)*, анакамптис пірамідальний *(Anacamptis pyramidalis)*, зозулинець мавп'ячий (*Orchis simia)* та з. розмальований *(O. picta)*.

Потенціал відновлюваності. Природним шляхом відновлюються погано.

Режим збереження. Заповідний або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, Карадазькому ПЗ, ПЗ «Мис Мартьян», ландшафтних заказниках загальнодержавного значення «Аюдаг», «Мис Айя», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Новий світ» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг стану угруповань, дослідження їх сучасного стану, включення місцезнаходжень до структурних елементів екомережі України.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Дидух, Шеляг- Сосонко, 1982; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

59. Угруповання сріблястолипових лісів (*Tilieta argenteae)*

Асоціації. Скельнодубово–сріблястолиповий ліс дібровнотонконоговий *(Querceto (petraeae)–Tilietum (argenteae) poosum (nemoralis)),* скельнодубово–сріблястолиповий ліс запашнопідмаренниковий (*Querceto (petraeae)–Tilietum (argenteae) galiosum (odorati)),* широколистолипово–сріблястолиповий ліс бульбистозубницевий (*Tilieto (platyphyllae)–Tilietum (argenteae) dentariosum (bulbiferae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,2–13,5; І; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Вулканічні передгір'я Вигорлат–Гутинського хребта (північні схили Косинівських гір, Юлівська гора, околиці м. Берегово, Закарпатська обл.).

Фізико-географічні умови. Північні схили в межах висот 160–200 м н. р. м. на бурих малопотужних сильно кам'янистих ґрунтах, що утворилися на виходах магматичних порід у теплій кліматичній зоні.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів у деревостані.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – липа срібляста (*Tilia argentea)* – знаходиться на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан різновіковий одно-, двох'ярусний із зімкнутістю крон 0,7. Його утворює липа срібляста з домішкою дуба скельного (*Quercus petraea)* та липи широколистої *(Tilia platyphyllos)*. У віці 80–100 років висота деревостану III бонітету досягає 16–18 м. Підлісок маловиражений, поодиноко зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бирючина звичайна *(Ligustrum vulgare),* глід Липського *(Crataegus lipskyi)*. Травостій з покривом 30–50% утворюють неморальні південноєвропейські з помітною участю широкоареальних типово неморальних видів, таких як зубниця бульбиста (*Dentaria bulbifera),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* живокіст серцевидний *(Symphytum cordatum),* перлівка одноквіткова *(Melica uniflora),* зеленчук жовтий *(Galeobdolon luteum),* копитняк європейський *(Asarum europaeum)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий і дуже слабкий у дуба скельного, задовільний у липи сріблястої та липи широколистої.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ (заповідний масив «Юлівська гора»), заповідному урочищі «Гора Біганська» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Організація моніторингу. Сприяння лісовідновленню дуба скельного.

Джерела інформації. Зеленая книга..., 1987; Мазур, 1988; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко

60. Угруповання широколистолипових лісів (*Tilieta platyphyllae*)

Асоціації. Грабово–широколистолиповий ліс перелісковий (*Carpineto (betuli)–Tilietum (platyphyllae) mercurialidosum (perennis)),* широколистолиповий ліс залозистозубницевий (*Tilietum (platyphyllae) dentariosum (glandulosae)),* широколистолиповий ліс перелісковий (*Tilietum (platyphyllae) mercurialidosum (perennis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,2–13,6; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Східні схили вулканічних відрогів Карпат (Косинівські та Юлівська гори, Закарпатська обл.).

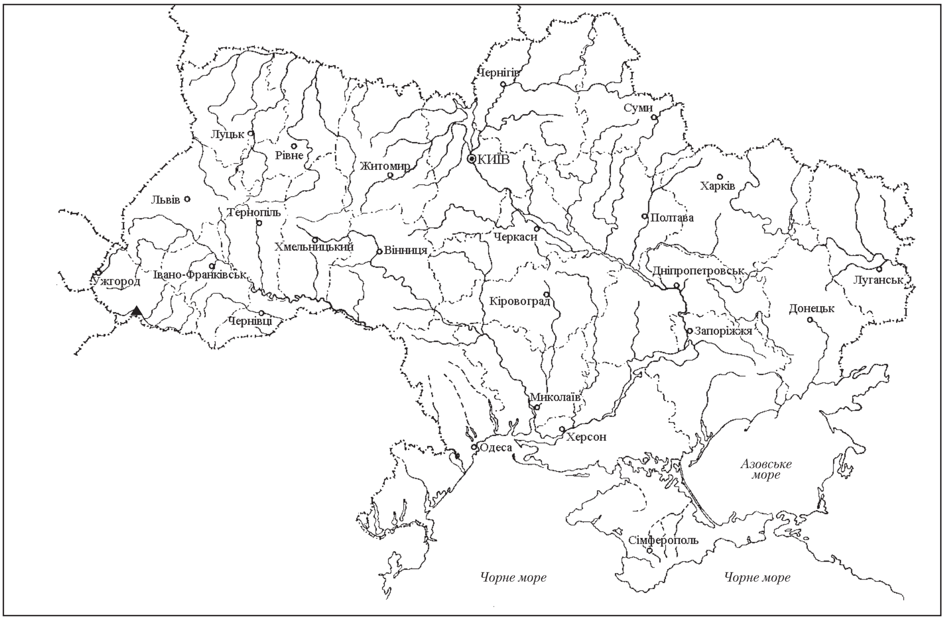

Фізико-географічні умови. Північні схили вулканічних відрогів Карпат у межах висот 160–200 м н. р. м. на бурих малопотужних сильно кам'янистих ґрунтах, що утворилися на виходах магматичних порід, у теплій кліматичній зоні.

Біотоп. Скельнодубові ліси Закарпаття.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання знаходяться на межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одно-, двох'ярусний різновіковий із зімкнутістю крон 0,7 утворює липа широколиста (*Tilia*

platyphyllos) з участю бука лісового (*Fagus sylvatica)*, липи сріблястої (*T. argentea),* л. серцелистої *(T. cordata),* дуба скельного *(Quercus petraea)* та граба звичайного (*Carpinus betulus)*. У віці 80 (100) років висота деревостану досягає 16–18 м, продуктивність III бонітету. Підлісок (0,1–0,2) утворюють ліщина звичайна (*Corylus avellana)*, клокичка периста (*Staphylea pinnata),* поодиноко трапляються бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare),* глід Липського *(Crataegus lipskyi)*. Трав'яний покрив (30–40%) утворюють теплолюбні і нітрофільні види – зубниця бульбиста (*Dentaria bulbifera),* переліска багаторічна *(Mercurialis perennis),* зеленчук жовтий *(Galeobdolon luteum),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* копитняк європейський *(Asarum europaeum),* молочай мигдалевидний *(Euphorbia amygdaloides),* апозерис смердючий *(Aposeris foetida),* сеслерія Хейфлерова *(Sesleria heufleriana)* та ін.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ (заповідний масив «Юлівська гора»), комплексній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Гора Високий Камінь» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду, організація моніторингу, сприяння лісовідновленню.

Літературні джерела. Стойко, 1966, 1980; Голубец, Стойко, 1979; Стойко и др., 1980а; Зеленая книга..., 1987; Стойко та ін., 1991, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, Л.О. Тасєнкевич, П.М. Устименко

61. Угруповання яворових лісів (*Acereta pseudoplatani)* з домінуванням у травостої лунарії оживаючої (*Lunaria rediviva*)

Асоціації. Буково–голов'язово–яворовий ліс лунарієвий *(Fageto (sylvaticae)–Ulmeto (glabrae)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae)),* буково–яворовий ліс лунарієвий *(Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae)),* голов'язово–звичайноясенево–яворовий ліс лунарієвий (*Ulmeto (glabrae)–Fraxineto (excelsioris)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae))*, яворовий ліс лунарієвий (*Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1–11,2; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Українські Карпати: Сколівські Бескиди – Славський ДЛГ (Львівська обл.), Воловецький та Великоберезнянський ДЛГ (Закарпатська обл.), Свидовець-Ясінянський ДЛГ (Закарпатська обл.); Буковинські Карпати (Чернівецька обл.); Придністров'я (Хмельницька обл.).

Фізико-географічні умови. Помірна кліматична зона на висоті до 500–700 м н. р. м. на крутих гірських схилах з кам'янистими світлобурими слабокислими середньоскелетними ґрунтами, утвореними на флішових, рідше вулканічних породах.

Біотоп. Яворові ліси (*Acer pseudoplatanus*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану з домінантом травостою – лунарії оживаючої (*Lunaria rediviva)* – реліктового виду, занесеного до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінанти основних ярусів знаходяться в межах ареалу. Угруповання мають острівне поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан III бонітету переважно двох'ярусний із зімкнутістю крон 0,8–0,9. Перший ярус сформований буком лісовим (*Fagus sylvatica*) з участю ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*), ялиці білої (*Abies alba*) та в'яза голого (*Ulmus glabra)* (0,3). У другому ярусі переважає явір (*Acer pseudoplatanus*) (0,5–0,6). Монодомінантні рослинні угруповання утворені явором. У ярусі підліска поодиноко зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana),* жимолость чорна *(Lonicera nigra),* смородина карпатська *(Ribes carpaticum).* У травостої з покриттям 70–90 % переважають бореальні, неморальні та монтанні, переважно евтрофні, види, домінує лунарія оживаюча (60–80 %) з поодинокою участю безщитника жіночого (*Athyrium filix-femina*), живокосту серцевидного *(Symphytum cordatum),* герані Роберта *(Geranium robertianum),* переліски багаторічної *(Mercurialis perennis),* багатоніжки звичайної *(Polypodium vulgare),* очитка карпатського *(Sedum carpatium),* листовика сколопендрового *(Phyllitis scolopendrium)* та інших.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ужанському НПП, НПП «Вижницький», НПП «Сколівські Бескиди», НПП «Подільські Товтри».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду, організація моніторингу.

Джерела інформації. Голубец, Малиновский, 1969; Милкина, 1975, 1995; Стойко, 1977а; Денисюк, Стойко, 1993; Гадач та ін., 1996; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Чорней та ін., 2005; Дейнека та ін., 2006.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич, Л.І. Мілкіна

62. Угруповання яворових лісів *(Acereta pseudoplatani)* з домінуванням у травостої скополії карніолійської *(Scopolia carniolica)*

Асоціації. Буково–яворовий ліс скополієвий (*Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) scopoliosum (carniolicae)*), яворовий ліс скополієвий (*Aceretum (pseudoplatani) scopoliosum (carniolicae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11, 1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Сколівські Бескиди) (Львівська обл.).

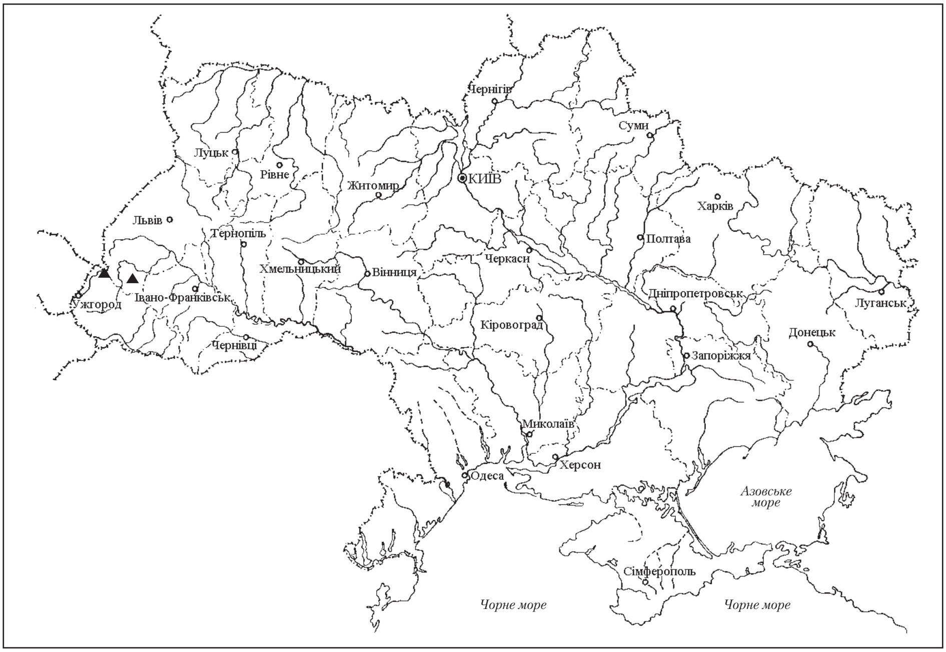

Фізико-географічні умови. Стрімкі західні (рідше похилі східні) схили у помірній кліматичній зоні на висоті 500–700 м. н. р. м. з типовими слабокислими бурими середньо- та дуже скелетними ґрунтами в трансакумулятивних місцеположеннях.

Біотоп. Яворові ліси (*Acer pseudoplatanus*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану з домінантом травостою – скополією карніолійською (*Scopolia carniolica*), реліктовим видом, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінанти основних ярусів поширені в межах ареалу. Угруповання мають острівне поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний із зімкнутістю крон 0,5–0,6. Його утворює явір (*Acer pseudoplatanus*), який у віці 50–60 років досягає висоти 20–22 м і має продуктивність II бонітету. Поодиноко зростають ялина європейська (*Picea abies*), ялиця біла (*Abies alba*), бук лісовий (*Fagus sylvatica*), який подекуди співдомінує. Підлісок негустий (0,1), сформований ліщиною звичайною (*Corylus avellana*), вербою козячою *(Salix carpea),* жимолостю пухнатою *(Lonicera xylosteum).* Флористичне ядро травостою утворене неморальними, рідше монтанними і бореальними видами – скополією карніолійською (85–90%), лунарією оживаючою *(Lunaria rediviva),* листовиком сколопендровим *(Phyllitis scolopendrium),* багаторядником шипуватим *(Polystichum aculeatum),* безщитником жіночим *(Athyrium filix-femina),* яглицею звичайною *(Aegopodium podagraria),* живокостом серцевидним *(Symphytum cordatum),* зірочником гайовим *(Stellaria nemorum),* фегоптерисом з'єднаним (*Phegopteris connectilis*). Моховий ярус відсутній.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в НПП «Сколівські Бескиди», ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Урочище Осій» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду, організація моніторингу. Сприяння природному відновленню порушених угруповань.

Джерела інформації. Стойко та ін., 1980, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Дейнека та ін., 2006.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна, Л.О. Тасєнкевич

63. Угруповання яворових лісів (*Acereta pseudoplatani)* з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum*)

Асоціації. Буково–яворовий ліс ведмежоцибулевий *(Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) alliosum (ursini))*, яворовий ліс ведмежоцибулевий (*Aceretum (pseudoplatani) alliosum (ursini))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,8; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Львівська обл. та Закарпатська обл.).

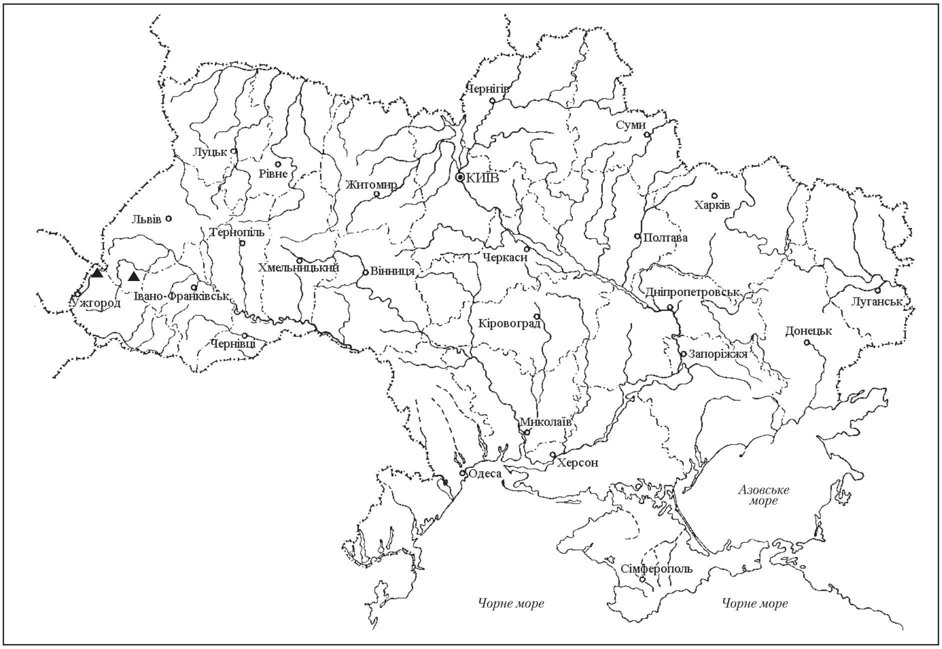

Фізико-географічні умови. Помірна кліматична зона на висоті близько 450 м н. р. м. з типовими (сильнонасиченими) бурими сильноскелетними гірсько-лісовими ґрунтами біля підніжжя схилів.

Біотоп. Яворові ліси (*Acer pseudoplatanus*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта головного ярусу з домінантом травостою – цибулі ведмежої (*Allium ursinum)* – реліктового виду, занесеного до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Острівні угруповання, домінанти основних ярусів знаходяться в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одно-, двох'ярусний із зімкнутістю крон 0,5–0,7. У монодомінантних деревостанах домінує явір (*Acer pseudoplatanus*), у полідомінантних – перший ярус формує бук лісовий (*Fagus sylvatica)* (0,2–0,3), другий – явір (0,4). Поодиноко тут трапляються ясен звичайний (*Fraxinus excelsior),* осика (*Populus tremula),* вільха сіра *(Alnus incana).* У добре вираженому підліску (0,1–0,3) зростають дерен справжній (*Cornus mas*), ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бузина червона (*Sambucus rasemosa),* жимолость чорна *(Lonicera nigra).* Травостій з покривом 50–60% утворюють неморальні монтанні, рідше бореальні, та азональні евтрофні, переважно нейтрофільні та слабоацидофільні види – цибуля ведмежа (50%), кремена біла *(Petasites albus),* живокіст серцевидний (*Symphytum cordatum),* підмаренник чіпкий *(Galium aparine),* яглиця звичайна *(Aegopodium podagraria),* чистяк лісовий *(Stachys sylvatica),* зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea)* та з. гайовий (*S. nemorum),* жовтець повзучий *(Ranunculus repens),* лунарія оживаюча (*Lunaria rediviva),* скополія карніолійська *(Scopolia carniolica).* Моховий покрив відсутній.

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ужанському НПП, ботанічній пам'ятці природи місцевого значення в Дубинському лісництві Сколівського ДЛГ (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу. Обмежене лісокористування, що не призводить до зменшення частки едифікаторних видів та скорочення ареалу.

Літературні джерела. Тасенкевич, 1976; Стойко и др., 1980а; Стойко та ін., 1982, 1991, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

64. Угруповання буково–ялицевих лісів (*Fageto (sylvaticae)–Abieta (albae)*) та грабово–буково–ялицевих лісів *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abieta (albae))*

Асоціації. Буково–ялицевий ліс волосистоосоковий *(Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) caricosum (pilosae)),* грабово–буково–ялицевий ліс запашнопідмаренниковий (*Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) galiosum (odorati)*), грабово–буково–ялицевий ліс зеленчуковий (*Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) galeobdolosum (lutei)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Східна частина Розточчя (Львівська обл.).

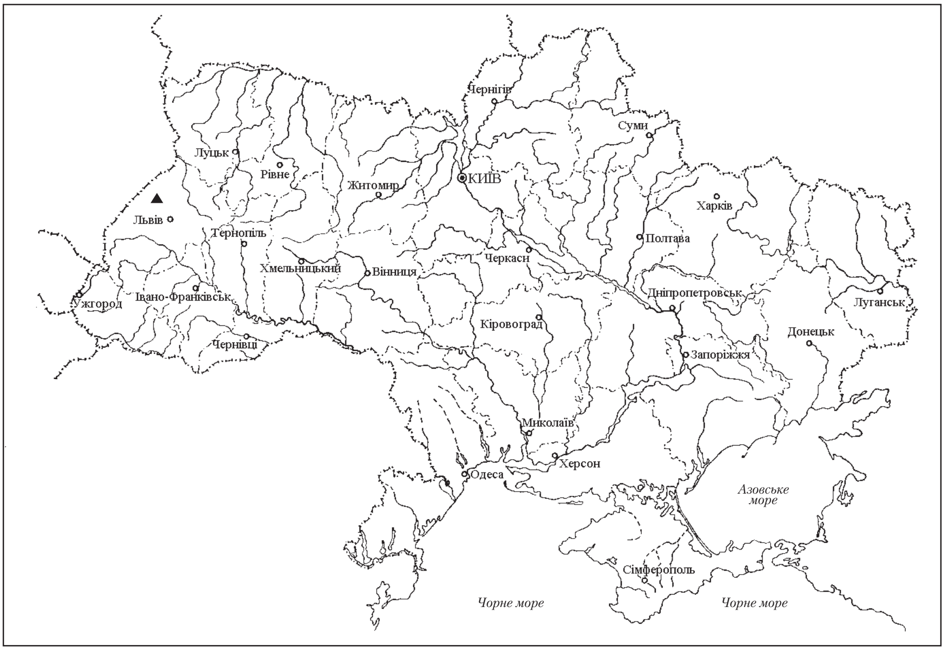

Фізико-географічні умови. Підвищення на плато, сухі верхні частини схилів з сірими або темно-сірими лісовими ґрунтами.

Біотоп. Гірські та передгірні ялицеві ліси (*Abies alba*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний для рівнинної частини України тип асоційованості домінуючих видів деревостану реліктових лісів.

Ботаніко-географічна значущість. Ялиця біла (*Abies alba)* знаходиться за межами суцільного поширення, а бук лісовий (*Fagus sylvatica*) – на північно-східній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Двох'- чи триярусний деревостани із зімкнутістю крон 0,7–0,9. Перший ярус (0,2–0,3) утворює ялиця біла I–II бонітетів з домішкою ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*). У другому ярусі (0,4–0,6) переважає бук лісовий I бонітету з участю явора (*Acer pseudoplatanus),* клена гостролистого *(A. platanoides),* осики *(Populus tremula).* У розрідженому третьому ярусі (0,1–0,2) переважає граб звичайний (*Carpinus betulus)* II–III бонітетів. Ярус підліску не виражений, поодиноко ростуть ліщина звичайна (*Corylus avellana),* бруслина бородавчаста *(Euonymus verrucosa)* та б. європейська *(E. europaea).* У травостої з покриттям 30–40% переважають осока волосиста *(Carex pilosa),* підмаренник запашний *(Galium odoratum),* зеленчук жовтий *(Galeobdolon luteum).* Постійно зростають зубниця бульбиста *(Dentaria bulbifera),* медунка темна *(Pulmonaria obscura*), безщитник жіночий *(Athyrium filix-femina*), яглиця звичайна *(Aegopodium podagraria)*, анемона дібровна *(Anemone nemorosa)* та інші.

Потенціал відновлюваності. Добрий у бука лісового, слабкий у ялиці білої.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Не охороняються.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу. Включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду. Здійснення диференційованих заходів охорони.

Джерела інформації. Голубец, Стойко, 1979; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

65. Угруповання звичайнодубово–ялицевих лісів (*Querceto (roboris)–Abieta (albae))*

Асоціації. Звичайнодубово–ялицевий ліс залозистозубницевий (*Querceto (roboris)–Abietum (albae) dentariosum (glandulosae)),* звичайнодубово–ялицевий ліс зеленомоховий (*Querceto (roboris)–Abietum (albae) hylocomiosum)),* звичайнодубово–ялицевий ліс квасеницевий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae)),* звичайнодубово–ялицевий ліс чоловічощитниковий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) dryopteridosum (filix-maris)),* звичайнодубово–ялицевий ліс чорницево–рунянковий (*Querceto (roboris)–Abietum (albae) vacciniosum (myrtilli)–polytrichosum),* звичайнодубово–ялицевий ліс яглицевий (*Querceto (roboris)–Abietum (albae) aegopodiosum (podagrariae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,5–13,1; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Буковинські Карпати (Чернівецька обл.), Передкарпаття (околиці м. Дрогобича, м. Стрия, м. Самбора, м. Трускавця, м. Добромиля (Львівська обл.), м. Коломиї (Івано-Франківська обл.)).

Фізико-географічні умови. Положисті і слабоположисті схили до 10–12^0 тіньових експозицій або південні і південно-західні сильно спадисті випуклі ділянки схилів та горби на висотах 300–500 м н. р. м. у смузі перекриття ареалів дуба і ялиці, місцезростання характеризуються добре зволоженими дерново-підзолистими часто поверхнево-оглеєними ґрунтами.

Біотоп. Гірські та передгірні ялицеві ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів у деревостані, які є різними за еколого-ценотичними особливостями.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – ялиця біла (*Abies alba)* – знаходиться на північно-східній межі поширення. Співедифікатор – дуб звичайний (*Quercus robur*) – на верхній висотній межі зростання.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан складної будови із зімкнутістю крон 0,7–0,8 продуктивністю I–I[a] бонітетів. Перший, панівний, середньозімкнутий (0,4) ярус утворює ялиця біла, у другому (0,3–0,4) переважає дуб звичайний з участю граба звичайного (*Carpinus betulus*), явора *(Acer pseudoplatanus),* липи серцелистої *(Tilia cordata)*. У несформованому підліску ростуть ліщина звичайна (*Corylus avellana)*, жимолость пухната (*Lonicera xylosteum*), ожина шорстка *(Rubus hirtus)* та ін. У флористично багатому травостої з участю чагарничків домінують неморальні види – зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum)*, підмаренник пахучий (*Galium odoratum),* яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria),* зубниця залозиста *(Dentaria glandulosa),* щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas*). Рідше трапляються бореальні види – квасениця звичайна *(Oxalis acetosella),* чорниця *(Vaccinium myrtillus*), одинарник європейський *(Trientalis europaea)* та мохи.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в лісовому заказнику загальнодержавного значення «Петрівецький» (Чернівецька обл.), ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Кливський» (Івано-Франківська обл.), Трускавецькій санаторно-курортній зоні (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Потребує додаткового вивчення сучасного стану. Організація моніторингу.

Джерела інформації. Стойко, 1966, 1977; Горохова, Солодкова, 1970; Шеляг-Сосонко, Андрієнко, 1973; Шеляг-Сосонко, 1977; Стойко и др., 1980а; Стойко, Вантух, 1988; Стойко та ін., 1991; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко, П.М. Устименко

66. Угруповання звичайнососново–ялицевих лісів (*Pineto (sylvestris)–Abieta (albae))* та звичайнососново–ялиново–ялицевих лісів *(Pineto (sylvestris)–Piceeto (abietis)–Abieta (albae))*

Асоціації. Звичайнососново–ялиново–ялицевий ліс квасеницевий (*Pineto (sylvestris)–Piceeto (abietis)–Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae)*), звичайнососново–ялицевий ліс складчастоожиновий (*Pineto (sylvestris)–Abietum (albae) rubosum (plicati)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Розточчя (Львівська обл.).

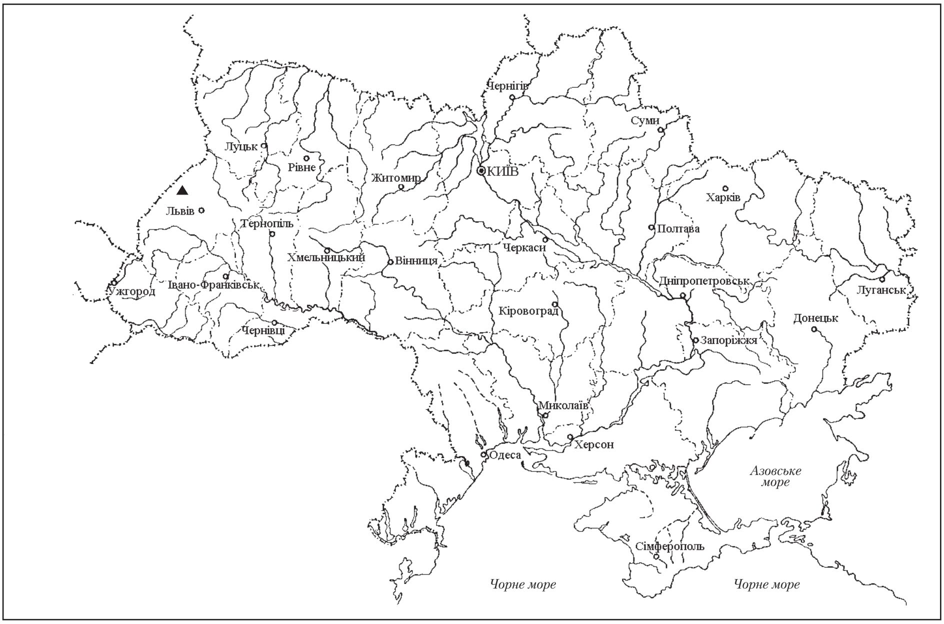

Фізико-географічні умови. На різних частинах схилів із слабопідзолистими свіжими супісками з прошарками суглинку.

Біотоп. Гірські та передгірні ялицеві ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів у деревостані.

Ботаніко-географічна значущість. Ялиця біла *(Abies alba)* знаходиться за межами суцільного поширення, сосна звичайна *(Pinus sylvestris)* – на південній межі поширення між Карпатською і північно-східною частинами її суцільного ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан складної будови із зімкнутістю крон 0,7–0,9. У першому ярусі панує ялиця біла (0,3–0,5) I бонітету та сосна звичайна (0,2) I^{a}–I бонітетів. Другий ярус утворює ялина європейська (*Picea abies)* (0,1–0,4) II бонітету, де трапляються бук лісовий (*Fagus sylvatica),* явір *(Acer pseudoplatanus),* у розрідженому (0,1) третьому ярусі росте граб звичайний (*Carpinus betulus)*. У підліску (0,2–0,4) переважає чи трапляється поодиноко ожина складчаста (*Rubus plicatus)*. Трав'яно-чагарничковий ярус зріджений (10–30%), домінує квасениця звичайна (*Oxalis acetosella)* (10–15%) з участю чорниці (*Vaccinium myrtillus),* осоки пальчастої *(Carex digitata),* веснівки дволистої *(Majanthemum bifolium),* анемони дібровної *(Anemone nemorosa*), підмаренника запашного (*Galium odoratum*).

Потенціал відновлюваності. Слабкий або задовільний.

Режим збереження. Заповідний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Розточчя», заповідному урочищі «Немирів» (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу. Потребує вивчення сучасного стану.

Джерела інформації. Голубец, Стойко, 1979; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

67. Угруповання кедровососново–ялинових лісів (*Pineto (cembrae)–Piceeta (abietis)*) та кедровососново–ялицево–ялинових лісів (*Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceeta (abietis)*)

Асоціації. Кедровососново–ялиновий ліс австрійськощитниковий (*Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) dryopteridosum (austriacae)*), кедровососново–ялиновий ліс сфагновий *(Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) sphagnosum)*, кедровососново–ялиновий ліс чорницевий (*Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli)*), кедровососново–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий (*Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum*), кедровососново–ялиновий ліс чорницево–сфагновий (*Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum*), кедровососново–ялицево–ялиновий ліс австрійськощитниковий *(Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceetum (abietis) dryopteridosum (austriacae))*, кедровососново–ялицево–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий (*Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати: Ґорґани, Чорногора, Чивчини (Івано-Франківська обл.), Покутсько-Буковинські Карпати (Чернівецька обл.).

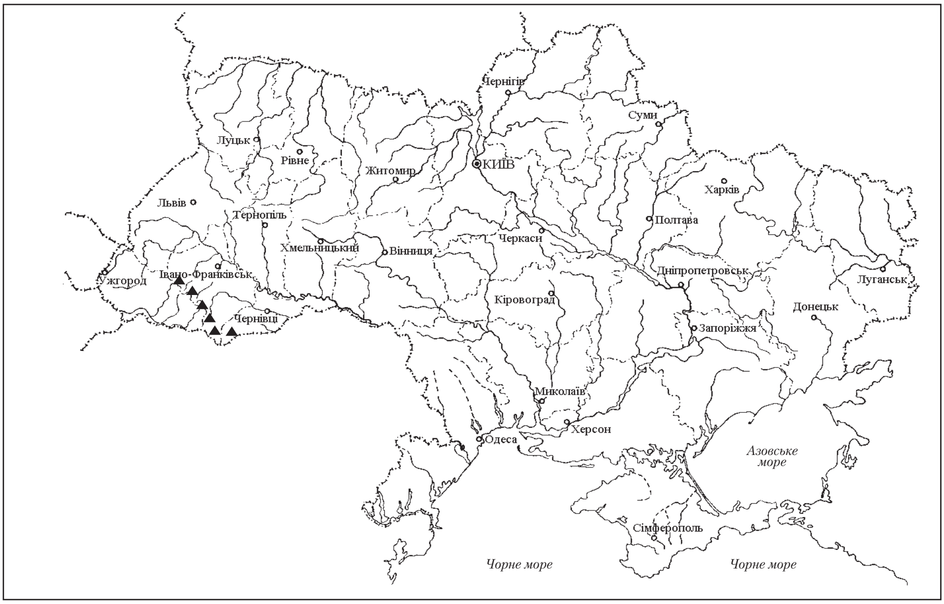

Фізико-географічні умови. Схили різної експозиції та стрімкості в межах 800–1500 м н. р. м., від прохолодної до холодної кліматичної зон, з гірсько-лісовими підзолистими дуже скелетними, переважно брилово-скелетними легко-суглинистими і супіщаними ґрунтами, рідше торф'янисті літосолі у смугах проходження потужних невапнистих кварцевих пісковиків, гравелітів та конгломератів ямненської і чорногірської світ.

Біотоп. Ацидофільні гірські смерекові ліси Карпат.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів у деревостані, співедифікатором яких є сосна кедрова (*Pinus cembra)* – ранньоголоценовий реліктовий вид, занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Острівні реліктові угруповання. Едифікатор та співедифікатор знаходяться на межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан різновіковий одноярусний із зімкнутістю крон 0,5–0,7 і продуктивністю II–IV бонітетів. Його утворюють ялина європейська (*Picea abies)* та сосна кедрова, які у віці 100–300 років – заввишки 13–22 м. Подекуди (у багатших умовах місцезростань) у деревостані співдомінує і ялиця біла (*Abies alba)*. У підліску ростуть горобина звичайна (*Sorbus aucuparia)*, на верхніх гіпсометричних рівнях – сосна гірська (*Pinus mugo)*. У густому (90%) трав'яно-чагарничковому ярусі флористичне ядро утворюють ацидофільні оліго- та мезотрофні бореальні види. Домінує чорниця *(Vaccinium myrtillus)* (85–90 %), подекуди – щитник австрійський *(Dryopteris austriaca)* (30–50 %), поодиноко зростають брусниця *(Rhodococcum vitis-idaea)*, безщитник розставленолистий *(Athyrium distentifolium)*, підбілик альпійський *(Homogine alpina)*, баранець звичайний *(Huperzia selago*), плаун річний *(Lycopodium annotinum)*, ожика гайова *(Luzula luzuloides)* та о. лісова *(L. sylvatica)*, жовтозілля Фукса *(Senecio fuchsii)*, квасениця звичайна *(Oxalis acetosella)*. Моховий покрив (70–90 %) утворюють плеуроцій Шребера (*Pleurozium schreberi)* та дикран мітловидний *(Dicranum scoparium)* з домішкою рунянки звичайної (*Polytrichum commune)*, р. гарної *(P. formosum)*, р. ялівцевої *(P. juniperinum)* та гілокомія блискучого *(Hylocomium splendens)*.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Ґорґани», Карпатському НПП, ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Грофа», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Тавпиширківський», ботанічній пам'ятці природи місцевого значення «Садки» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. У національному природному парку віднести місцезростання рослинних угруповань до зони абсолютної заповідності, організувати моніторинг, потребує лісогосподарських заходів з лісовідновлення.

Джерела інформації. Гринь, 1954; Стойко, 1961, 1966, 1977, 1980; Голубец, Малиновский, 1969; Берко, 1970; Голубець, 1971, 1977; Мілкіна, 1980, 1993а, 1997; Стойко и др., 1980а; Зеленая книга..., 1987; Голубец, Стойко, 1989; Стойко та ін., 1991, 1995, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко, Л.І. Мілкіна

68. Угруповання польськомодриново–ялинових лісів (*Lariceto (polonicae)–Piceeta (abietis))* та польськомодриново–кедровососново–ялинових лісів (*Lariceto (polonicae)–Pineto (cembrae)–Piceeta (abietis))*

Асоціації. Польськомодриново–кедровососново–ялиновий ліс чорницевий (*Lariceto (polonicae)–Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*, польськомодриново–ялиновий ліс чорницевий (*Lariceto (polonicae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 17,0; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати. Привододільні Ґорґани (ур. Кедрин, Закарпатська обл.), Скибові Ґорґани (ур. Манява, Івано-Франківська обл.).

Фізико-географічні умови. Скелясті круті південні й прилеглі до них схили, крутизною 20–30^0, у межах висот від 600 до 1000 м н. р. м., із світло-бурими оторфованими ґрунтами, утвореними на розсипищах твердих пісковиків. Клімат холодний гумідний з ознаками континентальності.

Біотоп. Ацидофільні гірські смерекові ліси Карпат.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальний тип асоційованості домінуючих видів у деревостані, де домінант – сосна кедрова (*Pinus*

cembra) – занесений до ЧКУ. Співдомінант – модрина польська (*Larix polonica)* – занесений до ЧКУ та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. Співедифікатор – модрина польська – є карпатським ендеміком; співедифікатор – сосна кедрова – є ранньоголоценовим реліктом, що знаходиться в диз'юнктивній частині ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан двох'ярусний із зімкнутістю крон 0,5–0,7. У невисокому (13–16 м) першому ярусі домінує ялина (*Picea abies)* із незначною участю модрини польської та сосни кедрової. В оліготрофних едафічних умовах усі дерева мають продуктивність IV бонітету. У другому ярусі поодиноко ростуть береза повисла (*Betula pendula)*, ялиця біла (*Abies alba)* та бук лісовий *(Fagus sylvatica)*. Підлісок не сформований, поодиноко трапляється горобина звичайна (*Sorbus aucuparia)*. Трав'яно-чагарничковий ярус (80%) флористично бідний. У ньому переважають оліготрофні і олігомезотрофні види. Домінує чорниця (*Vaccinium myrtillus*) (75%), поодиноко трапляються брусниця *(Rhodococcum vitis-idaea)*, куничник волохатий (*Calamagrostis villosa),* щитник шартрський *(Dryopteris carthusiana),* плаун річний *(Lycopodium annotinum),* перестріч Гербеха *(Melampyrum herbichii)*. Моховий ярус формують дикран митловидний *(Dicranum scoparium),* леукобрій сизий (*Leucobrium glaucum)*, рунянка альпійська (*Polytrichum alpinum)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий у модрини польської та сосни кедрової.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Кедрин» (Закарпатська обл.) та лісовому заказнику загальнодержавного значення «Урочище Скит Манявський» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу. Проведення лісогосподарських заходів щодо збереження та відновлення ареалу угруповань.

Джерела інформації. Стойко, 1977; Стойко и др., 1980; Голубец, Стойко, 1989; Зеленая книга..., 1987; Стойко та ін., 1995, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

С.М. Стойко

69. Угруповання ялинових лісів (*Piceeta abietis)*

Асоціації. Звичайнососново–ялиновий ліс квасеницевий (*Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) oxalidosum (acetosellae))*, звичайнососново–ялиновий ліс чорницевий (*Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*, звичайнососново–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий (*Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum*), клейковільхово–ялиновий ліс болотянотеліптеросово–гіпновий (*Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) thelipteridoso (palustris)–hypnosum),* клейковільхово–ялиновий ліс піхвовопухівковий (*Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) eriophorosum (vaginati)),* клейковільхово–ялиновий ліс чорницевий (*Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli)*), ялиновий ліс веснівково–зеленомоховий *(Piceetum (abietis) majanthemoso (bifolii)–hylocomiosum),* ялиновий ліс зеленомоховий *(Piceetum (abietis) hylocomiosum),* ялиновий ліс квасеницевий (*Piceetum (abietis) oxalidosum (acetosellae)),* ялиновий ліс чорницевий *(Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli)),* ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий (*Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum*), ялиновий ліс чорницево–сфагновий (*Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0–9,2; II; 3; «типові».

Поширення в Україні. Українське Полісся.

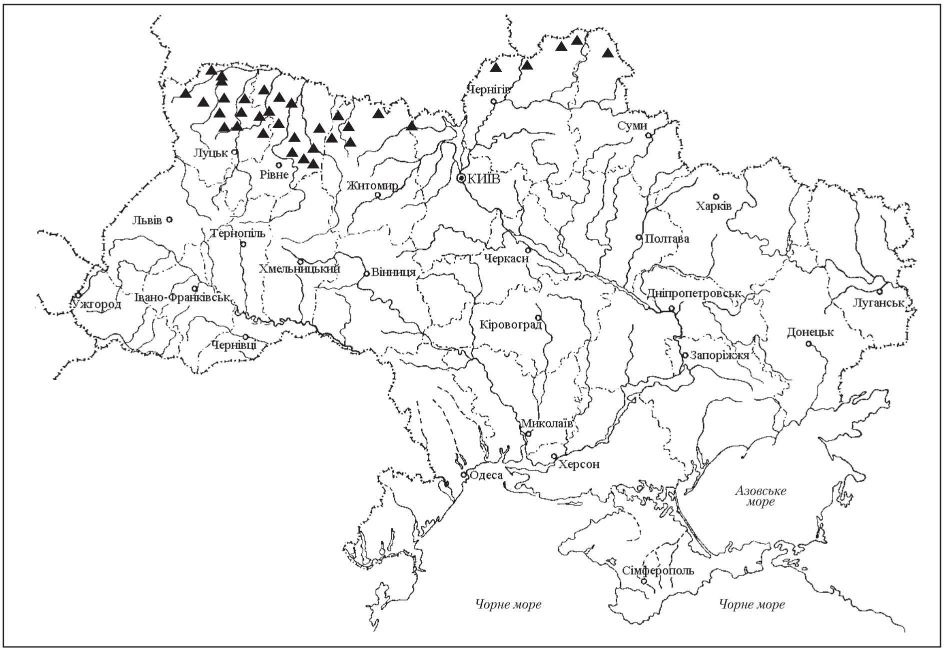

Фізико-географічні умови. Понижені ділянки вздовж лісових струмків із слаботорф'янистими дерново-середньопідзолистими ґрунтами, супіщані з постійною зволоженістю ґрунтів у межах 50–80 %, потужність торф'янистого горизонту 10–20 см.

Біотоп. Ацидофільні рівнинні ялинові ліси Полісся (*Picea abies*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінантів.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант головного ярусу – ялина європейська (*Picea abies*) – знаходиться на південній межі бореальної частини ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одно- чи двох'ярусний, заввишки 23–28 м, із зімкнутістю крон 0,7–1,0. Одноярусні деревостани формує ялина віком 70–120 років і висотою 24–28 м, яка має продуктивність I–I[а] бонітетів, з постійною участю сосни звичайної (*Pinus sylvestris*), дуба звичайного (*Quercus robur*) та липи серцелистої (*Tilia cordata*). Подекуди співдомінує вільха клейка (*Alnus glutinosa*). У двох'ярусних деревостанах перший ярус формує сосна звичайна, другий ярус – ялина єропейська віком 60–120 років, продуктивність – I–II бонітетів, з постійною участю вільхи клейкої. В ярусі підліску поодиноко трапляються ліщина звичайна (*Corylus avellana*), крушина ламка (*Frangula alnus*), бруслина бородавчаста (*Euonymus verrucosa*). У трав'яно-чагарничковому ярусі переважають чорниця (*Vaccinium myrtillus*) (45–55%), квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*) (25–80%), веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium*) (5–20%), з участю безщитника жіночого (*Athyrium filix-femina*), багна болотного (*Ledum palustris*), ожики волосистої (*Luzula pilosa*), орляка звичайного (*Pteridium aquilinum*), одинарника європейського (*Trientalis europaea*). У моховому покриві (20–70%) постійно ростуть рунянка звичайна (*Polytrichum commune),* дикран мітловидний *(Dicranum scoparium),* леукобрій сизий *(Leucobrium glaucum),* плеуроцій Шребера *(Pleurocium schreberi),* сфагн Ґіргензона (*Sphagnum girgensohnii)* та с. круглуватий *(S. teres*).

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Рівненському ПЗ, Черемському ПЗ, Шацькому НПП, зоологічному заказнику загальнодержавного значення «Рись» і ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Урочище Джерела» (Волинська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Лісогосподарські заходи з лісовідновлення, організація моніторингу.

Джерела інформації. Барбарич, 1953; Григора, 1960, 1984; Мулярчук, 1966; Голубець, 1971, 1972; Мельник, 1993.

П.М. Устименко

70. Угруповання ялинових лісів гірськососнових (*Piceeta (abietis) pinetosa (mugi))*

Асоціації. Ялиновий ліс гірськососново–волохатокуничниковий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–calamagrostidosum (villosae)),* ялиновий ліс гірськососново–сфагновий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–sphagnosum),* ялиновий ліс гірськососново–чорницевий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–vacciniosum (myrtilli)),* ялиновий ліс гірськососново–чорницево–зеленомоховий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,3; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Високогірні Карпати (Івано-Франківська, Закарпатська області).

Фізико-географічні умови. Привершинні та пригребневі частини корінних схилів на висоті 1400–1670 м н. р. м. у смугах залягання флішу чорногірської світи, а також складені грубоуламкові пісковики високих морених валів, де переважають супіщані ґрунти.

Біотоп. Ацидофільні гірські смерекові ліси Карпат.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості едифікатора з домінантом підліску.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання знаходяться на висотній

межі поширення і на межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний із зімкнутістю крон 0,5. Його утворює ялина європейська (*Picea abies)* заввишки 12–15 м з продуктивністю IV бонітету. Підлісок 0,3–0,4 формує сосна гірська (*Pinus mugo*) заввишки 2–2,5 м. Трав'яно-чагарничковий ярус з покриттям 50–60% утворюють бореальні оліготрофні ацидофільні види – чорниця (*Vaccinium myrtillus),* водянка чорна (*Empetrum nigrum),* брусниця (*Rhodococcum vitis-idaea),* куничник волохатий (*Calamagrostis villosa),* підбілик альпійський *(Homogine alpina)*. Суцільний покрив утворюють мохи – плеуроцій Шребера (*Pleurozium schreberi*), дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), гілокомій блискучий (*Hylocomium splendens*), інколи панують види роду сфагнум (*Sphagnum)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий і дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Синевир», Карпатському БЗ, Карпатському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду, організація моніторінгу, потребує вивчення сучасного стану.

Джерела інформації. Гринь, 1954а; Комендар, 1954а, 1966; Стойко, 1977; Стойко и др., 1980а; Стойко та ін., 1991; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

71. Угруповання ялинових лісів сибірськоялівцевих (*Piceeta (abietis) juniperosa (sibiricae)*)

Асоціації. Ялиновий ліс сибірськоялівцево–чорницевий (*Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)–vacciniosum (myrtilli))*, ялиновий ліс сибірськоялівцево–чорницево–зеленомоховий (*Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)–vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,2; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Високогірні райони Українських Карпат (Гуцульські Альпи, г. Піп Іван Мармароський (Івано-Франківська обл.)).

Фізико-географічні умови. Верхня межа лісу на висоті 1600–1670 м н. р. м. Ґрунти щебенисті та скелясті, неглибокі (20–30 м), бурі лісові, переважно добре дреновані. Клімат помірно-холодний, вологий, період активної вегетації становить 2–2,5 місяці.

Біотоп. Ацидофільні гірські смерекові ліси Карпат.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючого виду деревостану з домінантом підліску.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання знаходяться на верхній межі лісу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одноярусний із зімкнутістю крон 0,4–0,6. Його формує ялина європейська (*Picea abies)* різного віку, з продуктивністю IV–V бонітетів. У підліску (0,2–0,4) переважає ялівець сибірський (*Juniperus sibirica)* з участю сосни гірської (*Pinus mugo),* душекії зеленої *(Dushekia viridis).* У трав'яно-чагарничковому (40–50 %) ярусі переважає чорниця (*Vaccinium myrtillus)* з участю куничника волохатого (*Calamagrostis villosa)* та к. очеретяного *(C. arundinacea),* щавля карпатського *(Rumex carpaticus),* підбілика альпійського *(Homogine alpina),* сольданели угорської *(Soldanella hungarica),* ожики лісової *(Luzula sylvatica),* квасениці звичайної *(Oxalis acetosella).* Добре виражений моховий покрив (70–80 %) утворюють гілокомій блискучий *(Hylocomium splendens),* плеуроцій Шребера (*Pleurozium schreberi),* ритидіадельфа трикутна *(Rhytidiadelphus triquetrus),* рунянка звичайна *(Polytrichum commune).*

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороною не забезпечені.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду, організація моніторінгу, потребує вивчення сучасного стану.

Джерела інформації. Малиновський, 1980; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

72. Угруповання звичайноясеневих лісів угорськобузкових (*Fraxineta (excelsioris) syringosa (josikaeae))*, клейковільхово–звичайноясеневих лісів угорськобузкових (*Alneto (glutinosae)–Fraxineta (excelsioris) syringosa (josikaeae))* та сіровільхово–звичайноясеневих лісів угорськобузкових (*Alneto (incanae)–Fraxineta (exelsioris) syringosa (josikaeae))*

Асоціації. Звичайноясеневий ліс угорськобузковий *(Fraxinetum (excelsioris) syringosum (josikaeae)),* звичайноясеневий ліс угорськобузково–білокременевий *(Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–petasitosum (albae)),* клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий *(Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–calthosum (palustris)),* клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–ведмежоцибулевий (*Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–alliosum (ursini)*), клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–копитняковий *(Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–asarosum (europaei)),* клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–рідковолосоосоковий (*Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (remotae)*), сіровільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–несправжньосмикавцевоосоковий *(Alneto (incanae)–Fraxinetum (exelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (pseudocyperis)),* сіровільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–трясучковидноосоковий (*Alneto (incanae)–Fraxinetum (exelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (brizoiditis)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,5–16,0; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати (Сянсько-Стрийська верховина, Воловецько-Міжгірська верховина, Полонинський хребет, гірська частина Закарпаття: верхів'я басейнів рік Ужа, Латориці, Ріки, Стрия).

Фізико-географічні умови. У помірній кліматичній зоні тераси гірських річок на висоті 335–570 м н. р. м. з вологими та сирими дерново-глеєвими ґрунтами.

Біотоп. Ясеневі ліси.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта деревостану з домінантом підліску – бузку угорського (*Syringa josikaea*), реліктового виду, занесеного до ЧКУ, ЧК МСОП, Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант підліску – бузок угорський – є карпато-балканським ендеміком.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревостан одно- чи двох'ярусний І–ІІ бонітету із зімкнутістю крон 0,6–0,7. Перший ярус утворений ясеном звичайним (*Fraxinus excelsior*), який у віці 60–100 років – заввишки 20–25 м. Подекуди другий ярус формує вільха клейка (*Alnus glutinosa*) віком 50 років (заввишки до 15 м) з участю клена польового (*Acer campestre),* черешні *(Cerasus avium).* Підлісок сформований бузком угорським (0,1–0,4), поодиноко ростуть верба козяча (*Salix caprea*) та калина звичайна *(Viburnum opulus)*. Флористичне ядро формують мезогігрофільні та гігрофільні нітрофіли й слабоацидофільні види, утворюючи густий травостій (50–80%) з домінуванням кремени білої (*Petasites albus)*, копитняка європейського (*Asarum europaeum*), калюжниці болотної (*Caltha palustris*), осоки рідковолосої (*Carex remota*), цибулі ведмежої (*Allum ursinum*) та з участю осоки трясучковидної (*Carex brizoides),* гадючника оголеного *(Filipendula denudata),* молочаю болотного *(Euphorbia palustris),* валеріани високої *(Valeriana exaltata),* гравілата річкового *(Geum rivale),* скереди болотної *(Crepis paludosa),* осоту городнього *(Cirsium oleraceum),* хвоща лісового *(Equisetum sylvaticum),* розрив-трави звичайної (*Impatiens noli-tangere),* жовтецю повзучого *(Ranunculus repens)* та інших.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ботанічному заказнику місцевого значення «Климець» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Необхідно поширити режим охорони на час цвітіння бузку угорського. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Потребує додаткового вивчення сучасного стану, організація моніторингу. Сприяння лісовідновленню.

Джерела інформації. Стойко, 1977; Стойко и др., 1980а; Мілкіна, 1985а, 1990; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1991, 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2002; Фельбаба-Клушина, 2005.

С.М. Стойко, Л.М. Фельбаба-Клушина

Чагарникові та чагарничкові угруповання Карпат і Криму

73. Угруповання формації верби трав'яної (*Saliceta herbaceae)*

Асоціації. Рунянково–трав'яновербова *(Salicetum (herbaceae) polytrichosum)*, трав'яновербова чиста *(Salicetum herbaceae purum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,0; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський і альпійський пояси Українських Карпат (Чорногірський і Свидовецький масиви).

Фізико-географічні умови. В холодній кліматичній зоні, північні круті схили у межах висот 1750–2000 м н. р. м., у мікропониженнях з тривалим заляганням снігу, коротким вегетаційним періодом, високою вологістю слаборозвинутих торф'янистих кислих ґрунтів.

Біотоп. Чагарнички на кислих силікатних породах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, із домінуванням верби трав'яної (*Salix herbacea*), занесеної до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Реліктові угруповання на північно-східній межі гірської частини ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусні з проективним покриттям 40–60 % флористично бідні угруповання з пануванням верби трав'яної (20–50 %) та домішкою костриці лежачої (*Festuca airoides*), лігустика мутелінового (*Ligusticum mutellina*), дзвоників альпійських (*Campanula alpina*), осоки зігнутої (*Carex curvula*), ситника трироздільного (*Juncus trifidus*), куничника волохатого (*Calamagrostis villosa*), чорниці (*Vaccinium myrtillus*), нечуйвітера альпійського (*Hieracium alpinus*), сеслерії голубуватої (*Sesleria coerulans*) та інших. Основне флористичне ядро сформоване аркто-альпійськими та альпійськими видами. Моховий покрив утворений рунянкою шестикутною (*Polytrichum sexangulare*) (20 %).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському НПП, ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Скелі Близниці» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань, убезпечення від дії антропогенних факторів (випасання, рекреація, пожежі).

Джерела інформації. Брадіс, Зап'ятова, 1954; Малиновський, 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

74. Угруповання формації верби туполистої (*Saliceta retusae*)

Асоціації. Вічнозеленоосоково–туполистовербова *(Salicetum (retusae) caricosum (sempervirentis)),* голубуватосеслерієво–туполистовербова (*Salicetum (retusae) sesleriosum (caerulentis)),* туполистовербова чиста *(Salicetum retusae purum),* хейфлеровосеслерієво–туполистовербова (*Salicetum (retusae) sesleriosum (heuflerianae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський пояс Українських Карпат (Чорногірський і Свидовецький масиви) (Закарпатська обл., Івано-Франківська обл.).

Фізико-географічні умови. Північні круті ($30–60^0$) схили і скельні виступи із слаборозвинутими кам'янистими ґрунтами холодної кліматичної зони.

Біотоп. Чагарнички на кислих силікатних породах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, із домінуванням верби туполистої (*Salix retusa*), занесеної до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Реліктові угруповання на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одно-, іноді двох'ярусні угруповання з проективним покриттям 50–90 %, сформованим вербою туполистою (30–60 %). Співдомінантами та асектаторами виступають осока вічнозелена (*Carex sempervirens*), сеслерія голубувата (*Sesleria coerulans*), куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*), вівсюнець різнобарвний (*Helictotrichon versicolor*), чорниця (*Vaccinium myrtillus*), брусниця (*Rhodococcum vitis-idaea*), ситник трироздільний (*Juncus trifidus*), підбілик альпійський (*Homogyne alpina*), лігустик мутеліновий (*Ligusticum mutellina*). У трав'яно-чагарничковому ярусі трапляються рідкісні й ендемічні карпатські види – сугайник Клузія (*Doronicum clusii*), вероніка Баумгартена (*Veronica baumgartenii*), аконіт маленький (*Aconitum nanum*). У добре розвинутому мохово-лишайниковому ярусі зростають дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), ракомітрій шерстистий (*Racomitrium lanuginosum*), цетрарія ісландська (*Cetraria islandica*), кладонія оленяча (*Cladonia rangiferina*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському НПП, ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Скелі Близниці» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань, убезпечення від дії антропогенних факторів (випасання, рекреація, пожежі).

Джерела інформації. Комендар, 1954, 1954а; Малиновський, 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

75. Угруповання субформації звичайногоробиново–душекієвої (*Sorbeto (aucupariae)–Duschekieta (viridis)*)

Асоціації. Волохатокуничниково–звичайногоробиново–душекієва (*Sorbeto (aucupariae)–Duschekietum (viridis) calamagrostidosum (villosae)),* очеретяно-куничниково–звичайногоробиново–душекієва *(Sorbeto (aucupariae)–Duschekietum (viridis) calamagrostidosum (arundinaceae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,8; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гора Велика Равка (Закарпатська обл., Великоберезнянський р-н).

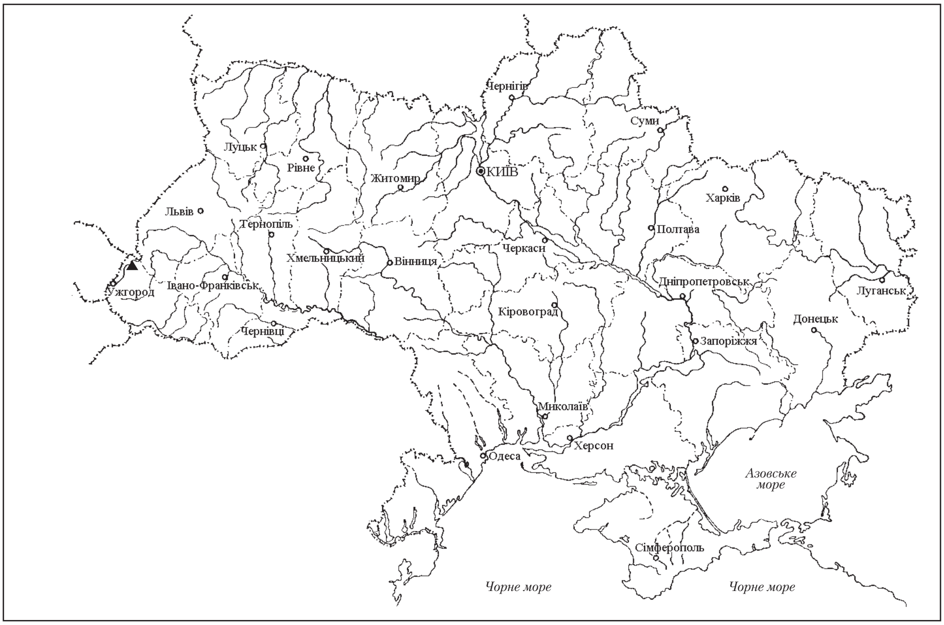

Фізико-географічні умови. Похилі східні схили з суглинистими, щебенистими задернованими ґрунтами на висоті 1200–1260 м н. р. м. у перехідній від лісової до безлісної смузі.

Біотоп. Криволісся вільхи зеленої (*Alnus viridis*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості пануючих видів у головному ярусі, фітоценотичні і екологічні оптимуми яких є різними.

Ботаніко-географічна значущість. Домінанти головного ярусу (душекія зелена (*Duschekia viridis*)) та підлеглого (куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*)) знаходяться на північно-східній межі поширення. Угруповання – на межі висотного поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Висота кущів досягає 2,5–3,0 м, діаметр стовбурів – 8–10 см, зімкнутість – 0,7–0,8. У густому (90–95%) і маловидовому трав'яно-чагарничковому ярусі домінують куничник волохатий і к. очеретяний *(C. arundinacea)*. Звичайними видами є безщитник розтавленолистий (*Athyrium distentifolium*), щавель кислий *(Rumex acetosa),* тирлич ваточниковий *(Gentiana asclepiadea*), жовтозілля Фукса (*Senecio fuchsii),* чорниця *(Vaccinium myrtillus),* малина *(Rubus idaeus)*.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ужанському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Необхідний постійний моніторинг, залучення місцезростань рослинних угруповань до зони абсолютної заповідності національного природного парку.

Джерела інформації. Устименко, Попович, 1995; Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Шеляг-Сосонко та ін., 2002.

П.М. Устименко

76. Угруповання формації дріади восьмипелюсткової (*Dryadeta octopetalae*)

Асоціації. Баумгартеновероніково–восьмипелюстководріадова (*Dryadetum (octopetalae) veronicosum (baumgartenii))*, восьмипелюстководріадова чиста *(Dryadetum octopetalae purum)*, мохово–восьмипелюстководріадова (*Dryadetum (octopetalae) muscosum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,9; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський та альпійський пояси Українських Карпат (Чорногірський та Свидовецький масиви) (Закарпатська обл.).

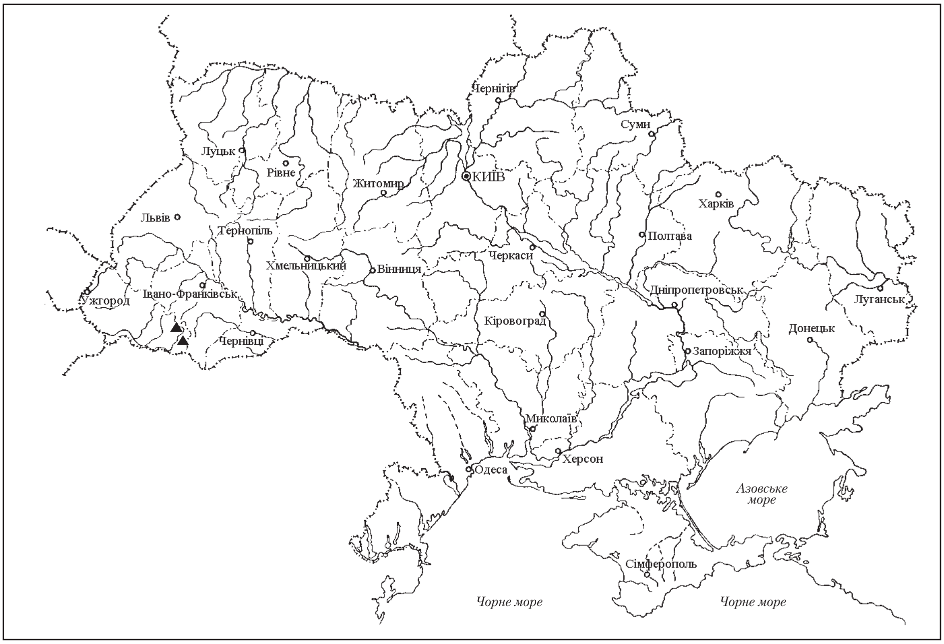

Фізико-географічні умови. Круті (40–70^0) північні кам'янисті схили, скельні уступи і карнизи у межах висот 1750–2000 м н. р. м. із слаборозвинутими торф'яними помірнокислими і помірновологими ґрунтами на вапнякових та вапняково-силікатних породах холодної евгумідної кліматичної зони. Сніговий покрив середньотривалого залягання.

Біотоп. Чагарнички на карбонатних породах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, із домінуванням дріади восьмипелюсткової (*Dryas octopetala*), занесеної до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Реліктові угруповання в диз'юнктивній частині ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Для угруповань характерний невисокий (10–15 см) флористично багатий та густий (80–100 %) трав'яно-чагарничковий ярус. Його формує дріада восьмипелюсткова (60–90 %) з участю костриці лежачої (*Festuca airoides*), к. карпатської (*F. carpatica*), дзвоників альпійських (*Campanula alpina*), осоки вічнозеленої (*Carex sempervirens*), чорниці (*Vaccinium myrtillus*), лохини (*V. uliginosum*), брусниці (*Rhodococcum vitis-idaea*), сеслерії голубуватої (*Sesleria coerulans*), вероніки Баумгартена (*Veronica baumgartenii*). У складі угруповань зростає низка рідкісних альпійських видів з високим ступенем трапляння, а саме: астрагал Крайни (*Astragalus krajinae*), анемона нарцисоцвіта (*Anemone narcissiflora*), бартсія альпійська (*Bartsia alpina*), ломикамінь волотистий (*Saxifraga paniculata*). Добре виражений мохово-лишайниковий ярус формують дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), плеуроцій Шребера (*Pleurozium schreberi*), гілокомій блискучий (*Hylocomium splendens*), тортела скручена (*Tortella tortuosa*), ритидіадельф трикутний (*Rhytiadiadelphus triquetrus*), цетрарія ісландська (*Cetraria islandica*) та ін.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ, ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Скелі Близниці» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань, убезпечення від дії антропогенних факторів (випасання, витоптування, пожежі).

Джерела інформації. Брадіс, Зап'ятова, 1954; Козій, Стойко, 1958; Малиновський, 1980; Зеленая книга..., 1987; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

77. Угруповання формації наскельниці лежачої (*Loiseleurieta procumbentis*)

Асоціації. Зігнутоосоково–лежачонаскельницева (*Loiseleurietum (procumbentis) caricosum (curvulae)),* ісландськоцетрарієво–лежачонаскельницева *(Loiseleurietum (procumbentis) cetrariosum (islandicae)),* лежачонаскельницева чиста *(Loiseleurietum procumbentis purum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Альпійський пояс Українських Карпат (Чорногірський масив) (Закарпатська обл., Івано-Франківська обл.).

Фізико-географічні умови. Плоскі й опуклі вітроударні вершини з оліготрофними, фізіологічно сухими і холодними екотопами (у межах висот 1750–2000 м н. р. м) з незначним сніговим покривом і кам'янистими слаборозвинутими торф'янистими кислими ґрунтами на виходах пісковиків у холодній кліматичній зоні.

Біотоп. Чагарнички на кислих силікатних породах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінантів.

Ботаніко-географічна значущість. Реліктові угруповання на північно-східній межі гірської частини ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Для угруповань характерний одноярусний невисокий (10–15 см) та густий (100 %) трав'яно-чагарничковий ярус, сформований наскельницею лежачою (*Loiseuleria procumbens*) (50–80 %). Флористичне ядро складають психрофільні та оліготермні види, серед яких більшість аркто-альпійських, альпійських й аркто-бореально-монтанних, а саме: осока зігнута (*Carex curvula*), ситник трироздільний (*Juncus trifidus*), лохина (*Vaccinium uliginosum*), водянка гермафродитна (*Empetrum hermafroditum subsp. gaultherioides*), дзвоники альпійські (*Campanula alpina*), сугайник Клузія (*Doronicum clusii*), сольданела угорська (*Soldanella hungarica*), підбілик альпійський (*Homogyne alpina*), сон білий (*Pulsatilla alba*), рододендрон східнокарпатський (*Rhododendron kotschyi*), нечуйвітер альпійський (*Hieracium alpinum*) та ін. У мохово-лишайниковому ярусі зростають рунянка волосконосна (*Polytrichum piliferum*), дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), кладонія оленяча (*Cladonia rangiferina*), цетрарія ісландська (*Cetraria islandica*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ, Карпатському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом угруповань, убезпечення від дії антропогенних факторів (випасання, рекреація, пожежі).

Джерела інформації. Комендар, 1954; Малиновський, 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

78. Угруповання формації рододендрона східнокарпатського (*Rhododendroneta kotschyi*)

Асоціації. Волохатокуничниково–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) calamagrostidosum (villosae)),* зігнутоосоково–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) caricosum (curvulae)),* ісландськоцетрарієво–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) cetrariosum (islandicae)),* мальованокострицево–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) festucosum (pictae)),* сфагново–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) sphagnosum),* східнокарпатськорододендрова чиста *(Rhododendronetum kotschyi purum),* трироздільноситниково–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) juncosum (trifidi)),* хейфлеровосеслерієво–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) sesleriosum (heuflerianae)),* чорницево–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) vacciniosum (myrtilli)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський і альпійський пояси Українських Карпат (Чорногірський, Мармароський, Свидовецький масиви) (Закарпатська обл., Івано-Франківська обл.).

Фізико-географічні умови. Північні та прилеглі до них схили в межах висот 1400–2000 м н. р. м. з щебенистими, торф'яними кислими ґрунтами на силікатних породах, в холодній кліматичній зоні. Приурочені до місць з акумуляцією потужного шару снігу.

Біотоп. Чагарнички на кислих силікатних породах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, із домінуванням рододендрона східнокарпатського (*Rhododendron kotschyi*), занесеного до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Двох'-, триярусні угруповання з проективним покриттям 70–100 %. Перший основний ярус формує рододендрон східнокарпатський (40–90 %) з участю чорниці (*Vaccinium myrtillus*), лохини (*V. uliginosum*), брусниці (*Rhodococcum vitis-idaea*), ситника трироздільного (*Juncus trifidus*), сеслерії голубуватої (*Sesleria coerulans*), куничника волохатого (*Calamagrostis villosa*), к. очеретяного *(C. arundinacea),* костриці мальованої (*Festuca picta*), осоки зігнутої (*Carex curvula*), о. вічнозеленої (*C. sempervirens*). У другому ярусі зростають низькі трави, а саме підбілик альпійський (*Homogyne alpina*), лігустик мутеліновий (*Ligusticum mutellina*), сольданела угорська (*Soldanella hungarica*), нечуйвітер альпійський (*Hieracium alpinus*) та інші. У третьому ярусі трапляються мохи і лишайники – дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), плеуроцій Шребера (*Pleurozium schreberi*), ритидіадельф трикутний (*Rhytidiadelphus triquetrus*), цетрарія ісландська (*Cetraria islandica*), кладонія оленяча (*Cladonia rangiferina*), види роду сфагн (*Sphagnum*).

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ, ПЗ «Ґорґани».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу за станом популяцій рододендрона східнокарпатського. Включення ділянок до абсолютно заповідної зони Карпатського БЗ. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Брадіс, Зап'ятова, 1954; Комендар, 1954; Малиновський, Бережний, 1956; Малиновський, 1980; Милкина, Стойко, 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

79. Угруповання формації сосни гірської (*Pineta mugi)*

Асоціації. Карпатськощавелево–гірськососнова *(Pinetum (mugi) rumicetosum (carpaticae)*), східнокарпатськорододендрово–гірськососнова *(Pinetum (mugi) rhododendrosum (kotschyi))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,4–14,8; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Українські Карпати: Чорногірський (г. Данчер) і Чивчинський (г. Хітанка, г. Штевіора, г. Команова, г. Гнетєса та ін.) масиви (Івано-Франківська обл.).

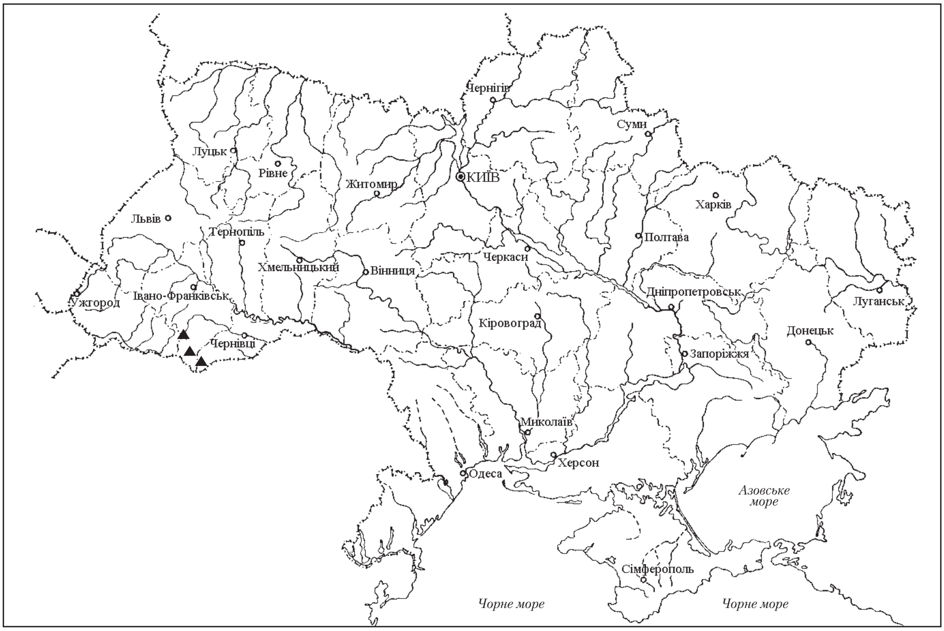

Фізико-географічні умови. Помірно-холодна і холодна кліматичні зони, нижня і середня частини поясу сланких чагарників – до висоти 1705 м н. р. м., у западинах з намитими відносно родючими гірсько-лучними буроземними ґрунтами.

Біотоп. Криволісся сосни гірської (*Pinus mugo*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант чагарникового ярусу – рододендрон східнокарпатський *(Rhododendron kotschyi)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Угруповання триярусні. Перший

ярус (0,7–0,9) формує сосна гірська (заввишки 2–2,5 м), яка розмножується вегетативно і насінням. У цьому ярусі зрідка трапляються горобина звичайна (*Sorbus aucuparia* ssp. *glabrata*), верба силезька (*Salix silesiaca)*, порічки блискучі (*Ribes lucidum*). У другому ярусі домінують рододендрон східнокарпатський та щавель карпатський *(Rumex carpaticus)*, поодиноко зростають безщитник розставленолистий (*Athyrium distentifolium)*, куничник волохатий (*Calamagrostis villosa)*, щитник австрійський (*Dryopteris austriaca)*, чорниця (*Vaccinium myrtillus)*, підбілик альпійський (*Homogyne alpina)*. У моховому ярусі зростають гілокомій блискучий (*Hylocomium splendens*), дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), плеуроцій Шребера (*Pleurozium schreberi)*. Угруповання ценотично стабільне.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань у Чивчинських горах, що не охороняються, до природно-заповідного фонду. Організація моніторингу.

Джерела інформації. Комендар, 1960, 1966а; Малиновський, 1980; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

80. Угруповання формації чиста кримського (*Cisteta taurici)*

Асоціації. Білуватодроково–кримськочистова *(Cistetum (taurici) genistosum (albidae)),* вузлуватопирійно–кримськочистова (*Cistetum (taurici) elytrigiosum (nodosae)),* гайовосамосилово–кримськочистова *(Cistetum (taurici) teucriosum (chamaedryis)),* стоколосовидночиєво–кримськочистова *(Cistetum (taurici) achnatherosum (bromoides)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,9; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гірський Крим, південне узбережжя Криму від миса Айя на схід до с. Малоріченське.

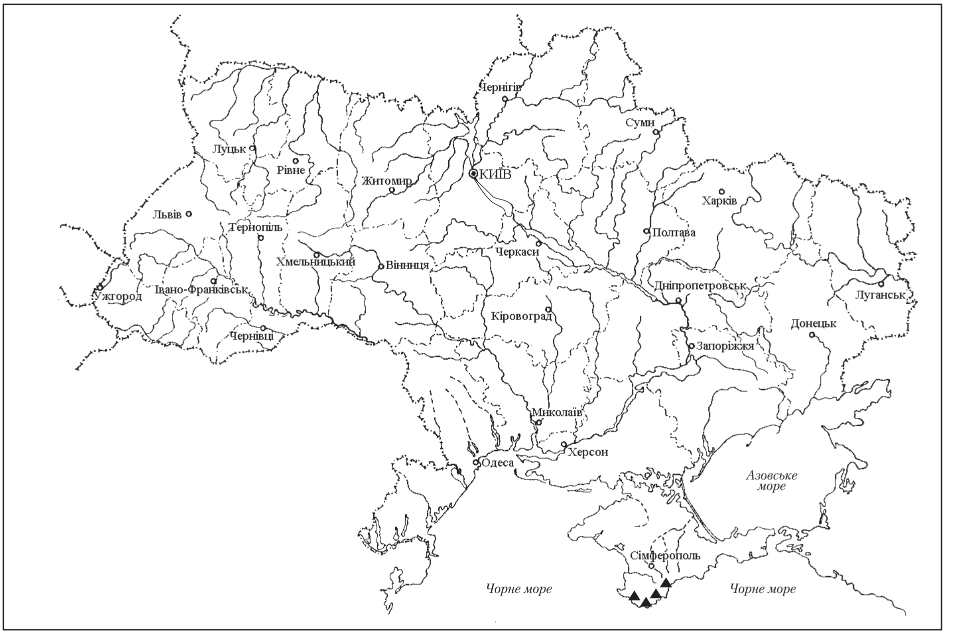

Фізико-географічні умови. Трапляються спорадично (до висоти 300–400 м н. р. м.), на сухих та дуже сухих коричневих щебенисто-кам’янистих ґрунтах, часто на відслоненнях сланців та вапняків.

Біотоп. Чагарниково-трав’яні угруповання на карбонатах у Гірському Криму.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінантів. Домінант – чист кримський *(Cistus tauricus)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Середземноморські угруповання вічнозелених видів на північній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Чагарникові угруповання, заввишки 50–150 см і зімкнутістю 0,8. Едифікатор – чист кримський. Інколи значну домішку складають жасмин кущовий *(Jasminum fruticans)* та в'язіль емероїдний *(Coronilla emeroides)*. Трав'яно-чагарничковий покрив розріджений, залежно від умов середовища домінують пирій вузлуватий (*Elytrigia nodosa)*, дрік білуватий *(Genista albida)*, чий стоколосовидний *(Achnatherum bromoides)*, самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys)*. Асектаторами є ксерофітні та петрофітні субсередземноморські види, такі як сонцецвіт Стевена *(Helianthemum stevenii)*, чебрець Кальє *(Thymus callieri),* осока загострена *(Carex cuspidata),* гвоздика Маршалла *(Dianthus marschallianus)* та багато інших, серед яких чимало рідкісних видів.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заповідний або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Мис Мартьян» та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, ландшафтних заказниках загальнодержавного значення «Аюдаг», «Мис Айя» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг стану угруповань, включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду та до структурних елементів екомережі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух; 1980; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

81. Угруповання формації ялівцю низького (*Junipereta hemisphericae*)

Асоціації. Борознистокострицево–низькорослоялівцева *(Juniperetum (hemisphaericae) festucosum (rupicolae)),* каппадокійськостоколосово–низькорослоялівцева *(Juniperetum (hemisphaericae) bromopsidosum (cappadocicae)),* низькоосоково–низькорослоялівцева *(Juniperetum (hemisphaericae) caricosum (humilis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5–12,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гірський Крим (Чатир-Даг та Бабуган яйла).

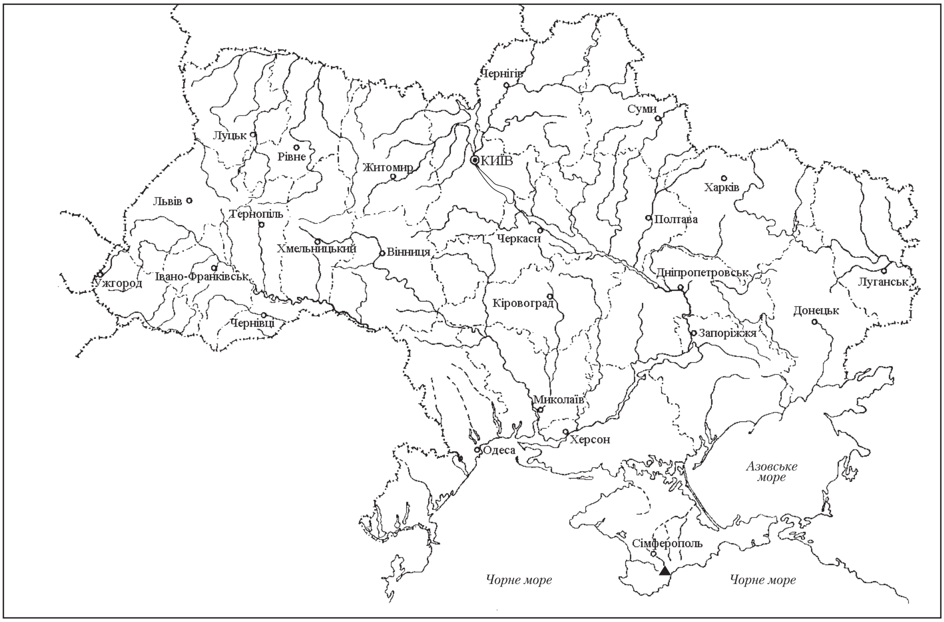

Фізико-географічні умови. Яйли на висоті 1200–1400 м н. р. м., на вапнякових породах з кам'янистими гірсько-степовими ґрунтами в умовах інтенсивного карсту.

Біотоп. Чагарниково-трав'яні угруповання на карбонатах у Гірському Криму.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта чагарникового ярусу з домінантами трав'яного ярусу.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання, загальна площа яких становить лише декілька сотень гектарів.

Ценотична структура та флористичне ядро. Для угруповань характерна мозаїчність, обумовлена наявністю великих куртин (до 20 м діаметром) ялівця низькорослого (*Juniperus hemispherica)* та я. козачого *(J. sabina)*, проміжки

між якими зайняті степовими рослинами. Куртини, утворені переплетеними гілками яливців, дуже щільні, заввишки до 70 см. Трав'яний покрив під ними не розвивається. У міжкуртинних проміжках проективне покриття травостою досягає 80%, тут в найсухіших та найбідніших умовах домінує осока низька *(Carex humilis)*, на більш розвинутих гірсько-степових ґрунтах – стоколос каппадокійський *(Bromopsis cappadocica)*, а при наявності суцільного шару ґрунту (до 20 см) – костриця борозниста *(Festuca rupicola)*. У травостої трапляються лучно-степові види, такі як лисохвіст піхвовий *(Alopecurus vaginatus)*, жовтець гірськолюбний *(Ranunculus oreophilus)*, сонцецвіт Стевена *(Helianthemum stevenii)*, чебрець Кальє *(Thymus callieri)*, самосил яйли *(Theucrium jailae)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний, на місці знищених куртин яливцю формуються степові угруповання.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Кримському ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг стану угруповань, дотримання режиму охорони.

Джерела інформації. Поплавская, 1930; Привалова, 1958; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992; Каталог ..., 2002.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

Трав’яні та чагарникові степові угруповання

82. Угруповання формації асфоделіни жовтої та кримської (*Asphodelineta luteae et tauricae)*

Асоціації. Білоповстистосамосилово–жовто- (кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) teucriosum (polii)),* валіськокострицево–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) festucosum (valesiacae)),* гайовосамосилово–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) teucriosum (chamaedryis)),* кальєчебрецево–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) thymosum (callieri)),* каппадокійськостоколосово–жовто- (кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) bromopsidosum (cappadocicae)),* короткокипцево–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) koeleriosum (brevis)),* кримськочебрецево–жовто- (кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) thymosum (taurici)),* лежачофуманово–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) fumanosum (procumbentis)),* стевеносонцецвітово–жовто-(кримсько-) асфоделінова (*Asphodelinetum (luteae et tauricae) helianthemosum (stevenii))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,1; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гірський Крим, Тарханкутський та Керченський п-ви. Угруповання асфоделіни жовтої (*Asphodelineta luteae)* частіше трапляються на яйлах та південному узбережжі Криму, а. кримської *(A. tauricae)* – в нижніх поясах рослинності Гірського Криму, в передгір’ях та на Тарханкутському і Керченському півостровах.

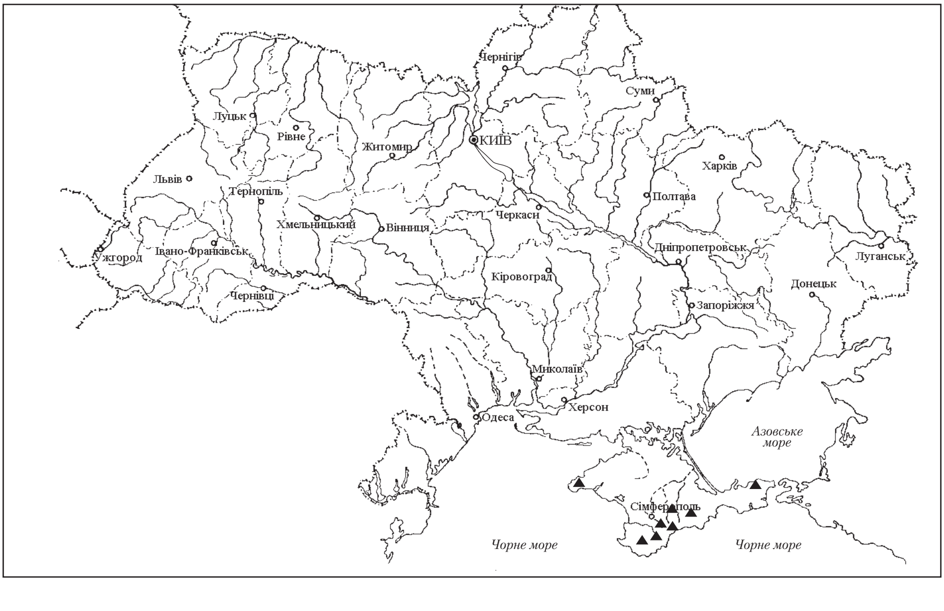

Фізико-географічні умови. Переважно південні, рідше східні та західні схили зі щебенистими чорноземними або коричневими ґрунтами на вапняках.

Біотоп. Томіляри.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінінтів. Асфоделіна жовта (*Asphodeline lutea)* занесена до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Проективне покриття травостою складає 40–80%. У першому розрідженому (до 20%), висотою до 60 см, під'ярусі травостою панує асфоделіна жовта або а. кримська *(Asphodeline taurica)* з незначною участю залізниці кримської *(Sideritis taurica),* житняка понтійського *(Agropyron ponticum)*, юринеї брудної *(Jurinea sordida)* тощо. У другому під'ярусі (20–40%) домінує або один із видів злаків (костриця валіська *(Festuca valesiaca)*, стоколос каппадокійський *(Bromopsis cappadocica),* бородач звичайний (*Botriochloa ischaemum)*, кипець короткий *(Koeleria brevis)*) або один з видів чагарничків (чебрець Кальє (*Thymus callieri)*, ч. кримський *(Th. tauricus)*, сонцецвіт Стевена (*Helianthemum stevenii),* фумана лежача (*Fumana procumbens)*, самосил білоповстистий *(Teucrium polium),* с. гайовий *(T. chamaedrys)*). У складі угруповань переважають типові види степів та томілярів, а саме: люцерна серповидна *(Medicago falcata)*, півонія тонколиста *(Paeonia tenuifolia)*, белевалія сарматська *(Bellevalia sarmatica)*, юринея брудна *(Jurinea sordida)*, маренка Стевена *(Asperula stevenii)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Опукському ПЗ, Казантипському ПЗ, Кримському ПЗ, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ та Карадазькому ПЗ, у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Мис Айя», ботанічному заказнику місцевого значення «Ділянка степу на Тарханкутському півострові», комплексній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Гора Ак-Кая» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань. Виявлення та картування нових місцезнаходжень, включення їх до територій та об'єктів природно-заповідного фонду і екомережі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, 1980а; Вакаренко, Дідух, 1985; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

83. Угруповання формації вівсюнця пустельного (*Helictotrichoneta desertori)*

Асоціації. Валіськокострицево–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) festucosum (valesiacae)),* волосистоковилово–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) stiposum (capillatae)),* низькоосоково–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) caricosum (humilis)),* пісковоперстачево–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) potentillosum (arenariae)),* пустельновівсюнцева чиста *(Helictotrichonetum desertori purum*), хейфлеровосеслерієво–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) sesleriosum (heuflerianae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,1–16,9; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гологоро-Кременецький кряж, Опілля, Покуття та Придністров'я – рідко.

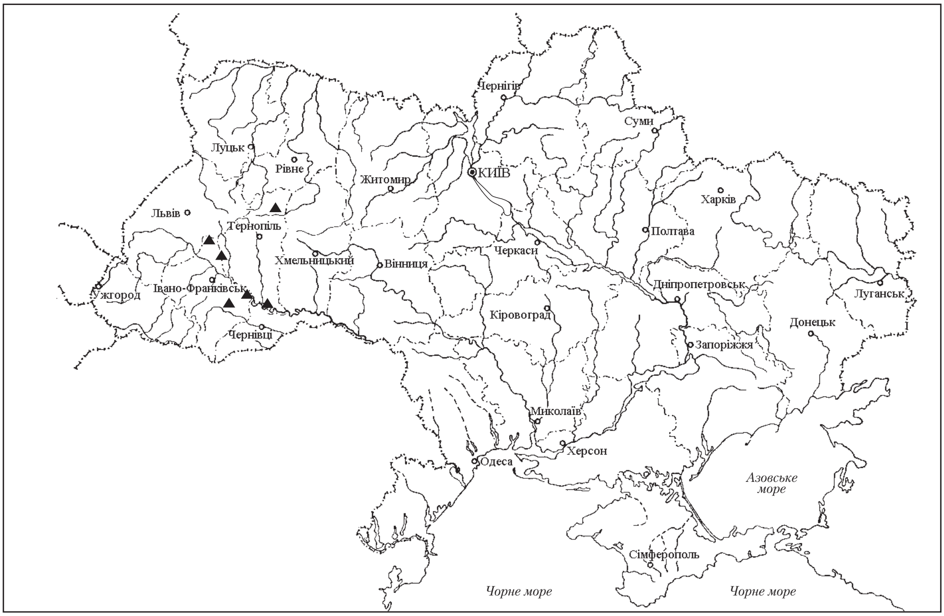

Фізико-географічні умови. Угруповання формуються на стрімких та обривистих схилах (до 60°) північної, рідше північно-східної та північно-західної експозиції з дерново-карбонатними малопотужними ґрунтами (1–5 см) на вапняках, мергелях і гіпсах.

Біотоп. Різнотравно-низькоосокові (*Cirsio-Brachypodion*) лучні степи з домінуванням осоки низької (*Carex humilis),* сеслерії Хефлерова *(Sesleria heufleriana),* куцоніжки пірчастої (*Brachypodium pinnatum)*.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів травостою. Співдомінант – ковила волосиста (*Stipa capillata*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні для України степи, що знаходяться в ізольованих реліктових оселищах.

Ценотична структура та флористичне ядро. Проективне покриття травостою на гіпсах не перевищує 40–50%, а на вапняках та мергелях може досягати 90–95%. Травостій складається із двох або трьох під'ярусів заввишки 50–60 см. Перший, розріджений, під'ярус (заввишки 60–90 см) формується із злаків, а саме сеслерії Хефлерова (1–30%), куцоніжки пірчастої, ковили волосистої, та різнотрав'я – віхалки гіллястої (*Anthericum ramosum*) (1–5%), рутвиці малої (*Thalictrum minus*), підмаренника дзвониковидного (*Galium campanulatum*), скабіози блідожовтої (*Scabiosa ochroleuca*), шавлії кільчастої (*Salvia verticillata*), гадючника звичайного (*Filipendula vulgaris*). Другий, у деяких асоціаціях – перший, найгустіший, під'ярус формує домінант вівсюнець пустельний (*Helictotrichon desertorum*) за участю дрібних злаків та різнотрав'я, зокрема: костриці валіської (*Festuca valesiaca*) (1–10%), ласкавця серповидного (*Bupleurum falcatum*), маренки рожевої (*Asperula cynanchica*), горицвіта весняного (*Adonis vernalis*), льону жовтого (*Linum flavum*), вероніки колосистої (*Veronica spicata*), астрагалу еспарцетного (*Astragalus onobrychis*). Другий, а у деяких асоціацій – третій, під'ярус (заввишки до 20 см) утворюють осока низька і види різнотрав'я, зокрема: чебрець Маршаллів (*Thymus marschallianus*), самосил гайовий (*Teucrium chamaedrys*) та с. паннонський (*T. pannonicum*), китятки чубаті (*Polygala comosa*), перстач пісковий (*Potentilla arenaria*), жовтець Запаловича (*Ranunculus zapalowiczii*), цибуля гірська (*Allium montanum*), шиверекія подільська (*Schivereckia podolica*), змієголовник австрійський (*Dracocephalum austriacum*). Насиченість лучними та рудеральними елементами незначна. Проективне покриття, рясність та насіннева продуктивність домінанта свідчать про ценотичну стабільність угруповань.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у філіалі ПЗ «Медобори» – «Кременецькі гори» (Тернопільська обл.), ботанічному заказнику місцевого значення «Пугачівка» (Івано-Франківська обл.), ботанічних пам'ятках природи місцевого значення «Городище», «Лиса гора», «Скельно-флористичний резерват» (Івано-Франківська обл.), ботанічних пам'ятках природи загальнодержавного значення «Лиса Гора», «Гора Сипуха» (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння відновленню домінанта, організація моніторингу, обмеження випасу та запобігання заростанню чагарниками.

Джерела інформації. Куковиця, 1971; Куковица, 1976; Стойко и др., 1980; Шеляг-Сосонко та ін., 1981; Шеляг-Сосонко и др., 1982; Дидух и др., 1984; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Дідух, Коротченко, 2000.

І.А. Коротченко

84. Угруповання формації дрока скіфського (*Genisteta scythicae)*

Асоціації. Вапнолюбнобедринцево–скіфськодрокова (*Genistetum (scythicae) pimpinellosum (titanophilae))*, двовидночебрецево–скіфськодрокова (*Genistetum (scythicae) thymosum (dimorphi))*, короткоголовоюрінеєво–скіфськодрокова (*Genistetum (scythicae) jurineosum (brachycephalae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,2; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Південно-східна частина степової зони (Причорномор'я та Приазов'я) (Херсонська, Запорізька, Донецька області).

Фізико-географічні умови. Схили річкових долин, балок та окремих гір з щебенистими звичайними чорноземними ґрунтами на сарматських вапняках.

Біотоп. Томіляри.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант – дрік скіфський (*Genista scythica)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Ендемічні угруповання, домінант яких – північно-причорноморський ендемік.

Ценотична структура та флористичне ядро. Напівагломеративні петрофітні одноярусні угруповання, слабо диференційовані на під'яруси. Загальне про-

ективне покриття досягає 60%, з яких 15–25% припадає на домінанта (дрік скіфський), 10–15% – на співдомінанта відповідного угруповання – юринею короткоголову *(Jurinea brachycephala)*, бедринця вапнолюбного *(Pimpinella titanophila)* або чебреця двовидового (*Thymus dimorphus)*, решта – на асектаторні види травостою. Постійними фітокомпонентами травостою є степові та петрофітно-степові види, а саме: ковила найкрасивіша *(Stipa pulcherrima)*, костриця валіська (*Festuca valesiaca)*, кринітарія волохата *(Crinitaria villosa)*, лещиця малонасінна *(Gypsophila oligosperma)*, березка лінійнолиста *(Convolvulus lineatus)*, вероніка степова *(Veronica steppacea)*, шавлія поникла *(Salvia nutans)*, астрагал український (*Astragalus ucrainicus)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ»).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Пошук, картування нових місцезнаходжень, включення їх до територій та об’єктів природно-заповідного фонду і екомережі. Моніторинг за станом угруповання.

Джерела інформації. Перспективная сеть ..., 1987; Ткаченко та ін., 1998.

Л.П. Вакаренко, Я.І. Мовчан

85. Угруповання формації калофаки волзької (*Calophaceta wolgaricae)*

Асоціації. Валіськокострицево–волзькокалофакова (*Calophacetum (wolgaricae) festucosum (valesiacae)),* волзькокалофакова чиста *(Calophacetum wolgaricae purum),* волосистоковилово–волзькокалофакова (*Calophacetum (wolgaricae) stiposum (capillatae)),* волохатокринітарієво–волзькокалофакова (*Calophacetum (wolgaricae) crinitariosum (villosae)),* вузьколистотонконогово–волзькокалофакова (*Calophacetum (wolgaricae) poosum (angustifoliae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,2; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Донецький кряж, Північне Приазов'я, Старобільщина (Донецька, Луганська області).

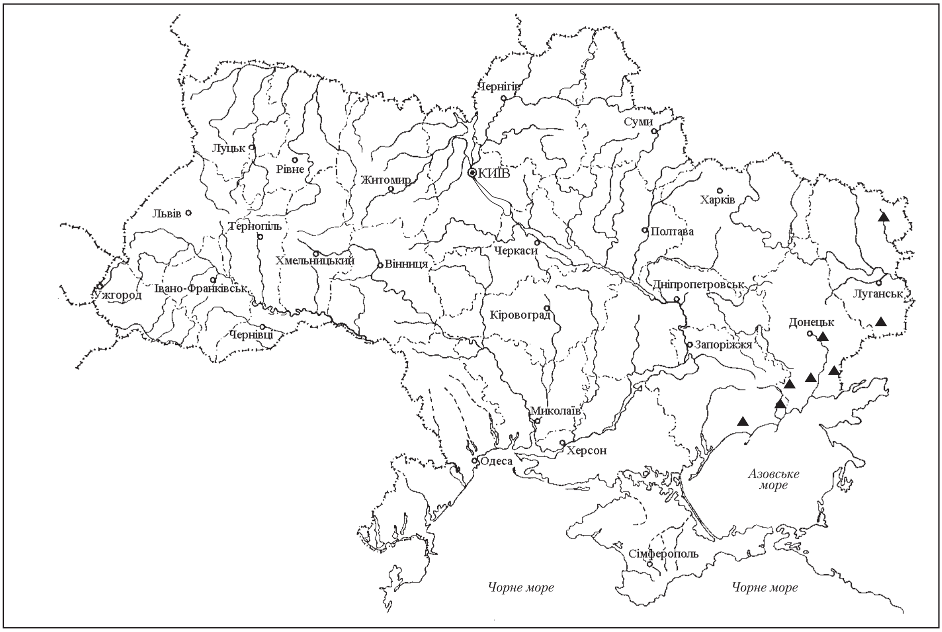

Фізико-географічні умови. Нижні частини схилів, з карбонатними ґрунтами (дерново-карбонатними або чорноземними) переважно північної експозиції.

Біотоп. Валіськокострицево-ковилові справжні степи злакові та чагарникові степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант – калофака волзька *(Calophaca wolgarica)* – занесений до ЧКУ та ЄЧС. Співдомінант – ковила волосиста *(Stipa capillata)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант є східнопричорноморсько-

завользьким ендеміком.

Ценотична структура та флористичне ядро. Чагарниково-степові угруповання у вигляді локальних скупчень калофаки волзької. Проективне покриття угруповань досягає 70–100%, ярусна диференціація не чітка. Проективне покриття домінанта (калофаки волзької) – 20–30%, співдомінантів різних угруповань, зокрема ковили волосистої, костриці валіської *(Festuca valesiaca)*, кринітарії волохатої *(Crinitaria villosa)*, тонконогу вузьколистого *(Poa angustifolia)* – 10–15%. Всього у складі угруповань трапляються понад 100 видів вищих рослин. У травостої угруповань переважають широко представлені причорноморсько-казахстанські степові види, а саме: костриця валіська, стоколос прибережний *(Bromopsis riparia),* горицвіт волзький (*Adonis wolgensis),* полин австрійський (*Artemisia austriaca),* півники низькі *(Iris pumila)* тощо. Значну домішку утворюють понтичні види, зокрема белевалія сарматська (*Bellevalia sarmatica),* шавлія сухостепова *(Salvia tesquicola)*, льонок азовський *(Linaria maeotica)* тощо, а також ендемічні види – чебрець двовидовий *(Thymus dimorphus)*, юрінея павутиниста *(Jurinea arachnoidea)*, волошка вугільна (*Centaurea carbonata*), дрік скіфський *(Genista scythica)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення Хомутовський степ), Луганському ПЗ (відділення Провальський степ).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань. Виявлення та картування нових місцезнаходжень, включення до територій та об’єктів природно-заповідного фонду і екомережі.

Джерела інформації. Білик, Ткаченко, 1971; Осычнюк, Билык, Ткаченко, 1976; Зеленая книга ..., 1987; Ткаченко та ін., 1998.

Л.П. Вакаренко, Я.І. Мовчан

86. Угруповання формації карагани скіфської (*Caraganeta scythicae)*

Асоціації. Валіськокострицево–скіфськокараганова (*Caraganetum (scythicae) festucosum (valesiacae)),* українськоковилово–скіфськокараганова (*Caraganetum (scythicae) stiposum (ucrainicae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,0–17,2; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Центральна та східна частина степової зони України (Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області).

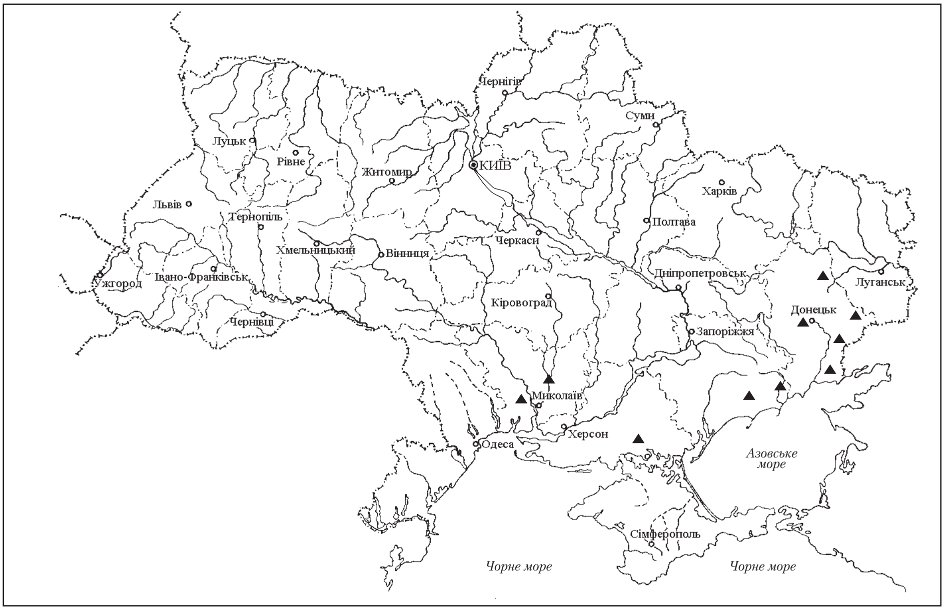

Фізико-географічні умови. Схили річкових долин, балок та окремих гір із щебенистими змитими чорноземними ґрунтами.

Біотоп. Валіськокострицево-ковилові степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант – карагана скіфська (*Caragana scythica)* – занесений до ЧКУ та ЄЧС. Співдомінант – ковила українська (*Stipa ucrainica*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Ендемічні угруповання, домінант яких є південно-причорноморським ендеміком.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусні угруповання, диференційовані на під'яруси. Загальне проективне покриття угруповань – 65–80%, проективне покриття домінанту – карагани скіфської – 20–40%,

співдомінантів – ковили української або костриці валіської *(Festuca valesiaca)* – 20%. У складі угруповань представлені типові степові види, а саме: кринітарія волохата *(Crinitaria villosa),* льон австрійський *(Linum austriacum),* л. тонколистий *(L. tenuifolium),* шавлія поникла *(Salvia nutans),* астрагал український (*Astragalus ucrainicus),* ковила Лессінга *(Stipa lessingiana)*, кипець гребінчастий *(Koeleria cristata)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення Хомутовський степ), РЛП «Половецький степ», ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Балка Гірка» (Донецька обл.); ПЗ «Єланецький степ» (Миколаївська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Пошук та картування нових місцезнаходжень та включення їх до екомережі та територій природно-заповідного фонду. Моніторинг за станом угруповання.

Джерела інформації. Перспективная сеть ..., 1987; Вакаренко та ін., 1996; Ткаченко та ін., 1998; Вакаренко та ін., 2000.

Л.П. Вакаренко

87. Угруповання формації ковили Браунера (*Stipeta braunerii)*

Асоціації. Валіськокострицево–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) festucosum (valesiacae)),* волохатокринітарієво–браунероковилова (*Stipetum (braunerii) crinitariosum (villosae))*, вузьколистоковилово–браунероковилова (*Stipetum (braunerii) stiposum (tirsae)),* гребінчастокипцево–браунероковилова (*Stipetum (braunerii) koeleriosum (cristatae)),* кальєчебрецево–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) thymosum (callieri)),* каппадокійськостоколосово–браунероковилова (*Stipetum (braunerii) bromopsidosum (cappadocicae)),* кримськочебрецево–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) thymosum (taurici))*, низькоосоково–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) caricosum (humilis)),* стевеносонцецвітово–браунероковилова (*Stipetum (braunerii) helianthemosum (stevenii))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,4; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Гірський Крим, Тарханкутський та Керченський п-ви.

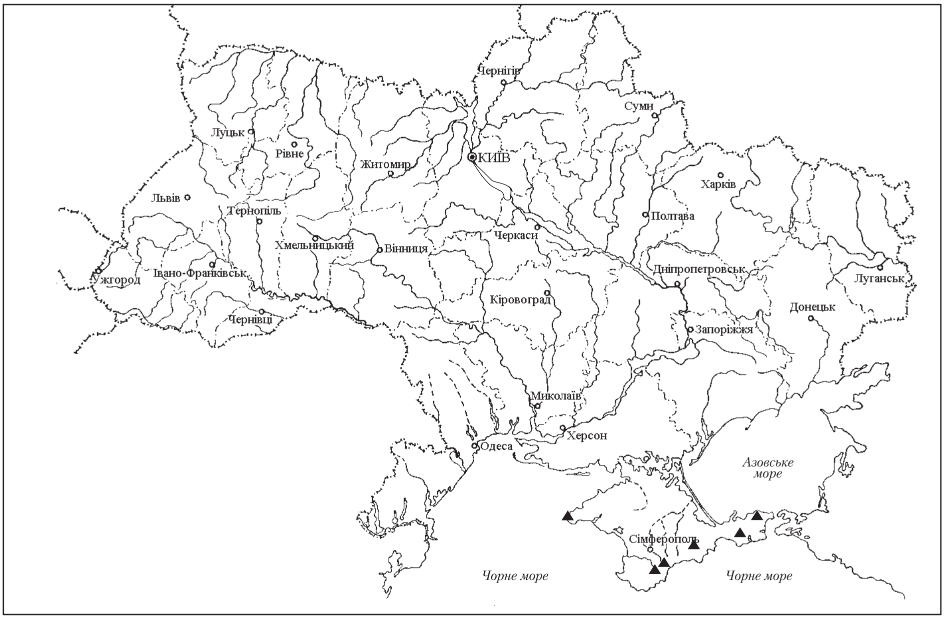

Фізико-географічні умови. Переважно південні, рідше східні та західні схили до висоти 1000–1400 м н. р. м. з дерново-карбонатними або чорноземними ґрунтами на вапняках.

Біотоп. Справжні степи злакові.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості. Домінант (ковила Браунера (*Stipa brauneri))* та співдомінант (ковила вузьколиста *(Stipa tirsa)*) занесені до ЧКУ.

Ботаніко–географічна значущість. Кримсько-новоросійські ендемічні угруповання.

Ценотична структура та флористичне ядро. Загальне проективне покриття травостою коливається від 40 до 80%. Перший під'ярус заввишки до 40 см формує ковила Браунера (20–60%) за участю ковили вузьколистої, тонконогу безплідного *(Poa sterilis)*, костриці валіської *(Festuca valesiaca)*. Другий під'ярус (до 40%), висотою до 20 см, відповідно до асоціації, формують – чебрець Кальє *(Thymus callieri)* та ч. кримський, *(Th. tauricus)*, осока низька *(Carex humilis)*, сонцецвіт Стевена (*Helianthemum stevenii)* тощо. У складі угруповань переважають понтичні степові види, а саме: ковила волосиста *(Stipa capillata)*, кринітарія волохата *(Crinitaria villosa)*, шавлія поникла *(Salvia nutans)* з участю на яйлі лучно-степових, таких як осока низька *(Carex humilis)*, самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys)*, лисохвіст піхвовий *(Alopecurus vaginatus)*, роговик Біберштейна *(Cerastium biebersteinii)* тощо, а в передгір'ях – середземноморських видів, зокрема белевалії сарматської *(Bellevalia sarmatica)*, юринеї брудної *(Jurinea sordida)*, маренки Стевена *(Asperula stevenii)*, чебрецю Кальє *(Thymus callieri)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регламентованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карадазькому ПЗ, Опукському ПЗ, Казантипському ПЗ, комплексній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Гора Ак-Кая», ландшафтних заказниках місцевого значення «Джангульський», «Ділянка степу на Тарханкутському півострові», «Ділянка степу біля с. Сонячне» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг стану угруповань. Включення місцезростань до територій та об'єктів природно-заповідного фонду і екомережі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Вакаренко, Дідух, 1985; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992.

Л.П. Вакаренко

88. Угруповання формації ковили волосистої (*Stipeta capillatae)*

Асоціації. Бліднуватокострицево–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *festucosum* (*pallentis*)), бородачево-волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *botriochloosum* (*ischaemi*)), валіськокострицево–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *festucosum* (*valesiacae*)), волзькокалофаково–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *calophacosum* (*wolgaricae*)), волосистоковилова чиста (*Stipetum capillatae purum*), гребінчастокипцево–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *koeleriosum* (*cristatae*)), залеськоковилово–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *stiposum* (*zalesskii*)), кущовокараганово–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *caraganosum* (*fruticis*)), лессінгоковилово–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *stiposum* (*lessingianae*)), найкрасивішоковилово–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *stiposum* (*pulcherrimae*)), низькоосоково–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *caricosum* (*humilis*)), пірчастокуцоніжково–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *brachypodiosum* (*pinnati*)), пісковоперстачево–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *potentillosum* (*arenariae*)), різнобарвнотонконогово–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *poosum* (*versicoloris*)), українськоковилово–волосистоковилова (*Stipetum* (*capillatae*) *stiposum* (*ucrainicae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0–13,8; I, II; 4; «типові».

Поширення в Україні. На всій території України, на Українському Поліссі та в Українських Карпатах трапляється спорадично.

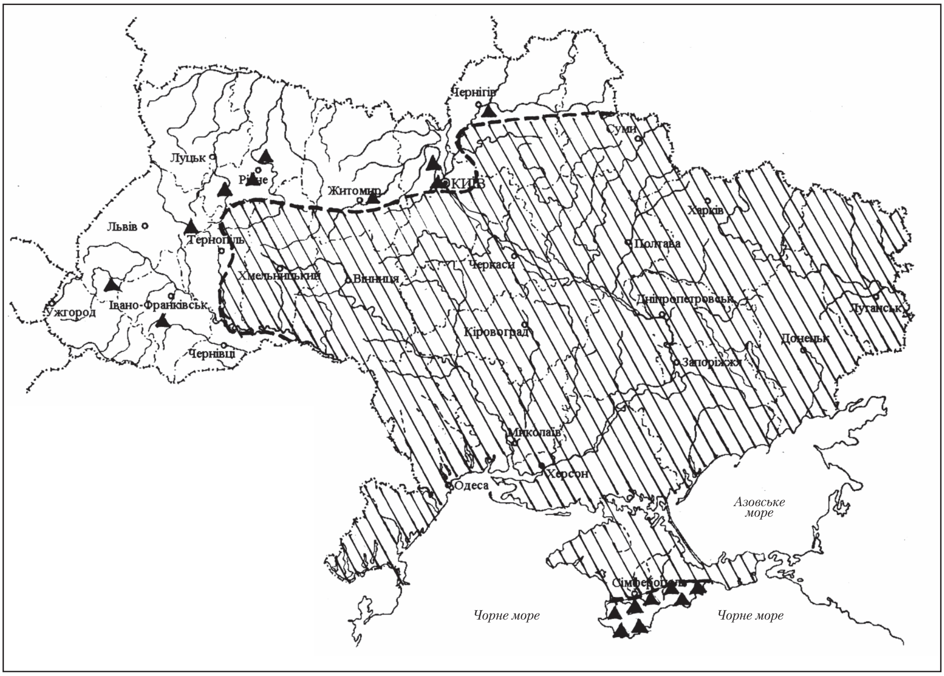

Фізико-географічні умови. Вододіли з сухими глинистими і супіщаними чорноземними та каштановими ґрунтами, кам’янисті схили, галявини байрачних лісів. Екологічна амплітуда домінанта синтаксону є найширшою серед ковилів, що забезпечує їй високу витривалість та повсюдність поширення. Угруповання вразливі до розорювання, але стійкі до інших видів антропогенного впливу (витоптування, випалювання, випасання, викошування).

Біотоп. Лучні різнотравно-злакові та справжні злакові степи, південні полиново-злакові степи, засолені степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Одні з типових, найпоширеніших і найстійкіших степових угруповань. Домінант (ковила волосиста (*Stipa capillata*)) та співдомінанти (к. Лессінга (*S. lessingiana),* к. найкрасивіша *(S. pulcherrima)*, к. українська (*S. ucrainica),* тонконіг різнобарвний *(Poa versicolor)*) занесені до ЧКУ; калофака волзька *(Calophaca wolgarica)* – до ЧКУ та ЄЧС; ковила Залеського (*S. zalesskii)* – до ЧКУ, ЄЧС та до ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. В Україні домінант сягає північної межі ареалу. Тут угруповання маркують належність екотопів та угідь до степових.

Ценотична структура та флористичне ядро. Лучно-степові та степові угруповання двох’- триярусні з загальним проективним покриттям від 40 до 95%. В чагарникових степах перший ярус формують степові чагарники, а другий розчленяється на 2-3 під’яруси. До складу першого під’ярусу (60–100 см заввишки) найчастіше входять ковила волосиста (тирса), стоколос прибережний (*Bromopsis riparia*), куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*), тонконіг різнобарвний (*Poa versicolor*), шавлія поникла (*Salvia nutans*), рутвиця мала (*Thalictrum minus*), чистець прямий (*Stachys recta*), а також види пирію (*Elytrigia*) та ковили (*Stipa*). У другому під’ярусі (20–40 см заввишки) переважають костриця валіська (*Festuca valesiaca*), к. бліднувата (*F. pallens*), куцоніжка пірчаста (*Brachypodium pinnatum*), бородач звичайний (*Botriochloa ischaemum*), кипець гребінчастий (*Koeleria cristata*) та види степового різнотрав’я – горицвіт весняний (*Adonis vernalis*) і г. волзький (*A. wolgensis*). У третьому під’ярусі (заввишки до 20 см) звичайно переважають осока низька (*Carex humilis*), перстач пісковий (*Potentilla arenaria*), види чебрецю (*Thymus*), суниця зелена (*Fragaria viridis*) та ін. Третій ярус формують мохи та лишайники. В травостоях переважають степові, головним чином причорноморсько-казахстанські види (ковила волосиста, к. Лессінга, костриця валіська, тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia*)), а також причорноморські види (ковила українська, стоколос прибережний, шавлія поникла, ш. австрійська (*S. austriaca)*, ш. дібровна (*S. nemorosa)*, чистець прямий, гвоздика Маршаллова (*Dianthus marschallii))*.

Потенціал відновлюваності. На перелогах відновлення угруповань досить тривале, а на степових збоях – відносно швидке у порівнянні з іншими ковиловими угрупованнями. Цим обумовлені сучасні загальні тенденції поширення, які характеризуються неухильним скороченням ареалу, його фрагментацією.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в БЗ «Асканія-Нова», Чорноморському БЗ, у всіх відділеннях Українського степового ПЗ, Луганського ПЗ та Єланецькому ПЗ, а також у багатьох степових заказниках і пам'ятках природи.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Охорона цілинних степових решток. Впровадження сталих і помірних рівнів впливу на заповідні степові фітосистеми як регулювальних заходів їх розвитку. Регламентація пасовищних навантажень та пірогенних впливів. Недопущення розорювання і забудови цілинних та староперелогових ділянок степу, реконструкція степових угруповань на виснажених орних землях та дотримання інших елементів раціонального природокористування в степовій смузі.

Джерела інформації. Білик, 1973, 1973а,б,в; Злаки України, 1977; Билык, Лавренко, 1980; Лавренко, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Дідух та ін., 1998; Ткаченко та ін., 1998; Ткаченко, 2004.

В.С. Ткаченко

89. Угруповання формації ковили вузьколистої *(Stipeta tirsae)*

Асоціації. Валіськокострицево–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *festucosum* (*valesiacae*)), вузьколистоковилова чиста (*Stipetum tirsae purum*), залеськоковилово–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *stiposum* (*zalesskii*)), кальєчебрецево–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *thymosum* (*callieri*)), ковилолистопирійово–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *elytrigiosum* (*stipifoliae*)), кущовокараганово–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *caraganosum* (*fruticis*)), лессінгоковилово–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *stiposum* (*lessingianae*)), найкрасивішоковилово–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *stiposum* (*pulcherrimae*)), низькоосоково–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *caricosum* (*humilis*)), ранньоосоково–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *caricosum* (*praecocis*)), руськоволошково–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *centaurosum* (*ruthenici*)), середньопирійово–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *elytrigiosum* (*intermediae*)), стевеносонцецвітово–вузьколистоковилова (*Stipetum* (*tirsae*) *helianthemosum* (*stevenii*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0–14,5; I, II; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Лісостеп, північна та південно-східна частина підзони справжніх степів, лучні степи кримських яйл та кримські передгір’я.

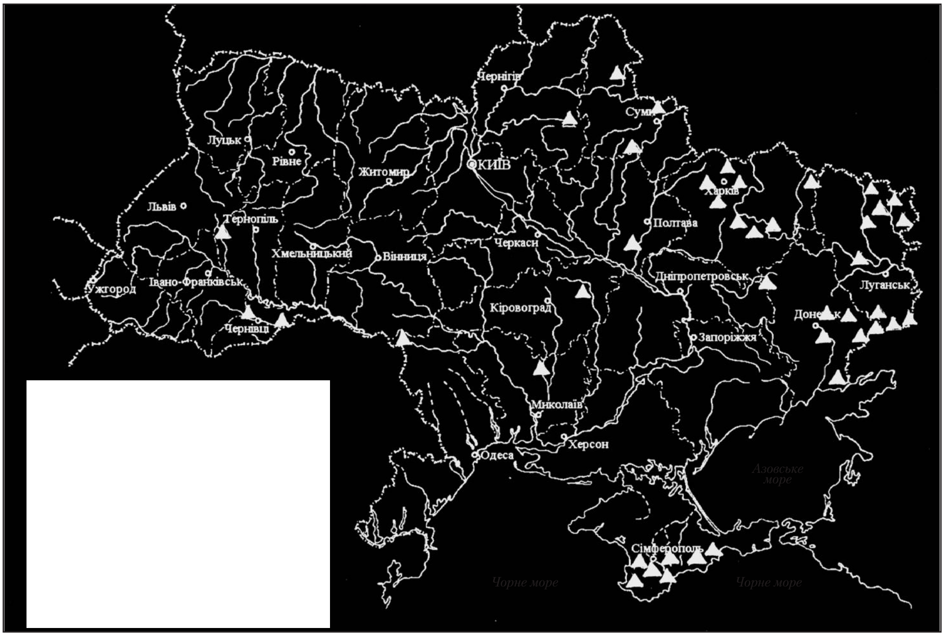

Фізико-географічні умови. Схили північної експозиції, днища улоговин та інші депресії, галявини та окраїни байрачних лісів на добре розвинених потужних і звичайних малогумусних чорноземах. Уникають пісків та засолених ґрунтів.

Біотоп. Лучні різнотравно-злакові степи. Різнотравно-ковилові (*Astragalo-Stipion*) з домінуванням різних видів ковили, зокрема к. найкрасивішої (*Stipa pulcherrima*), к. пірчастої (*S. pennata*) та к. вузьколистої (*S. tirsa*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанту та співдомінантів. Домінант маркує лучностепові ознаки степових фітосистем. Домінант (ковила вузьколиста) та співдомінанти ковила Лессінга (*S. lessingiana*), к. найкрасивіша занесені до ЧКУ. Співдомінанти – пирій ковилолистий (*Elytrigia stipifolia*) та ковила Залеського (*S. zalesskii*) – занесені до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання відносяться до типових зональних формувань, які визначають регіональні просторові та функціональні ценоструктури степового біому.

Ценотична структура та флористичне ядро. За небагатьма виключеннями (специфічні форми антропогенного впливу) полідомінантні угруповання відзначаються значною щільністю травостоїв (проективне покриття 85-95%, крім кримських – 60–70%), високою видовою насиченістю та слабкою вертикальною диференціацією. В чагарниково-степових угрупованнях розрізняють два яруси, з яких перший (80–100 см заввишки) формує карагана кущова (*Caragana frutex*), з осібним покриттям від 5 до 35%. Перший під'ярус другого ярусу (50–80 см) формують види родів ковили (*Stipa*), шавлії (*Salvia*), залізняка (*Phlomis*), пирію (*Elytrigia*) та ряд інших лучностепових рослин, а саме: гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), синяк плямистий (*Echium maculatum*), вівсюнець Шелла (*Helictotrichon schellianum*), волошка руська (*Centaurea ruthenica*), стоколос безостий (*Bromopsis inermis*) та ін. Другий під'ярус (25–50 см) дуже насичений численними видами різнотрав'я та злаками, такими як костриця валіська (*Festuca valesiaca*), маренка рожева (*Asperula cynanchica*), скорзонера пурпурова (*Scorzonera purpurea*), конюшина альпійська (*Trifolium alpestre*), кринітарія волохата (*Crinitaria villosa*), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguieriana*), деревій щетинистий (*Achillea setacea*), ласкавець серповидний (*Bupleurum falcatum*), різак звичайний (*Falcaria vulgaris*), подорожник степовий (*Plantago stepposa*), вероніка степова (*Veronica steppacea*), оман шершавий (*Inula hirta*), залізниця кримська (*Sideritis taurica*), тринія багатостеблова (*Trinia multicaulis*) та ін. У третьому під'ярусі (заввишки до 25 см) переважають види чебрецю (*Thymus*), осоки низької (*Carex humilis*), самосилу гайового (*Teucrium chamaedrys*), волошки вугільної (*Centaurea carbonata*), суниці зеленої (*Fragaria viridis*), сонцецвіту Стевена (*Helianthemum stevenii*) і с. східного (*H. orientale*) тощо. Серед домінуючих та постійних видів переважають поширені на євразійських лучних степах причорноморсько-казахстанські і середземноморські види з відносно невеликою домішкою понтичних видів. У подільських степах виділяються ендемічні групи подільських та панонсько-подільських видів, таких як чебрець подільський (*Thymus podolicus*), самосил паннонський (*Teucrium pannonicum*), сеслерія Хейфлерова (*Sesleria heuflerana*) тощо. В кримських степах поряд із звичайними степовими видами (шавлія поникла (*Salvia nutans*), рутвиця мала (*Thalictrum minus*), горицвіт весняний (*Adonis vernalis*), люцерна румунська (*Medicago romanica*) та ін.) часто трапляються середземноморські види (стоколос каппадокійський (*Bromopsis cappadocica*), астрагал кримський (*Astragalus tauricus*), чебрець Кальє (*Thymus callieri*), ферульник кримський (*Ferulago taurica*) тощо).

Потенціал відновлюваності. На збоях і степових згарищах едифікаторна роль домінанта поновлюється дуже повільно. Важко піддається відновленню за штучної реконструкції степу. В резерватній сукцесії Стрільцівського степу угруповання почали домінувати лише на пізніх стадіях саморозвитку, позначаючи його мезоморфну трансформацію («олуговіння»).

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення Хомутовський степ, Кам'яні Могили) та Луганському ПЗ (відділення Стрільцівський і Провальський степи), ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Урочище Карабі-Яйла» (АР Крим), комплексній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Касова Гора» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Періодичне викошування. Регламентація пасовищного використання решток степових цілинних ділянок та заборона дуже частого їх випалювання. Виявлення і організація державної охорони нових ділянок степу з вузьколистоковиловими угрупованнями в Луганській, Донецькій та Харківській областях.

Джерела інформації. Лавренко, Дохман, 1933; Білик, 1973а,б; Осычнюк, 1980; Дідух, Шеляг-Сосонко, 1980; Ткаченко, 1980, 1989; Зеленая книга ..., 1987; Кондратюк та ін., 1988; Ткаченко, Чуприна, 1995.

В.С. Ткаченко

90. Угруповання формації ковили гранітної (*Stipeta graniticolae)*

Асоціації. Бульбистотонконогово–гранітноковилова (*Stipetum* (*graniticolae*) *poosum* (*bulbosae*)), валіськокострицево–гранітноковилова (*Stipetum* (*graniticolae*) *festucosum* (*valesiacae*)), вапняковочебрецево–гранітноковилова (*Stipetum* (*graniticolae*) *thymosum* (*calcarei*)), волосистоковилово–гранітноковилова (*Stipetum* (*graniticolae*) *stiposum* (*capillatae*)), низькоосоково–гранітноковилова (*Stipetum* (*graniticolae*) *caricosum* (*humilis*)), українськоковилово–гранітноковилова (*Stipetum* (*graniticolae*) *stiposum* (*ucrainicae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,1–14,4; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Підзона справжніх степів у межах Придніпровської та Приазовської височин, а також півдня Донецького кряжу (Миколаївська, Кіровоградська, Запорізька, Донецька області).

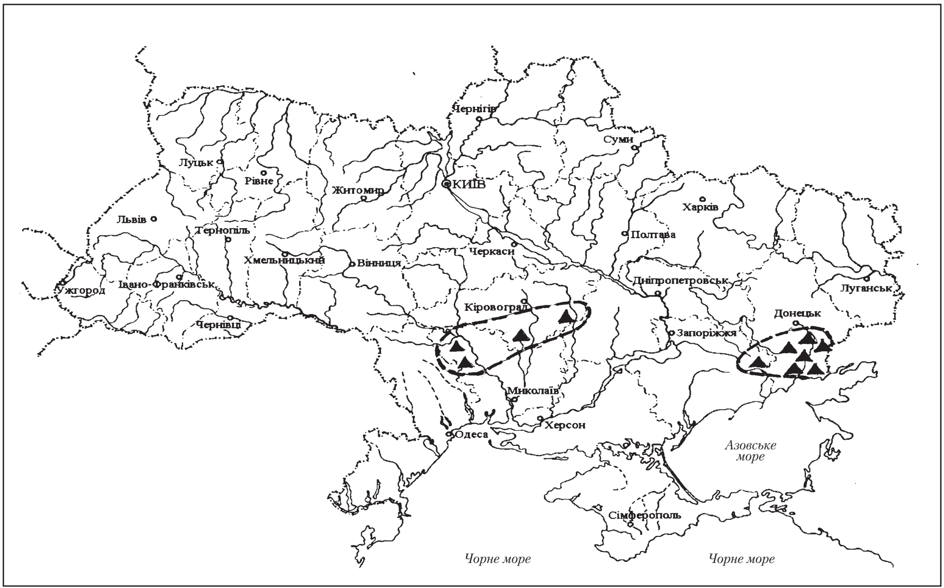

Фізико-географічні умови. Схили південної експозиції зі змитими та нерозвиненими щебенистими ґрунтами, на відслоненнях гранітів, рідше – пісковиків з розсипами щебеню та уламками граніту. Домінуючий вид – ковила гранітна (*Stipa graniticola*) – облігатний петрофільний псамомезоксерофіт.

Біотоп. Справжні злакові степи. Різнотравно-валіськокострицево-ковилові (з домінуванням ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima*), к. Лессінга (*S. lessingiana*), к. української (*S. ucrainica*), к. понтійської (*S. pontica*)).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Формування ерозіофільних проценозів та

угруповань агломеративного типу на кам'янистих схилах, гребенях гряд та осипах. Домінант (ковила гранітна) та співдомінанти (к. українська, к. волосиста (*S. capillata*)) занесені до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант є причорноморським ендеміком, облігатним петрофільним видом, спорідненим з типовим псамофітом – ковилою дніпровською (*Stipa borysthenica*).

Ценотична структура та флористичне ядро. Доволі зріджені (загальне проективне покриття до 40%), напівагломеративні, одноярусні трав'яні угруповання з добре вираженими двома-трьома під'ярусами, в складі яких переважають ксерофільні щільнодернинні злаки і степове та петрофільне різнотрав'я. У першому під'ярусі (50–110 см заввишки) переважають ковила гранітна, к. волосиста, к. українська та костриця валіська (*Festuca valesiaca*). Осібне проективне покриття едифікатора незначне і не перевищує 10–20%. У другому під'ярусі (10–50 см) переважає петрофільне різнотрав'я з помітною домішкою ефемерів та ефемероїдів. Основу травостоїв формують евразійські степові види: ковила волосиста, костриця валіська, тонконіг бульбистий (*Poa bulbosa*), кипець гребінчастий (*Koeleria cristata*), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguieriana*), полин австрійський (*Artemisia austriaca*) та ін. До них домішуються понтичні та вузьколокальні облігатно-петрофільні види, а саме: ковила українська, чебрець вапняковий (*Thymus calcareus*), юринея гранітна (*Jurinea granitica*), грабельки Бекетова (*Erodium beketowii*) тощо. Внаслідок слабкої зімкнутості травостою часто добре розвивається наземний покрив (покриття 15–20%) з мохів та лишайників.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Незначні за площею локалітети охороняються у відділеннях Українського степового ПЗ (Кам'яні Могили, Кальміуське відділення) та Луганського (Провальський степ) ПЗ, РЛП «Половецький степ» (Донецька обл.), РЛП «Гранітно-степове Побужжя» (Миколаївська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Регламентована експлуатація (сінокосіння, випас), тривалий «відпочинок» кам'янистих степів на пасовищних угіддях. Виявлення та охорона існуючих місцезростань.

Джерела інформації. Зиман, Івашин, Хархота, 1972; Ткаченко, 1973; Зеленая книга ..., 1987; Кондратюк та ін., 1988; Ткаченко, Чуприна, 1995; Ткаченко та ін., 1998.

В.С. Ткаченко

91. Угруповання формації ковили дніпровської *(Stipeta borysthenicae)*

Асоціації. Вапняковочебрецево–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *thymosum* (*calcarei*)), волосистоковилово–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *stiposum* (*capillatae*)), кримськополиново–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *artemisiosum* (*tauricae*)), лавренковожитняково–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *agropyronosum* (*lavrenkoani*)), лишайниково–вузьколистоюринеєво–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *jurineoso* (*stoechadifoliae*)–*cladoniosum*), пісковокипцево–беккерокострицево–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *festucoso* (*beckeri*)–*koeleriosum* (*sabuletorii*)), пухнастолистоковилово–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *stiposum* (*dasyphyllae*), українськоковилово–дніпровськоковилова (*Stipetum* (*borysthenicae*) *stiposum* (*ucrainicae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,9–13,4; I, II; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Переважно на піщаних терасах річкових долин у межах степової і лісостепової зон та південної частини Українського Полісся.

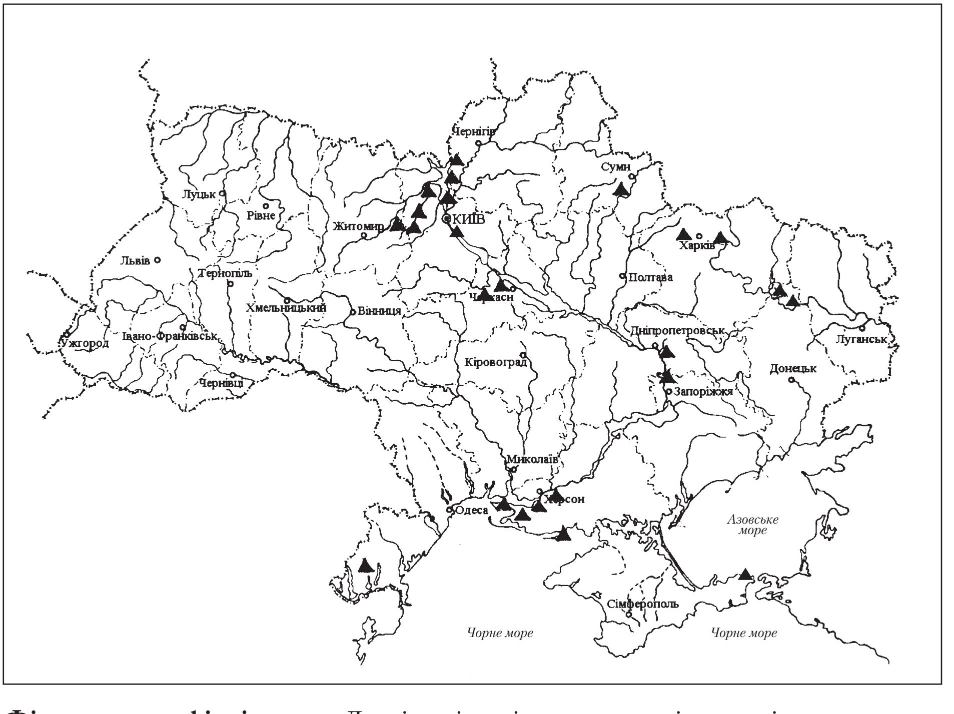

Фізико-географічні умови. Легкі супіщані малопотужні дернові ґрунти, подекуди легкосуглинисті слабко задерновані піски арен. Зрідка на відслоненнях і щебенистих розсипах гранітів і пісковиків.

Біотоп. Псамофітні угруповання на других терасах річок Лісостепу, Степу та морського узбережжя.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант (ковила дніпровська (*Stipa borysthenica*)) та співдомінанти (к. українська *(S. ucrainica)*, к. волосиста (*S. capillata*)) занесені до ЧКУ; к. пухнастолиста *(S. dasyphilla)* – до ЧКУ та ЧК МСОП.

Ботаніко–географічна значушість. Азональні угруповання піщаних степів.

Ценотична структура та флористичне ядро. Дуже зріджені (загальне проективне покриття не більше 30-40%) псамофітно-степові трав'яні, одноярусні угруповання з двома висотними під'ярусами. Перший під'ярус (заввишки 15–70 см) формують едифікатор та численні облігатні псамофіти – костриця Беккера (*Festuca beckeri*), кипець пісковий (*Koeleria sabuletorum*), полин Маршаллів (*Artemisia marshalliana*), чебрець дніпровський, деревій дрібноквітковий (*Achillea micrantha*), юринея пухка (*Jurinea laxa*) та ін., а другий під'ярус, або наземний покрив, – лишайники, проективне покриття яких досягає 60%. Флористичне ядро формують причорноморські та причорноморсько-казахстанські облігатні псамофітні види, що тут переважають.

Потенціал відновлюваності. Після порушення субстрату процеси демутації дуже тривалі і охоплюють кілька стадій та підстадій поновлення первинного рослинного покриву.

Режим збереження. Регульована заповідність (періодичне викошування, регламентоване випасання худоби, фітоценотичний моніторинг).

Забезпеченість охороною. Чорноморський БЗ (Івано-Рибальчанська та Солоноозерна ділянки), РЛП «Кінбурнська коса» (Миколаївська обл.), РЛП «Трахтемирів» (Київська обл., Черкаська обл.), лісовий заказник загальнодержавного значення «Березові колки» (Херсонська обл.), ботанічний заказник загальнодержавного значення «Лісники» (м. Київ).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація нових природоохоронних територій на пісках борової тераси Середнього Дніпра і р. Сіверського Дінця.

Джерела інформації. Косець, 1936; Косець, Ткаченко, 1973; Зеленая книга ..., 1987, Ткаченко, Лисенко, 1998; Лавренко, 1980; Ткаченко, Уманець, 1993.

В.С. Ткаченко

92. Угруповання формації ковили Залеського (*Stipeta zalesskii*)

Асоціації. Валіськокострицево–залеськоковилова (*Stipetum* (*zalesskii*) *festucosum* (*valesiacae*)), вузьколистоковилово–залеськоковилова (*Stipetum* (*zalesskii*) *stiposum* (*tirsae*)), залеськоковилова чиста (*Stipetum zalesskii purum*), кущовокараганово–залеськоковилова (*Stipetum* (*zalesskii*) *caraganosum* (*fruticis*)), лессінгоковилово–залеськоковилова (*Stipetum* (*zalesskii*) *stiposum* (*lessingianae*)), найкрасивішоковилово–залеськоковилова (*Stipetum* (*zalesskii*) *stiposum* (*pulcherrimae*)), прибережностоколосово–залеськоковилова (*Stipetum* (*zalesskii*) *bromopsidosum* (*ripariae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,2–17,2; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Справжні різнотравно-валіськокострицево-ковилові степи в східній частині їх поширення (Старобільщина, Донецький кряж, східне Приазов'я) (Запорізька, Донецька, Луганська області).

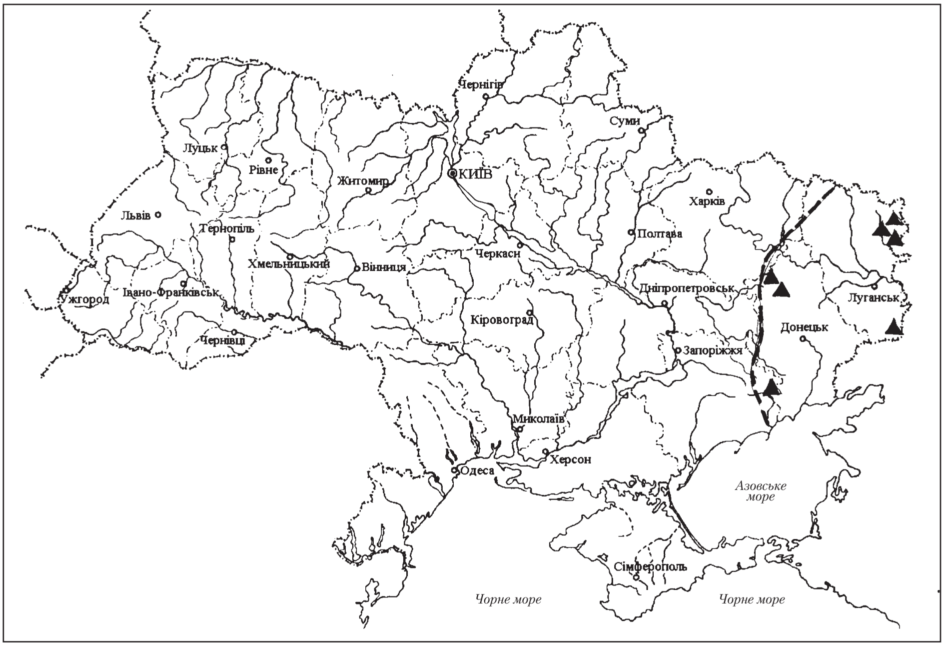

Фізико-географічні умови. Плакори і пологі вододільні схили зі звичайними малогумусними чорноземами або змитими та недорозвиненими щебенистими супіщаними ґрунтами, підстеленими вапняком, крейдою і пісковиками. Домінант синтаксону виявляє середні (типові) для степу вимоги щодо більшості провідних екологічних факторів та підвищену толерантність до загального вмісту солей у ґрунті.

Біотоп. Справжні степи злакові. Різнотравно-валіськокострицево-ковилові (з домінуванням ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima*), к. Лессінга (*S. lessingiana*), к. української (*S. ucrainica*), к. понтійської (*S. pontica*)).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант – ковила Залеського (*S. zalesskii*) – занесений до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП. Співдомінанти – к. Лессінга, к. найкрасивіша, к. вузьколиста *(S. tirsa)* – занесені до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант і сформовані за його участі угруповання знаходяться на західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Полідомінантні трав'янисті угруповання з неясно вираженими двома-трьома під'ярусами. Загальне проективне покриття коливається в межах від 40 до 95% (65–95% на чорноземах, 40–70% на змитих, щебенистих ґрунтах). Осібне проективне покриття едифікатора складає 15–30%. У чагарниково-степових угрупованнях (60–90 см) домінує карагана кущова (*Caragana frutex*) з осібним покриттям 10–15%.

Основу травостою складають ксерофільні щільнодернинні злаки. В першому під'ярусі (40–70 см) переважають різні види ковили (*Stipa*), пирій ковилолистий (*Elytrigia stipifolia*), шавлія поникла (*Salvia nutans*), люцерна румунська (*Medicago romanica*), залізняк бульбистий (*Phlomis tuberosa*), чистець трансільванський (*Stachys transsilvanica*), підмаренник руський (*Galium ruthenicum*) та ін. Другий під'ярус (20–40 см) утворюють костриця валіська (*Festuca valesiaca*), кипець гребінчастий (*Koeleria cristata*), кринітарія волохата (*Crinitaria villosa*), полин австрійський (*Artemisia austriaca*), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguieriana*) та м. степовий (*E. stepposa*), деревій щетинистий (*Achillea setacea*), в'язіль барвистий (*Coronilla varia*), оман британський (*Inula britannica*), різак звичайний (*Falcaria vulgaris*), пижмо тисячолисте (*Tanacetum millefolium*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*) та ін. Третій під'ярус (до 20 см) краще виражений в петрофільних угрупованнях, де значною рясністю відзначаються самосил білоповстистий (*Teucrium polium*), волошка вугільна (*Centaurea carbonata*), чебрець Маршаллів (*Thymus marschallianus*), бедринець вапнолюбний (*Pimpinella titanophila*), віниччя сланке (*Kochia prostrata*), півники карликові (*Iris pumila*), остудник Бессера (*Herniaria besseri*) тощо.

У цілому в травостоях переважають степові євразійські види (ковила волосиста (*Stipa capillata*), к. Лессінга, к. Залеського, костриця валіська, стоколос прибережний (*Bromopsis riparia*), кипець гребінчастий, тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia*), залізняк бульбистий (*Phlomis tuberosa*), карагана кущова, молочай Сегієрів, гадючник звичайний, подорожник степовий (*Plantago stepposa*)) із значною домішкою кальцефільно-петрофільних понтичних видів та ширше представлених на півдні степової зони ендеміків (юринея короткоголова (*Jurinea brachycephala)* і ю. павутиниста (*J. arachnoidea*), чебрець двовидний (*Thymus dimorphus*), загнітник головчастий (*Paronychia cephalotes*), волошка вугільна, ласкавець серповидний (*Bupleurum falcatum*) тощо). Серед них види псамофітного флористичного комплексу (волошка первинногерберова (*Centaurea protogerberi*), юринея волошковидна (*Jurinea centauroides*), ю. харківська (*J. charkoviensis*), козельці донецькі (*Tragopogon donetzicus*), верблюдка Маршалова (*Corispermum marschallii*), гвоздика розчепірена (*Dianthus squarrosus*), деревій дрібноквітковий (*Achillea micrantha*)).

Потенціал відновлюваності. Едифікаторні значення домінанта синтаксону відносно швидко поновлюються після зняття пасовищних навантажень, проте ця стадія демутації в умовах заповідання триває недовго. За помірного випасання ценотична роль її є постійною.

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Угруповання синтаксону охороняються у Луганському ПЗ (Стрільцівський степ, Провальський степ) та Українському степовому ПЗ (Хомутовський степ).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Раціональне природокористування, яке включає ощадливі форми експлуатації (періодичне викошування, регламентоване випасання худоби, реконструкцію степів на еродованих і виснажених землях) та регульований заповідний режим. Охорона степових цілинних решток, організація там заказників та інших природоохоронних територій з ощадливим режимом експлуатації.

Джерела інформації. Білик, Ткаченко, 1971б; Білик 1973б; Зеленая книга ..., 1987; Кондратюк и др.., 1988; Ткаченко, 1989; Ткаченко, Чуприна, 1995.

В.С. Ткаченко

93. Угруповання формації ковили каменелюбної *(Stipeta lithophilae)*

Асоціації. Білуватодроково–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) genistosum (albidae)),* валіськокострицево–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) festucosum (valesiacae)),* жовтоасфоделіново–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) asphodelinosum (luteae)),* кальєчебрецево–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) thymosum (callieri)),* кримськочебрецево–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) thymosum (tauricae)),* низькоосоково–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) caricosum (humilis)),* стевеносонцецвітово–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) helianthemosum (stevenii)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Південний макросхил та яйли Гірського Криму (Кримська АР). Поширена невеликими фрагментами (до кількох га).

Фізико-географічні умови. Відслонення вапняків та схили різної експозиції з малопотужними дерново-карбонатними ґрунтами на вапняках на висоті понад 400 м н. р. м.

Біотоп. Петрофітний варіант степів справжніх злакових.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант – ковила каменелюбна *(Stipa*

lithophila) – занесений до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП. Співдомінант – асфоделіна жовта (*Asphodeline lutea)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Кримські ендемічні угруповання.

Ценотична структура та флористичне ядро. Проективне покриття травостою складає 50–80%. Едифікатор угруповань – ковила каменелюбна – кримський ендемічний вид, має проективне покриття 30–50%. Співдомінантами угруповань, з проективним покриттям 20–30%, виступають такі степові та петрофітні види, як костриця валіська (*Festua valesiaca)*, осока низька *(Carex humilis),* асфоделіна жовта, чебрець Кальє (*Thymus callieri)*, ч. кримський *(Th. tauricus)*, сонцецвіт Стевена *(Helianthemum stevenii)*, дрік білуватий *(Genista albida)*; серед них багато чагарничків. У складі угруповань виявлено низку кримських ендеміків. Це, зокрема, переломник кримський *(Androsace taurica)*, самосил яйли *(Teucrium jailae)*, залізниця кримська *(Sideritis taurica)* тощо, а також види широго ареалу, які тяжіють до середземномор’я – вероніка кримська *(Veronica taurica)*, загнітник головчастий *(Paronychia cephalotes*), стоколос каппадокійський *(Bromopsis cappadocicae)* тощо. Лучно-степові види відіграють незначну роль.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Регламентованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, Кримському ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Створення нових заповідних територій, включення місцезнаходжень до структурних елементів екомережі, моніторинг стану угруповань.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Дідух, Вакаренко, 1984; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

94. Угруповання формації ковили Лессінга (*Stipeta lessingianae)*

Асоціації. Кальєчебрецево–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *thymosum* (*callieri*)), кримськочебрецево–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *thymosum* (*taurici*)), стевеносонцецвітово–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *helianthemosum* (*stevenii*)) – Крим; валіськокострицево–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *festucosum* (*valesiacae*)), вапнолюбнобедренцево–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *pimpinellosum* (*titanophilae*)), волосистоковилово–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *stiposum* (*capillatae*)), вузьколистотонконогово–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *poosum* (*angustifoliae*)), гребінчастожитняково–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *agropyrosum* (*pectinatae*)), залеськоковилово–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *stiposum* (*zalesskyii*)), кущовокараганово-валіськокострицево–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *caraganoso* (*fruticis*)–*festucosum* (*valesiacae*)), поникпошавлієво–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *salviosum* (*nutantis*)), прибережностоколосово–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *bromopsidosum* (*ripariae*)), українськоковилово–лессінгоковилова (*Stipetum* (*lessingianae*) *stiposum* (*ucrainicae*)) – рівнинна частина України.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0–14,5; I,II; 3; «типові».

Поширення в Україні. Підзона різнотравно-ковилових (справжніх) степів на Причорноморській і Приазовській низовинах, Приазовській височині, Донецькому кряжі, на південних схилах Середньоруської, Придніпровської і Подільської височин, в Криму (Тарханкутський і Керченський півострови).

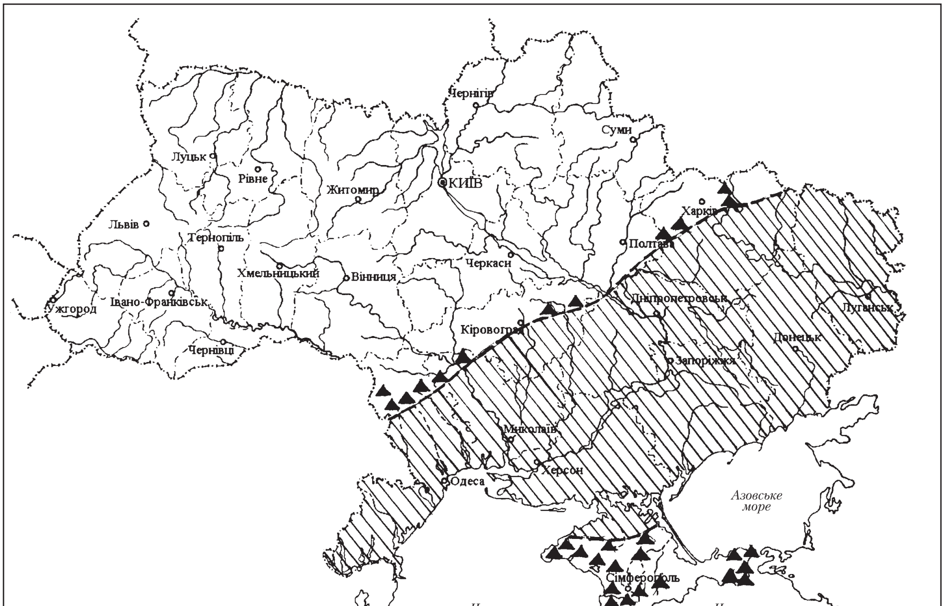

Фізико-географічні умови. Один з найпосухостійкіших і карбонатофільніших видів ковили, що росте на схилах річкових долин, балок, лиманів і морських узбереж зі звичайними і південними чорноземами, каштановими і змитими кам'янистими ґрунтами південної частини України.

Біотоп. Справжні степи злакові. Валіськокострицево-ковилові (з домінуванням ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima*), к. Лессінга (*S. lessingiana*), к. української (*S. ucrainica*), к. понтійської (*S. pontica*)).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Ключові угруповання екосистем національного значення. Домінант (к. Лессінга) та співдомінанти (к. волосиста *(S. capillata)*, к. українська) занесені до ЧКУ. Ковила Залеського *(S. zalesskii)* занесена до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП.

Ботаніко-геграфічна значущість. Зональний маркер типових степів України.

Ценотична структура та флористичне ядро. Переважно одноярусні трав'яні угруповання, в яких виділяються три під'яруси. В чагарниково-степових угрупованнях формується чагарниковий ярус, до складу якого входять карагана кущова (*Caragana frutex*), мигдаль степовий (*Amygdalus nana*), подекуди – таволга звіробоєлиста (*Spiraea hypericifolia*) та т. зарубчаста (*S. crenata*). Петрофітні варіанти синтаксону мають дещо зріджений (загальне проективне покриття 50–70%) і флористично бідніший травостій.

Перший під'ярус (заввишки 60–90 см) утворюють ковила волосиста, стоколос прибережний (*Bromopsis riparia*), тимофіївка степова (*Phleum phleoides*), шавлія поникла (*Salvia nutans*), волошка притиснутолускувата (*Centaurea adpressa*), підмаренник руський (*Galium ruthenicum*), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguieriana*), малабайла пахуча (*Malabaila graveolens*), залізняк бульбистий (*Phlomis tuberosa*), сухоребрик мінливий (*Sisymbrium polymorphum*) та ряд інших степових злаків і різнотравних фітокомпонентів. До другого під'ярусу (заввишки 30–60 см) входять як головний едифікатор (ковила Лессінга), так і деякі ксерофільні щільнодернинні злаки, а саме: костриця валіська (*Festuca valesiaca*), кипець гребінчастий (*Koeleria cristata*), а також численні види степового різнотрав'я – люцерна румунська (*Medicago romanica*), кринітарія волохата (*Crinitaria villosa*), чистець трансільванський (*Stachys transsilvanica*), шавлія лучна (*Salvia pratensis*) і ш. дібровна (*S. nemorosa*), гострокільник волосистий (*Oxytropis pilosa*), шандра рання (*Marrubium praecox*) тощо. В третьому під'ярусі (заввишки до 30 см) звичайними є оман німецький (*Inula germanica*) і о. шершавий (*I. hirta*), півники карликові (*Iris pumila*), вероніка степова (*Veronica steppacea*) і в. австрійська (*V. austriaca*), чебрець Маршаллів (*Thymus marschallianus*) і ч. кримський (*T. tauricus*), молочай степовий (*Euphorbia stepposa*), осока приземкувата (*Carex supina*), наземка мала (*Polycnemum minus*) та ін.

На північній межі поширення помітно зростає участь лучно-степових видів, зокрема гадючника звичайного (*Filipendula vulgaris*), конюшини альпійської (*Trifolium alpestre*) і к. гірської (*T. montanum*), півників угорських (*Iris hungarica*), анемони лісової (*Anemone sylvestris*), оману шершавого, синяка плямистого (*Echium maculatum*) та ін.

У Криму до складу угруповань долучається ксерофітне різнотрав'я та петрофітно-кальцефільні види, а саме: полин кримський (*Artemisia taurica*), п. Лерхе (*A. lerchiana*)) і п. вовнистий (*A. lanulosa*), чебрець Кальє (*Thymus*

callieri) і ч. кримський (*T. tauricus*), астрагал рожковий (*Astragalus corniculatus*), кипець лопатевий (*Koeleria lobata*), громовик кримський (*Onosma taurica*), загнітник головчастий (*Paronychia cephalotes*) тощо.

Потенціал відновлюваності. Домінант угруповань відносно швидко займає своє місце на еродованих ґрунтах степових схилів з неглибоким заляганням карбонатних порід після припинення надмірних пасовищних навантажень (як стадія сукцесії), проте домінує впродовж вузького сукцесійного проміжку часу, поступаючись місцем іншим злакам і різнотрав'ю.

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в БЗ «Асканія-Нова», у відділеннях Українського степового ПЗ та Луганського ПЗ, Єланецькому ПЗ, Опукському ПЗ, НПП «Святі Гори», Азово-Сиваському НПП, РЛП «Половецький степ» (Донецька обл.), РЛП «Біловодський» (Луганська обл.), РЛП «Панай» (Запорізька обл.) та численних заказниках.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Оптимальним слід вважати заказний режим охорони з регламентованими пасовищними навантаженнями, а в степових заповідниках необхідною умовою тривалого існування лессінгоковилових угруповань є впровадження комплексного регулювання.

Джерела інформації. Білик, Ткаченко, 1970, 1971; Білик, 1973; Ткаченко, 1973; Осычнюк, Билык, Ткаченко, 1976; Панова, 1976; Билык, Лавренко, 1980; Дідух, Шеляг-Сосонко, 1980; Костильов, 1986, 1987, 1987а; Зеленая книга ..., 1987; Кондратюк, Бурда, Чуприна и др., 1988; Дідух, Ткаченко, Плюта та ін., 1998; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998.

В.С. Ткаченко

95. Угруповання формації ковили найкрасивішої *(Stipeta pulcherrimae)*

Асоціації. Вузьколистоковилово–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *stiposum* (*tirsae*)), низькоосоково–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *caricosum* (*humilis*)), пісковоперстачево–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *potentillosum* (*arenariae*)) – на Поділлі; валіськокострицево–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *festucosum* (*valesiacae*)), ковилолистопирійово–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *elytrigiosum* (*stipifoliae*)), кущовокараганово–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *caraganosum* (*fruticis*)), наземнокуничниково–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *calamagrostidosum* (*epigeioris*)), румунськолюцерново–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *medicagosum* (*romanicae*)) – на чорноземах; беккерокострицево–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *festucosum* (*beckerii*)), залеськоковилово–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *stiposum* (*zalesskii*)) – на третинних пісках; вапнолюбночебрецево–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *thymosum* (*calcarei*)), волохатокринітарієво–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *crinitariosum* (*villosae*)), двоколосковоефедрово–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *ephedrosum* (*distachyi*)), короткоголовоюрінеєво–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *jurinosum* (*brachycephalae*)) – на вапняках, крейді; борознистокострицево–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *festucosum* (*rupicolae*)), стевеновосонцецвітово–найкрасивішоковилова (*Stipetum* (*pulcherrimae*) *helianthemosum* (*stevenii*)) – у Гірському Криму.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0–15,2; I, II; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Лісостепова і степова зони, переважно в підзоні різнотравно-валіськокострицево-ковилових степів, у Гірському Криму. Трапляється спорадично невеликими ділянками, приуроченними до кам'янистих схилів.

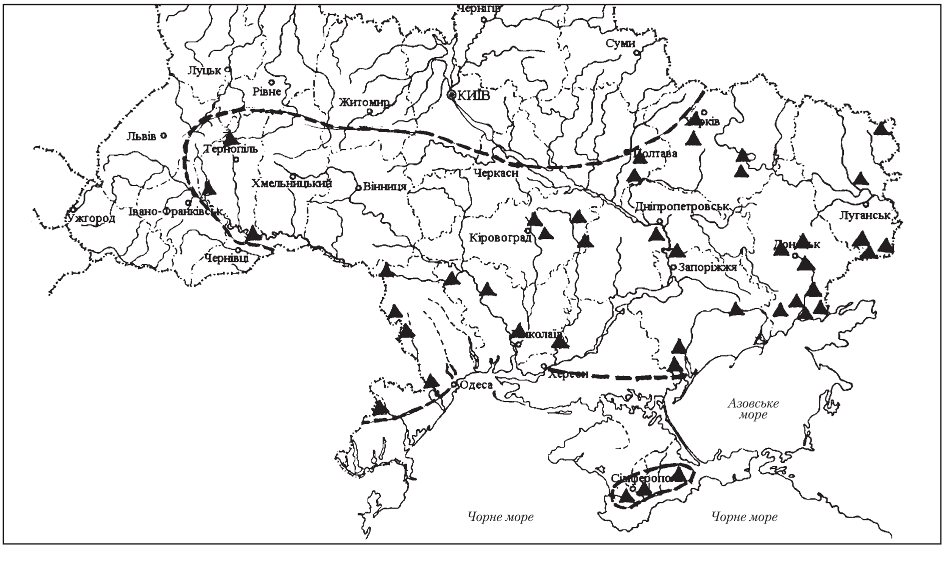

Фізико-географічні умови. Переважно схилові місцезростання зі змитими ґрунтами.

Біотоп. Лучні та справжні різнотравно-злакові степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант – ковила найкрасивіша (*Stipa pulcherrima)* – занесений до ЧКУ. Співдомінант – к. вузьколиста *(S. tirsa)* – занесений до ЧКУ. Співдомінанти – ковила Залеського *(Stipa zalesskii)* та пирій ковилолистий *(Elytrigia stipifolia)* – занесені до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. Висока екотопічна різноманітність синтаксону в різних підзонах степів України обумовлює велике видове його багатство.

Ценотична структура та флористичне ядро. Переважно одноярусні (чагарниково-степові двоярусні) трав'янисті угруповання, у складі яких основне місце посідають ксерофітні і мезоксерофітні щільнодернинні злаки з рясною домішкою звичайного, почасти петрофітного та псамофітного степового різнотрав'я. Загальне проективне покриття коливається від 30-50% (петрофітні варіанти) до 70-95% (на порівняно добре розвинених карбонатних ґрунтах лучно-степового типу зволоження). У вертикальній структурі майже завжди достатньо добре вираженими є два-три висотних під'яруси. Наземний покрив мохів і лишайників відмічається рідко. В складі угруповань переважають степові види, серед яких часто трапляються численні ендемічні, переважно понтичні види родів юринея (*Jurinea*), чебрець (*Thymus*), волошка (*Centaurea*), а також дрік скіфський (*Genista scythica*), зміївка болгарська (*Cleistogenes bulgarica*), карагана скіфська (*Caragana scythica*) тощо. Домінант – західнопалеарктичний степовий мезоксерофітний (субксерофітний) вид, що росте в супроводі багатьох псамопетрофітних ендеміків.

Потенціал відновлюваності. Відносно легко і рясно поновлюються на степових згарищах, чутливі до нерегламентованих пасовищних навантажень і надовго зникають на перелогах. В усіх випадках швидше відновлюється на еродованих степових схилах.

Режим збереження. Режим регульованої заповідності, ощадливі форми природокористування на степових цілинних рештках.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (Хомутовський степ, Кам'яні Могили та Крейдова флора), Луганському ПЗ (Стрільцівський степ і Провальський степ), Єланецькому ПЗ, Опукському ПЗ, Кримському ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Послаблення пасовищних та рекреаційних навантажень на існуючі цілинні місцезростання та включення їх до місцевих природоохоронних мереж.

Джерела інформації. Лавренко, Дохман, 1933; Білик, 1973б; Осычнюк, 1980; Дідух, Шеляг-Сосонко, 1980; Ткаченко, 1980, 1989; Зеленая книга ..., 1987; Кондратюк и др., 1988; Ткаченко, Чуприна, 1995.

В.С. Ткаченко

96. Угруповання формації ковили пірчастої (*Stipeta pennatae)*

Асоціації. Австрійськозіноватєво–пірчастоковилова (*Stipetum* (*pennatae*) *chamaecytisosum* (*austriaci*)), валіськокострицево–пірчастоковилова (*Stipetum* (*pennatae*) *festucosum* (*valesiacae*)), вузьколистотонконогово–пірчастоковилова (*Stipetum* (*pennatae*) *poosum* (*angustifoliae*)), низькоосоково–пірчастоковилова (*Stipetum* (*pennatae*) *caricosum* (*humilis*)), пірчастоковилова чиста (*Stipetum pennatae purum*), пониклошавлієво–пірчастоковилова (*Stipetum* (*pennatae*) *salviosum* (*nutantis*)), середньопирійово–пірчастоковилова (*Stipetum* (*pennatae*) *elytrigiosum* (*intermediae*)), черняєвольоново-пірчастоковилова (*Stipetum* (*pennatae*) *linosum* (*czerniaevii*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,5–12,6; I, II; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Лучні степи лісостепової зони, переважно на Лівобережжі, заходить на південь широколистяно-лісової зони та на північ підзони справжніх степів.

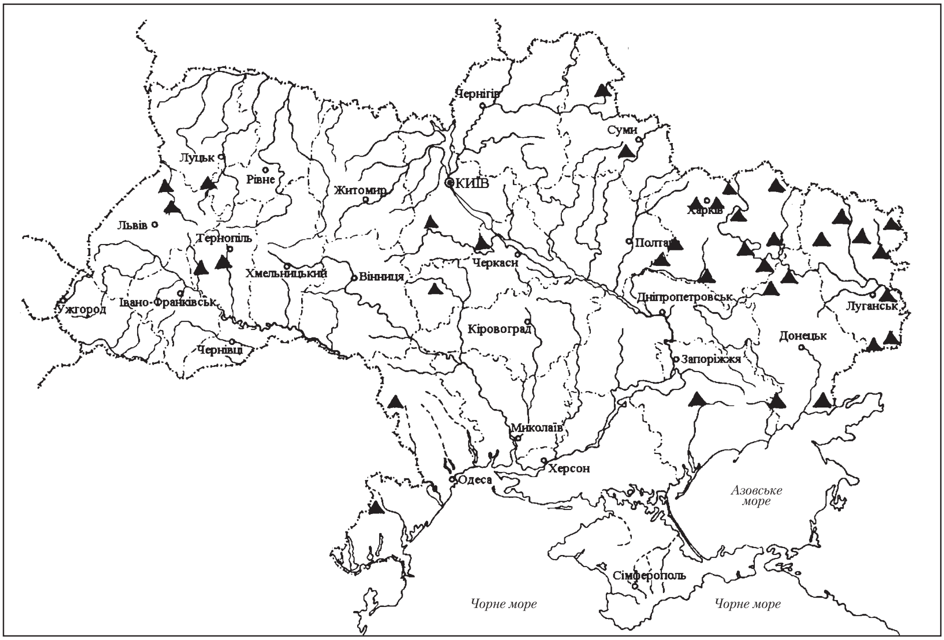

Фізико-географічні умови. Домінант – лучностеповий щільнодернинний мезоксерофіт. Угруповання приурочені до плакорів та пологосхилових місцезростань з потужними малогумусними в різній мірі вилугованими чорноземами, нерідко також – до схилів річкових долин і балок з еродованими ґрунтами та відслоненнями крейди, вапняків, доломітів.

Біотоп. Лучні різнотравно-злакові степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант – ковила пірчаста (*Stipa pennata*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Зональний маркер лучностепових умов.

Ценотична структура та флористичне ядро. Лучно-степові доволі високі та щільні травостої з проективним покриттям 70–95%, одноярусні з добре вираженими трьома-чотирма під'ярусами. На пізніших стадіях демутації пасовищних збоїв часто формуються двох'ярусні чагарниково-степові угруповання з участю зіноваті австрійської (*Chamaecytisus austriacus)*, з. руської (*C. ruthenicus*) та з. Ліндемана (*C. lindemannii*). В горизонтальній структурі характерним є рівномірне і щільне заповнення міждернинних проміжків різнотравними компонентами травостою. Синузія весняних ефемерів та ефемероїдів розвинена слабко, серед них трапляються брандушка різнокольорова (*Bulbocodium versicolor*), зірочки червонясті (*Gagea erubescens*), гіацинтик блідий (*Hyacinthella leucophaea*). У наземному покриві за помірних пасовищних навантажень формується другий (в чагарниково-степових угрупованнях – третій) ярус, де переважає мох – абієтінела ялицева (*Abietinella abietina*). Загалом у травостоях переважають дернинні, пов'язані з причорноморсько-казахстанськими лучними і справжніми степами, злаки. Це, зокрема, ковила волосиста (*Stipa capillata*), костриця валіська (*Festuca valesiaca*), к. борозниста (*F. rupicola*), у тому числі ті, що уникають південних посушливих регіонів степової смуги, а саме: ковила пірчаста та к. вузьколиста (*S. tirsa*), куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*), мітлиця виноградникова (*Agrostis vinealis*) та ін. Високим траплянням і рясністю на багатьох висококарбонатних екотопах відзначається західнопалеарктичний мезоксерофільний вид – осока низька (*Carex humilis*). Численні представники мезоксерофільного лучно-степового різнотрав'я, зокрема: гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), шавлія лучна (*Salvia pratensis*), залізняк бульбистий (*Phlomis tuberosa*), суниця зелена (*Fragaria viridis*), конюшина альпійська (*Trifolium alpestre*) тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у відділеннях Українського степового ПЗ (Михайлівська цілина та Крейдова флора), НПП «Святі Гори», НПП «Подільські Товтри», ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Павлівський» (Одеська обл.), «Вишнева Гора» (Рівненська обл.), «Обіжевський» (Тернопільська обл.), «Крейдяні відслонення», «Балка березова» (Луганська обл.), ландшафтних заказниках загальнодержавного значення «Сокіл», «Івахновецький» (Хмельницька обл.), «Комарівщина» (Дніпропетровська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Реконструкція лучностепових угруповань на виснажених та порушених ділянках. На територіях, що охороняються, необхідно регламентувати випас худоби, впровадити регулювальні заходи. Охорона цілинних решток лучних степів, територіальна оптимізація заповідних ділянок та резервування земель з метою реконструкції степу.

Джерела інформації. Білик, 1957, 1973а; Білик, Ткаченко, 1972; Зиман, Івашин, Хархота, 1972; Зеленая книга ..., 1987; Остапко, 1995; Ткаченко та ін., 1998; Ткаченко, 2004.

В.С. Ткаченко

97. Угруповання формації ковили понтійської (*Stipeta ponticae)*

Асоціації. Безпліднотонконогово–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) poosum (sterilis)),* браунероковилово–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) stiposum (braunerii)),* валіськокострицево–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) festucosum (valesiacae)),* волосистоковилово–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) stiposum (capillatae)),* гребінчастокипцево–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) koeleriosum (cristatae)),* звичайногадючниково–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) filipendulosum (vulgaris)),* кальєчебрецево–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) thymosum (callieri)),* кримськоасфоделіново–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) asphodelinosum (tauricae)),* румунськолюцерново–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) medicagosum (romanicae)),* стевеносонцецвітово–понтійськоковилова (*Stipetum (ponticae) helianthemosum (stevenii)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,3; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Передгірний Крим та східна частина Гірського Криму. Часто займає значні площі.

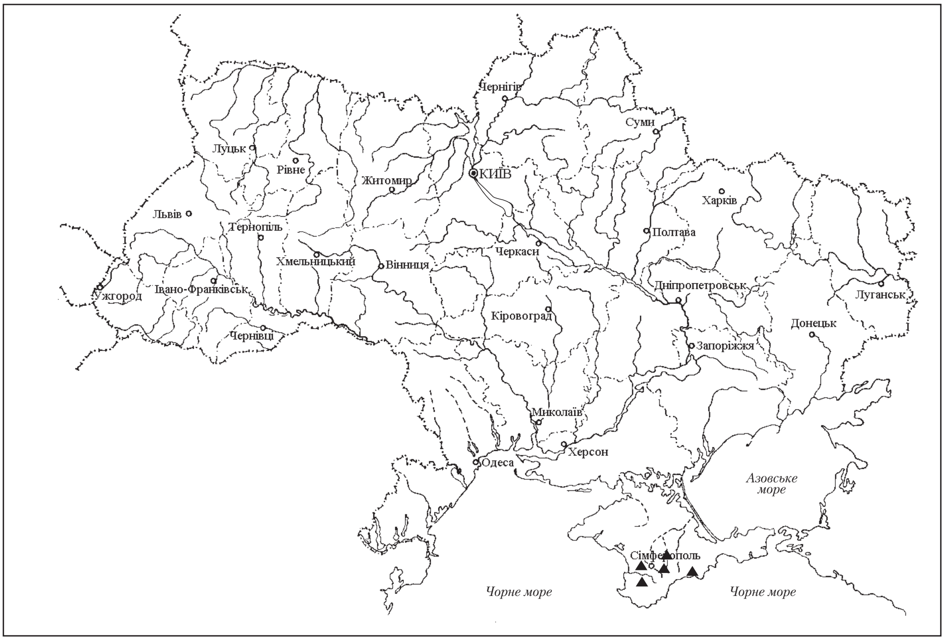

Фізико-географічні умови. Плакорні ділянки та некруті схили з чорноземними ґрунтами на вапняках до висоти 450 м н. р. м.

Біотоп. Справжні степи злакові.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант (ковила понтійська (*Stipa pontica*)) та співдомінанти (к. Браунера *(S. brauneri)*, к. волосиста *(S. capillata)*) занесені до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Проективне покриття травостою складає 80–100%. Перший під'ярус (заввишки 50–70 см) з проективним покриттям 40–60% утворює едифікатор ковила понтійська, іноді разом з асфоделіною кримською *(Asphodeline taurica)*. Другий під'ярус (заввишки 20–30 см) з проективним покриттям до 50% формує один із багатьох співдомінантів, а саме: ковила волосиста, костриця валіська (*Festuca valesiaca)*, кипець гребінчастий *(Koeleria cristata)*, люцерна румунська *(Medicago romanica)*, самосил гайовий *(Teucrium chamaedrys)*, сонцецвіт Стевена *(Helianthemum stevenii)* тощо. Іноді третій, розріджений (до 20%) під'ярус, висотою до 10 см утворює чебрець Кальє *(Thymus callieri)*. До складу угруповань входять середземноморські (зокрема, ковила понтійська, егілопс тридюймовий *(Aegilops triuncialis)*, чорноголовник багатошлюбний *(Poterium polygamum)* тощо) та пов'язані з ними ендемічні (чебрець Кальє, сонцецвіт Стевена, юринея брудна *(Jurinea sordida)*, бедринець каменелюбний *(Pimpinella lithophila)* тощо), а також степові види (шавлія поникла *(Salvia nutans)*, чистець прямий *(Stachys recta)*, миколайчики польові *(Eryngium campestre)*, гадюча цибулька занедбана *(Muscari neglectum)*, березка кантабрійська *(Convolvulus cantabrica)*, льон австрійський *(Linum ausriacum)*, півонія тонколиста *(Paeonia tenuifolia)* тощо).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регламентованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карадазькому ПЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг стану угруповань. Недопущення забудови та розорювання ділянок, зайнятих понтійськоковиловими угрупованнями. Сприяння відновленню угруповань на деградованих землях. Виявлення нових місцезнаходжень, включення до територій та об'єктів природно-заповідного фонду і екомережі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Дідух, Вакаренко, 1984; Вакаренко, Дідух, 1985; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985; Зеленая книга ..., 1987; Дидух, 1992.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

98. Угруповання формації ковили пухнастолистої (*Stipeta dasyphyllae*)

Асоціації. Валіськокострицево–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *festucosum* (*valesiacae*)), волосистоковилово–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *stiposum* (*capillatae*)), вузьколистоковилово–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *stiposum* (*tirsae*)), вузьколистотонконогово–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *poosum* (*angustifoliae*)), кущовокараганово–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *caraganosum* (*fruticis*)), лессінгоковилово–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *stiposum* (*lessingianae*)), прибережностоколосово–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *bromopsidosum* (*ripariae*)), пухнатовівсюнцево–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *helictotrichonosum* (*pubescentis*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,6–15,2; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Смуга степів у басейні Сіверського Дінця, на Донецькому кряжі, в Приазов'ї та на Придніпровській височині.

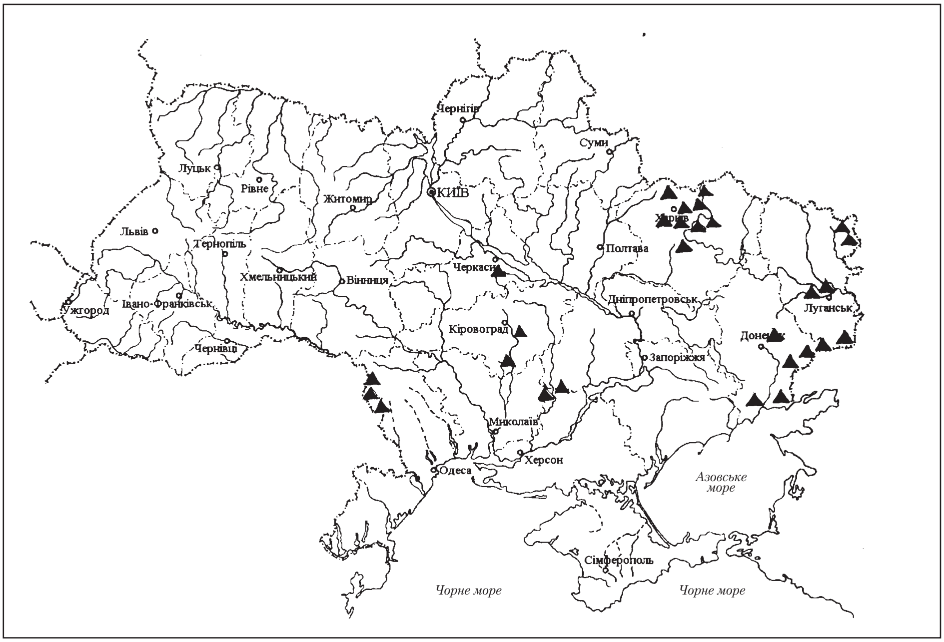

Фізико-географічні умови. Переважно на схилах північної експозиції, галявинах байрачних лісів, серед чагарників на звичайних малогумусних і в різній мірі еродованих чорноземах, що формуються на кам'янистих породах (крейда, вапняки, мергелі, пісковики, сланці, граніти), подекуди на лесах. Домінант – мезоксерофільний паннонсько-причорноморський вид, який відзначається широким діапазоном щодо факторів вологозабезпечення, терморежиму та вмісту азотних

сполук у ґрунті, проте має цілком певні вимоги щодо кислотності ґрунтів і вмісту в них карбонатних сполук.

Біотоп. Справжні степи злакові, різнотравно-валіськокострицево-ковилові (з домінуванням ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima*), к. Лессінга (*S. lessingiana*), к. української (*S. ucrainica*), к. понтійської (*S. pontica*)).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості низки степових домінуючих видів. Домінант (ковила пухнастолиста (*Stipa dasyphylla*)) занесена до ЧКУ та ЧК МСОП, співдомінанти (к. волосиста (*S. capillata*), к. Лессінга) – до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінування рідкісного, обмеженого в сучасному поширенні виду ковили. Його екологічна специфіка сприяє посиленню стійкості та ценотичній замкнутості природних угруповань.

Ценотична структура та флористичне ядро. Переважно одноярусні полідомінантні багаторізнотравні трав'янисті степові угруповання з неясно вираженими двома-трьома висотними під'ярусами. На ділянках чагарникового степу формуються двох'ярусні угруповання з участю карагани кущової (*Caragana frutex*), рідше – мигдалю степового (*Amygdalus nana*), які мають осібне проективне покриття 10–15% і висоту 60–90 см. Загальне проективне покриття травостою коливається в межах 50–95%. Наземний мохово-лишайниковий покрив виражений слабко. В першому під'ярусі травостою (40–80 см) переважають злаки та численні види степового різнотрав'я, а саме: ковила пухнастолиста, к. волосиста, к. Залеського (*S. zalesskii*), к. вузьколиста (*S. tirsa*), стоколос прибережний (*Bromopsis riparia*), тимофіївка степова (*Phleum phleoides*), підмаренник руський (*Galium ruthenicum*) і п. восьмилистковий (*G. octonarium*), люцерна румунська (*Medicago romanica*), сухоребрик мінливий (*Sisymbrium polymorphum*) та ін. У другому під'ярусі (15–40 см) найчастіше трапляються костриця валіська (*Festuca valesiaca*), деревій щетинистий (*Achillea setacea*), кринітарія волохата (*Crinitaria villosa*), перстач сріблястий (*Potentilla argentea*), горицвіт волзький (*Adonis wolgensis*), подорожник степовий (*Plantago stepposa*), шолудивник Кауфмана (*Pedicularis kaufmannii*), гоніолімон татарський (*Goniolimon tataricum*), горлянка женевська (*Ajuga genevensis*), барвінок трав'янистий (*Vinca herbacea*) та ін. У деяких угрупованнях нечисленні види різнотрав'я формують третій під'ярус заввишки 15–20 см. Серед них досить звичайними є спориш (*Polygonum aviculare*), наземка мала (*Polycnemum minus*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale*) і к. пізня (*T. serotinum*), вероніка австрійська (*Veronica austriaca*), полин австрійський (*Artemisia austriaca*) та ін.

У травостоях переважають дуже поширені степові причорноморсько-казахстанські види, до яких рясно домішуються східноєвропейські (зокрема, ковила Залеського, пирій ковилолистий (*Elytrigia stipifolia*), вівсюнець Шелла (*Helictotrichon schellianum*) та ін.), євросибірські та середньоєвропейські мезоксерофітні і мезофітні види лучно-степового флористичного комплексу (гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), конюшина гірська (*Trifolium montanum*), в'язіль барвистий (*Coronilla varia*), горицвіт весняний (*Adonis vernalis*), шавлія дібровна (*Salvia nemorosa*) та ш. лучна (*S. pratensis*) тощо). Відносно невелику роль відіграють види петрофітно- і псамофітно-степових комплексів.

Потенціал відновлюваності. Угруповання чутливі до надмірного випасання та випалювання, тому поновлюються на пізніх стадіях демутації і дуже повільно відновлюються після розорювання степу.

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення Хомутовський степ, Кам'яні Могили) і Луганському ПЗ (Стрільцівський і Провальський степи).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Нормування пасовищних навантажень та інших видів господарського впливу на цілинні рештки степів та впровадження регулювальних заходів у заповідниках. Тривала демутація (відпочинок) пасовищних ділянок степу, регульована охорона у заповідниках.

Джерела інформації. Білик, Ткаченко, 1971а; Білик, 1973б; Зеленая книга..., 1987; Кондратюк, Бурда, Чуприна и др., 1988; Остапко, 1995; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998; Дідух, Ткаченко, Плюта та ін., 1998.

В.С. Ткаченко

99. Угруповання формації ковили української (*Stipeta ucrainicae)*

Асоціації. Австрійськополиново–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *artemisiosum* (*austriacae*)), валіськокострицево–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *festucosum* (*valesiacae*)), волосистоковилово–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *stiposum* (*capillatae*)), волохатокринітарієво–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *crinitariosum* (*villosae*)), вузьколистотонконогово–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *poosum* (*angustifoliae*)), кущовокараганово–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *caraganosum* (*fruticis*)), лессінгоковилово–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *stiposum* (*lessingianae*)), ранньоосоково–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *caricosum* (*praecocis*)), сегієромолочаєво–українськоковилова (*Stipetum* (*ucrainicae*) *euphorbiosum* (*sequieranae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,8–14,5; I,II; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Смуга валіськокострицево-ковилових і почасти південні окраїни смуги різнотравно-валіськокострицево-ковилових степів (Причорноморська низовина, рівнинна частина Криму, Донецький кряж, південні відроги Середньоруської височини).

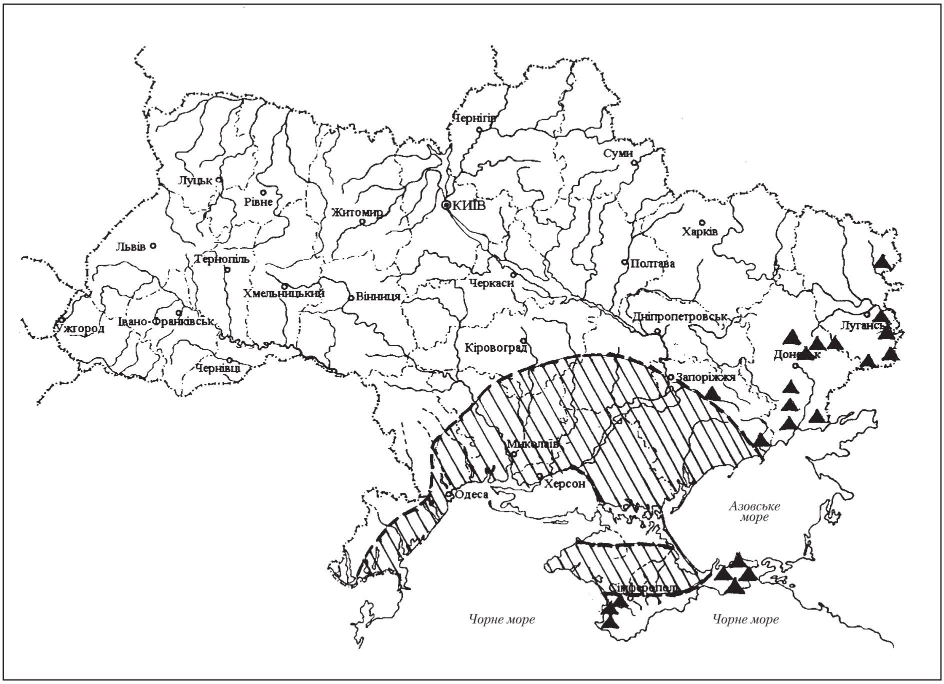

Фізико-географічні умови. Плато і пологі схили з добре розвиненими південними чорноземами та каштановими, нерідко дерново-карбонатними змитими ґрунтами, що формуються на карбонатних породах (вапняки, крейда).

Біотоп. Справжні степи злакові валіськокострицево-ковилові та різнотравно-валіськокострицево-ковилові.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості типового субендемічного (понтичного) евксерофільного виду, що формується за умови помірної експлуатації пасовищних угідь. Домінант (ковила українська (*Stipa ucrainica*)) та співдомінанти (к. волосиста (*S. capillata*), к. Лессінга (*S. lessingiana*)) занесені до ЧКУ

Ботаніко-географічна значущість. Синтаксон виступає маркером південних (сухих, валіськокострицево-ковилових) степів. Основна частина ареалу синтаксону перебуває в Україні.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостої угруповань розділяються по вертикальній структурі на два-три під'яруси і мають невисоке загальне проективне покриття (40–60%). До першого під'ярусу (30–70 см) входять переважно щільнодернинні злаки, зокрема ковила українська, к. волосиста і к. Лессінга, а також відносно нечисленні види різнотрав'я: будяк гачкуватий (*Carduus uncinatus*), прангос кривниковий (*Prangos odontalgica*), люцерна румунська (*Medicago romanica*), белевалія сарматська (*Bellevalia sarmatica*), миколайчики польові (*Eryngium campestre*), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguiriana*), підмаренник руський (*Galium ruthenicum*), сухоребрик мінливий (*Sisymbrium polymorphum*), льонок великохвостий (*Linaria macroura*), еріозинафа довголиста *(Eriosynaphe longifolia*), гоніолімон татарський (*Goniolimon tataricum*). Другий під'ярус заввишки 10–30 см формують: костриця валіська (*Festuca valesiaca*), кипець гребінчастий (*Koeleria cristata*), полин австрійський (*Artemisia austriaca*), осока вузьколиста (*Carex stenophylla*) та о. рання (*C. praecox*), пижмо тисячолисте (*Tanacetum millefolium*), астрагал Геннінга *(Astragalus henningii*) та інші види різнотрав'я. Третій під'ярус (до 10 см заввишки) складається з весняних ефемероїдів. Це, зокрема, вероніка весняна (*Veronica verna*), зірочки цибулиноносні (*Gagea bulbifera*), тюльпан Шренка (*Tulipa schrenkii*) та ряд таких видів, як остудник Бессера (*Herniaria besseri*), півники карликові (*Iris pumila*), грабельки звичайні (*Erodium cicutarium*). Поверхня ґрунту на широких міждернинних проміжках з більшою чи меншою рясністю вкрита мохами – сінтріхією сільською (*Syntrichia ruralis*), астомом кучерявим (*Astomum crispum*), лишайниками, зокрема кладонією листуватою (*Cladonia foliacea*) та оленячим рогом (*C. rangiformis*), неофусцелією грубозморшкуватою (*Neophuscelia ryssolea* f. ryssolea) та синьозеленою водоростю – ностоком звичайним (*Nostoc commune*).

У травостоях переважають степові євразійські (причорноморсько-казахстанські) види – ковила Лессінга і к. волосиста, костриця валіська, кипець гребінчастий, та численні види різнотрав'я, а також понтичні види – деревій тонколистий (*Achillea leptophylla*), гоніолімон татарський (*Goniolimon tataricum*), белевалія сарматська (*Bellevaria sarmatica*) та ін.

Потенціал відновлюваності. Поновлення структури угруповань на перелогах є тривалим процесом. На пасовищних збоях демутація проходить задовільно.

Режим збереження. Регульованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ, Луганському ПЗ, Єланецькому ПЗ, БЗ «Асканія-Нова» та Азово-Сиваському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Охорона цілинних решток південних степів з домінуванням ковили української, їх регламентована експлуатація та впровадження системи регулювальних заходів у степових заповідниках.

Джерела інформації. Шалит, 1938; Білик, Ткаченко, 1970; Ткаченко, 1971в, 1973; Зеленая книга ...,1987; Кондратюк, Бурда, Чуприна и др., 1988; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998.

В.С. Ткаченко

100. Угруповання формації костриці блідуватої (*Festuceta pallentis)*

Асоціації. Волосистоковилово–блідуватокострицева *(Festucetum (pallentis) stiposum (capillatae)),* гайовосамосилово–блідуватокострицева (*Festucetum (pallentis) teucriosum (chamaedrytis)),* низькоосоково–блідуватокострицева (*Festucetum (pallentis) caricosum (humilis)),* пучкуватолещицево–блідуватокострицева (*Festucetum (pallentis) gypsophilosum (fastigiatae)),* сивосонцецвітово–блідуватокострицева (*Festucetum (pallentis) helianthemosum (caniae)),* скельноавринієво–блідуватокострицева (*Festucetum (pallentis) auriniosum (saxatilis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,0–14,8; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Волинська височина, Гологоро-Кременецькі гори, Опілля, Придністров'я – дуже рідко (Рівненська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька області).

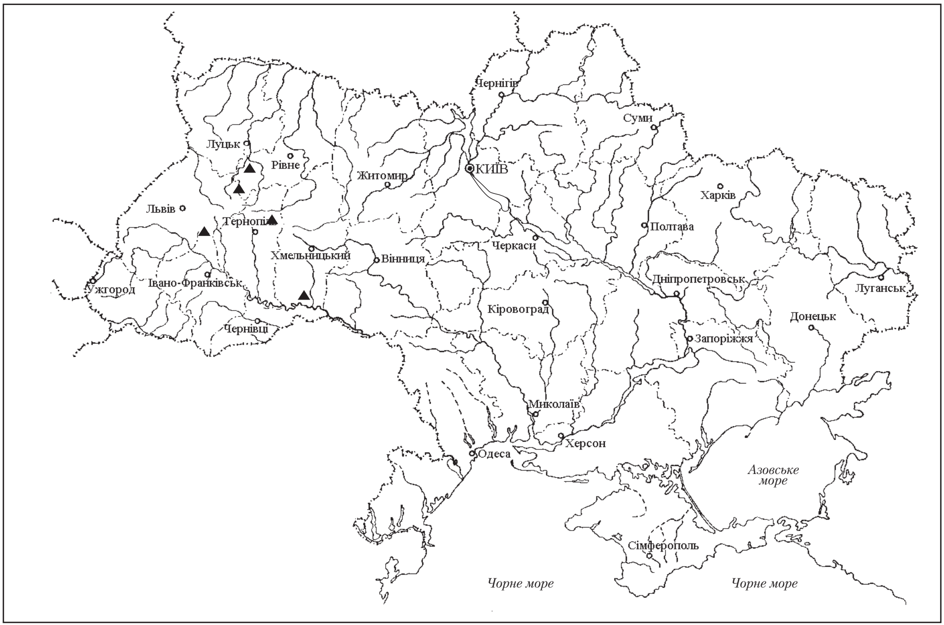

Фізико-географічні умови. Угруповання формуються переважно на вершинах та стрімких схилах південної експозиції кам'янистих гряд з дерново-карбонатними малопотужними ґрунтами на вапняках, мергелях та гіпсангідритах.

Біотоп. Різнотравно-низькоосокові (*Cirsio-Brachypodion*) лучні степи з домінуванням осоки низької (*Carex humilis),* сеслерії Хейфлерова *(Sesleria heufleriana),* куцоніжки пірчастої (*Brachypodium pinnatum)*, карбонатні екосистеми, розвиток яких спричинений геоморфологічними формами.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів травостою. Домінант (костриця бліда (*Festuca pallens*)) та співдомінант (сонцецвіт сивий *(Helianthemum canum))* занесені до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант – середньоєвропейсько-субсередземноморський вид на східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. За своїм еколого-ценотичним характером належить до петрофітного варіанту лучних степів. Травостій із проективним покриттям 40–80%, заввишки від 25 до 65 см, складається із двох, іноді трьох, під'ярусів. У деяких асоціаціях формується розріджений перший під'ярус (45–65 см) із ковили волосистої (*Stipa capillata*) з проективним покриттям 10–20% та домішкою різнотрав'я: шавлією лучною (*Salvia pratensis*) та ш. кільчастою (*S. verticillata*), синяком звичайним (*Echium vulgare*), лещицею малонасінною (*Gypsophyla oligosperma*), чистецем прямим (*Stachys recta*). У більшості асоціацій перший, або другий, під'ярус (25–35 см) формує домінант – костриця блідвувата – з проективним покриттям 20–45% за участі костриці валіської (*Festuca valesiaca*), горицвіту весняного (*Adonis vernalis*), сону чорніючого (*Pulsatilla nigricans*), люцерни румунської (*Medicago romanica*), маренки рожевої (*Asperula cynanchica*), астрагалу еспарцетного (*Astragalus onobrychis*), чини паннонської (*Lathyrus pannonicus*), вероніки колосистої (*Veronica spicata*), подорожника середнього (*Plantago media*) та конюшини гірської (*Trifolium montanum*). Другий, а у деяких асоціаціях – третій, невисокий (до 15 см) під'ярус з проективним покриттям 10–15% утворюють осока низька (*Carex humilis*), перстач пісковий (*Potentilla arenaria*), авринія скельна (*Aurinia saxatilis*) з участю чебрецю Маршалла (*Thymus marschallianus*), фіалки двозначної (*Viola ambigua*). Характерним є переважання лучно-степових видів за незначної участі степових.

Потенціал відновлюваності. Угруповання добре утримують свої позиції, але після руйнування екотопів відновлюються погано.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються **у** ПЗ «Медобори» (філіал «Кременецькі гори») (Тернопільська обл.), комплексних пам'ятках природи місцевого значення «Великі Голди», «Скельно-флористичний резерват» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння відновленню домінанта, організація моніторингу, обмеження рекреації.

Джерела інформації. Заверуха, 1963, 1978; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998.

І.А. Коротченко

101. Угруповання формації мигдалю низького (*Amygdaleta nanae)*

Асоціації. Безостостоколосово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) bromopsidosum (inermis)),* валіськокострицево–низькомигдалева (*Amygdaletum (nanae) festucosum (valesiacae*)), волосистоковилово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) stiposum (capillatae)),* вузьколистоковилово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) stiposum (tirsae)),* вузьколистотонконогово–низькомигдалева (*Amygdaletum (nanae) poosum (angustifoliae)),* кущовокараганово–низькомигдалева (*Amygdaletum (nanae) caraganosum (fruticis)),* найкрасивішоковилово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) stiposum (pulcherrimae)),* низькомигдалева чиста (*Amygdaletum nanae purum),* прибережностоколосово–низькомигдалева (*Amygdaletum (nanae) bromopsidosum (ripariae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0–9,6; II; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Спорадично у степовій та лісостеповій (Західне Поділля) зонах.

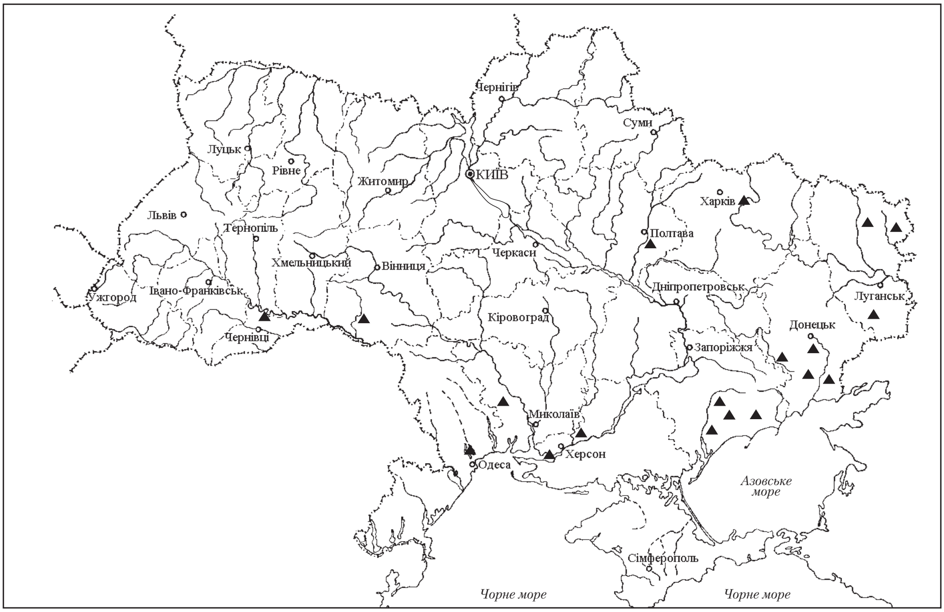

Фізико-географічні умови. Положисті схили, неглибокі западини на схилах, ділянки плато з чорноземними звичайними малогумусними слабо еродованими ґрунтами на карбонатних породах та лесах.

Біотоп. Чагарникові степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Співдомінанти – ковила волосиста *(Stipa capillata)*, к. вузьколиста *(S. tirsa)*, к. найкрасивіша *(S. pulcherrima)* – занесені до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант та ряд співдомінантів знаходяться на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Чагарниково-степові угруповання з нечіткою вертикальною диференціацією на яруси та під'яруси, значним варіюванням проективного покриття та видового різноманіття. Загальне проективне покриття угруповань коливається від 35 до 95%, чагарниково-трав'яний ярус заввишки 30–60 см, інколи відмічається мохово-лишайниковий ярус, утворений *Tortula ruralis* та *Cladonia rangiformis*. Проективне покриття головного домінанту – мигдалю низького (*Amygdalus nana)* – коливається в різних угрупованнях від 20 до 60%, співдомінантів різних угруповань – караганиі кущової (*Caragana frutex*), костриці валіської (*Festuca valesiaca*), стоколосу прибережного *(Bromopsis riparia)*, ефедри двоколоскової *(Ephedra distachya)*, тонконогу різнобарвного *(Poa versicolor)* та інших – від 10 до 25%. Видова насиченість угруповань асоціації коливається від 20 до 40 видів. У травостої угруповань, крім степових ксерофільних дерновинних (костриця валіська, різні види ковили, кипець гребінчастий (*Koeleria cristata)*) та мезоксерофільних кореневищних злаків (пирій повзучий *(Elytrigia repens)*, тонконіг вузьколистий *(Poa angustifolia)*), досить значну роль відіграє ксеромезофітне степове різнотрав'я, зокрема кринітарія волохата (*Crinitaria villosa*), шавлія поникла (*Salvia nutans*) тощо. На Західному Поділлі та в західній частині суцільного ареалу угруповань зростає участь лісових та лучно-лісових видів – перлівки трансільванської *(Melica transsilvanica)*, самосилу гайового *(Teucrium chamaedrys)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення Хомутовський степ, Кам'яні могили), Луганському ПЗ (відділення Стрільцівський степ, Провальськїй степ), БЗ «Асканія-Нова», НПП «Подільські Товтри».

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань. Виявлення нових місцезнаходжень, включення їх до територій та об'єктів природно-заповідного фонду і екомережі.

Джерела інформації. Куковица, Шеляг-Сосонко, 1970; Куковица, 1974; Осычнюк, Билык, Ткаченко, 1976; Шеляг-Сосонко, Осычнюк, Андриенко, 1982; Костильов, 1987а; Кондратюк, Бурда, Чуприна и др., 1988; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998; Каталог ..., 2002.

Л.П. Вакаренко, Я.І. Мовчан

102. Угруповання формації осоки низької (*Cariceta humilis*)

Асоціації. Білуватодроково–низькоосокова (*Caricetum (humilis) genistosum (albidae)*), валіськокострицево–низькоосокова (*Caricetum (humilis) festucosum (valesiacae)*), волосистоковилово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) stiposum (capillatae)*), гребінчастокипцево–низькоосокова (*Caricetum (humilis) koeleriosum (cristatae)*), дрібноквіткоприворотнево–низькоосокова (*Caricetum (humilis) alchemillosum (tytthanthae)*), кальєчебрецево–низькоосокова (*Caricetum (humilis) thymosum (callieri)*), каменелюбноковилово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) stiposum (lithophilae)*), каппадокійськостоколосово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) bromopsidosum (cappadocicae)*), короткоголовоюрінеєво–низькоосокова (*Caricetum (humilis) jurineosum (brachycephalae)*), кримськочебрецево–низькоосокова (*Caricetum (humilis) thymosum (taurici)*), лессінгоковилово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) stiposum (lessingianae)*), маршаллочебрецево–низькоосокова (*Caricetum (humilis) thymosum (marschalliani)*), найкрасивішоковилово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) stiposum (pulcherrimae)*), паннонськосамосилово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) teucriosum (pannonicae)*), перистокуцоніжково–низькоосокова (*Caricetum (humilis) brachypodiosum (pinnati)*), прибережностоколосово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) bromopsidosum (ripariae)*), пустельновівсюнцево–низькоосокова (*Caricetum (humilis) helictotrichosum (desertori)*), середньотрясучково–низькоосокова (*Caricetum (humilis) brizidosum (mediae)*), стевеносонцецвітово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) helianthemosum (stevenii)*), хейфлеровосеслерієво–низькоосокова (*Caricetum (humilis) sesleriosum (heufleranae)*), яйлосамосилово–низькоосокова (*Caricetum (humilis) teucriosum (jailae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,5–15,1; I, II; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Подільська, Придніпровська, Середньоруська височини, Донецький кряж, яйли Гірського Криму.

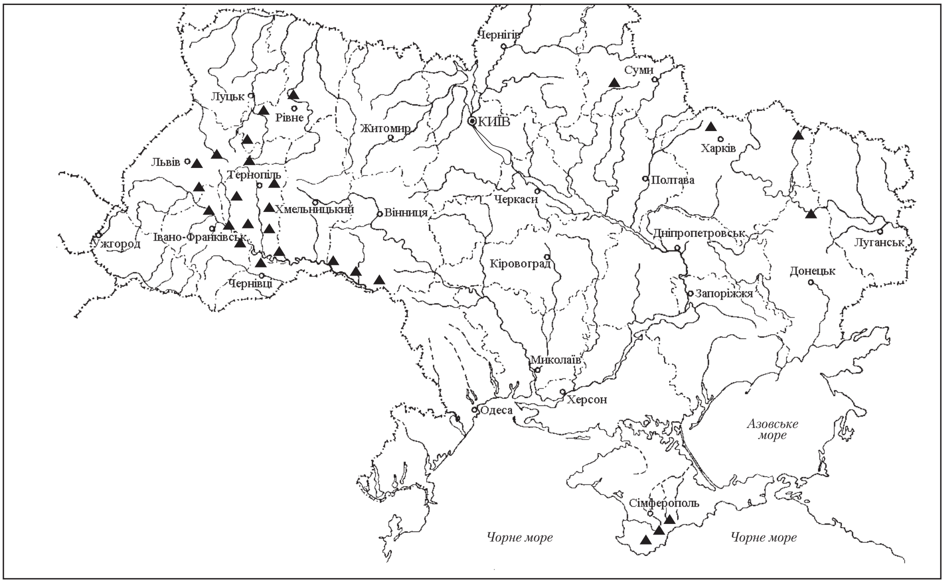

Фізико-географічні умови. Схили гір, горбів, яйлинських гребенів та карстових лійок, переважно південної, рідше східної або західної експозиції з дерново-карбонатними, а на яйлах з гірсько-степовими малопотужними чорноземними ґрунтами на карбонатах, а також опуклі міжбалкові останці з відслоненнями крейди.

Біотоп. Різнотравно-низькоосокові степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта та співдомінанта. Співдомінанти – ковила найкрасивіша (*Stipa pulcherrima)*, к. Лессінга *(S. lessingiana)*, к. волосиста (*S. capillata)* – занесені до ЧКУ, к. каменелюбна *(S. lithophila)* – до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. В Україні проходить північна межа ареалу угруповань, що мають диз'юнктивне поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Угруповання з домінуванням осоки низької *(Carex humilis)* відзначаються значним синтаксономічним та флористичним різноманіттям. Це пов'язано з особливостями їх географічного поширення. Три ексклави низькоосокових степів (подільський, середньоруський та кримський) розміщені на значній відстані один від одного, і кожен з них характеризується особливим складом співдомінантів і асектаторів угруповань. Загальне проективне покриття травостою низькоосокових угруповань коливається від 50 до 95%. Вони можуть мати різну вертикальну диференціацію травостою (від одного до трьох під'ярусів), інколи відмічається наземний моховий ярус (10 – 20%). Едифікатор угруповань – осока низька – досягає висоти 10 см і має проективне покриття в різних угрупованнях від 25 до 50%. Найпоширенішими є угруповання зі співдомінуванням костриці валіської (*Festuca valesiaca)*, ковили найкрасивішої, к. волосистої, келерії гребінчастої *(Koeleria cristata)*, стоколосу прибережного *(Bromopsis riparia);* вони трапляються практично в усіх частинах ареалу формації осоки низької.

В Гірському Криму співдомінантами з проективним покриттям 20–30% виступають такі види, як ковила каменелюбна, к. найкрасивіша, стоколос каппадокійський *(Bromopsis cappadocica)*, куцоніжка периста *(Brachypodium pinnatum)*, приворотень дрібноквітковий *(Alchemilla tytthantha)*, чебрець Кальє (*Thymus callieri)*, ч. кримський, *(Th. tauricus)*, самосил яйли *(Teucrium jailae)*, сонцецвіт Стевена *(Helianthemum stevenii)*, дрік білуватий *(Genista albida)* тощо. У травостої переважають лучно-степові понтичні та понтично-субсередземноморські види, значну частку складають гірсько-кримські ендеміки – чебрець Кальє, сонцецвіт Стевена, сон кримський *(Pulsatilla taurica)*, залізниця кримська *(Sideritis taurica)* тощо.

На Подільській височині співдомінантами виступають вівсюнець пустельний *(Helictotrichon desertorum)*, самосил паннонський *(Teucrium pannonicum)*, сеслерія Хефлерова (*Sesleria heufleriana*), лемботропіс чорніючий *(Lembotropis nigricans)*, чебрець Маршаллів *(Thymus marschallianus)*, а також трясучка середня *(Briza media*) та куцоніжка периста. В цих угрупованнях зростають такі рідкісні реліктові види, як відкасник татарниколистий *(Carlina onopordifolia)*, шиверекія подільська *(Schiverekia podolica)*, вовчі ягоди пахучі (*Daphne cneorum)*, в'язіль увінчаний *(Coronilla coronata)*, гіпокрепіс чубатий *(Hippocrepis comosa)*, ясенець білий (*Dictamnus albus)* тощо.

На Донецькому кряжі відмічені асоціації із співдомінуванням костриці валіської (*Festuca valesiaca*) та юрінеї короткоголової (*Jurinea brachycephala),* у їх складі багато кретофільних видів, таких як сонцецвіт крейдяний *(Helianthemum cretaceum)*, чебрець крейдяний *(Thymus cretaceus)*, волошка вугільна *(Centaurea carbonata)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення Крейдова флора та Михайлівська цілина), ПЗ «Медобори», Кримському ПЗ, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, НПП «Подільські Товтри», НПП «Святі гори», ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Вишнева Гора» (Рівненська обл.), комплексній пам’ятці природи загальнодержавного значення «Касова Гора», комплексних пам’ятках природи місцевого значення «Великі Голди», «Скельно-флористичний резерват» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповання. Включення місцезнаходжень до нових територій природно-заповідного фонду та екомережі.

Джерела інформації. Богайчук, Куковиця, 1969; Куковица, Шеляг-Сосонко, 1970; Куковица, 1973, 1976; Шеляг-Сосонко, Жижин, Куковица, 1975; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Дідух, Вакаренко, 1984; Орлов, 1984; Кондратюк и др., 1988; Дидух, 1992; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998.

Л.П. Вакаренко

103. Угруповання формації пирію ковилолистого (*Elytrigieta stipifoliae*)

Асоціації. Валіськокострицево–ковилолистопирійна (*Elytrigietum (stipifoliae) festucosum (valesiacae))*, вузьколистоковилово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (tirsae)),* вузьколистотонконогово–ковилолистопирійна (*Elytrigietum (stipifoliae) poosum (angustifoliae))*, залеськоковилово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (zalesskii)),* ковилолистопирійна чиста *(Elytrigietum stipifoliae purum),* кущовокараганово–ковилолистопирійна (*Elytrigietum (stipifoliae) caraganosum (fruticis))*, лессінгоковилово–ковилолистопирійна (*Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (lessingianae))*, найкрасивішоковилово–ковилолистопирійна (*Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (pulcherrimae))*, прибережностоколосово–ковилолистопирійна (*Elytrigietum (stipifoliae) bromopsidosum (ripariae))*, ранньо-осоково–ковилолистопирійна (*Elytrigietum (stipifoliae) caricosum (praecocis))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,2–17,2; I; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Південно-східна частина степової зони України (Приазовська височина, Донецький кряж, Старобільщина) (Запорізька, Донецька, Харківська, Луганська області).

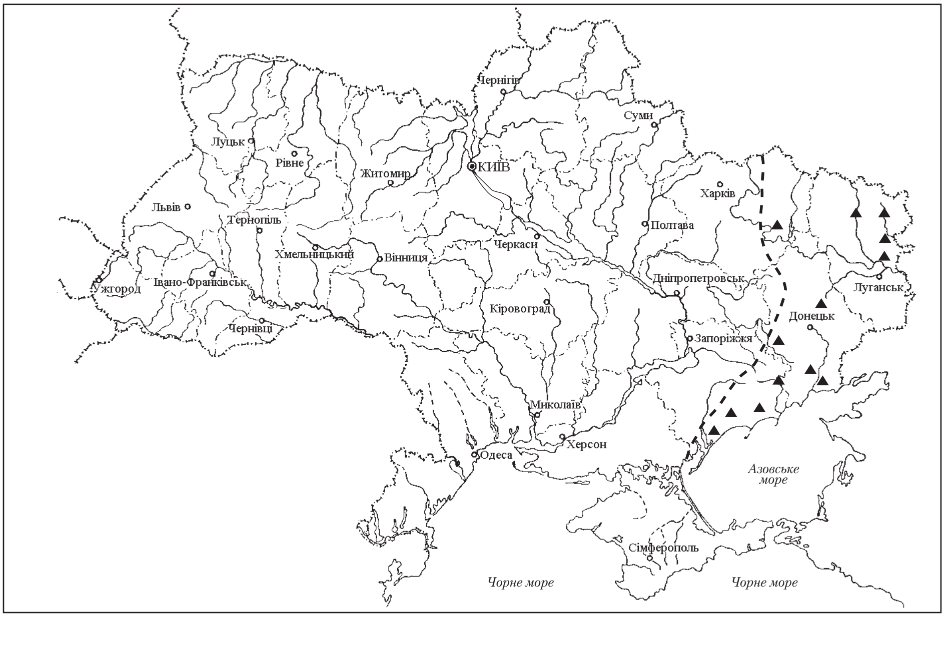

Фізико-географічні умови. Схили річкових долин, балок та лиманів, ділянки вододілів зі змитими чорноземними та щебенистими ґрунтами на гранітах.

Біотоп. Різнотравно-валіськокострицево-ковилові справжні степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант – пирій ковилолистий *(Elytrigia stipifolia)* – занесений до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП. Співдомінанти – ковила Лессінга *(Stipa lessingiana)*, к. найкрасивіша *(S. pulcherrima)*, к. вузьколиста *(S. tirsa)* – занесені до ЧКУ. Ковила Залеського *(S. zalesskii)* занесена до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Загальне проективне покриття угруповань становить 50–70%, у травостої панує пирій ковилолистий (30–40%), співдомінантами в різних угрупованнях виступають карагана кущова *(Caragana frutex)*, ковила Лессінга, к. найкрасивіша, к. Залеського, к. вузьколиста, костриця валіська *(Festuca valesiaca)*, стоколос прибережний *(Bromopsis riparia)*, осока рання *(Carex praecox)*, тонконіг вузьколистий *(Poa angustifolia)* (15–20%). Переважно одноярусні трав'янисті угруповання, інколи наявний чагарниковий ярус, утворений караганою кущовою, або поодинокими кущами мигдалю низького (*Amygdalus nana)*, таволги звіробоєлистої *(Spiraea hypericifolia)*, кизильника чорноплідного (*Cotoneaster melanocarpa)* У складі трав'янистого ярусу переважають широкоареальні ксерофітні та мезоксерофітні степові види, в тому числі кипець гребінчастий *(Koeleria cristata)*, самосил білоповстистий *(Teucrium polium)*, кринітарія волохата *(Crinitaria villosa)*, рутвиця мала *(Thalictrum minus)*, льонок звичайний *(Linaria vulgaris)*, котяча м'ята дрібноквіткова *(Nepeta parviflora)*, вероніка австрійська *(Veronica austriaca)*, гадючник звичайний *(Filipendula vulgaris)*, молочай степовий *(Euphorbia stepposa)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Луганському ПЗ (відділення Стрільцівський степ) та Українському степовому ПЗ (відділення Хомутовський степ, Кальміуське), НПП «Святі гори», РЛП «Половецький степ» (Донецька обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Пошук нових місцезнаходжень та включення їх до територій природно-заповідного фонду та екомережі. Моніторинг стану угруповань.

Джерела інформації. Білик, Ткаченко, 1971б; Білик, 1973в; Кондратюк, Бурда, Чуприна и др., 1988; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998; Вакаренко, Мосякін, 1999.

Л.П. Вакаренко

104. Угруповання формації сеслерії Хейфлерова (*Seslerieta heufleranae)*

Асоціації. Валіськокострицево–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) festucosum (valesiacae)),* гайовосамосилово–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) teucriosum (chamaedryis)),* мечолистоманово–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) inulosum (ensifoliae)),* низькоосоково–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) caricosum (humilis)),* пірчастокуцоніжково–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) brachypodiosum (pinnatae)),* пустельновівсюнцево–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) helictotrichosum (desertori)),* середньотрясучково–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) brizidosum (mediae)),* хейфлеровосеслерієва чиста (*Seslerietum heufleranae purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,9–15,1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Покуття та Придністров’я, південна частина Опілля – дуже рідко. (Тернопільська, Хмельницька, Івано-Франківська, Чернівецька області).

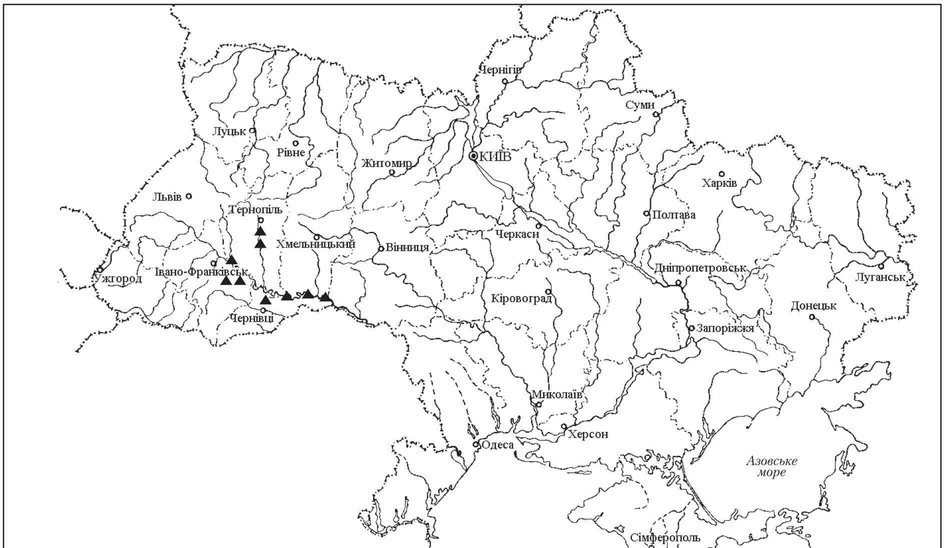

Фізико-географічні умови. Угруповання трапляються на крутих обривистих північних та західних схилах горбів долини р. Дністер та її притоків зі свіжими малопотужними (5–10 см) рендзинами, які сформувалися на вапняках чи гіпсах, або на вапнистих глинистих сланцях.

Біотоп. Різнотравно-низькоосокові (*Cirsio-Brachypodion*) лучні степи з домінуванням осоки низької (*Carex humilis),* сеслерії Хейфлерова *(Sesleria*

heufleriana), куцоніжки пірчастої *(Brachypodium pinnatum)*; карбонатні екосистеми, розвиток яких спричинений геоморфологічними формами.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів травостою.

Ботаніко-географічна значущість. Реліктові угруповання, в яких домінантом є середньоєвропейський гірський вид на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій одноярусний, складається із двох під'ярусів, густий (80–100%), заввишки 40-60 см. Перший під'ярус (заввишки 50–60 см) утворює едифікатор – сеслерія Хейфлерова – за участю куцоніжки пірчастої, подекуди до 35%, віхалки гіллястої (*Anthericum ramosum*), ласкавця серповидного (*Bupleurum falcatum*), шавлії кільчастої (*Salvia verticillata)* – 1–5%, трясучки середньої (*Briza media*), пирія середнього (*Elytrigia intermedia*), рутвиці малої (*Thalictrum minus*). Другий під'ярус (заввишки до 25 см) утворюють оман мечолистий (*Inula ensifolia)* – 1–30%, осока низька – 1–35%, самосил гайовий (*Teucrium chamaedrys*), фіалка шершава (*Viola hirta*), чебрець Маршаллів (*Thymus marschallianus*). У найбільш сприятливих для сеслерії Хейфлерової екологічних умовах цей під'ярус відсутній або слабо виражений. Чим вища ценотична роль домінанта, тим стабільнішим є угруповання.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Подільські Товтри», РЛП «Дністровський каньйон» (Тернопільська обл.), ботанічному заказнику місцевого значення «Пугачівка», ботанічних пам'ятках природи місцевого значення «Лиса гора», «Скельно-флористичний резерват», «Глушківські скелі» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння відновленню домінанта, проведення моніторингу, організація об'єктів природно-заповідного фонду в місцях виявлення, заборона надмірного випасу та рекреації.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Байрова, 1965; Дідух, Єременко та ін., 1982; Шеляг-Сосонко, Осычнюк, Андриенко, 1982; Дидух и др., 1984; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Коротченко, 2004.

І.А. Коротченко

105. Угруповання формації солодки голої (*Glycyrrhiseta glabrae)*

Асоціації. Валіськокострицево–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) festucosum (valesiacae)),* вузьколистотонконогово–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) poosum (angustifoliae)),* гіллястоколосняково–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) leymosum (racemosi)),* голосолодкова чиста (*Glycyrrhisetum glabrae purum),* колхікоосоково–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) caricosum (colchicae)),* піщаноцминово–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) helichrisosum (arenarii)),* чорноморськоколосняково–голосолодкова (*Glycyrrhisetum (glabrae) leymosum (sabulosae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1; I; 4; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Причорноморська та Приазовська низовини степової зони України (Одеська, Херсонська, Запорізька, Донецька області).

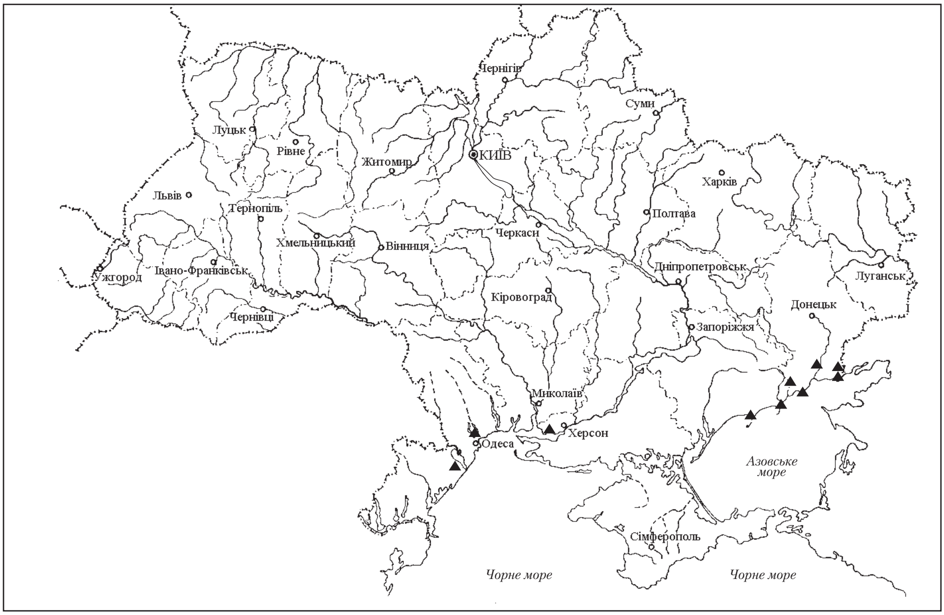

Фізико-географічні умови. Рівнинні ділянки та неглибокі зниження з солонцюватими чорноземними ґрунтами, черепашкові літоральні вали приморських кіс, приморські піски.

Біотоп. Південні полиново-злакові степи.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант та співдомінанти в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій угруповань щільний (60–95%) одноярусний, розділяється на два-три під'яруси. Перший під'ярус (заввишки 80–140 см) формує едифікатор – солодка гола *(Glycyrrhisa glabra)* (60–80%), – інколи з досить значною участю с. щетинистої *(G. echinata)*. Співдомінантами різних угруповань виступають тонконіг вузьколистий *(Poa angustifolia),* колосняк китицевий *(Leymus racemosus),* к. чорноморський *(L. sabulosus),* костриця валіська *(Festuca valesiaca),* осока колхідська *(Carex colchica),* цмин пісковий *(Helichrysum arenarium)*. У складі травостою переважають ксерофітні та мезоксерофітні степові євразійські види – оман німецький *(Inula germanica)*, шавлія дібровна *(Salvia nemorosa)*, залізняк колючий *(Phlomis pungens)*, кермек широколистий *(Limonium platyphyllum)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення Хомутовський степ), РЛП «Меотида» (Донецька обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезнаходжень угруповань до територій природно-заповідного фонду та екомережі. Заборона заготівлі кореневищ. Пошук та картування нових місцезнаходжень. Моніторинг стану угруповань.

Джерела інформації. Зеленая книга ..., 1987; Ілляшенко, Мовчан, 1991; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998.

Л.П. Вакаренко, Я.І. Мовчан

106. Угруповання формації тонконога різнобарвного (*Poeta versicoloris)*

Асоціації. Волосистоковилово–різнобарвнотонконогова (*Poetum (versicoloris) stiposum (capillatae)),* низькоосоково–різнобарвнотонконогова (*Poetum (versicoloris) caricosum (humilis)),* пісковоперстачево–різнобарвнотонконогова (*Poetum (versicoloris) potentillosum (arenariae)),* подільськошиверекієво–різнобарвнотонконогова (*Poetum (versicoloris) schivereckiosum (podolicae)),* різнобарвнотонконогова чиста (*Poetum versicoloris purum),* середньопирійово–різнобарвнотонконогова (*Poetum (versicoloris) elytrigiosum (intermediae)),* скельноавринієво–різнобарвнотонконогова (*Poetum (versicoloris) auriniosum (saxatilis)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,4–15,4; І; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Переважно в Дністровському каньйоні та Кам'янецькому Придністров'ї, дуже рідко на Покутті (Тернопільська, Хмельницька, Івано-Франківська, Чернівецька області)

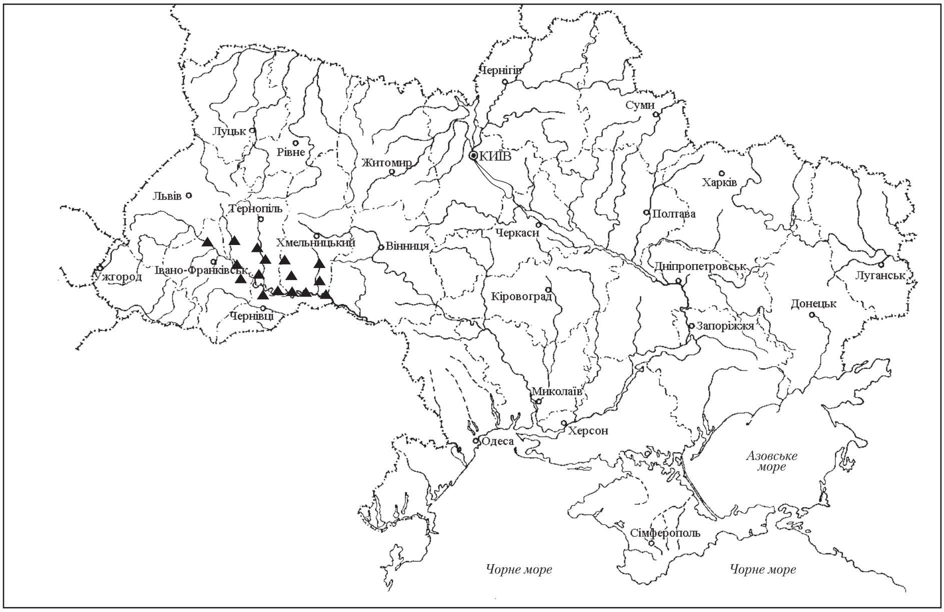

Фізико-географічні умови. Угруповання формуються на вузьких карнизах скель та дуже крутих обривистих скелястих схилах різної експозиції з дерново-карбонатними малопотужними ґрунтами.

Біотоп. Різнотравно-низькоосокові (*Cirsio–Brachypodion*) лучні степи з домінуванням осоки низької (*Carex humilis),* сеслерії Хейфлерова *(Sesleria heufleriana),* куцоніжки пірчастої *(Brachypodium pinnatum)*; полиці, карбонатні екосистеми, розвиток яких спричинений геоморфологічними формами.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів травостою. Домінант – тонконіг різнобарвний (*Poa versicolor*) – занесений до ЧКУ. Співдомінанти – ковила волосиста (*Stipa capillata)* – занесена до ЧКУ, а шиверекія подільська (*Schivereckia podolica*) – до ЧКУ, ЄЧС, ЧК МСОП та Додатку І Бернськой конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні для України ендемічні петрофітно-степові угруповання.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій переважно не диференційований на під'яруси, негустий (35-60%), заввишки 60–70 см. Крім едифікатора – тонконога різнобарвного – його формують ковила волосиста (1–25%), пирій середній (*Elytrigia intermedia) (*1–30%), перлівка трансільванська (*Melica transsilvanica) (*1-5%), костриця валіська (*Festuca valesiaca)* (1–5%), люцерна румунська (*Medicago romanica)* (1–5%), вероніка колосиста (*Veronica spicata*), віхалка гілляста (*Anthericum ramosum*), куцоніжка пірчаста, гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*) та інші. У деяких асоціаціях травостій має два під'яруси, нижній із яких формують перстач пісковий (*Potentilla arenaria)* (15–25%), маренка рожева (*Asperula cynanchica*), осока низька, цибуля гірська (*Allium montanum*), самосил гайовий (*Teucrium chamaedrys*) та с. паннонський (*T. pannonicum*), авринія скельна (*Aurinia saxatilis*), шиверекія подільська, чебрець Маршаллів (*Thymus marschallianus*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Подільські Товтри», РЛП «Дністровський каньйон» (Тернопільська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння відновленню домінанта, організація моніторингу.

Джерела інформації. Куковиця, 1973; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Коротченко, 2004.

І.А. Коротченко

Трав'яні та чагарничкові угруповання ксеротичного типу на відслоненнях і пісках

107. Угруповання формації гісопу крейдяного (*Hyssopeta cretacei)*

Асоціації. Вапнолюбнобедринцево–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) pimpinellosum (titanophilae)*), вапняковочебрецево–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) thymosum (calcarei)*), крейдяноранниково–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) scrophulariosum (cretaceae)*), сіроплодомаренково–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) asperulosum (tephrocarpae)*), солончаковоподорожниково–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) plantaginosum (salsae),* солянковиднополиново–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (salsoloiditis)*), суцільнобілополиново–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (hololeucae)*), талієвокипцево–крейдяногісопова (*Hyssopetum (cretacei) koeleriosum (talievii)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,8–17,8; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Басейн р. Сіверський Донець (Луганська, Донецька та Харківська області).

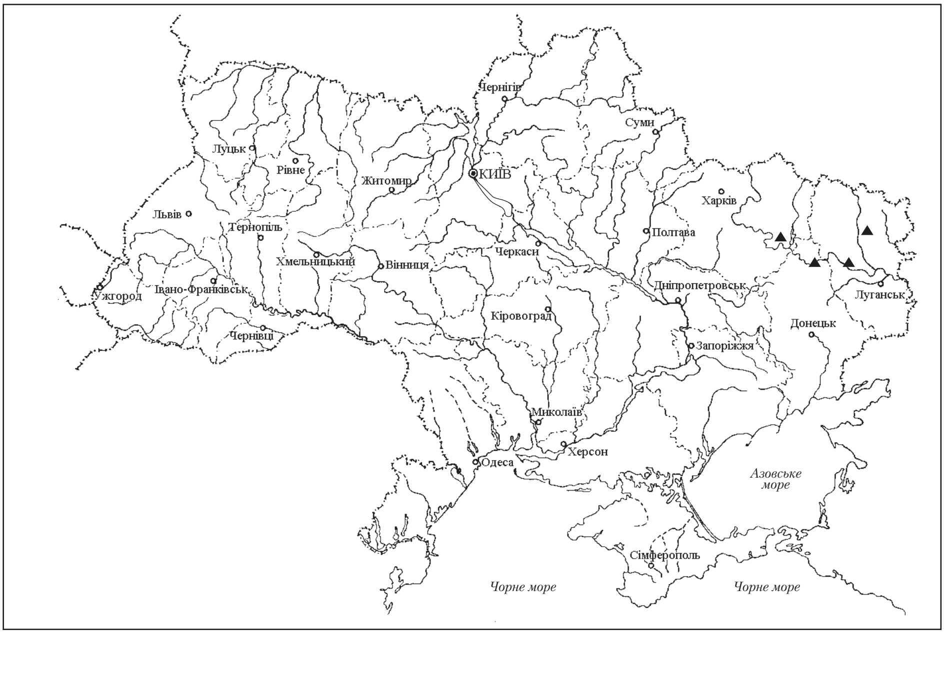

Фізико-географічні умови. Схили річкових долин, балок та окремих гір з сухими крейдяними відслоненнями, що добре прогріваються.

Біотоп. Різнотравно–гісопові угруповання на карбонатах Середньоруської височини та Донецького кряжу.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант – гісоп крейдяний (*Hyssopus cretaceus)* – занесений до ЧКУ та ЄЧС. Співдомінанти – ранник крейдяний *(Scrophularia cretacea),* полин суцільнобілий *(Artemisia hololeuca)* – занесені до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП..

Ботаніко-географічна значущість. Домінант (гісоп крейдяний) та співдомінанти (ранник крейдяний та полин суцільнобілий) є вузькими кретофільними ендеміками басейну Сіверського Дінця та Дону.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусні, досить розріджені угруповання. Загальне проективне покриття становить 30–35%, у тому числі едифікатора – гісопа крейдяного – 10–20%, співдомінантів у різних угрупованнях – до 10%. У складі трав'яно-чагарничкового ярусу переважають кретофільні види, серед яких багато ендемічних, а саме: юрінея короткоголова (*Jurinea brachycephala),* ранник крейдяний *(Scrophularia cretacea),* громовик донський *(Onosma tanaitica),* смілка крейдяна *(Silene cretacea)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Регламентованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення «Крейдова флора»), НПП «Святі гори», ботанічних заказниках місцевого значення «Крейдяна рослинність біля с. Кірове» (Донецька обл.), «Крейдяні відслонення» (Луганська обл.), «Крейдяний» (Харківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Впровадження на заповідних територіях заходів (регламентоване випасання тощо), які сприяють підтриманню оптимального стану угруповань. Картування нових місцезнаходжень, включення місцезростань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду та до структурних елементів екомережі.

Джерела інформації. Гринь, 1973; Перспективная сеть..., 1987; Кондратюк и др., 1988; Ткаченко та ін., 1998; Вакаренко, Дубина, 2006.

Л.П. Вакаренко

108. Угруповання формації грабельків Бекетова (*Erodieta beketowii)*

Асоціації. Валіськокострицево–бекетовограбелькова *(Erodietum (beketowii) festucosum (valesiacae)),* вапнолюбнобедренцево–бекетовограбелькова (*Erodietum (beketowii) pimpinellosum (titanophilae)),* гранітночебрецево–бекетовограбелькова (*Erodietum (beketowii) thymosum (granitici)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,0–17,0; І; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Середня течія річок Кальміус та Кальчик (Донецька обл.).

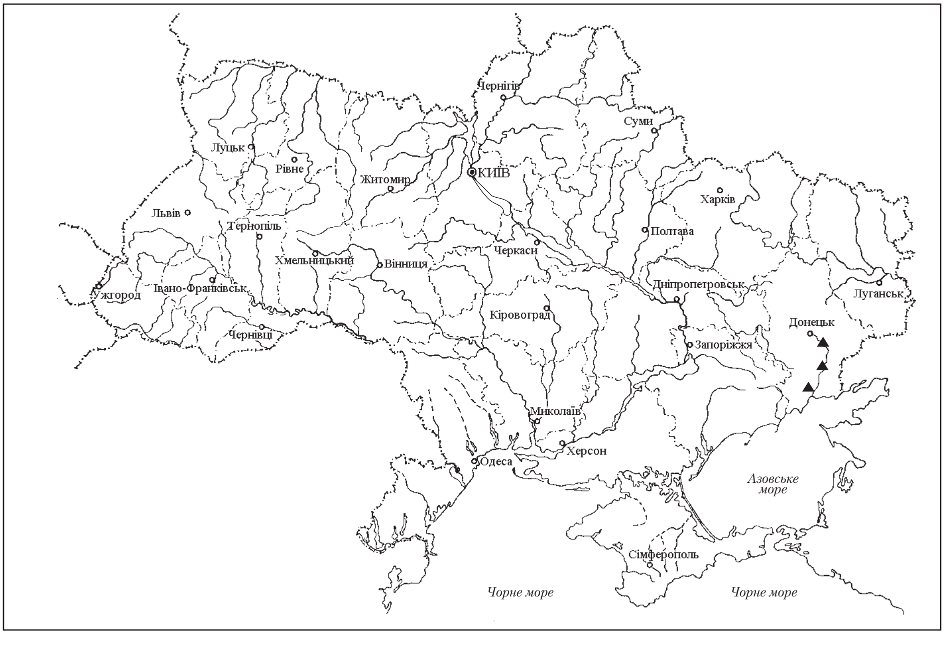

Фізико-географічні умови. Гранітні скелі, осипи, відслонення доломітів та сланців.

Біотоп. Петрофітні угруповання на гранітах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості. Домінант – грабельки Бекетова *(Erodium beketowii)* – занесений до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант – вузький ендемік.

Ценотична структура та флористичне ядро. Розріджені агломеративні зарості із загальним проективним покриттям до 40%. Домінант – грабельки Бекетова – має досить низьке проективне покриття (до 25%), співдомінантами

(з покриттям до 15–20%) виступають чебрець гранітний *(Thymus graniticus)*, бедринець вапнолюбний *(Pimpinella titanophila)* та костриця валіська *(Festuca valesiaca)*. У складі угруповань переважають облігатно-петрофільні види, серед яких багато ендемічних, а саме: чебрець гранітний, ковила гранітна *(Stipa graniticola)*, маренка гранітна *(Asperula granitica)*, громовик гранітний *(Jurinea granitica)*, ранник гранітний *(Scrophularia granitica)*. Трапляються також широкоареальні петрофітно-степові види – полин австрійський (*Artemisia austriaca)*, головчатка уральська *(Cephalaria uralensis)*, ковила волосиста (*Stipa capillata)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (Кальміуське відділення).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань до територій екомережі. Пошук та картування нових місцезнаходжень. Моніторинг стану угрупованнь.

Джерела інформації. Зеленая книга..., 1987; Генов, Ілляшенко, Мовчан та ін., 1991.

Л.П. Вакаренко

109. Угруповання формації люцерни скельної (*Medicageta rupestris)*

Асоціації. Кримськочаберово–скельнолюцернова (*Medicagetum (rupestris) saturejosum (tauricae))*, стевеносонцецвітово–скельнолюцернова (*Medicagetum (rupestris) helianthemosum (stevenii))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 16,4; І; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гірський Крим, передгір'я.

Фізико-географічні умови. На верхніх частинах (карнизах) стрімких схилів вапнякових відслонень, де внаслідок дренажу або змиву формуються екстремально посушливі умови.

Біотоп. Томіляри.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальний тип асоційованості. Домінант – люцерна скельна *(Medicago rupestris*) – занесена до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні ендемічні угруповання, домінант яких є вузьким ендеміком передгір'я Криму, а співдомінанти – кримськими ендеміками.

Ценотична структура та флористичне ядро. Низькорослі угруповання мають загальне проективне покриття 20–40%, люцерни скельної – до 20%,

співдомінантів, зокрема, чаберу кримського (*Satureja taurica*) – 10 %, сонцецвіту Стевена (*Helianthemum stevenii*) – 10–15%. Угруповання чагарничків формуються в екстремально сухих, навіть для томілярів умовах, тому їх флористичний склад дуже бідний. Тут трапляються лише ксеропетрофітні види, а саме: костриця борозниста (*Festuca rupicola*), ранник скельний (*Scrophularia rupestris*), фумана лежача (*Fumana procumbens*), загнітник головчастий (*Paronychia cephalotes*), лагозерис пурпуровий (*Lagoseris purpurea*) (занесений до ЧКУ) тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у комплексних пам'ятках природи загальнодержавного значення «Гора Ак-Кая», «Гора останець Мангуп Кале» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Картування нових місцезнаходжень, дослідження динаміки угруповань, включення місцезростань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду та до структурних елементів екомережі.

Джерела інформації. Вакаренко, Шеляг-Сосонко, Дидух, 1987; Шеляг-Сосонко, Дидух, Дубина и др., 1991; Дидух, 1992.

Л.П. Вакаренко

110. Угруповання формації полину суцільнобілого *(Artemisieta hololeucae)*

Асоціації. Вапнолюбнобедринцево–суцільнобілополинова (*Artemisietum (hololeucae) pimpinellosum (titanophilae)),* вапняковочебрецево–суцільнобілополинова (*Artemisietum (hololeucae) thymosum (calcarei)*), крейдяногісопово–суцільнобілополинова (*Artemisietum (hololeucae) hyssoposum (cretacei)*), крейдяноранниково–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) scrophulariosum (cretaceae)),* сіроплодомаренково–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) asperulosum (tephrocarpae)),* солончаковоподорожниково–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) plantaginosum (salsae)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,5–17,5; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Басейни річок Сіверського Дінця та Кринки (Донецька, Луганська та Харківська області).

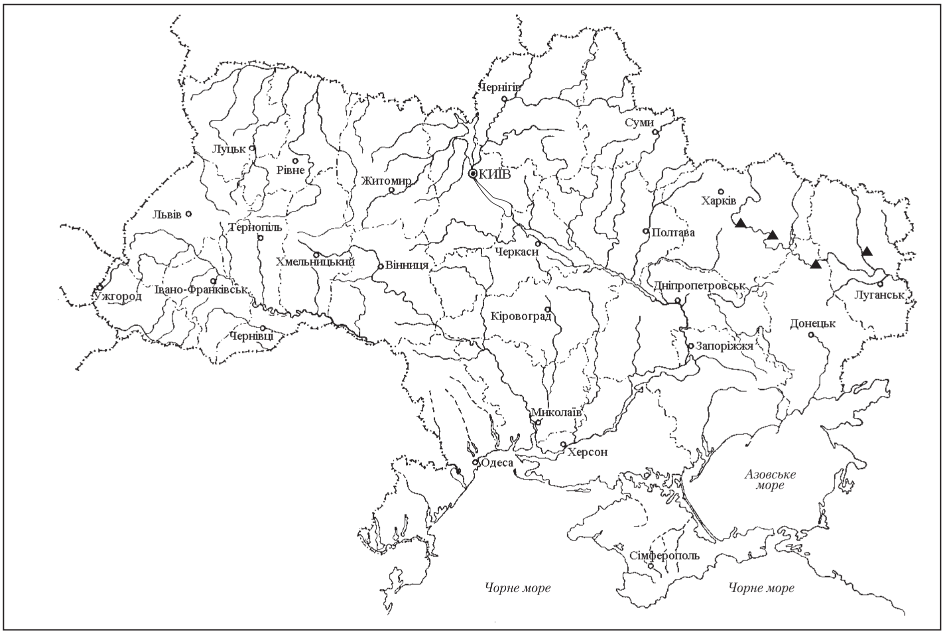

Фізико-географічні умови. Схили річкових долин, балок та окремих гір з крейдяними відслоненнями.

Біотоп. Різнотравно–гісопові угруповання на карбонатах Середньоруської височини та Донецького кряжу.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта та співдомінантів. Домінант (полин суцільнобілий (*Artemisia hololeuca))* та співдомінант (ранник крейдяний *(Scrophularia*

cretacea)) занесені до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП; співдомінант – гісоп крейдяний (*Hyssopus cretaceus)* – до ЧКУ та ЄЧС.

Ботаніко-географічна значущість. Ендемічні угруповання. Домінант та деякі співдомінанти є вузькими кретофільними ендеміками басейнів річок Сіверського Дінця та Дону.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусні, досить розріджені угруповання. Загальне проективне покриття становить 30–35%, полину суцільнобілого – 10–20%, співдомінантів різних угруповань – до 10%. Переважають кретофільні види, серед яких багато ендемічних, а саме: бедринець вапнолюбний *(Pimpinella titanophila),* юрінея короткоголова (*Jurinea brachycephala),* ранник крейдяний, громовик донський *(Onosma tanaitica),* смілка крейдяна *(Silene cretacea)*, гісоп крейдяний, проломник Козо-Полянського *(Androsace kozo-poljanskii),* льон український *(Linum ucrainicum)*, левкой запашний *(Mattiola fragrans)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Регламентованої заповідності, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення «Крейдова флора»), НПП «Святі гори», ботанічних заказниках місцевого значення «Крейдяна рослинність біля с. Кірове», «Пристінське» (Донецька обл.), «Крейдяні відслонення» (Луганська обл.), ботанічній пам’ятці природи загальнодержавного значення «Балка Гірка» (Донецька обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду та структурних елементів екомережі. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Гринь, 1973; Перспективная сеть..., 1987; Кондратюк и др., 1988; Ткаченко та ін., 1998; Вакаренко, Дубина, 2006.

Л.П. Вакаренко

111. Угруповання формації солодушки крейдяної (*Hedysareta cretacei)*

Асоціації. Крейдянокострицево–крейдяносолодушкова (*Hedysaretum (cretacei) festucosum (cretaceae))*, крейдяносолодушкова чиста (*Hedysaretum cretacei purum).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,4; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Південний схил Середньоруської височини, крейдяні схили р. Комишної (Луганська обл.).

Фізико-географічні умови. Схили різної експозиції з відслоненнями крейди, крейдяні осипи.

Біотоп. Чагарниково-трав’янисті угруповання на карбонатах Середньо-російської височини.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта і співдомінанта. Домінант – солодушка крейдяна (*Hedysarum cretaceum*) – занесений до ЧКУ, ЄЧС та ЧК МСОП. Співдомінант – кострицякрейдяна *(Festuca cretacea)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Ендемічні угруповання. Домінант є реліктовим східнопричорноморським ендемічним видом. Співдомінант – костриця крейдяна – також ендемік.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусні трав'янисті угруповання заввишки 70–90 см, їх загальне проективне покриття становить 70–80%. В майже чистих заростях солодушки крейдяної її проективне покриття досягає – 70%, а в угрупованнях зі співдомінуванням костриці крейдяної – до 50%. Травостої угруповань складають кретофільні ендемічні види, зокрема, чебрець крейдяний (*Thymus cretaceus),* ранник крейдяний *(Scrophularia cretacea)*, кипець Талієва (*Koeleria talievii)*, полин суцільнобілий *(Artemisia hololeuca),* п. донський *(A. tanaitica)*, дрік донський *(Genista tanaitica)*, льонок крейдяний *(Linaria cretacea)*, громовик донський *(Onosma tanaitica)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Українському степовому ПЗ (відділення «Крейдова флора»).

.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Створення заказника на правому березі р. Комишної (с. Новонікольське, Луганська обл.). Пошук нових місцезнаходжень. Включення місцезнаходжень угруповання до територій природно-заповідного фонду та екомережі. Моніторинг стану угруповань.

Джерела інформації. Гринь, 1973; Ткаченко, Парахонська, 1985.

Л.П. Вакаренко

112. Угруповання формації сонцецвіту сивого (*Helianthemeta cani : incl. Helianthemum cretaceum (Rupr.) Juz., H. cretophilum Klok. et Dobrocz.)*

Асоціації. Крейдолюбносонцецвітова чиста *(Helianthemetum cretophili purum),* крейдяносонцецвітова чиста *(Helianthemetum cretacei purum*), макутринськокострицево–сивосонцецвітова (*Helianthemetum (cani) festucosum (macutrensis)),* маршаллочебрецево–сивосонцецвітова (*Helianthemetum (cani) thymosum (marschalliani)*), сивосонцецвітова чиста (*Helianthemetum cani purum).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,4–14,4; I; 1; «рідкісні».

Поширення в Україні. Тернопільська обл., м. Кременець, г. Дівочі скелі – сонцецвіт сивий (*Helianthemum canum);* Донецька обл., береги р. Сіверський Донець – с. крейдолюбний (*H. cretophilum)*; відроги Середньоруської височини, Харківська обл. (Двурічанський р-н, с. Піски, с. Кам'янка) і Луганська обл. (Новопсковський р-н, с. Білолуцик) – с. крейдяний (*H. cretaceum).*

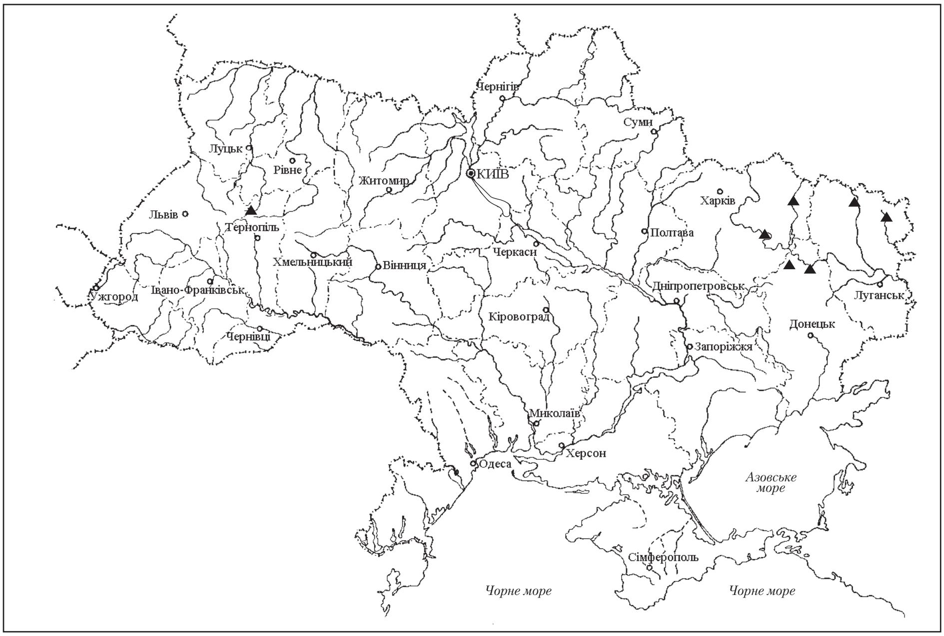

Фізико-географічні умови. Сухі вапнякові карнизи, які на столоподібній вершині тягнуться вузькими смугами (5–7 м завширшки) вздовж обривів, круті схили, крейдяні відслонення.

Біотоп. Томіляри.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта та співдомінанта. Домінант – сонцецвіт сивий (*Helianthemum canum)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор знаходиться на північній межі поширення, ареал характеризується значними диз'юнкціями. В межах локальних популяцій спостерігаються морфологічні відміни рослин, які розглядаються на рівні окремих видів або підвидів (сонцецвіт крейдолюбний та с. крейдяний), що свідчить про інтенсивні процеси видоутворення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Одноярусні розріджені угруповання. Загальне проективне покриття становить 30–35%, домінанта – до 30%, а співдомінантів – 10–25%. В Кременецьких горах (Тернопільська обл.) співдомінантами виступають чебрець Маршаллів (*Thymus marscallianus)* та костриця макутринська *(Festuca macutrensis)*. У складі угруповань зростають степові та наскельні види, зокрема цибуля гірська *(Allium montanum)*, маренка рожева *(Asperula cynanchica)*, очиток їдкий *(Sedum acre)*, мінуарція залозистоволосиста *(Minuartia adenotricha)*, перстач піщаний *(Potentilla arenaria)* тощо.

У Донецькому регіоні у складі монодомінантних угруповань переважають кретофільні види, серед яких багато ендемічних, а саме: молочай крейдолюбний (*Euphorbia cretophila),* чебрець крейдяний *(Thymus cretaceus),* бедринець вапнолюбний *(Pimpinella titanophila),* юринея короткоголова (*Jurinea brachycephala),* ранник крейдяний *(Scrophularia cretacea),* громовик донський *(Onosma tanaitica),* смілка крейдяна *(Silene cretacea)*, гісоп крейдяний (*Hyssopus cretaceus)*, проломник Козо-Полянського *(Androsace kozo-poljanskii)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Дуже стійкі до впливу антропогенних факторів, але погано відновлюються після руйнування екотопів.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ПЗ «Медобори» (філіал Кременецькі гори) та в Українському степовому ПЗ (відділення «Крейдова флора»).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду та структурних елементів екомережі. Дотримання встановленого режиму охорони. Моніторинг стану угруповань.

Джерела інформації. Перспективная сеть... , 1987; Ткаченко, Дідух, Генов та ін., 1998; Вакаренко, Дубина, 2006.

Л.П. Вакаренко, Я.П. Дідух

113. Угруповання формації чаберу кримського (*Saturejeta tauricae)*

Асоціації. Борознистокострицево–кримськочаберова (*Saturejetum (tauricae) festucosum (rupicolae))*, скельнолюцерново–кримськочаберова (*Saturejetum (tauricae) medicagosum (rupestris))*, стевеносонцецвітово–кримськочаберова (*Saturejetum (tauricae) helianthemosum (stevenii))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Гірський Крим, передгір'я (Білогірський р-н, Сімферопольський р-н).

Фізико-географічні умови. На верхніх частинах (карнизах) стрімких схилів вапнякових відслонень.

Біотоп. Томіляри.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів. Співдомінант – люцерна скельна *(Medicago rupestris)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні ендемічні угруповання, домінант та співдомінант яких є вузькими ендеміками.

Ценотична структура та флористичне ядро. Загальне проективне покриття становить 20–50%, чаберу кримського (*Satureja taurica)* 10–30%, а

співдомінантів, зокрема люцерни скельної, сонцецвіту Стевена *(Helianthemum stevenii)* або костриці борознистої *(Festuca rupicola)* – до 20%. Угруповання формуються в екстремальних, навіть для томілярів, умовах, тому їх флористичний склад дуже бідний. Тут трапляються лише ксеропетрофітні види, а саме: лагозерис пурпуровий (*Lagoseris purpurea)* (занесений до ЧКУ), ранник скельний *(Scrophularia rupestris)*, фумана лежача *(Fumana procumbens)*, загнітник головчастий *(Paronychia cephalotes)* тощо.

Потенціал відновлюваності. Стійкі до впливу антропогенних факторів, але дуже погано відновлюються після руйнування екотопів.

Режим збереження. Регульованої заповідності та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в комплексних пам'ятках природи загальнодержавного значення «Гора Ак-Кая», «Гора останець Мангуп Кале» (АР Крим).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду та до структурних елементів екомережі.

Джерела інформації. Вакаренко, Шеляг-Сосонко, Дидух, 1987; Шеляг-Сосонко, Дидух, Дубина и др., 1991; Дидух, 1992.

Л.П. Вакаренко

114. Угруповання формації золотобородника цикадового (*Chrysopogoneta gryllis*)

Асоціації. Звичайноголосхенусово–цикадовозолотобородникова (*Chrysopogonetum (gryllis) scirposum (holoschoeni)*), наземнокуничниково–цикадовозолотобородникова (*Chrysopogonetum (gryllis) calamagrostidosum (epigeioris)*), приморськометлюгово–цикадовозолотобородникова (*Chrysopogonetum (gryllis) aperosum (maritimae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,6; II; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Рідко у степовій зоні України (Північне Причорномор'я).

Фізико-географічні умови. Невисокі кучугури з мікродепресіями, рівнинні незаливні слабозасолені і незасолені ділянки з слабозадернованими супіщаними ґрунтами.

Біотоп. Псамофітні угруповання морських берегів акумулятивного типу, що не мають густого трав'яного покриву.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий, складається із двох під'ярусів. Перший під'ярус (заввишки 50–120(150)

см) формує едифікатор – золотобородник цикадовий (*Chrysopogon gryllus*) (35–40%), а також метлюг приморський (*Apera maritima*) (25–30%), куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*) (20–25%), комишівник звичайний (*Scirpoides holoschoenus*) (10–15%), жито дике (*Secale sylvestre*) (1–5%), оман верболистий (*Inula salicina*) (1–3%), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguieriana*) (1–3%), льон австрійський (*Linum austriacum*) (до 1%), лещиця волотиста (*Gypsophilla paniculata*) (до 1%). Другий під'ярус розріджений, його утворюють з проективним покриттям від 1 до 3%, або поодиноко, костриця Беккера (*Festuca beckeri*), осока колхідська (*Carex colchica*), подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata*), п. солончаковий (*P. salsa*), п. Корнута (*P. kornuti*), анізанта неплідна (*Anisantha sterilis*), самосил часниковий (*Teucrium scordium*) та ін. Переважають названі європейські види та види Древнього Середзем'я, а також чорноморсько-каспійські, частіше неоендемічні – гвоздика плоскозуба (*Dianthus platyodon*), люцерна Котова (*Medicago kotovii*), волошка одеська (*Centaurea odessana*), сиренія сиза (*Syrenia cana*), бурачок Борзи (*Alyssum borzaeanum*) та ін.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Азово-Сиваському НПП та ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Джарилгацький» (Херсонська область).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезнаходжень на території Жебриянського приморського пасма (Одеська обл.) до складу зони абсолютної заповідності Дунайського БЗ, створення Джарилгацького НПП. Моніторинг стану угруповань.

Джерела інформації. Котенко и др., 2000; Дубина та ін., 2003; Дубина, Дзюба, 2005; Дубина та ін., 2007.

Д.В. Дубина

Лучні угруповання

115. Угруповання формації горянки дворядної (*Oreochloeta distichae*)

Асоціація. Трирздільноситниково–дворядногорянкова *(Oreochloetum (distichae) juncosum (trifidi))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 14,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Альпійський пояс Українських Карпат (Чорногірський масив) (Івано-Франківська обл.).

Фізико-географічні умови. Гребінь гірської вершини на пенепленізованій вітроударній ділянці із скелетним ґрунтом з добре розвиненим дерновим горизонтом у холодній кліматичній зоні.

Біотоп. Трав'яні злаковники альпійських луків на кислих силікатних породах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, де домінант – горянка дворядна (*Oreochloa disticha*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант знаходиться за межами суцільного ареалу, а співдомінант – на межі ареалу. Єдиний в Україні локалітет угруповання.

Ценотична структура та флористичне ядро. Густий (80–90 %) травостій диференційований на два під'яруси. У першому під'ярусі поодиноко зростають ситник трироздільний (*Juncus trifidus*), сеслерія голубувата (*Sesleria coerulans*) та інші високотравні рослини. Основним є другий під'ярус, який формує домінант (60 %), утворюючи щільні дернинки. Тут зростають підбілик альпійський (*Homogyne alpina*), сольданела угорська (*Soldanella hungarica*), дзвоники альпійські (*Campanula alpina*), д. мінливі (*C. kladniana*), перстач золотистий (*Potentilla aurea*), баранець звичайний (*Huperzia selago*). У моховому ярусі зростають дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), ритидіадельф трикутний (*Rhytidiadelphus triquetrus*), цетрарія ісландська (*Cetraria islandica*) та інші.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу стану угруповання.

Джерела інформації. Малиновський, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

116. Угруповання формації костриці безостої (*Festuceta inarmatae*)

Асоціації. Безостокострицева чиста (*Festucetum inarmatae purum),* вічнозеленоосоково–безостокострицева *(Festucetum (inarmatae) caricosum (sempervirentis))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський пояс Українських Карпат (Бескидський, Чорногірський, Свидовецький, Мармароський, Чивчинський масиви).

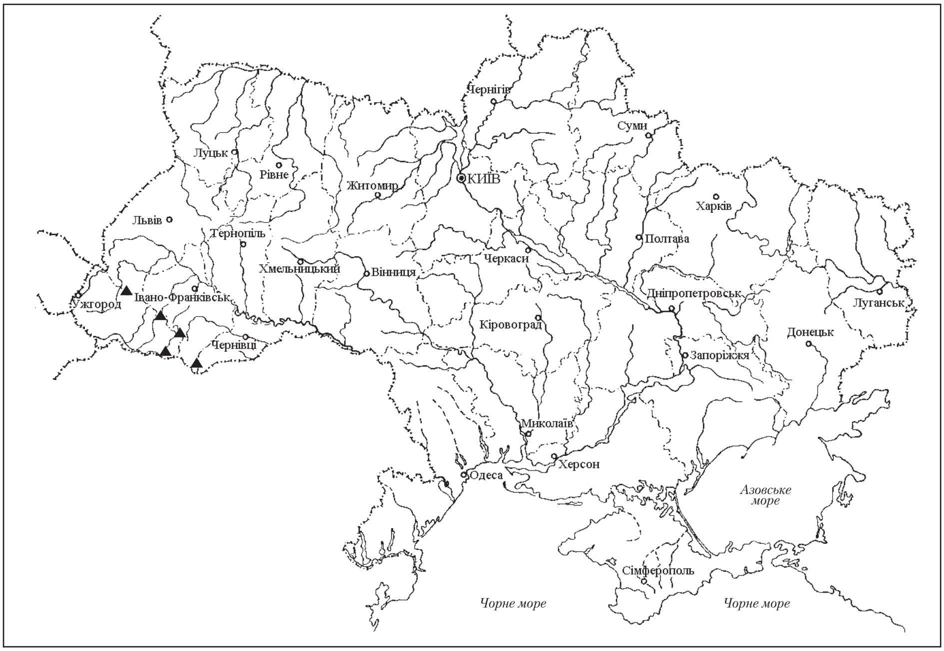

Фізико-географічні умови. Стрімкі (30–45^{0}) схили південної та східної експозицій у межах висот 1400–2000 м н. р. м з неглибокими щебенистими лужними ґрунтами холодної кліматичної зони.

Біотоп. Субальпійські та альпійські луки із домінуванням злаків.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів.

Ботаніко-географічна значущість. Домінування ендемічного виду – костриці безостої (*Festuca inarmata*); співдомінування погранично-ареального виду – осоки вічнозеленої (*Carex sempervirens*).

Ценотична структура та флористичне ядро. Невисокий (25–30 см), з покриттям 50–80 % травостій, диференційований на два або три під'яруси. Його

формує домінант (20–60 %) з участю осоки вічнозеленої, дзвоників мінливих (*Campanula kladniana*), пахучої трави альпійської (*Anthoxanthum alpinum*), чебреця альпійського (*Thymus alpestris*) з покриттям 1–5 %, поодиноко трапляються костриця лежача (*Festuca airoides*), к. карпатська (*Festuca carpatica*), сеслерія голубувата (*Sesleria coerulans*), ломикамінь волотистий (*Saxifraga paniculata*), жовтець Хорншуха (*Ranunculus hornschuchii*) та інші, серед яких багато рідкісних, ендемічних і реліктових видів, зокрема: деревій Шура *(Achillea schurii)*, королиця Раціборського (*Leucanthemum raciborskii*), осот Кернера *(Carduus kerneri)*, первоцвіт Галлера (*Primula halleri*), родіола рожева (*Rhodiola rosea*), чихавка тонколиста (*Ptarmica tenuifolia*), бартсія альпійська *(Bartsia alpina)*. У моховому ярусі звичайними є рунянка гарна (*Polytrichum formosum*) та тортелла скручена (*Tortella tortuosa*).

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ботанічній пам’ятці природи загальнодержавного значення «Скелі Близниці» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Малиновський, 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

117. Угруповання формації костриці карпатської (*Festuceta carpaticae*)

Асоціації. Волотистоломикаменево–карпатськокострицева (*Festucetum (carpaticae) saxifragosum (paniculatae)),* карпатськокострицева чиста *(Festucetum carpaticae purum),* щитковощавелево–карпатськокострицева *(Festucetum (carpaticae) rumicetosum (scutati)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський пояс Українських Карпат (Чорногірський, Свидовецький, Мармароський, Чивчинський масиви) (Івано-Франківська, Закарпатська області).

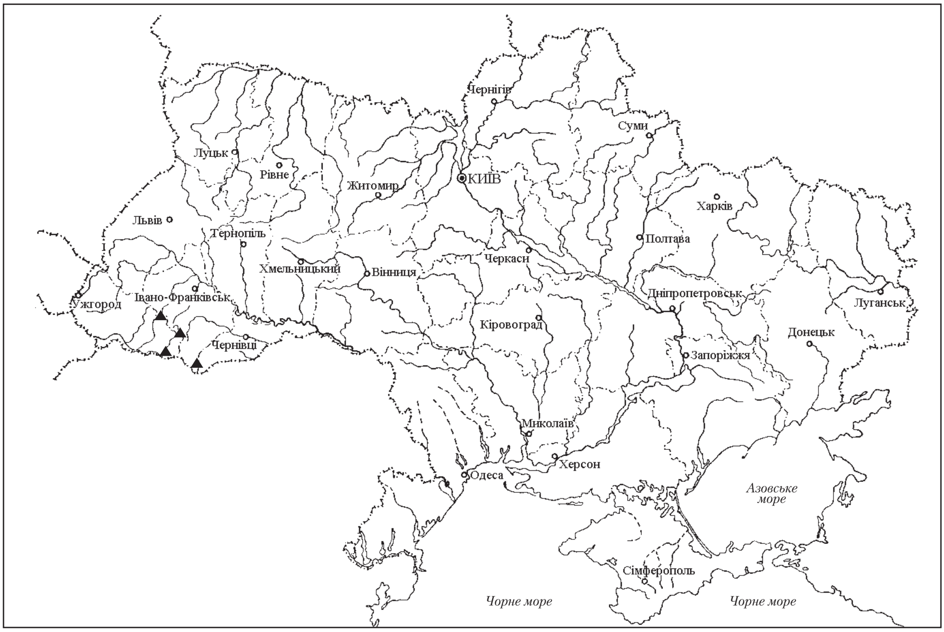

Фізико-географічні умови. Круті (40–55^0) південні і східні схили вапнякових скель у межах висот 1650–1780 м н. р. м з вологими кам'янистими ґрунтами холодної кліматичної зони. У місцях акумуляції уламкового матеріалу.

Біотоп. Субальпійські луки із домінуванням злаків.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів.

Ботаніко-географічна значущість. Домінування ендемічного виду – костриці карпатської (*Festuca carpatica*); співдомінування погранично-ареальних видів – ломикаменя волотистого (*Saxifraga paniculata*) і щавля щиткового

(*Rumex scutatus*).

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій з проективним покриттям 50–90% диференційований на три під'яруси. У першому, високому (70–80 см), під'ярусі зростають куничник очеретяний *(Calamagrostis arundinacea),* волошка карпатська (*Centaurea carpatica*), деревій стиснутий (*Achillea stricta*), будяк Кернера (*Carduus kerneri*). Другий, основний, під'ярус (40–50 см) формує кострица карпатська (25–70 %) з участю астранції великої (*Astrantia major*), борщівника карпатського (*Heracleum carpaticum*), незабудки альпійської (*Myosotis alpestris*), кремени судетської (*Petasites sudeticus*). Третій, низький (20–25 см), під'ярус створюють співдомінанти, зокрема щавель щитковий, ломикамінь волотистий (20–50 %), жовтець Хорншуха (*Ranunculus hornschuchii*), сольданелла угорська (*Soldanella hungarica*), айстра альпійська (*Aster alpinum*), первоцвіт Галлера (*Primula halleri*).

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ботанічній пам'ятці природи загальнодержавного значення «Скелі Близниці» (Закарпатська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Бедей, 1967; Малиновський, 1980; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

118. Угруповання формації костриці скельної (*Festuceta saxatilis*)

Асоціації. Альпійськочебрецево–скельнокострицева *(Festucetum (saxatilis) thymosum (alpestris))*, вічнозеленоосоково–скельнокострицева (*Festucetum (saxatilis) caricosum (sempervirentis))*, скельнокострицева чиста (*Festucetum saxatilis purum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський пояс Українських Карпат (Мармароський та Чивчинський масиви) (Івано-Франківська, Закарпатська області).

Фізико-географічні умови. Південно-східні, рідше південно-західні стрімкі (20–50^0) вапнякові скелі у межах висот 1410–1740 м н. р. м. із щебенистими малопотужними (до 40 см) ґрунтами, які мають слабокислу або лужну реакцію, у холодній кліматичній зоні.

Біотоп. Субальпійські луки із домінуванням злаків.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінантів.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на північно-східній межі ареалу, сформоване карпатським ендемічним видом – кострицею скельною (*Festuca saxatilis)*.

Ценотична структура та флористичне ядро. Флористично багатий і густий (60–100 %) травостій, диференційований на три під'яруси. Перший, основний, під'ярус формує костриця скельна (50–60 %) з участю к. лежачої (*F. airoides*), осоки вічнозеленої (*Carex sempervirens*), купальниці європейської (*Trollius europaeus*), тонконога альпійського (*Poa alpina*), фітеуми кулястої (*Phyteuma orbiculare*), трищетинника альпійського (*Trisetum alpestre*), у нижчих під'ярусах зростають чебрець гарний (*Thymus pulcherrime*) та ч. альпійський (*Th. alpestris*), щебрушка Баумгартена (*Acinos baumgartenii*) та інші. Флористичний склад багатий на ендемічні та реліктові види, такі, як костриця карпатська (*Festuca carpatica*), китятки гіркі (*Polygala subamara*), льонолисник альпійський (*Thesium alpinum*), аконіт Жакена (*Aconitum jacquinii*), волошка східнокарпатська (*Centaurea kotschyana*), талабан Ковача (*Thlaspi kovacsii*), ломикамінь висхідний (*Saxifraga adscendens*), л. жовтозелений (*S. luteo-viridis*), білотка альпійська (*Leontopodium alpinum*), сосюрея різноколірна (*Saussurea discolor*) тощо.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Бедей, 1967; Малиновський, 1980; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга ..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

119. Угруповання формації нарцису вузьколистого (*Narcissieta angustifolii)*

Асоціації. Лучнокострицево–вузьколистонарцисова(*Narcissietum (angustifolii) festucosum (pratensis)*), моліпієво–вузьколистонарцисова (*Narcissietum (angustifolii) moliniosum (caeruleae)*), пахучотравово–вузьколистонарцисова (*Narcissietum (angustifolii) anthoxanthosum (odorati)*), тонкомітлицево–вузьколистонарцисова (*Narcissietum (angustifolii) agrostidosum (tenuis)*), червонокострицево–вузьколистонарцисова (*Narcissietum (angustifolii) festucosum (rubrae)*) (долина Тиси, Закарпатська обл.); біловусово–вузьколистонарцисова (*Narcissietum (angustifolii) nardosum (strictae)*), чорницево–вузьколистонарцисова (*Narcissietum (angustifolii) vacciniosum (myrtilli)*), щучниково–вузьколистонарцисова (*Narcissietum (angustifolii) deschampsiosum (caespitosae)*) (високогір'я Українських Карпат).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,9; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Закарпатська низовина (Хустський район), високогірні райони Українських Карпат (Свидовецький та Мармароський хребти) (Івано-Фрвнківська, Закарпатська області).

Фізико-географічні умови. В рівнинній частині ареалу угруповання приурочені до рівнинного рельєфу з окремими грядово-горбистими підвищеннями та зниженнями різноманітних форм з переважанням дернових та дерново-лучних ґрунтів, у меншій мірі – дерново-глейових, мулувато-глейових та торф'янисто-глейових опідзолених кислих ґрунтів. Високогірні угруповання сформувалися у межах висот 1300–1750 м н. р. м. на гірсько-лучних буроземних і торф'янистих ґрунтах з різним ступенем щебенистості, в холодній евгумідній кліматичній зоні.

Біотоп. Справжні луки заплавні (рівнинні), справжні гірські луки Карпат (високогірні).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів травостою із домінуванням нарцису вузьколистого (*Narcissus angustifolius),* занесеного до ЧКУ, Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінант – нарцис вузьколистий – знаходиться на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. На рівнині угруповання характеризуються густим травостоєм з проективним покриттям 90–100% з чіткою його диференціацією на три під'яруси. Основу травостою складають домінант – нарцис вузьколистий (40–70%), а також його найпоширеніший співдомінант – молінія голуба (*Molinia caerulea)* (20–30%), які створюють перший під'ярус (70–80 см). З покриттям 5–7% у ньому зростають китник лучний (*Alopecurus pratensis),* пахуча трава звичайна (*Anthoxanthum odoratum),* мітлиця тонка (*Agrostis tenuis),* костриця червона *(Festuca rubra),* очиток їдкий (*Ranunculus acris),* поодиноко – костриця лучна (*F. pratensis),* медова трава шорстка *(Holcus lanatus),* вівсюнець пухнатий *(Helictotrichon pubescens),* тонконіг лучний (*Poa pratensis)* та ін. Другий під'ярус (35–50 см) формують осока повстиста (*Carex tomentosa),* о. просовидна *(C. panicea),* о. лисяча (*C. vulpina*), о. бліда (*C. pallescens),* чина лучна *(Lathyrus pratensis),* буквиця лікарська *(Betonica officinalis),* волошка лучна *(Centaurea jacea)* та ін. У третьому під'ярусі (до 30 см) зростають калган (*Potentilla erecta),* жовтець повзучий *(Ranunculus repens),* пальчатокорінник травневий *(Dactylorhiza majalis),* лядвенець рогатий *(Lotus corniculatus)* та ін. Характерним для травостою є наявність мохового ярусу, сформованого переважно плеуроцієм Шребера (*Pleurozium schreberi)*. Видова насиченість угруповань складає 45–50 видів.

У високогір'ї структура угруповань близька за будовою до вищеописаних угруповань, основу яких становлять лучні види з домішкою бореальних і монтанних видів – чорниці (*Vaccinium myrtillus*), брусниці (*Rhodococcum vitis-idaea*), сольданели угорської (*Soldanella hungarica*), підбілика альпійського (*Homogyne alpina*), тирлича жовтого (*Gentiana lutea*).

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ (заповідні масиви «Долина нарцисів», «Свидовецький», «Мармароський»).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Сприяння відновленню домінанта, організація моніторингу.

Джерела інформації. Комендар, 1964, 1966; Стойко, Тасєнкевич, Мілкіна, 1982; Комендар, Кричфалушій, 1985, 1987, 1993; Кричфалушій, 1986, 1987; Зеленая книга..., 1987; Кричфалуший, Гендей, 1987; Дубина, Устименко, Гамор, 2006; Устименко, Дубина, Гамор, 2007.

П.М. Устименко, Д.В. Дубина

120. Угруповання формації тонконога Дейла (*Poeta deylii*)

Асоціації. Лежачосухоцвітово–дейлотонконогова (*Poetum (deylii) gnaphaliosum (supini)),* мутеліноволігустиково–дейлотонконогова *(Poetum (deylii) ligusticosum (mutellianae)),* рунянково–дейлотонконогова *(Poetum (deylii) polytrichosum).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,0; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Субальпійський та альпійський пояси Українських Карпат (Мармароський та Чорногірський масиви).

Фізико-географічні умови. Привершинні (на висоті 1620–1990 м н. р. м.) ділянки північних схилів стрімкістю 20–25^0 з бідними щебенистими кислими і вологими ґрунтами холодної кліматичної зони.

Біотоп. Субальпійські луки із домінуванням злаків, трав'яні злаковники альпійських луків на кислих силікатних породах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів. Домінант – тонконіг Дейла (*Poa deylii)* – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінування ендемічного виду – тонконога Дейла.

Ценотична структура та флористичне ядро. Густий (80–100 %) травостій диференційований на два під'яруси. Перший, невисокий (10–20 см), під'ярус формує тонконіг Дейла (15–60 %). Тут зростають (з покриттям 10–30 %) сухоцвіт лежачий (*Gnaphalium supinum*), лігустик мутеліновий (*Ligusticum mutellina*). Рідше трапляються ситник трироздільний (*Juncus trifidus*), костриця мальована (*Festuca picta*), щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa*), нечуйвітер альпійський (*Hieracium alpinum*), пахуча трава альпійська (*Anthoxanthum alpinum*). Другий під'ярус утворюють мохи – рунянка шестикутна (*Polytrichum sexangulare*), дикран мітловидний (*Dicranum scoparium*), ракомітрій сивуватий (*Rhacomitrium canescens*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності або заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Організація моніторингу. Включення місцезростань угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Малиновський, 1980; Стойко, Тасєкевич, Мілкіна, 1982; Зеленая книга..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998.

П.М. Устименко, Л.О. Тасєнкевич

Болотні угруповання

121. Угруповання формації берези низької (*Betuleta humilis)*

Асоціації. Гіпново–низькоберезова (*Betuletum (humilis) hypnosum*), сфагново–пухнатоплодоосоково–низькоберезова (*Betuletum (humilis) caricoso (lasiocarpae)–sphagnosum),* сфагново–низькоберезова (*Betuletum (humilis) sphagnosum),* чорноосоково–низькоберезова (*Betuletum (humilis) caricosum (nigrae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,3–12,5; І; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Переважно Українське Полісся, зрідка на Волинській височині та Розточчі.

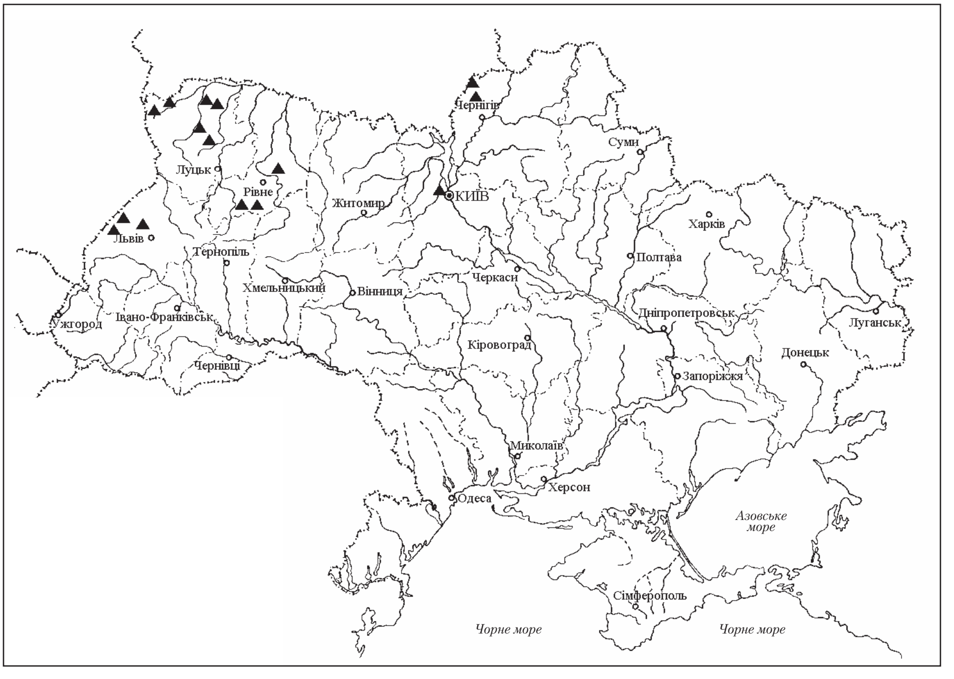

Фізико-географічні умови. Широкий діапазон середньозволожених болотних екотопів – від евтрофних осокових до мезоевтрофних та мезотрофних. Торфовий поклад неглибокий (1–2 м), переважно евтрофний або мішаний мезотрофний.

Біотоп. Чагарникові болота.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, де береза низька (*Betula humilis*) є реліктовим видом, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Бореальні угруповання на південній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Чагарниковий ярус (заввишки 1–2,5 м) утворює береза низька із зімкнутістю 0,3–0,6. Часто трапляється групами. Кращий розвиток має на ділянках евтрофних боліт. Травостій здебільшого розріджений (20–30%), на ділянках осокових асоціацій густіший – 50–60%. Основу травостою складають бореальні болотні, лучно-болотні види, а саме: осока чорна (*Carex nigra*) (30 %), о. пухнатоплода (*C. lasiocarpa)* (30–40 %), о. дерниста (*C. caespitosa*), о. просовидна (*C. panicea*), куничник сіруватий (*Calamagrostis canescens*) та к. непомітний (*C. neglecta*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*) та інші. Сфагновий покрив нерідко досить густий, досягає 90–95 %, на ділянках мезотрофних асоціацій – 60–80%, його утворюють переважно сфагн обманливий (*Sphagnum fallax*), с. болотний (*S. palustre*), с. притуплений (*S. obtusum*).

Потенціал відновлюваності. Добрий.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в ПЗ «Розточчя», Черемському ПЗ, Шацькому НПП (болота Лука і Піддовге-Підкругле).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Недопущення меліоративних робіт на прилеглих територіях, контроль за станом популяцій берези низької.

Джерела інформації. Брадіс, 1969; Андриенко, 1982; Стойко та ін., 1998; Фіторізноманіття Українського Полісся ..., 2006.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

122. Угруповання формації гірськососново–сфагнової (*Pineto (mugi) –Sphagneta)*

Асоціації. Гірськососново–жовтоосоково–сфагнова (*Pinetum (mugi) caricoso (flavae)–sphagnosum (Sphagnum fallax, S. girgensohnii),* гірськососново–піхвовопухівково–малоквітковоосоково–сфагнова (*Pinetum (mugi) eriophoroso (vaginati)–caricoso (pauciflorae)–sphagnosum (S. magellanicum)),* гірськососново–піхвовопухівково–сфагнова (*Pinetum (mugi) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. russowii)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,3; I; 4; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Українські Карпати (переважно хребет Чорногора), субальпійський пояс (Закарпатська обл., Івано-Франківська обл.).

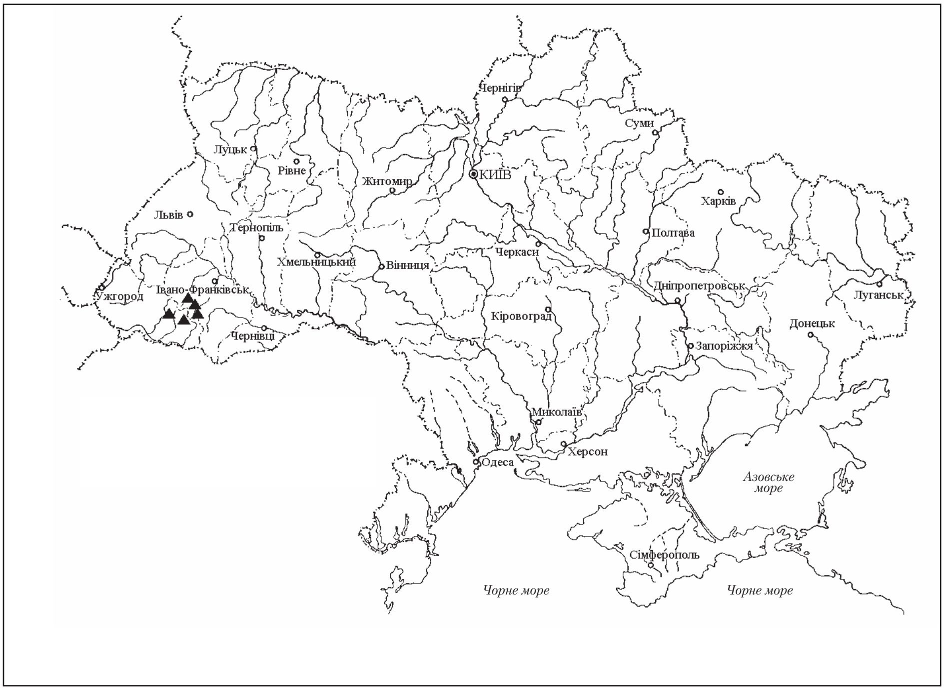

Фізико-географічні умови. Днища льодовикових улоговин, так званих «цирків», з близьким заляганням ґрунтових вод. Ділянки із неглибоким торфовим покладом (0,7–1,5 м) та середнім обводненням у субальпійському поясі. Торфові поклади переважно переходові, в нижніх шарах – деревно-сфагнові.

Біотоп. Гірські висячі болота Карпат (*Pinus mugo*).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Специфічні високогірні болотні угруповання із звичайним типом асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні гірські середньоєвропейські угруповання високогір'я.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревний ярус відсутній, трапляються поодинокі дерева ялини європейської (*Picea abies*). Чагарниковий ярус зімкнутістю 0,2–0,4 (заввишки 1,5–2 м) сформований сосною гірською (*Pinus mugo*). Травостій невисокий, одноярусний, негустий (25–40%). Домінують пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum*) або осока жовта (*Carex flava*). Основу флористичного ядра складають бореальні та арктобореальні види з домішкою високогірних альпійських та карпатських видів, зокрема осоки чорної (*C. nigra*) та о. Бігелова (*C. bigelowii*), хвоща річкового (*Equisetum fluviatile*), пухівки багатоколоскової (*E. polystachyon*), сольданели угорської (*Soldanella hungarica*), підбілика альпійського (*Homogyne alpina*). Добре виражений моховий ярус (70–90 %), утворений видами роду сфагн (*Sphagnum*) – сфагном обманливим (*S. fallax*), с. магеланським (*S. magellanicum*), с. Гіргензона (*S. girgensohnii*), с. Руссова (*S. russovii*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Карпатському БЗ, Карпатському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Заборона вирубування сосни гірської, випасання худоби.

Джерела інформації. Андрієнко, 1971; Зеленая книга..., 1987; Шеляг-Сосонко, Попович, Устименко, 1997; Стойко та ін., 1998.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

123. Угруповання формації іржавосашниково–гіпнової (*Schoeneto (ferruginei) –Hypneta*)

Асоціації. Іржавосашниково–гіпнова (*Schoenetum (ferruginei) hypnosum*), молінієво–іржавосашниково–гіпнова (*Molinieto (caeruleae)–Schoenetum (ferruginei) hypnosum*), очеретово–іржавосашниково–гіпнова (*Phragmiteto (australis)–Schoenetum (ferruginei) hypnosum).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,8; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Мале Полісся, Волинське лесове плато, Західне Поділля (Львівська, Рівненська, Хмельницька області).

Фізико-географічні умови. Карбонатні евтрофні болота у заплавах невеликих річок. Зволоження середнє. Шар торфу – 1–3 м, торфи драговинні, рН 6–7.

Біотоп. Карбонатні болота зі сашником іржавим (*Schoenus ferrugineus)*.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, де домінант основного під'ярусу – сашник іржавий – є середньоєвропейським видом рідкісної групи карбонатних боліт, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні середньоєвропейські угруповання, основна частина ареалу яких знаходиться в альпійській системі, з

локалітетами на південь та схід. В Україні знаходяться на східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревний ярус відсутній, чагарники трапляються поодиноко. Травостій середньогустий (60–80%), диференційований на два під'яруси. Основний під'ярус висотою 40–50 см формує сашник іржавий з покриттям 45–70%. На обводнених ділянках розріджений (15–25%) під'ярус створює очерет південний (*Phragmites australis*), а на підсушених – молінія голуба (*Molinia caerulea*). Постійно ростуть осока здута (*Carex rostrata*), о. жовта (*C. flava*), о. чорна (*C. nigra*), коручка болотна (*Epipactis palustris*), бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata*). У флористичному складі поруч із бореальними видами є низка рідкісних середньоєвропейських видів, занесених до ЧКУ, а саме: осока Девелла (*Carex davalliana*), сверція багаторічна (*Swertia perennis*), товстянка звичайна (*Pinguicula vulgaris*). У моховому покриві з покриттям 50–80% переважають види, характерні для карбонатних боліт – дрепаноклад Зендтнера (*Drepanocladus sendtneri)*, філонотіс вапняковий *(Phylonotis calcarea)*, кампілій зірчастий *(Campylium stellatum)*.

Потенціал відновлюваності. Задовільний, досить довго зберігається при зниженні рівня ґрунтових вод, проте поступово трансформується в іржавосашниково–молінієві угруповання.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Дермансько-Мостівському РЛП (Рівненська обл.), ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Бущанський», «Устенський» (Рівненська обл.), ландшафтному заказнику місцевого значення «Верхобузький» (Львівська обл.), ботанічній пам'ятці природи місцевого значення «Дерманська» (заплава р. Устя, Рівненська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Створення нових природно-заповідних територій у Львівській та Хмельницькій областях, моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації.Барбарич, 1955; Брадис, Балашов, 1967; Брадіс, 1969; Андриенко, 1982; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Андрієнко, Прядко, 2001.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

124. Угруповання формації меч-трави болотної (*Cladieta mariscі*)

Асоціації. Болотномечтравова чиста (*Cladietum marisci purum),* гостровидно-осоково–болотномечтравова *(Cladietum (marisci) caricosum (acutiformis)),* іржавосашниково–болотномечтравова *(Cladietum (marisci) schoenosum (ferruginei)),* очеретово–болотномечтравова *(Cladietum (marisci) phragmitosum (australis*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,6–14,1; I; 1, 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Болотні угруповання материкового підвиду меч-трави болотної (*Cladium mariscus* subsp. *mariscus*) трапляються на Малому Поліссі та на Волинському лесовому плато, зрідка – на Західному Поліссі, приморського – в Причорномор'ї.

Фізико-географічні умови. Карбонатні болота в обводнених заплавах невеликих річок та реліктових долинах. Шар торфу неглибокий (1–2 м), торф драговинний, pH 6–7, на карбонатних породах з підпором водоносними горизонтами крейди й девону.

Біотоп. Карбонатні болота; евтрофні слабозасолені трав'янисті болота. В депресіях приморських кіс і надморських островів, місцезростаннях з слаборозвиненим або відсутнім торфовим шаром на черепашково-піщаних ґрунтах.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальний та рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант (меч-трава болотна (*Cladium*

mariscus)) та співдомінант (сашник іржавий (*Schoenus ferrugineus*)) занесені до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання мають острівне поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Домінант – меч-трава болотна – утворює верхній ярус високого (90–120 см) та густого (80–90 %) травостою з участю очерету південного (*Phragmites australis*), осоту річкового (*Cirsium rivulare*) та о. болотного (*C. palustre*). На менш обводнених ділянках співдомінує (15–20 %) сашник іржавий, який утворює ярус 30–40 см заввишки. Тут зростають молінія голуба (*Molinia caerulea*), коручка болотна (*Epipactis palustris*), перстач прямостоячий (*Potentilla erecta*). У флористичному складі є низка рідкісних середньоєвропейських видів, занесених до ЧКУ, зокрема: осока Девелла (*Carex davalliana*), товстянка звичайна (*Pinguicula vulgaris*), сверція багаторічна (*Swertia perennis*). Моховий покрив не виявлений або розріджений (20–30%), в якому переважають кальцефільні види – дрепаноклад Зендтнера (*Drepanocladus sendtneri),* кампілій зірчастий *(Campylium stellatum),* аулакомній болотний (*Aulacomnium palustre*). У приморських місцезростаннях на постійнообводнених ділянках домінант утворює верхній ярус (заввишки 150–180 (200) см) щільністю 70–80%, з участю очерету південного, рідше – рогозу вузьколистого *(Typha angustifolia)*, куги озерної *(Scirpus lacustris*) та лепешняку великого *(Glyceria maxima)*. На менш обводнених – співдомінує (20–25%) з осокою гостровидною *(Carex acutiformis)*, утворюючи ярус заввишки від 70 до 100 см. В угрупованнях характерні осоки – о. несправжньосмикавцева *(C. pseudocyperus),* о. дерниста (*C. caespitosa)* і о. розгягнута (*C. extensa*). У флористичному складі виявлені рідкісні, занесені до ЧКУ види – коручка болотна (*Epipactis palustris)* і зозулинець болотний *(Orchis palustris)*. Моховий ярус відсутній.

Потенціал відновлюваності. Низький. При осушенні трансформуються в угруповання сашника іржавого і, в подальшому, – дрібних осок, у приморських місцезростаннях – в угруповання осок, ситника морського, куничника наземного.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Шацькому НПП, РЛП «Дерменсько-Мостівський» (Рівненська обл.), ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Джарилгацький» (Херсонська обл.) та «Устенський» (Рівненська обл.), ботанічних заказниках місцевого значення «Верхобузький», «Кемпа» (Львівська обл.), ботанічній пам’ятці природи місцевого значення «Дерманська» (Рівненська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Створення нових природно-заповідних територій. Недопущення проведення на навколишній території осушувальної меліорації. Організація моніторингу за станом угруповань.

Джерела інформації. Брадіс, 1969; Андриенко, 1982; Андрієнко, Попович, 1986; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Андрієнко, Прядко, 2001; Кузярін, 2001.

Т.Л. Андрієнко-Малюк, Д.В. Дубина

125. Угруповання формації осоки волотистої (*Cariceta paniculatae)*

Асоціації. Гіпново–волотистоосокова (*Caricetum (paniculatae) hypnosum*), гіпново–жовтоосоково–волотистоосокова *(Caricetum (paniculatae et flavae) hypnosum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,6–14,0; I, II; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Верхній лісовий та субальпійський пояси Українських Карпат (переважно Чивчинські та Гринявські гори). Фрагменти угруповань є на рівнині в широколистянолісовій (Рівненська обл., Львівська обл.) зоні.

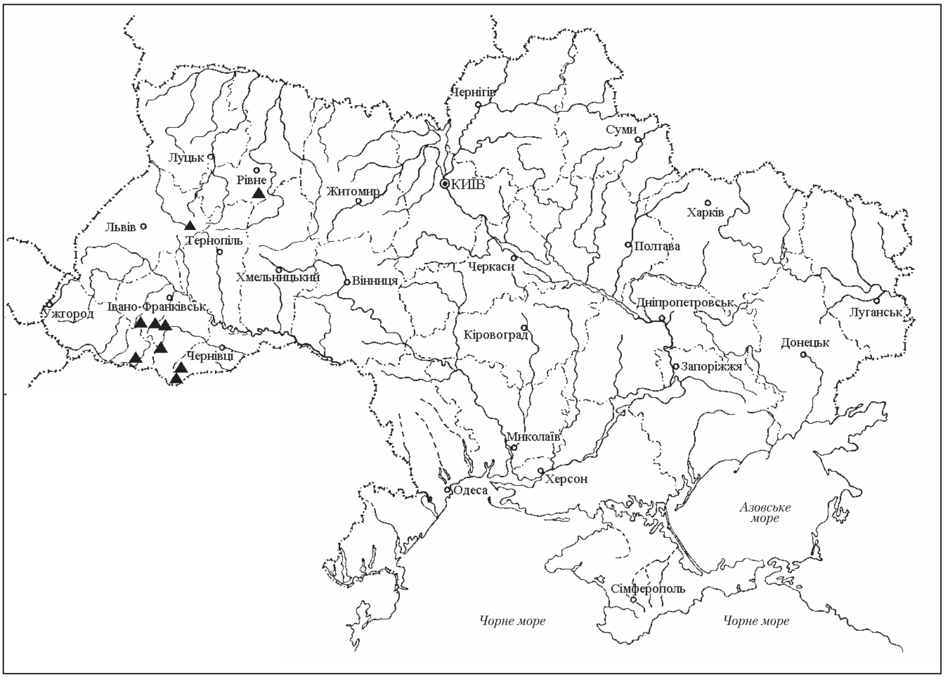

Фізико-географічні умови. Висячі болота на схилах хребтів вздовж водотоків і в місцях виходу на поверхню ґрунтових вод. Зволоження значне, вода нерідко стоїть у зниженнях між купинами осоки волотистої (*Carex paniculata)*. Шар торфу неглибокий (30–100 см), торф переважно драговинний.

Біотоп. Гірські висячі болота Карпат, осоково-гіпнові (на рівнині).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісні угруповання, утворені середземноморсько-центральноєвропейським видом – осокою волотистою.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні для України угруповання на південно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревний та чагарниковий яруси відсутні через значну вологість екотопу, чагарнички трапляються поодиноко. Травостій щільний (80–95%) складається із трьох під'ярусів. Перший під'ярус (заввишки 90–100 см) формує осока волотиста (40–80%), яка утворює добре виявлені купини разом з щучником дернистим (*Deschampsia caespitosa*), пухівкою багатоколосковою (*Eriophorum polystachyon*). Другий під'ярус (40–45 см) створюють низькі види осок, зокрема о. здута (*Carex rostrata*), о. жовта (*C. flava*), о. чорна (*C. nigra*) тощо. Подекуди осока жовта (з покриттям 20–35 %) співдомінує. У третьому, невисокому (10–15 см), під'ярусі переважають бореальні болотні та лучно-болотні види, а саме: калюжниця болотна (*Caltha palustris*), перстач прямостоячий (*Potentilla erecta*), валеріана цілолиста (*Valeriana simplicifolia*) тощо. У флористичному ядрі до бореальних болотних та лучно-болотних видів домішуються середньоєвропейські гірські види, такі як цибуля сибірська (*Allium sibiricum*), сверція багаторічна (*Swertia perennis*), жовтозілля субальпійське (*Senecio subalpinus*). Моховий покрив (із покриттям 30–60%) характеризується мозаїчністю та полідомінантністю, в ньому переважають філонотис джерельний (*Philonotis fontana)*, кратоневр папоротевидний *(Cratoneuron filicinum)*, каліергонелла загострена *(Calliergonella cuspidata)*.

Потенціал відновлюваності. Задовільний, при зниженні рівня ґрунтових вод угруповання змінюються на торфові луки.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у гідрологічній пам'ятці природи місцевого значення «Болото Висяче» (Гринявські гори, Івано-Франківська обл.), ботанічній пам'ятці природи місцевого значення «Дерманська», ботанічному заказнику загальнодержавного значення«Устенський» (заплава р. Устя, Рівненська обл.), ландшафтному заказнику місцевого значення «Верхобузький» (Львівська обл.) та інших заказниках і пам'ятках природи в Карпатах.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Створення нових природно-заповідних територій на рівнині. Організація моніторингу.

Джерела інформації. Горбик, Андрієнко, 1969; Андриенко, 1974, 1982; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998; Фельбаба-Клушина , 2007.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

126. Угруповання формації осоки Девелла (*Cariceta davallianae*)

Асоціації. Гіпново–девеллоосокова *(Caricetum (davallianae) hypnosum)*, девеллоосокова чиста *(Caricetum davallianae purum)*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,8–13,8; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Західне та Мале Полісся, Розточчя, Волинське лесове плато, Західне Поділля (Волинська, Рівненська, Львівська, Хмельницька області).

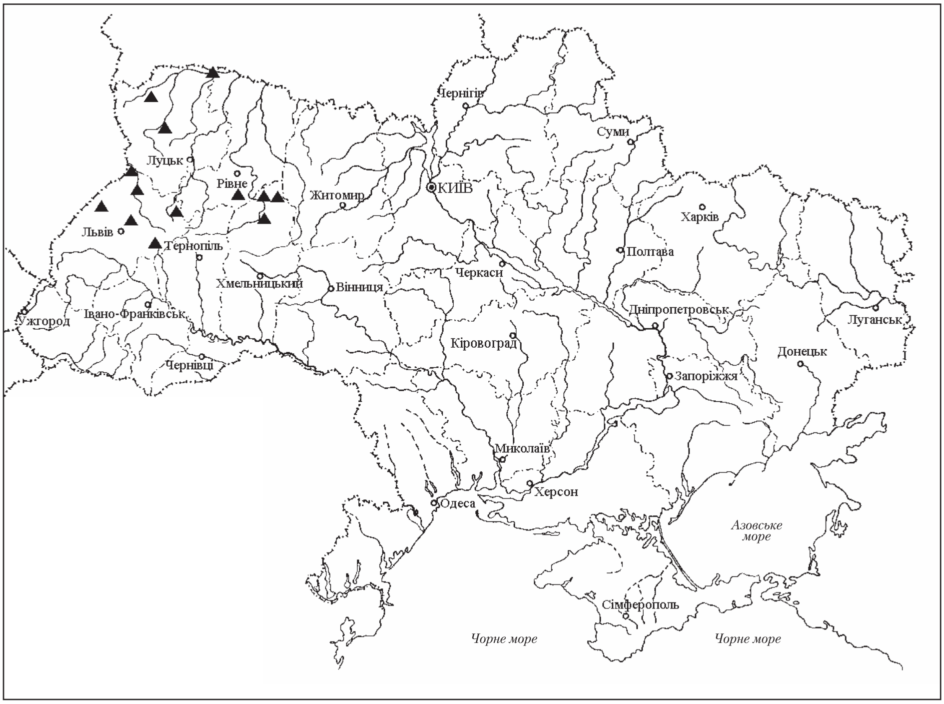

Фізико-географічні умови. Карбонатні евтрофні болота, які формуються в заплавах невеликих річок або улоговинах з помірним зволоженням та неглибоким (1–2 м) шаром торфу із pH 6–7.

Біотоп. Карбонатні болота з осокою Девелла (*Carex davalliana)*.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, де домінант – осока Девелла – є центральноєвропейським видом, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні угруповання, характерні для Середньої і Атлантичної Європи, Середземномор’я, що знаходяться на території України на східній межі поширення.

Ценотична структура та флористичне ядро. Густий (70–80%) травостій диференційований на три під'яруси. Основу флористичного ядра складають лучні та лучно-болотні види з широкими ареалами із участю центральноєвропейських. У першому, високому (70–80 см) і розрідженому, під'ярусі зростають молінія голуба (*Molinia caerulea*), щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa*), пухівка широколиста (*Eriophorum latifolium*), п. багатоколоскова (*E. polystachyon*), медова трава шерстиста (*Holcus lanatus*). Другий, основний, під'ярус (30–40 см) формує осока Девелла з покриттям 30–40 %, утворюючи середнього розміру купини, з участю осоки жовтої (*Carex flava*), о. просовидної (*C. panicea*), о. чорної (*C. nigra*). У третьому під'ярусі (5–15 см) поодиноко зростають калюжниця болотна (*Caltha palustris*), незабудка болотна (*Myosotis palustris*), жовтець повзучий (R*anunculus repens*), м'ята польова (*Mentha arvensis*). Для угруповань характерна наявність рідкісних центральноєвропейських видів – сашнику іржавого (*Schoenus ferrugineus*), товстянки звичайної (*Pinguicula vulgaris*), сверції багаторічної (*Swertia perennis*), які занесені до ЧКУ. Моховий покрив варіює від 20 до 50%, у ньому переважають дрепаноклад Зендтнера (*Drepanocladus sendtneri),* д. відгорнений *(D. revolvens),* каліергонелла загострена *(Calliergonella cuspidata)*.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний. Угруповання трансформуються і не відновлюються в умовах осушення.

Режим збереження. Заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються в НПП «Прип'ять-Стохід», у ботанічних заказниках загальнодержавного значення«Бущанський» (Рівненська обл.) і «Волицький» (Львівська обл.), ландшафтному заказнику місцевого значення «Верхобузький» (Львівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Заборона меліораційних робіт не лише на болотах, але й на прилеглих територіях. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Андриенко, 1982; Зеленая книга..., 1987; Стойко та ін., 1998; Шеляг-Сосонко та ін., 2000; Андрієнко, Прядко, 2001, 2007.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

127. Угруповання формації пригніченоялиново–сфагнової (*Sphagneta depressipiceetosa*)

Асоціації. Пригніченоялиново–піхвовопухівково–андромедово–сфагнова (*Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (Sphagnum flexuosum, S. magellanicum)*), пригніченоялиново–піхвовопухівково–болотножуравлиново–сфагнова (*Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–oxycoccoso (palustris)–sphagnosum (S. magellanicum)*), пригніченоялиново–піхвовопухівково–малоквітковоосоково–сфагнова (*Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–caricoso (pauiciflorae)–sphagnosum (S. palustris, S. russowii)*), пригніченоялиново–піхвовопухівково–сфагнова (*Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. flexuosum)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,0–12,9; I, II; 3; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Лісовий пояс Українських Карпат (Скибові та Привододільні Ґорґани) (Івано-Франківська, Закарпатська області).

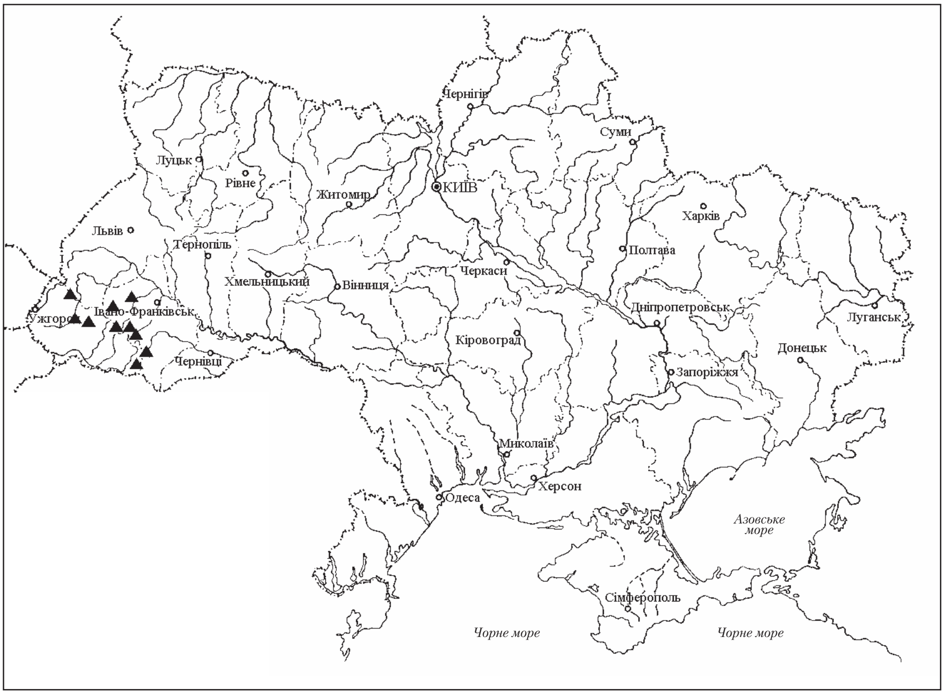

Фізико-географічні умови. Болота оліготрофні або мезооліготрофні. Формуються в улоговинах річкових терас лісового поясу. Торфові поклади 2–4 м глибиною, переходові або мішані верхові, із шаром деревного та деревно-сфагнового торфу на дні.

Біотоп. Лісові та зрідженолісові сфагнові болота.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісні азональні угруповання.

Ботаніко-географічна значущість. Рідкісні для України гірські болотні угруповання, відсутні на рівнині України, характерні для гір Центральної Європи.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревний ярус розріджений, зімкнутість крон 0,1–0,3. Тут зростає пригнічена ($V^а$–$V^б$ бонітетів) ялина європейська (*Picea abies*), заввишки 1–4 м. Добре виявлений трав'яно-чагарничковий ярус (проективне покриття 40–60%). Основу його складають бореальні види сфагнових боліт. Крім домінантів, пухівки піхвової (*Eriophorum vaginatum),* андромеди багатолистої *(Andromeda polifolia),* журавлини болотної *(Oxycoccus palustris),* зростають ринхоспора біла (*Rhynchospora alba*), росичка круглолиста (*Drosera rotundifolia*), осока жовта (*Carex flava*). Трапляються арктобореальні та бореальні види, відсутні або дуже рідкісні на болотах рівнинної частини України, зокрема водянка чорна (*Empetrum nigrum*) і осока малоквіткова (*Carex pauciflora*), а також деякі види сфагнових мохів – сфагн Руссова (*Sphagnum russowii*), с. магеланський (*S. magellanicum*). Моховий покрив щільний (75–90%).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Заповідний, заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Карпатському БЗ, Карпатському НПП, гідрологічних пам'ятках природи загальнодержавного значення «Лисак», «Мшана», «Ширковець», «Осмолода» (Івано-Франківської обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Заборона меліорації на прилеглих територіях та видобутку торфу. Моніторинг за станом боліт.

Джерела інформації. Андрієнко, 1968; 1974; Андриенко, 1982; Зеленая книга ..., 1987.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

128. Угруповання групи асоціацій звичайнососново–хамедафново–сфагнової (*Pineta (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–sphagnosa*)

Асоціації. Звичайнососново–хамедафново–багново–сфагнова (*Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–ledoso (palustris)–sphagnosum (Sphagnum cuspidatum, S. magellanicum)*), звичайнососново–хамедафново–піхвовопухівково–сфагнова (*Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. cuspidatum, S. fallax)*), звичайнососново–хамедафново–сфагнова (*Pinetum* (*sylvestris) chamaedaphnoso* (*calyculatae*)*–sphagnosum* (*S. magellanicum*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,6; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Північна частина Західного Полісся (Волинська, Рівненська, Житомирська області).

Фізико-географічні умови. Улоговини на річкових терасах та в реліктових долинах, в яких сформувалися лісові олігомезотрофні болота. Торфовий поклад неглибокий (1–3 м), представлений переходовими лісодраговинними та мішаними драговинними покладами.

Біотоп. Лісові та зрідженолісові сфагнові болота.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів, де домінант трав'яно-чагарничкового ярусу – хамедафна чашкова (*Chamaedaphne calyculata)* – є видом, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання, типові для тайгової зони за будовою і складом, дуже рідкісні на Українському Поліссі (4–5 місцезнаходжень). Знаходяться на території України на крайній південно-західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Угруповання триярусні. Перший ярус утворює сосна звичайна (*Pinus sylvestris)* (зімкнутістю 0,2–0,4) IV–V бонітетів, заввишки 6–8 м. Трав'яно-чагарничковий ярус із загальним покриттям 70–80% диференційований на два під'яруси. Вищий (60–70 см) утворює хамедафна чашкова (із покриттям 40–60%), іноді із співдомінуванням багна болотного (*Ledum palustre)*. Другий під'ярус (25–30 см) формує пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum)*. Асектаторами виступають журавлина болотна (*Oxycoccus palustris)*, андромеда багатолиста (*Andromeda polifolia)*, росичка круглолиста (*Drosera rotundifolia)*. Моховий покрив густий (85–90 %), у ньому панують сфагн загострений (*Sphagnum cuspidatum*), с. обманливий (*S. fallax*), с. магеланський (*S. magellanicum*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний. Хамедафна чашкова розмножується вегетативно та насінням, проте не збільшує площу угруповань.

Режим збереження. Заказний та заповідний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ботанічних заказниках загальнодержавного значення «Вутвицький» (Волинська обл.), «Хиноцький» (Рівненська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Не проводити розчищення лісових боліт з підліском із хамедафни чашкової. Необхідний постійний моніторинг за станом популяції хамедафни чашкової.

Джерела інформації. Андрієнко, Прядко, 1972; Андрієнко, Винаєв, 1978; Андрієнко, Шеляг-Сосонко, 1983; Зеленая книга ..., 1987; Фіторізноманіття Українського Полісся ..., 2006.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

129. Угруповання формацій горбасто–мочажинного комплексу фускум-магелланікум–сфагнової пригніченозвичайнососнової (*Sphagneta (fusci, magellanici) depressipinetosa (sylvestris)*), осоково–сфагнової (*Cariceto (rostratae et limosae)–Sphagneta (cuspidati)*), шейхцерієво–сфагнової (*Scheuchzerieto–Sphagneta (cuspidati)*)

Асоціації. На горбах: звичайнососново–андромедово–сфагнова (*Pinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (Sphagnum fuscum, S. magellanicum)*), звичайнососново–болотножуравлиново–сфагнова (*Pinetum (sylvestris) oxycoccoso (palustris)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum)*), звичайнососново–піхвовопухівково–сфагнова (*Pinetum (sylvestris) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum)*).

В мочажинах: осоково–сфагнова (*Caricetum (rostratae et limosae) sphagnosum (S. cuspidatum)*), осоково–шейхцерієво–сфагнова (*Caricetum (lasiocarpae) scheuchzerioso (palustris)–sphagnosum (S. cuspidatum)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,4; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Північна смуга Західного Полісся (Рівненська обл., Рокитнівський р–н, болотний масив Сира Погоня).

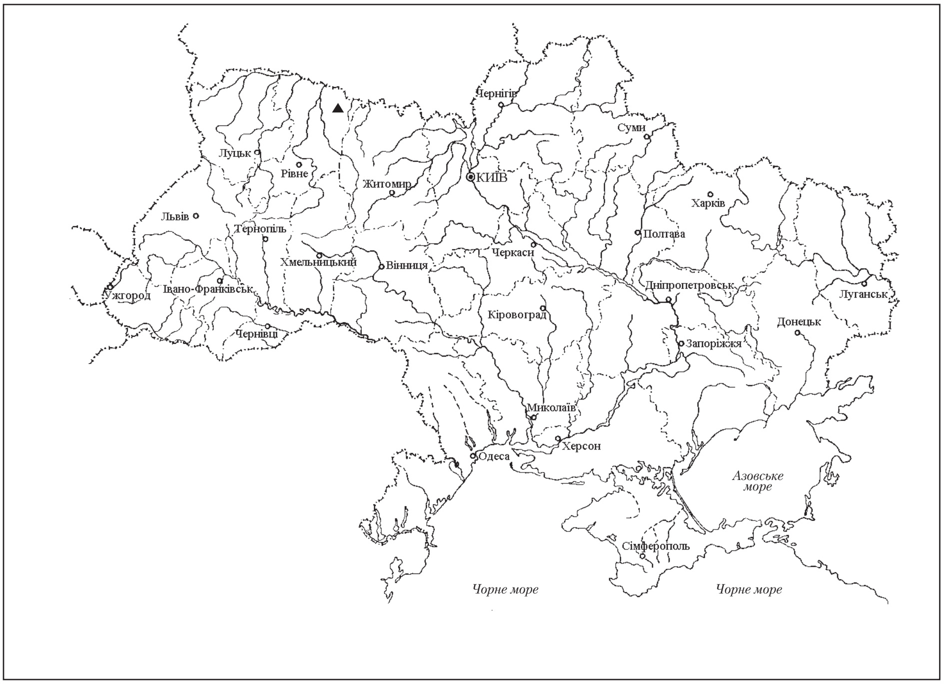

Фізико-географічні умови. Ділянки оліготрофних боліт у реліктових льодовикових долинах. Болота досягли найвищого для Українського Полісся ступеня розвитку із диференціацією на середньозволожені горби та обводнені мочажини. Шар торфу 2–4 м, поклади оліготрофні та мішані оліготрофні.

Біотоп. Горбасто-мочажинні комплекси Полісся.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Єдині на території України комплексні болотні угруповання, які складаються з горбів та мочажин, що обумовлює їх велику рідкісність та високу наукову цінність.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання поширені в тайговій зоні і представлені в Україні лише на даному масиві.

Ценотична структура та флористичне ядро. Горби видовжено-овальної форми, подекуди нагадують гряди, характерні для тайгових боліт, вкриті пригніченою розрідженою сосною звичайною *(Pinus sylvestris*) (0,1–0,3) заввишки 1–3 м та продуктивністю V–Va бонітетів. Трав'яно-чагарничковий ярус негустий (40–50%), основу його складають домінанти асоціацій, а також інші види – нечисельні, зокрема росичка круглолиста *(Drosera rotundifolia*), багно болотне (*Ledum palustre*). Моховий покрив (80–90%) сформований сфагном бурим (*Sphagnum fuscum)* та с. рожевим (*S. rubellum)*. Мочажини безлісі, трав'яно-чагарничковий покрив розріджений (20–35%), основну роль відіграють домінанти мочажинних асоціацій. Моховий покрив (70–80%) насичений водою або затоплений, переважає сфагн загострений (*S. cuspidatum)*.

Потенціал відновлюваності. Дуже низький.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Рівненському ПЗ (заповідна ділянка «Сира Погоня»)

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Проведення гідрологічних досліджень та досліджень із структури та динаміки рослинного покриву унікального комплексу.

Джерела інформації. Брадіс, 1969; Андриенко, Шеляг-Сосонко,1983; Зеленая книга..., 1987; Фіторізноманіття Українського Полісся..., 2006.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

130. Угруповання формації фускум-сфагнової пригніченозвичайнососнової (*Sphagneta (fusci) depressipinetosa (sylvestris)*)

Асоціації. Пригніченозвичайнососново–андромедово–дрібноплодожуравлиново–сфагнова (*Depressipinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–oxycoccoso (microcarpi)–sphagnosum (Sphagnum fuscum, S. magellanicum, S. rubellum),* пригніченозвичайнососново–андромедово–сфагнова *(Depressipinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum, S. rubellum)),* пригніченозвичайнососново–піхвовопухівково–андромедово–сфагнова (*Depressipinetum (sylvestris) eriophoroso (vaginati)–andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,1–12,6; I, II; 2, 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Північна частина Західного Полісся (Волинська, Рівненська, Житомирська області), верхній лісовий пояс Українських Карпат (Сколівські Бескиди, Ґорґани) (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська області).

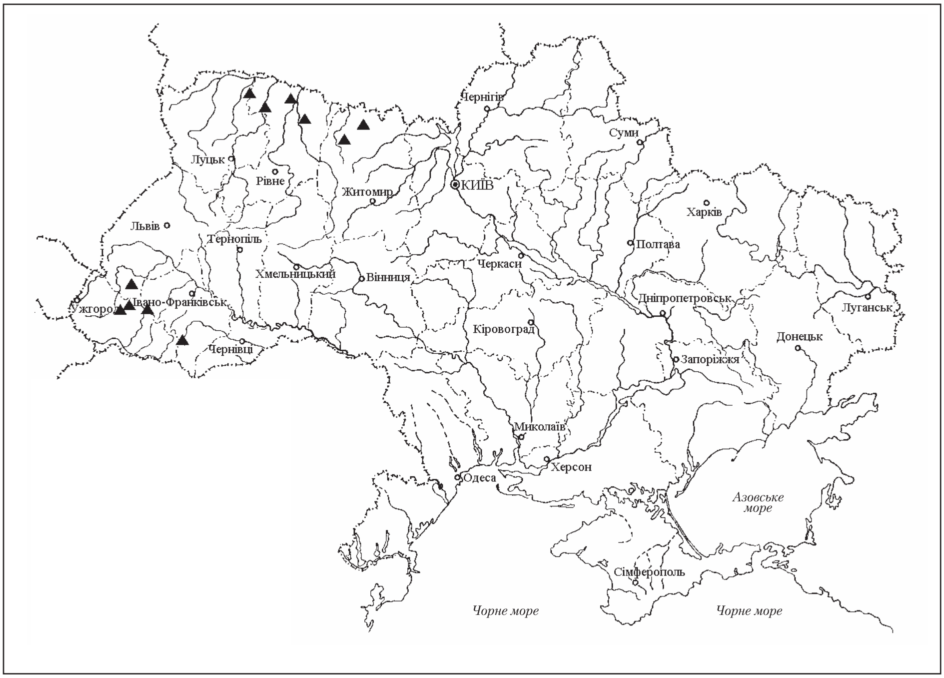

Фізико-географічні умови. На Поліссі – улоговини межиріч та реліктові долини, у Карпатах – улоговини річкових терас на висоті 530–900 м н. р. м. На ділянках оліготрофних боліт, розвиток яких дійшов до фускум-сфагнової стадії, при якій утворюються мохові горби та зволожені зниження поміж ними. Шарф торфу 2–5 м, поклади – мішані оліготрофні (із верхнім шаром фускум- або медіум-торфу) або оліготрофні (із верхнім шаром фускум-торфу).

Біотоп. Лісові та зрідженолісові сфагнові болота.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальні та рідкісні болотні угруповання високого ступеня розвитку. Співдомінант – журавлина дрібноплода (*Oxycoccus microcarpus*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Тайгові угруповання боліт високого ступеня розвитку в їх південному ексклаві на Європейській рівнині. Зрідка трапляються в горах альпійської та карпатської систем.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревний ярус розріджений (0,1–0,2), складається із невисокої (1–4 м) сосни звичайної *(Pinus sylvestris)* продуктивністю $V^а$–$V^б$ бонітетів. Мікрорельєф чітко диференційований на горби та зниження із відповідним розподілом видів. Горби заввишки 80–140 см, вкриті сфагном бурим (*Sphagnum fuscum)* та с. рожевим (*S. rubellum)*. Переважають чагарнички, зокрема журавлина болотна (*Oxycoccus palustris*), андромеда багатолиста (*Andromeda polifolia),* інколи журавлина дрібноплода, у Карпатах – водянка гермафродитна (*Empetrum hermaphroditum*). В їх складі багато рідкісних видів, а саме: верба лапландська (*Salix lapponum*), осока малоквіткова (*Carex pauciflora*) та деякі інші. Зниження зайняті сфагном магеланським (*Sphagnum magellanicum*) та пухівкою піхвовою (*Eriophorum vaginatum)*. Середнє проективне покриття трав'яно-чагарничкового ярусу становить 45–60 %, мохового – 80–95%.

Потенціал відновлюваності. Низький. Після пожеж відновлюється тривалий час, проходячи ряд стадій.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Поліському ПЗ, Рівненському ПЗ, ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Почаївський» та ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Хиноцький» (Рівненська обл.), ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Плотниця» (Житомирська обл.), гідрологічних пам'ятках природи загальнодержавного значення «Лисак», «Мшана», «Ширковець», «Лютошари» (Івано-Франківська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Берегти ділянки від лісових пожеж, заборонити меліоративні роботи на прилеглих лісових ділянках. Організація моніторингу. Включення місцезростань рослинних угруповань, що не охороняються, до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Андрієнко, 1968; Брадіс, 1969; Андрієнко, 1974; Андриенко, 1982; Андриенко, Шеляг-Сосонко, 1983; Андрієнко, Попович, 1987; Зеленая книга ..., 1987; Стойко та ін., 1998.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

131. Угруповання формацій шейхцерієво–сфагнової (*Scheuchzerieto (palustris)–Sphagneta)*, осоково–шейхцерієво–сфагнової (*Cariceto–Scheuchzerieto (palustris)–Sphagneta)*

Асоціації. Багновоосоково–шейхцерієво–сфагнова *(Cariceto (limosi)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (Sphagnum cuspidatum)),* бобівниково–шейхцерієво–сфагнова *(Menyantheto (trifoliatae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. palustris)),* болотножуравлиново–шейхцерієво–сфагнова *(Oxycocceto (palustris)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. obtusum)),* пухнатоплодоосоково–шейхцерієво–сфагнова *(Cariceto (lasiocarpae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. cuspidatum)),* ринхоспорово–шейхцерієво–сфагнова *(Rhynchosporeto (albae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. centrale, S. cuspidatum)),* шейхцерієво–сфагнова *(Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. fallax, S. flexuosum)).*

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,2; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Північна частина Правобережного Полісся до лінії Любомль – Ковель – Колки – Сарни – Рокитне – Білокоровичі – Словечно; зрідка – Українські Карпати.

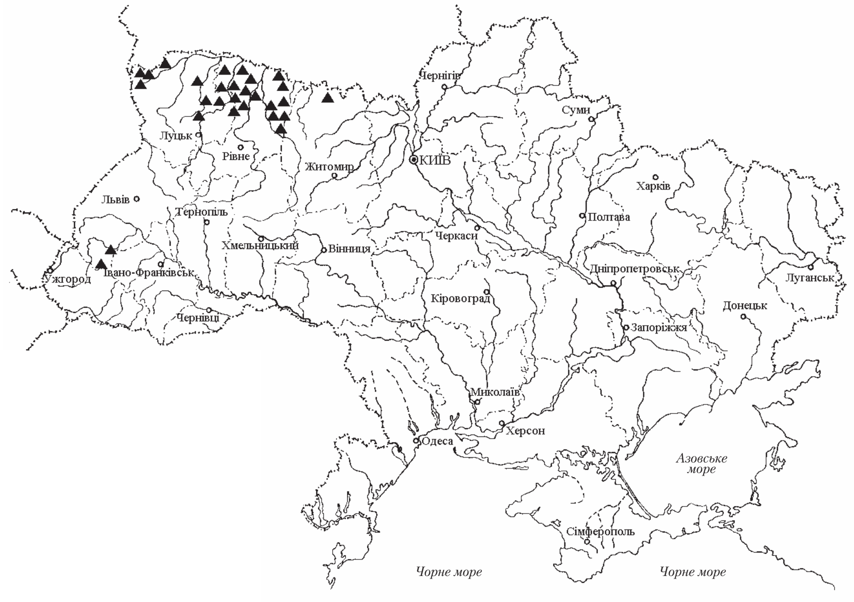

Фізико-географічні умови. Обводнені олігомезотрофні та мезотрофні болота в улоговинах терас та у реліктових долинах. Торфові поклади переходові та мішані – верхові. Торфи кислі (рН 4–4,3) та бідні. Нерідко ці дуже обводнені угруповання формуються в мочажинах.

Біотоп. Осоково-сфагнові болота Полісся та Українських Карпат.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісні угруповання, домінант яких – шейхцерія болотна (*Scheuchzeria palustris)* – є реліктом, занесеним до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Бореальні, переважно характерні для зони тайги, угруповання, що знаходяться в Україні на південній межі свого поширення на Європейській рівнині.

Ценотична структура та флористичне ядро. Деревний та чагарниковий яруси відсутні внаслідок значної обводненості екотопів та бідності торфу. Трав'яно-чагарничковий ярус розріджений (40–50%). У монодомінантних угрупованнях травостій одноярусний, сформований домінантом (20–30 %) із значною участю бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*) та журавлини болотної (*Oxycoccus palustris*) (по 10–15 %). В осоково–шейхцерієвих угрупованнях травостій диференційований на два під'яруси, де верхній розріджений (10–15 %) під'ярус створили осока пухнатоплода (*Carex lasiocarpa)* або о. здута (*C. rostrata*), о. багнова (*C. limosa*). Основою флористичного складу є бореальні види сфагнових боліт, поширених у мочажинах, серед них такі малопоширені та рідкісні види, як осока тонкокореневищна (*C. chordorhiza*), ринхоспора біла (*Rhynchospora alba*). Моховий ярус щільний (70–90%), насичений водою, іноді періодично затоплюється. У ньому переважають сфагн загострений (*Sphagnum cuspidatum*), с. обманливий (*S. fallax*), подекуди с. болотний (*S. palustre*), с. притуплений (*S. obtusum*).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний. Не відновлюється після тривалого зниження рівня ґрунтових вод. Існуюча структура і склад відновлюються лише за умови значного природного обводнення.

Режим збереження. Заповідний, частково – заказний.

Забезпеченість охороною. Найбільші площі угруповань охороняються в Рівненському ПЗ (заповідна ділянка «Сира Погоня»), Черемському ПЗ, Поліському ПЗ, Шацькому НПП, ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Плотниця» (Житомирська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Недопущення меліоративних робіт на прилеглих територіях, контроль за станом популяцій шейхцерії болотної.

Джерела інформації. Андрієнко, 1975; Андриенко, 1982; Андриенко, Шеляг-Сосонко, 1983; Зеленая книга..., 1987; Стойко та ін., 1998; Фіторізноманіття Українського Полісся ..., 2006.

Т.Л. Андрієнко-Малюк

Галофітні угруповання

132. Угруповання формації кермеку напівкущового (*Limonieta suffruticosi*)

Асоціації. Бородавчастогаліміоново–напівкущовокермекова (*Limonietum (suffruticosi) halimionosum (verruciferae))*, напівкущовокермекова чиста (*Limonietum suffruticosi purum*), фомінопокісницево–напівкущовокермекова (*Limonietum (suffruticosi) puccinelliosum (fominii)*), шорсткобасієво–напівкущовокермекова (*Limonietum (suffruticosi) bassiosum (hirsuti))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,6; II; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Рідко в Присивашші та на морських узбережжях (Херсонська обл.).

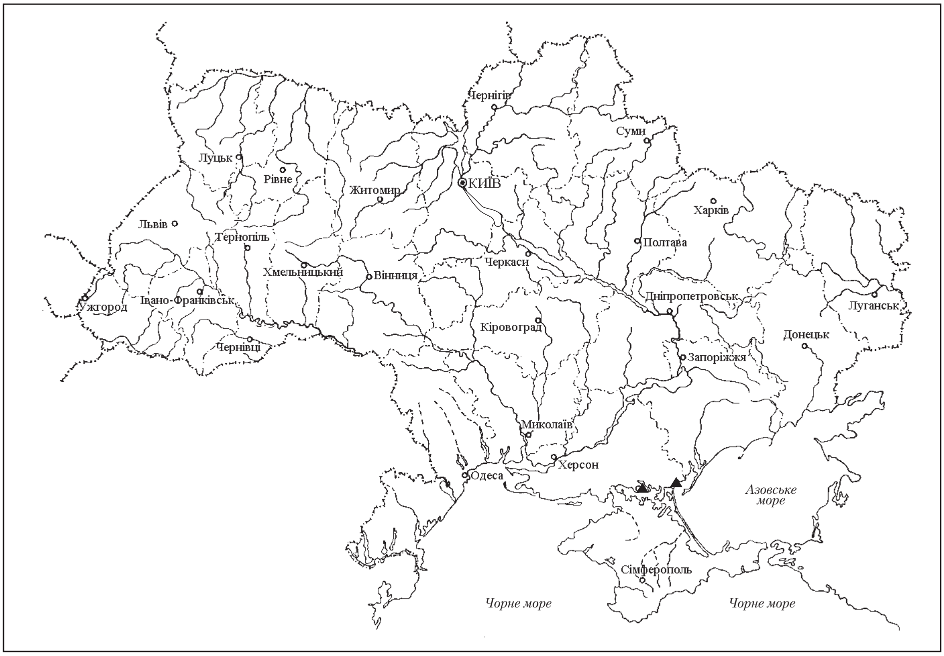

Фізико-географічні умови. Незаливні і заливні рівнинні ділянки та локальні підвищення на суглинистих солончаках.

Біотоп. Засолені перезволожені екосистеми з домінуванням галофітних солончаків.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на північно-західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60-80%), складається із двох під'ярусів. Верхній під'ярус (заввишки 25–50 см) утворює едифікатор – кермек напівкущовий (*Limonium suffruticosum*) – з проективним покриттям 25–35%, а також сосюрея гірка (*Saussurea salsa*) (до 1%). Нижній густіший під'ярус формують басія шорстка *(Bassia hirsuta*) (20–25%), галіміона бородавчаста (*Halimione verrucifera*) (15–20%), покісниця Фоміна (*Puccinellia fominii*) (15–20%), полин сантонійський *(Artemisia santonica)* (5–10%), солонець простертий (*Salicornia prostrata*) (5–7%), покісниця сиваська *(Puccinellia syvaschica)* (3-7%), кермек Мейєра (*Limonium meyeri*) (1–5%), і к. каспійський *(L. caspium)* (1–3%), содник солончаковий (*Suaeda salsa*) (1–3%), а також франкенія шорстка (*Frankenia hirsuta*), офайстон однотичинковий (*Ofaiston monandrum*), прибережниця берегова *(Aeluropus littoralis),* сарсазан шишкуватий (*Halocnemum strobilaceum*) (усі до 1%). Переважають названі арало-каспійські та середземноморські види, наявні присиваські ендеми.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Азово-Сиваському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Розширення території Азово-Сиваського НПП, пошуки нових місцезнаходжень та включення їх до складу об'єктів природно-заповідного фонду і екомережі. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Білик, 1963; Коломійчук, 2002; Дубина та ін., 2007.

Д.В. Дубина

133. Угруповання формації офайстону однотичинкового (*Ofaistoneta monandri*)

Асоціації. Звичайносолонцево–однотичинковоофайстонова (*Ofaistonetum (monandri) salicorniosum (prostratae)*), однотичинковоофайстонова чиста (*Ofaistonetum monandri purum*), солончаковосодниково–однотичинковоофайстонова (*Ofaistonetum (monandri) suaedosum (salsae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,8; II; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Рідко в Присивашші (Херсонська обл.).

Фізико-географічні умови. Незаливні і короткозаливні рівнинні ділянки на пухких солончаках.

Біотоп. Засолені перезволожені екосистеми, солончаки з домінуванням однорічних галофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на північно-західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (30-45%), одноярусний, заввишки 15–25 см. Його утворюють едифікатор (офайстон однотичинковий (*Ofaiston monandrum*)) (15–35%), содник солончаковий

(*Suaeda salsa*) (10–15%), солонець простертий (*Salicornia prostrata*) (15–25%), а також покісниця Фоміна (*Puccinellia fominii*), п. сиваська *(P. syvaschica)*, кермек каспійський *(Limonium caspium)*, к. Мейєра (*Limonium meyeri*), прибережниця берегова *(Aeluropus littoralis)*, полин сантонійський *(Artemisia santonica)*, франкенія шорстка (*Frankenia hirsuta*), галіміона бородавчаста (*Halimione verrucifera*) (усі від 1 до 3%). Поодиноко трапляються сарсазан шишкуватий (*Halocnemum strobilaceum*), кермек напівкущовий (*Limonium suffruticosum*) і к. каспійський та інші арало-каспійські види.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Азово-Сиваському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Розширення території Азово-Сиваського НПП, пошук нових місцезнаходжень та включення їх до складу об'єктів природно-заповідного фонду та екомережі. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Білик, 1963; Коломійчук, 2002; Дубина та ін., 2007.

Д.В. Дубина

134. Угруповання формації покісниці сиваської *(Puccinellieta syvaschicae)*

Асоціації. Сиваськопокісницева чиста (*Puccinellietum syvaschicae purum*), фомінопокісницево–сиваськопокісницева (*Puccinellietum (syvaschicae) puccinelliosum (fominii)*), шишкуватосарсазаново–сиваськопокісницева (*Puccinellietum (syvaschicae) halocnemetosum (strobilaceae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,4–12,4; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Рідко в Присивашші та на солончаках острова Джарилгач і Ягорлицького півострова (Херсонська обл.).

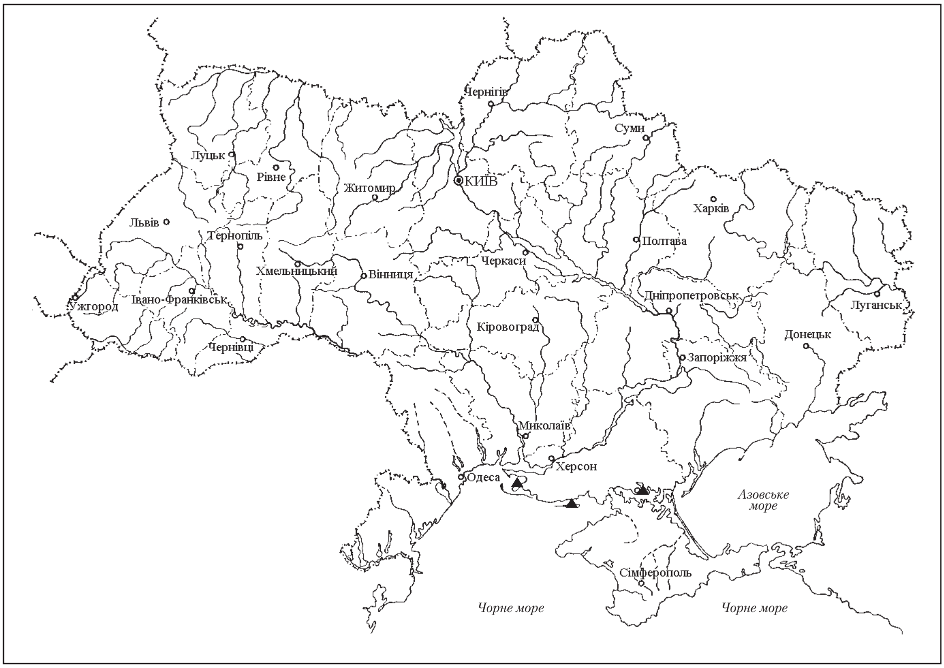

Фізико-географічні умови. Вогкі глинисті солончаки.

Біотоп. Засолені перезволожені екосистеми, солончаки з домінуванням багаторічних галофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант – покісниця сиваська (*Puccinellia syvaschica*) – занесений до ЄЧС.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор – ендемічний вид, співедифікатори – на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), одноярусний, заввишки 15–20 (25) см. Його утворюють едифікатор – покісниця сиваська (25–30%), а також співедифікатори – покісниця Фоміна (*Puccinellia fominii*) (15–20%) і сарсазан шишкуватий (*Halocnemum strobilaceum*) (10–15%). З проективним покриттям від 1 до 5% або поодиноко трапляються кермек Мейера (*Limonium meyeri*), к. каспійський (*L. caspium*), подорожник солончаковий (*Plantago salsa*), полин сантонійський (*Artemisia santonica*), солонець простертий (*Salicornia prostrata*), содник солончаковий (*Suaeda salsa*), ситник морський (*Juncus maritimus*), франкенія шорстка (*Frankenia hirsuta*), галіміона бородавчаста (*Halimione verrucifera*), курай модриновий (*Salsola laricina*) та інші арало-каспійські види.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Азово-Сиваському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Розширення території Азово-Сиваського НПП, створення Джарилгацького НПП, пошук нових місцезнаходжень угруповань та включення їх до складу об’єктів природно-заповідного фонду та екомережі.

Джерела інформації. Білик, 1963; Шеляг-Сосонко, Соломаха, 1987; Уманець, 2000; Коломійчук, 2002; Дубина та ін., 2007.

Д.В. Дубина

Водні угруповання

135. Угруповання формації альдрованди пухирчастої (*Aldrovandeta vesiculosae*)

Асоціації. Альдровандова чиста (*Aldrovandetum vesiculosae purum*), занурено-куширово–альдровандова (*Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (demersi))*, напівзануренокуширово–альдровандова (*Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (submersi))*, спіроделево–альдровандова (*Aldrovandetum (vesiculosae) spirodelosum (polyrrhizae)*), триборозенчасторясково–альдровандова (*Aldrovandetum (vesiculosae) lemnosum (trisulcae))*.

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1–12,0; I; 2; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Широколистяно-лісова, лісостепова і степова зони – в Шацьких озерах, у водоймах верхньої і середньої течії Дніпра та його приток, гирлових областей Дунаю, Дністра, Дніпра і Південного Бугу.

Фізико-географічні умови. У мезоевтрофних і евтрофних прісноводних з нейтральною або слабокислою реакцією середовища, непроточних або слабопроточних водоймах з товщею води від 10 до 100 см, мулистими і мулисто-торф'янистими донними відкладами, незначним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води. В заплавних озерах, старицях, затоках водосховищ, ставках, каналах, кар'єрах торфорозробок, на новостворених ділянках, що добре прогріваються. Зниження рівня води до 30–35 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні прісні водойми евтрофного, рідше мезотрофного типу, зона вільноплаваючих водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів. Домінант – альдрованда пухирчаста (*Aldrovanda vesiculosa*) – занесений до ЧКУ, Додатку I Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій складається із двох під'ярусів, середньогустий (70–80%). Перший, наводний, під'ярус розріджений. Його утворюють (з проективним покриттям від 1 до 10%) спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), ряска мала (*Lemna minor*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*). Другий, підводний, під'ярус формує едифікатор – альдрованда пухирчаста (50–70%), а також ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–40%), кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*) (1–25%), рдесник гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*) (1–20%) тощо. Переважають вищеназвані плюризональні види та види, що зростають у водоймах широколистянолісової, лісостепової і степової зон, а саме: рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*), водяний різак алоевидний (*Stratiotes aloides*), плавушник болотний (*Hottonia palustris*), кушир напівзанурений.

Потенціал відновлюваності. Слабкий.

Режим збереження. Заказний та заповідний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Шацькому НПП, в ландшафтному заказнику занальнодержавного значення «Урочище Мошне» (Волинська обл.), орнітологічному заказнику загальнодержавного значення «Липівський» (Черкаська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Необхідний моніторинг, виявлення нових місцезнаходжень, включення водойм до екомережі.

Джерела інформації. Бачурина, Брадіс, 1958; Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Кучерявая, 1985; Дубина та ін., 2000; Чинкина, 2001; Зуб, Карпова, 2004; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

136. Угруповання формації водопериці черговоквіткової *(Myriophylleta alterniflori)*

Асоціації. Гребінчастордесниково–черговоквіткововодоперицева (*Myriophylletum* (*alterniflori*) *potamogetosum* (*pectinati*)), зануренокуширово–черговоквіткововодоперицева (*Myriophylletum (alterniflori) ceratophyllosum (demersi)*), напівзануренокуширово–черговоквіткововодоперицева (*Myriophylletum (alterniflori) ceratophyllosum (submersi)*), пронизанолистордесниково–черговоквіткововодоперицева (*Myriophylletum* (*alterniflori*) *potamogetosum* (*perfoliati*)), черговоквіткововодоперицева чиста (*Myriophylletum alterniflori purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова зона (у водоймах верхньої течії Дніпра, а також річок Десни, Уборті, Горині, Случі, Стиру) (Рівненська, Чернігівська області).

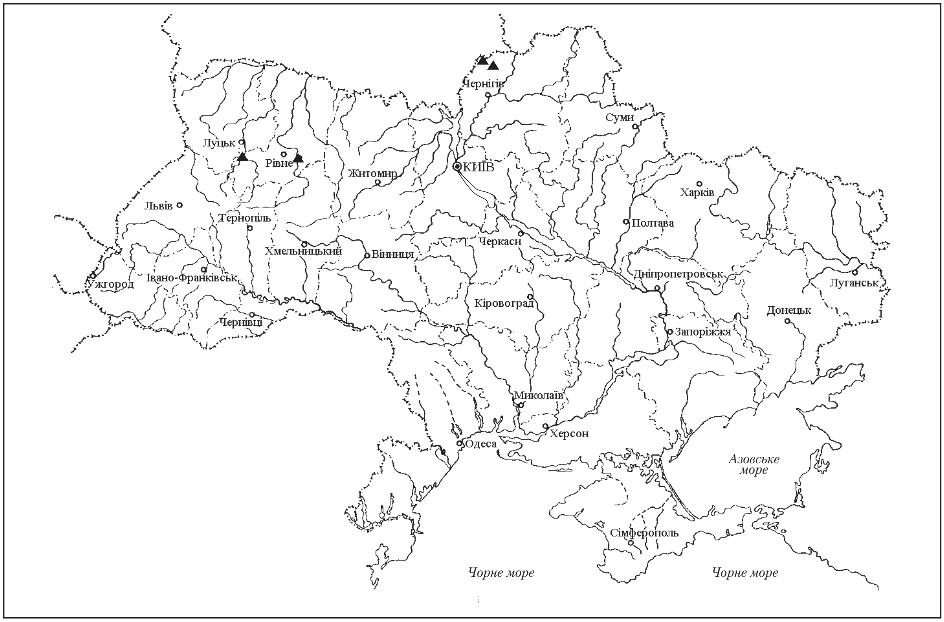

Фізико-географічні умови. У мезотрофних і евтрофних прісноводних проточних, рідше непроточних водоймах, з нейтральною або слабокислою реакцією середовища, незначним поверхневим і протягом року коливанням рівня води, піщаними, мулисто-піщаними і мулисто-щебнистими донними відкладами, з товщею води 50–100 (150) см. У заплавних водоймах, старицях, рукавах, затоках річок, водосховищах. Зниження рівня води стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і проточні прісноводні водойми мезотрофного і евтрофного типу, зона занурених прикріплених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на південній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений під'ярус (заввишки до 100 см) утворюють їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (5–10%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1-5%), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) (1–5%); він виражений не у всіх асоціаціях. Другий, наводний, більш густий під'ярус утворюють (з проективним покриттям 1–5%) спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), ряска мала (*Lemna minor*) та жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*). Третій, підводний, густий під'ярус формує едифікатор – водопериця черговоквіткова (*Myriophyllum alterniflorum*) (30–50%) – і кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) (5–30%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–20%), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*) (1–30%), р. гребінчастий (*P. pectinatus*) (1–25%), р. туполистий (*P. obtusifolius*) (1–15%), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), а також водяний жовтець закручений (*Batrachium circinatum*), водяна сосонка ланцетолиста (*Hippuris lanceolata*) (по 1–5%) та ін. Переважають вищеназвані плюризональні види, а також види, що зростають у водоймах хвойнолісової, широколистяно-лісової і лісостепової зон, такі як рдесник Фріса (*Potamogeton friesii*), р. злаколистий (*P. gramineus*), р. довгий (*P. praelongus*), р. стиснутий (*P. compressus*), латаття сніжно-біле (*Nymphaea candida*).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Не охороняються.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення виявлених місцезнаходжень до природно-заповідного фонду та екомережі. Пошук нових місцезнаходжень. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Балашов та ін., 1980; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

137. Угруповання формації водяного горіху плаваючого *(Trapeta natantis)*

Асоціації. Алоевидноводянорізаково–водяногоріхова (*Trapetum* (*natantis*) *stratiotosum* (*aloidis*)), берхтольдордесниково–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) potamogetosum* (*berchtoldii*)), водяногоріхова чиста (*Trapetum natantis purum*), гребінчастордесниково–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) potamogetosum* (*pectinati*)), зануренокуширово–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) ceratophyllosum (demersi*)), звичайнопухирниково–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) utriculariosum (vulgaris*)), земноводногірчаково–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) polygonosum (amphibii*)), каролінськоазолово–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) azollosum (carolinianae*)), папоротевидноазолово–водяногоріхова (*Trapetum* (*natantis*) *azollosum* (*filiculoidis*)), плаваючордесниково–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) potamogetosum* (*natantis*)), плаваючосальвінієво–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) salviniosum (natantis*)), плоскоостокуширово–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) ceratophyllosum (platyacanthi*)), пронизанолистордесниково–водяногоріхова (*Trapetum (natantis) potamogetosum* (*perfoliati*)), спіроделево–водяногоріхова (*Trapetum* (*natantis*) *spirodelosum* (*polyrrhizae*)), щитолистоплавуново–водяногоріхова (*Trapetum* (*natantis*) *nymphoidosum (peltatae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1–14,5; I; 3; «типові».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони (в заплавних водоймах і затоках рік Дніпра, Прип'яті, Тетерева, Десни, Уборті, Ужа, Латориці, Боржави, Сіверського Дінця та Шацьких і придунайських озер).

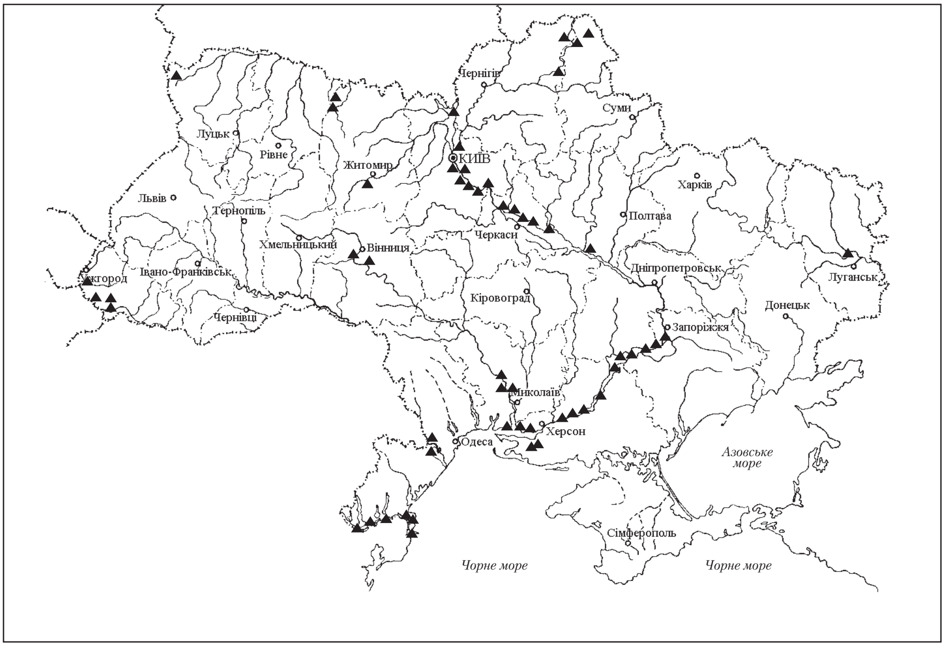

Фізико-географічні умови. У прісноводних евтрофних непроточних або слабопроточних водоймах, на територіях конусів виносу алювіальних донних відкладів з нейтральною, слабокислою або слаболужною реакцією середовища, на ділянках з помірним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води, мулистими, мулисто-піщаними із значною домішкою детриту донними відкладами і товщею води 80–150 (250) см. У водосховищах, затоках річок, заплавних, надзаплавних озерах, рукавах, старицях річок, водоймах аванделът гирлових областей річок. Зниження рівня води до 50–70 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і проточні прісноводні водойми евтрофного типу, зона прикріплених водних макрофітів з плаваючими листками.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний та рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант (водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*)) та співдомінант (сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*)) занесені до ЧКУ та Додатку I Бернської конвенції. Співдомінант – плавун щитолистий (*Nymphoides peltata*) – занесений до ЧКУ.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу. Домінанти підлеглих ярусів – азола каролінська (*Azolla caroliniana*) і а. папоротевидна (*A. filiculoides*) – на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (80–100%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений під'ярус (заввишки до 150 см) утворюють їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), к. приморська (*S. littoralis*), очерет південний (*Phragmites australis*) (усі 1–5%). Він виражений не в усіх асоціаціях. Другий, наводний, густий під'ярус формує едифікатор – водяний горіх плаваючий (50–100%), а також сальвінія плаваюча (1–40%), водяний різак алоевидний *(Stratiotes aloides)* (1–40%), плавун щитолистий (1–35%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–30%), гірчак земноводний (*Polygonum amphibium*) (1–30%), рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*) (1–25%), ряска мала (*Lemna minor*) (1–15%). У водоймах Кілійського гирла Дунаю у будові даного ярусу беруть участь азола папоротевидна (1–35%) і а. каролінська (1–25%). Третій під'ярус утворюють кушир плоскоостий (*Ceratophyllum platyacanthum*) (1–40%), к. занурений (*C. demersum*) (1–30%), рдесник блискучий (*Potamogeton lucens)* (1–35%), р. гребінчастий (*P. pectinatus*) (1–30%), р. Берхтольда (*P. berchtoldii*) (1–25%), р. пронизанолистий (*P. perfoliatus)* (1–25%), р. стиснутий (*P. compressus*) (1–15%), р. туполистий (*P. obtusifolius*) (1–15%), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*) (1–20%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–15%), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) (1–5%) і менш рясні – кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*), пухирник малий (*Utricularia minor*), рдесник маленький (*Potamogeton pusillus*), р. кучерявий (*P. crispus)*, р. волосовидний (*P. trichoides*) (усі до 1%).

Переважають плюризональні види, а саме: водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), в. кільчаста (*M. verticillatum*), елодея канадська (*Elodea canadensis*), різуха морська (*Najas marina*), рдесник довгий (*Potamogeton praelongus*), водяний жовтець закручений (*Batrachium circinatum*), водяна сосонка ланцетолиста (*Hippuris lanceolata*) тощо, а також види, що зростають у

водоймах лісостепової і степової зон, зокрема куга приморська, сальвінія плаваюча, плавун щитолистий, кушир плоскоостий, рдесник волосовидний.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої та абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Канівському ПЗ, Дніпровсько-Орільському ПЗ, у лісовому заказнику загальнодержавного значення «Бакайський» (Херсонська обл.), орнітологічному заказнику загальнодержавного значення «Липівський» (Черкаська обл.), гідрологічних пам’ятках природи місцевого значення «Озеро Вадень», «Озеро Козероги», «Озеро Святе», «Озеро Турбин» (Чернігівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезнаходжень угруповань до природно-заповідного фонду, моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Мулярчук, 1965; Зеров, 1971; Смирнова-Гараева, 1972; Комендар, 1973; Дубина, Семеніхіна, 1978; Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубына и др., 1993; Дубина та ін., 2000; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

138. Угруповання формації водяного жовтецю плаваючого (*Batrachieta fluitantis*)

Асоціація. Плаваючоводяножовтецева чиста (*Batrachietum fluitantis purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,6; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Волинська обл., Маневицький р-н, с. Замостя, меліоративний канал; Камінь-Каширський р-н, с. Пологи, меліоративний канал; Житомирська обл., Лугинський р-н, Ковчанське лісництво (50 кв.), русло р. Жерев.

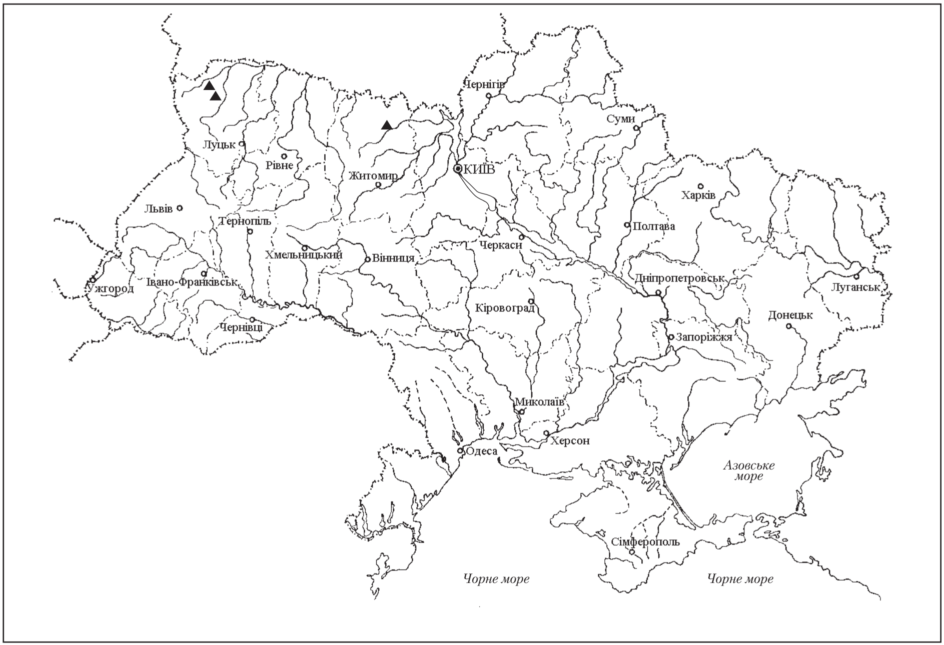

Фізико-географічні умови. У мезоевтрофних і мезотрофних водоймах із значною течією, помірним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води, зі слабокислою або нейтральною реакцією середовища, піщаними, мулисто-піщаними і піщано-щебенистими донними відкладами на ділянках з товщею води 50–100 см. У руслах річок, меліоративних каналах. Підвищення рівня води до 100–150 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Рівнинні річки.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на південно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), складається із одного, рідше двох під'ярусів. Перший, наводний, дуже розріджений, його утворюють стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia var. aquatica*), рдесник вузлуватий (*Potamogeton nodosus*), ряска мала (*Lemna minor*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) і гірчак земноводний (*Polygonum amphibium*) (всі до 1%). Другий, підводний, густіший (50–70%) ярус формує едифікатор – водяний жовтець плаваючий (*Batrachium fluitans*) (50–60%), а також кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) і елодея канадська (*Elodea canadensis*) (по 1–5%). Переважають названі плюризональні види.

Потенціал відновлюваності. Дуже слабкий.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Не забезпечена.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Необхідний моніторинг за станом популяцій, потребує заповідання.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко и др., 1991; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

139. Угруповання формації водяного жовтецю Ріона (*Batrachieta rionii*)

Асоціації. Зануренокуширово–ріоноводяножовтецева (*Batrachietum (rionii) ceratophyllosum (demersi)*), канадськоелодеєво–ріоноводяножовтецева (*Batrachietum (rionii) elodeosum (canadensis)*), ріоноводяножовтецева чиста (*Batrachietum rionii purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,1; II; 3; «типові».

Поширення в Україні. Лісостепова і степова зона (в пониззях Дніпра, Південного Бугу, Дністра, Дунаю, середня і нижня течії Сіверського Дінця, Інгулу, Інгульця, Молочної).

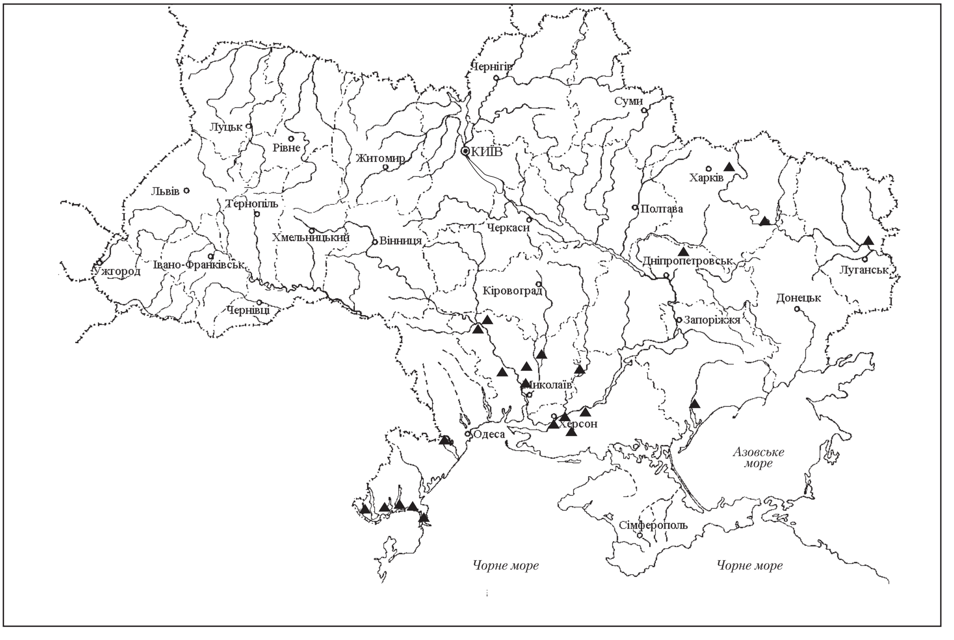

Фізико-географічні умови. В евтрофних прісноводних або слабосолонуватоводних, переважно непроточних водоймах зі слаболужною реакцією середовища, мулисто-піщаними і мулистими донними відкладами, помірним поверхневим і протягом року коливанням рівня води з товщею води 30–50 (150) см. У заплавних і надзаплавних водоймах, мілководдях водосховищ, плавневих озерах. Зниження рівня води до 30 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Прісноводні водойми евтрофного типу, зона занурених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор знаходиться на північно-західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (70–80%), складається із двох під'ярусів. Перший, розріджений, наводний під'ярус утворюють спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–5%), ряска мала (*Lemna minor*) (1–5%), р. горбата (*L. gibba*) (1%), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*) (менше 1%). Другий, підводний під'ярус, густий, його утворює едифікатор – водяний жовтець Ріона (*Batrachium rionii*) (50–70%) – і елодея канадська (*Elodea canadensis*) (1–30%), рдесник Берхтольда (*Potamogeton berchtoldii*) (1–20%), а також менш рясні види – кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), рдесник гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*), р. пронизанолистий (*P. perfoliatus*), р. кучерявий (*P. crispus*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*) (усі по 1–5%). Переважають види лісостепової і степової зон – цанікелія болотна (*Zannichellia palustris*), рдесник Берхтольда, руслиця угорська (*Elatine hungarica*) і більшість з вищеназваних плюризональних видів.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, а також у ландшафтному заказнику місцевого значення «Лунг» (Одеська обл.), ботанічному заказнику місцевого значення «Інгулецький лиман» (Херсонська обл.) та гідрологічних заказниках «Щербанівське водосховище» і «Катеринівське водосховище» (Миколаївська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, виявлення нових місцезнаходжень, включення водойм до екомережі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Дубина, 1987, 1991, 2006.

Д.В. Дубина

140. Угруповання формації глечиків жовтих (*Nuphareta luteae*)

Асоціації. Водяногоріхово–жовтоглечикова (*Nupharetum (luteae) traposum (natantis)*), злаколистордесниково–жовтоглечикова (*Nupharetum (luteae) potamogetosum (graminei)*), напівзануренокуширово–жовтоглечикова (*Nupharetum (luteae) ceratophyllosum (submersi)*), плаваючосальвінієво–жовтоглечикова (*Nupharetum (luteae) salviniosum (natantis)*), туполистордесниково–жовтоглечикова (*Nupharetum (luteae) potamogetosum (obtusifoliae)*), щитолистоплавуново–жовтоглечикова (*Nupharetum (luteae) nymphoidosum (peltatae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,8–12,2; I; 3; «типові».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони (в озерах, ріках, заплавних водоймах).

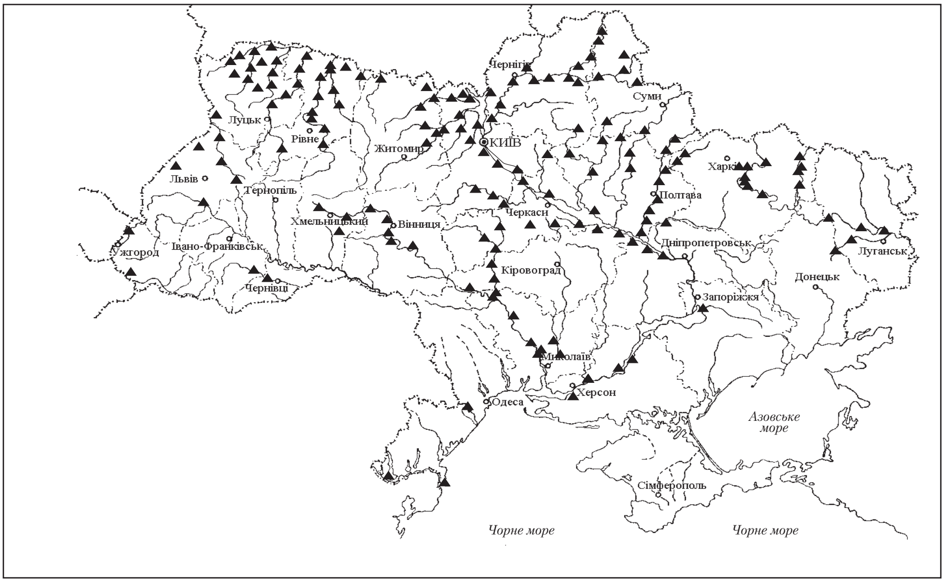

Фізико-географічні умови. В евтрофних прісноводних слабопроточних, рідше непроточних водоймах з потужними піщаними, мулисто-піщаними і мулистими донними відкладами і товщею води 100–150 (200) см, з нейтральною або слабокислою реакцією середовища, помірним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води. В озерах, затоках річок, рукавах, старицях, водосховищах, ставках, старих кар'єрах, меліоративних каналах. Зниження рівня води до 100 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і проточні прісноводні водойми мезотрофного і евтрофного типу, зона занурених прикріплених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Співдомінанти – водяний горіх плаваючий

(*Trapa natans*), плавун щитолистий (*Nymphoides peltata*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) – занесені до ЧКУ. Водяний горіх плаваючий та сальвінія плаваюча занесені також до Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (90–100%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений (заввишки до 200 см) утворюють їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (5–10%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–5%), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*) (1–5%), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*) (1–5%). Другий, наводний, густий під'ярус утворює едифікатор – глечики жовті (*Nuphar lutea*) (50–100%), а також водяний різак алоевидний (*Stratiotes aloides*) (5–35%), водяний горіх плаваючий (1–45%), латаття біле (*Nymphaea alba*) (1–45%), л. сніжно-біле (*N. candida)* (1–35%), плавун щитолистий (1–35%), рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*) (1–35%), р. злаколистий (*P. gramineus*) (1–30%), р. вузлуватий (*P. nodosus*) (1–20%), сальвінія плаваюча (1–30%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–30%), азола каролінська (*Azolla caroliniana*) (1–30%), ряска горбата (*Lemna gibba*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*), гірчак земноводний (*Polygonum amphibium*) (усі по 1–3%). Третій середньогустий під'ярус складає кушир плоскоостий (*Ceratophyllum platyacanthum*) (5–35%), к. занурений (*C. demersum*) (5–25%), к. напівзанурений (*C. submersum*) (1–30%), рдесник блискучий (*Potamogeton lucens*) (1–35%), р. гребінчастий (*P. pectinatus*) (1–30%), р. пронизанолистий (*P. perfoliatus*) (1–25%), р. туполистий (*P. obtusifolius*) (1–20%), елодея канадська (*Elodea canadensis*) (1–30%), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*) (1–30%), водяна сосонка ланцетолиста (*Hippuris lanceolata*) (1–20%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–15%), пухирник малий (*Utricularia minor*), рдесник Берхтольда (*Potamogeton berchtoldii*), р. стиснутий (*P. compressus)*, р. гостролистий (*P. acutifolius*) (усі по 1–3%). Переважають плюризональні види – куга озерна, водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*), в. кільчаста (*M. verticillatum*), рдесник маленький (*Potamogeton pusillus*) та вищеназвані, а також види, що зростають у водоймах хвойнолісової і широколистянолісової зон, зокрема рдесник Фріса (*Potamogeton friesii*), р. довгий (*P. praelongus*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Канівському ПЗ, Дніпровсько-Орільському ПЗ, НПП «Прип'ять–Стохід» і Шацькому НПП, РЛП «Трахтемирів» (Київська обл., Черкаська обл.), РЛП «Кременчуцькі плавні» (Полтавська обл.), а також у заказниках державного значення.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, виявлення нових місцезнаходжень, включення їх до складу екомережі.

Джерела інформації. Афанасьев, 1951, 1966; Зеров, 1958; Корелякова, 1963; Смирнова-Гараева, 1980; Дубына, 1982; Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Корелякова, Горбик, 1989; Барановский, 2000; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

141. Угруповання формації їжачої голівки маленької (*Sparganieta minimi*)

Асоціації. Болотноситнягово–малоїжачоголівкова (*Sparganietum* (*minimi*) *eleocharosum* (*palustris*)), великолепешняково–малоїжачоголівкова (*Sparganietum* (*minimi*) *glyceriosum* (*maximae*)), водяноомегово–малоїжачоголівкова (*Sparganietum* (*minimi*) *oenanthosum* (*aquatici*)), звичайнострілолистово–малоїжачоголівкова (*Sparganietum* (*minimi*) *sagittariosum* (*sagittifoliae*)), малоїжачоголівкова чиста (*Sparganietum minimi purum*), плаваючордесниково–малоїжачоголівкова (*Sparganietum* (*minimi*) *potamogetosum* (*natantis*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,2; II; 4; «типові».

Поширення в Україні. Широколистянолісова і лісостепова зони (у водоймах верхньої і середньої течії Дніпра, а також річок Десни, Уборті, Горині, Случі, верхньої течії р. Сіверського Дінця та в Шацьких озерах).

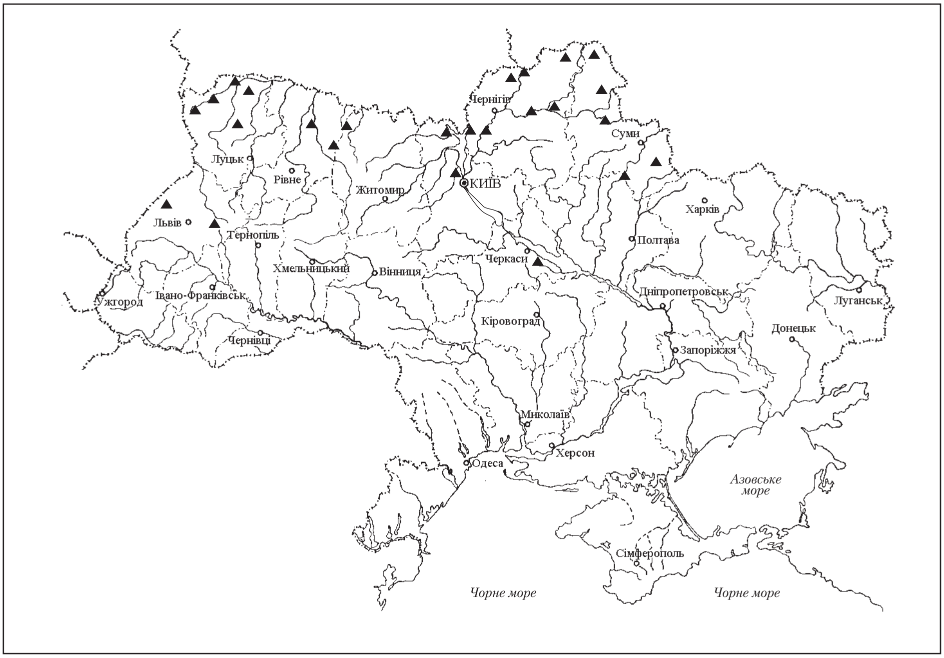

Фізико-географічні умови. У мезотрофних і евтрофних, непроточних і слабопроточних водоймах з нейтральною або слабокислою реакцією середовища, помірним поверхневим і значним протягом вегетації коливанням рівня води, піщаними і мулисто-піщаними та мулисто-торф'яними донними відкладами. Характерні для новоутворених алювіальних ділянок з поверхневим підтопленням. На прибережних ділянках заплавних озер, рукавів, заток, стариць і русел малих річок, у ставках, занедбаних меліоративних каналах. Зниження рівня води до 10–15 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і проточні прісноводні водойми евтрофного типу, зона повітряно-водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Рідкісний тип асоційованості домінантів головного та підлеглих ярусів.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу. Домінанти підлеглих ярусів на межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (70–100%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, густий (заввишки до 70 см) утворює едифікатор – їжача голівка маленька (*Sparganium minimum*) (20–50%) – та лепешняк великий *(Glyceria maxima*) (1–30%), омег водяний (*Oenanthe aquatica*) (1–30%), ситняг болотний (*Eleocharis palustris*) (1–30%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–20%), а також сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia*), незабудка болотна (*Myosotis palustris*), мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera*), вех широколистий (*Sium latifolium*), вероніка струмкова (*Veronica beccabunga*) (всі від 1 до 5%). Другий, наводний, розріджений під'ярус утворюють рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*) (1-20%), а також ряска мала (*Lemna minor*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*) (всі по 1–5%). Третій, підводний, під'ярус розріджений. Його утворюють ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), рдесник Берхтольда (*Potamogeton berchtoldii*), елодея канадська (*Elodea canadensis*) (усі 1–5%). Він виражений не в усіх асоціаціях. Переважають вищеназвані плюризональні види, а також види, що зростають у водоймах хвойнолісової, широколистянолісової і лісостепової зон – кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*), рдесник Фріса (*Potamogeton friesii*), р. злаколистий (*P. gramineus*), р. стиснутий (*P. compressus*), р. маленький (*P. pusillus*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Поліському ПЗ і Черемському ПЗ, НПП «Прип'ять–Стохід», Шацькому НПП і Деснянсько-Старогутському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезнаходжень угруповань до об'єктів природно-заповідного фонду і екомережі. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Підоплічка, Макаревич, 1939; Корелякова, 1963; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубына, Гейны, Гроудова и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

142. Угруповання формації куги приморської (*Schoenoplecteta littoralis*)

Асоціації. Звичайнострілолистово–приморськокугова (*Schoenoplectetum* (*littoralis*) *sagittariosum* (*sagittifoliae*)), озернокугово–приморськокугова (*Schoenoplectetum (littoralis*) *schoenoplectosum* (*lacustris*)), приморськокугова чиста (*Schoenoplectetum littoralis purum*), прямоїжачоголівково–приморськокугова (*Schoenoplectetum* (*littoralis*) *sparganiosum* (*erecti*)), триграннокугово–приморськокугова (*Schoenoplectetum* (*littoralis*) *schoenoplectosum* (*triqueteri*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,9; II; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Степова зона (у пониззях Дніпра, Дністра, Дунаю, Південного Бугу та р. Молочної).

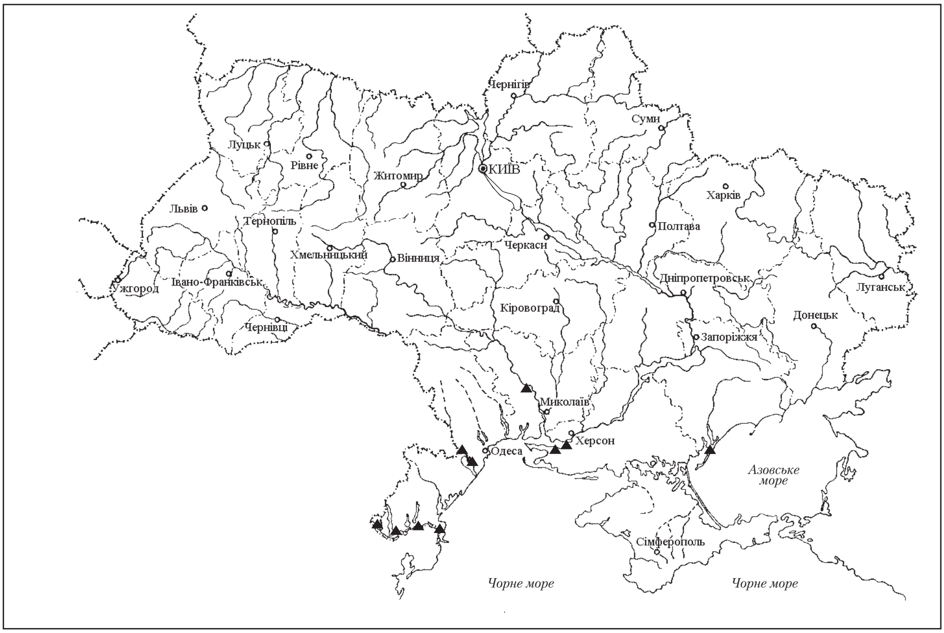

Фізико-географічні умови. У непроточних або малопроточних слабосолонуватоводних, рідше солонуватоводних водоймах з лужною реакцією середовища, помірним поверхневим і незначним протягом вегетації коливанням рівня води, мулистими, мулисто-піщаними та мулисто-черепашковими донними відкладами і товщею води, що коливається від 30 до 120 см. На прибережних ділянках лиманів, на конусах виносу алювіальних донних відкладів прибережних ділянок морських заток, водоймах надморських кіс, у меліоративних каналах. Зниження рівня води до 30 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Надмірно зволожені прибережно-водні угруповання, що формуються під дією різко змінного сезонного зволоження, зона середньовисокотравних водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на північній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (80–100%), складається з двох під'ярусів. Перший під'ярус, надводний, утворює едифікатор – куга приморська (*Schoenoplectus littoralis*) (25–70%) – та к. озерна (*S. lacustris*) (5–40%), к. тригранна (*S. triqueter*) (1–25%), їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (1–25%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–20%), а також рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica*), ситняг болотний (*Eleocharis palustris*) (всі по 1–10%). Другий під'ярус розріджений, його утворюють ряска мала (*Lemna minor*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*) (всі по 1–5%). Цей під'ярус виражений не в усіх асоціаціях. Переважають плюризональні види – ситняг болотний, мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera*), частуха подорожникова, вех широколистий (*Sium latifolium*) та інші названі вище, а також види, що зростають у водоймах лісостепової і степової зон – куга тригранна, бульбокомиш морський, смикавець скупчений (*Cyperus glomeratus*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ та у гідрологічному заказнику загальнодержавного значення «Молочний лиман» (Запорізька обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань. Включення місцезнаходжень угруповань до складу об'єктів екомережі.

Джерела інформації. Зеров, 1961а, 1971; Смирнова-Гараева, 1980; Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубына, Гейны, Гроудова и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

143. Угруповання формації куширу донського (*Ceratophylleta tanaitici*)

Асоціації. Болотноцанікелієво–донськокуширова (*Ceratophylletum (tanaitici) zannichelliosum (palustris)*), донськокуширова чиста (*Ceratophylletum tanaitici purum*), звичайнопухирниково–донськокуширова (*Ceratophylletum (tanaitici) utriculariosum (vulgaris)*), малорясково–донськокуширова (*Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (minoris)*), морськорізухово–донськокуширова (*Ceratophylletum (tanaitici) najadosum (marinae)*), спіроделево–донськокуширова *(Ceratophylletum (tanaitici) spirodelosum (polyrrhizae))*, триборозенчасторясково–донськокуширова (*Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (trisulcae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,6; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Лісостепова і степова зони. У водоймах долин річок Сіверського Дінця (Харківська обл.) та Сули (Полтавська обл.), плавневих озерах Дніпра (Херсонська, Дніпропетровська, Черкаська області), Південного Бугу (Миколаївська обл.), Дністра, Дунаю (Одеська обл.).

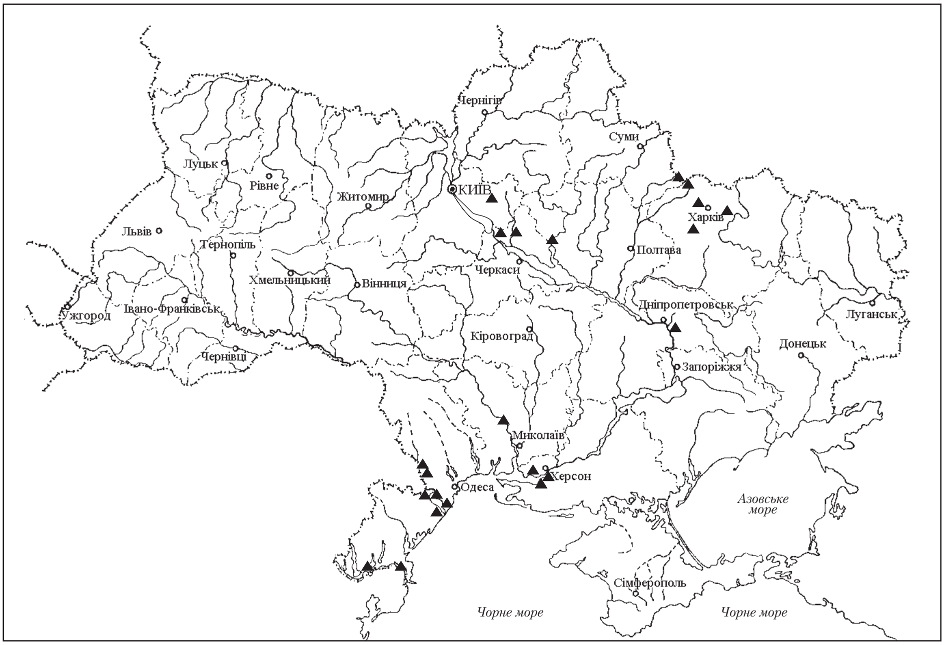

Фізико-географічні умови. В евтрофних непроточних, рідше слабопроточних прісноводних і слабосолонуватоводних водоймах зі слаболужною реакцією середовища, помірним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води, мулистими донними відкладами з домішкою детриту, товщею води 40-70 (100) см. В озерах, затоках річок, водоймах плавнів, мілководдях штучних водосховищ, у ставках, затоплених кар’єрах торфорозробок, занедбаних меліоративних каналах. Зниження рівня води до 20–25 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Прісноводні і слабозасолені водойми евтрофного типу, зона вільноплаваючих занурених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант – кушир донський (*Ceratophyllum tanaiticum*) – занесений до ЄЧС.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор знаходиться на північно-західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), складається з двох під'ярусів. Перший, наводний, розріджений під'ярус формують спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–20%), ряска мала (*Lemna minor*) (1–15%), річіокарп плаваючий (*Ricciocarpus natans*) (до 1%). Другий, підводний, під'ярус утворює едифікатор – кушир донський (25–50%) – та різуха морська (*Najas marina*) (1–20%), цанікелія болотна (*Zannichellia palustris*) (1–15%), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*) (1–15%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–20%), а також з меншою рясністю – кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), к. напівзанурений (*C. submersum*), рдесник сарматський (*Potamogeton sarmaticus*), р. гребінчастий (*P. pectinatus*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*) і руслиця мокрична (*Elatine alsinastrum*) (усі по 1–3%). Переважають види, що зростають у лісостеповій і степовій зонах, зокрема цанікелія болотна, рдесник волосовидний (*Potamogeton trichoides*), р. Берхтольда (*P. berchtoldii*), руслиця угорська (*Elatine hungarica*) та більшість з вищеназваних видів, що ростуть у водоймах хвойнолісової, широколистянолісової і лісостепової зон, а також плюризональні види – спіродела багатокоренева, ряска мала, річіокарп плаваючий, кушир занурений.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, а також у лісовому заказнику загальнодержавного значення «Бакайський» (Херсонська обл.), ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Сулинський» (Черкаська обл.), ландшафтному заказнику місцевого значення «Лунг» (Одеська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, виявлення нових місцезнаходжень, включення водойм до екомережі.

Джерела інформації. Лавренко, 1925, 1973; Дубина, Чорна, Борімська, 1985; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

144. Угруповання формації куширу напівзануреного (*Ceratophylleta submersi*)

Асоціації. Звичайножабурниково–напівзануренокуширова (*Ceratophylletum (submersi) hydrocharitosum (morsus-ranae)*), звичайнопухирниково–напівзануренокуширова (*Ceratophylletum (submersi) utriculariosum (vulgaris)*), канадськоелодеєво–напівзануренокуширова (*Ceratophylletum (submersi) elodeosum (canadensis)*), напівзануренокуширова чиста (*Ceratophylletum submersi purum*), триборозенчасторясково–напівзануренокуширова (*Ceratophylletum (submersi) lemnosum (trisulcae)*), туполистордесниково–напівзануренокуширова (*Ceratophylletum (submersi) potamogetosum (obtusifolii)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,9–9,4; II; 3; «типові».

Поширення в Україні. Широколистянолісова і лісостепова, зрідка степова зони.

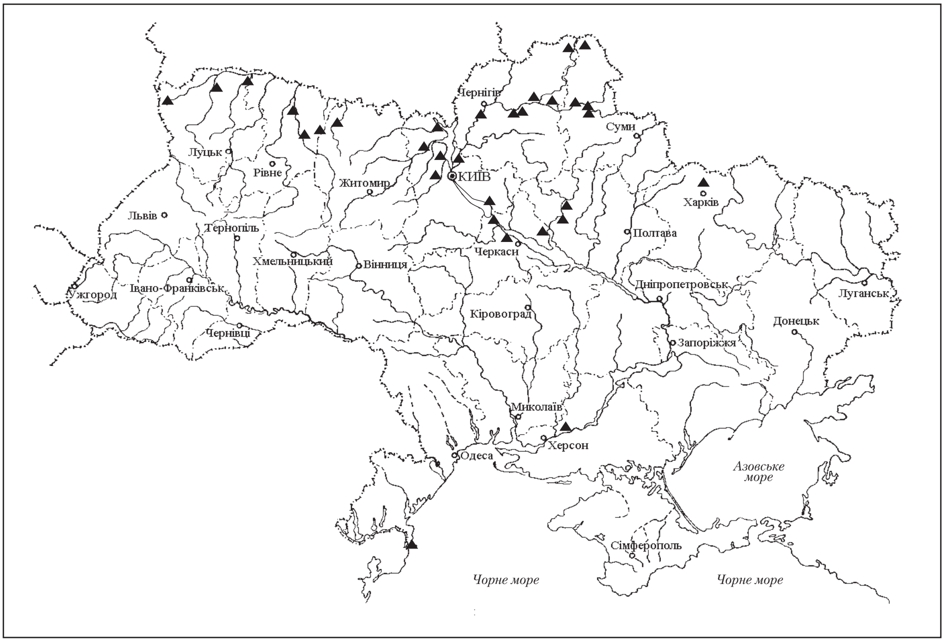

Фізико-географічні умови. У мезотрофних, рідше – евтрофних прісноводних малопроточних, рідше непроточних водоймах з нейтральною або слабокислою реакцією середовища, піщаними і мулисто-піщаними донними відкладами, незначним поверхневим і більш значним протягом вегетації коливанням рівня води. Характерні для ділянок з товщею води від 30 до 60 (100) см.

Біотоп. Прісноводні водойми мезотрофного і евтрофного типу зони вільноплаваючих і занурених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на південній межі ареалу. Домінуючий вид на південній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (80–100%), складається із трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений під'ярус (заввишки до 100 см) утворюють лепешняк великий (*Glyceria maxima*) (1–10%), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*) (1–5%), їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (1–5%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–5%); другий, наводний, густіший під'ярус – ряска мала (*Lemna minor),* спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*) (усі від 1 до 20%). Третій, підводний, густий під'ярус утворює едифікатор – кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*) (30–60%) – і ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (5–40%), елодея канадська (*Elodea canadensis*) (5–30%), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*) (1–30%), рдесник туполистий (*Potamogeton obtusifolius*) (1–30%), а також менш рясні види – рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*), р. стиснутий (*P. compressus*), плавушник болотний (*Hottonia palustris*), каулінія мала (*Caulinia minor*) (усі по 1–5%) та ін. Переважають вищеназвані плюризональні види, а також види, що зростають у водоймах хвойнолісової, широколистянолісової і лісостепової зон – рдесник туполистий, р. Фріса (*P. friesii*), р. довгий (*P. praelongus*), плавушник болотний.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Канівському ПЗ, Поліському ПЗ, Рівненському ПЗ і Черемському ПЗ, Шацькому НПП, Деснянсько-Старогутському НПП, НПП «Прип'ять-Стохід», РЛП «Сеймський» (Сумська обл.), РЛП «Печенізьке поле» (Харківська обл.), РЛП «Чернігівський» (Чернігівська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, виявлення нових місцезростань, включення водойм до екомережі.

Джерела інформації. Підоплічка, Макаревич, 1939; Корелякова, 1963; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

145. Угруповання формації латаття білого (*Nymphaeeta albae*)

Асоціації. Водяногоріхово–білолататтєва (*Nymphaeetum (albae) traposum (natantis)*), напівзануренокуширово–білолататтєва (*Nymphaeetum (albae) ceratophyllosum (submersi)*), плаваючосальвінієво–білолататтєва (*Nymphaeetum (albae) salviniosum (natantis)*), щитолистоплавуново–білолататтєва (*Nymphaeetum (albae) nymphoidosum (peltatae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,5–12,2; I, II; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони (в озерах, руслах річок, заплавних водоймах, штучних водосховищах).

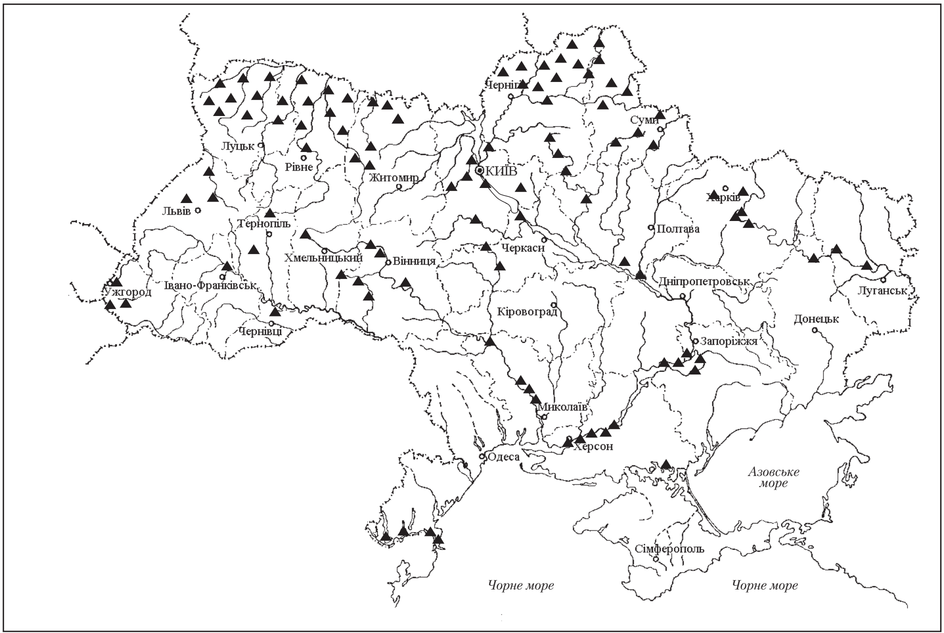

Фізико-географічні умови. В евтрофних прісноводних непроточних або слабопроточних водоймах з нейтральною або слаболужною реакцією середовища, на ділянках з товщею води 50–170 (250) см, піщано-мулистими, мулистими і мулисто-торф'янистими із значною домішкою детриту донними відкладами та незначним поверхневим і протягом року коливанням рівня води. В заплавних озерах, старицях, рукавах, водосховищах, ставках, занедбаних меліоративних каналах. Зниження рівня води до 150 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні водойми евтрофного типу, зона прикріплених з плаваючими листками водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Співдомінанти – водяний горіх плаваючий *(Trapa natans)*, плавун щитолистий *(Nymphoides peltata)*, сальвінія плаваюча *(Salvinia*

natans) – занесені до ЧКУ. Водяний горіх плаваючий та сальвінія плаваюча занесені також до Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко–географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (80–100%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений (заввишки до 250 см) утворюють стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (5–10%), їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (5–10%), а також куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), очерет південний (*Phragmites australis*) (усі по 1–5%). Другий, наводний, густий під'ярус утворює едифікатор – латаття біле (*Nymphaea alba*) (40–100%), а також сальвінія плаваюча (1–40%), глечики жовті (*Nuphar lutea*) (1–10%), водяний горіх плаваючий (1–40%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–10%), плавун щитолистий (1–30%), рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*) (1–10%), р. вузлуватий (*P. nodosus*) (1–5%), ряска мала (*Lemna minor*) (1–15%). У дельті Кілійського гирла Дунаю для даного під'ярусу характерні азола каролінська (*Azolla caroliniana*), а. папоротевидна (*A. filiculoides*), ряска горбата (*Lemna gibba*), р. маленька (*L. minuscula)* (усі по 1–5%). Третій, підводний, середньогустий під'ярус формують кушир плоскоостий (*Ceratophyllum platyacanthum*) (1–20%), к. занурений (*C. demersum*) (1–20%), к. напівзанурений (*C. submersum*) (1–20%), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*) (1–5%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–15%), рдесник блискучий (*Potamogeton lucens*) (1–5%), р. пронизанолистий (*P. perfoliatus*) (1–5%), р. гребінчастий (*P. pectinatus*) (1–5%), з незначною участю р. маленького (*P. pusillus*), р. Фріса (*P. friesii*), елодеї канадської (*Elodea canadensis*), різухи морської (*Najas marina*), валіснерії спіральної (*Vallisneria spiralis*) (усі 1–5%). Переважають названі плюризональні види.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Канівському ПЗ, Дніпровсько-Орільському ПЗ, Рівненському ПЗ, НПП «Прип'ять-Стохід», Шацькому НПП, Деснянсько-Старогутському НПП, РЛП «Кременчуцькі плавні» (Полтавська обл.), РЛП «Сеймський» (Сумська обл.), РЛП «Печенізьке поле» (Харківська обл.), ландшафтних заказниках загальнодержавного значення «Козинський» (Київська обл.), «Білецьківські плавні» (Полтавська обл.), «Середньо-Сеймський» (Сумська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Виявлення нових місцезнаходжень і включення їх до складу об'єктів природно-заповідного фонду та екомережі. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Афанасьев 1951, 1966; Мулярчук, 1970; Смирнова-Гараева, 1972а; Дубына, 1974; Зеров, 1976; Бережной, 1977; Корелякова, 1977; Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Дубына, 1982; Дубына и др., 1993; Куземко, 2002; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

146. Угруповання формації латаття сніжно-білого (*Nymphaeeta candidae*)

Асоціації. Водяногоріхово–сніжнобілолататтєва (*Nymphaeetum (candidae) traposum (natantis)*), напівзануренокуширово–сніжнобілолататтєва (*Nymphaeetum (candidae) ceratophyllosum (submersi)*), плаваючосальвінієво–сніжнобілолататтєва (*Nymphaeetum (candidae) salviniosum (natantis)*), стиснутордесниково–сніжнобілолататтєва (*Nymphaeetum (candidae) potamogetosum (compressi)*), щитолистоплавуново–сніжнобілолататтєва (*Nymphaeetum (candidae) nymphoidosum (peltatae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 12,2; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова і лісостепова зони (в озерах і заплавних водоймах Верхнього і Середнього Дніпра, річок Десни, Тетерева, Ужа, Здвижа, Уборті, Горині, Стира, Случі, Турії, верхньої течії річок Південного Бугу, Сули, Ворскли, Псла, Сіверського Дінця, Шацьких озерах). Південна межа в Україні проходить по лінії Ужгород – Івано-Франківськ – Вінниця – Черкаси – Полтава – Харків.

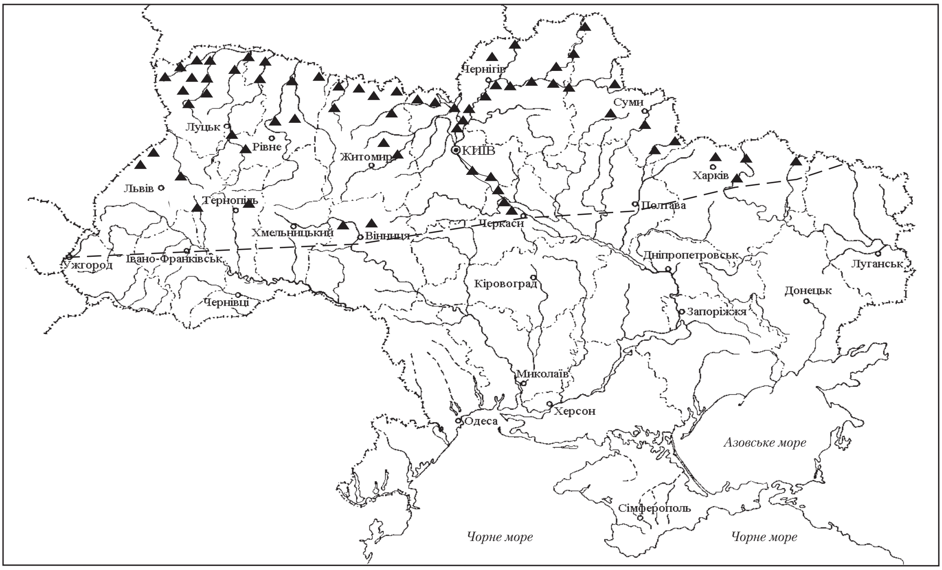

Фізико-географічні умови. В евтрофних прісноводних слабопроточних водоймах з нейтральною або слабокислою реакцією середовища, незначним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води, мулисто-торф'янистими та мулистими донними відкладами і товщею води 60–180 (200) см. На прибережних ділянках русел річок, рукавів, міжозерних проток, в меліоративних каналах. Зниження рівня води не стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні водойми евтрофного типу, зона прикріплених з плаваючими листками водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Співдомінанти – водяний горіх плаваючий *(Trapa*

natans), плавун щитолистий *(Nymphoides peltata)*, сальвінія плаваюча *(Salvinia natans)* – занесені до ЧКУ. Водяний горіх плаваючий та сальвінія плаваюча занесені також до Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (90–100%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений під'ярус (заввишки до 150 см) утворюють стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (5–10%), їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (5–10%), рідше трапляються сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), р. широколистий (*T. latifolia*), куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), очерет південний (*Phragmites australis*) (усі по 1–5%). Цей під'ярус виражений не в усіх асоціаціях. Другий, наводний, густий під'ярус формує едифікатор – латаття сніжно-біле (*Nymphaea candida*) (50–80%) – та водяний горіх плаваючий (1–45%), плавун щитолистий (1–40%), сальвінія плаваюча (1–20%), ряска мала (*Lemna minor*) (1–20%), а також водяний різак алоевидний (*Stratiotes aloides*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*), рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*), р. вузлуватий (*P. nodosus*), гірчак земноводний (*Polygonum amphibium*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), рдесник злаколистий (*Potamogeton gramineus*) (усі по 1–5%). Третій, підводний, під'ярус складають кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) (1–5%), к. напівзанурений (*C. submersum*) (5–30%), рдесник стиснутий (*P. compressus*) (5–30%), а також елодея канадська (*Elodea canadensis*), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), р. блискучий (*P. lucens*), р. туполистий (*P. obtusifolius*), р. гребінчастий (*P. pectinatus*), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*), водяний жовтець закручений (*Batrachium circinatum*), водяна сосонка ланцетолиста (*Hippuris lanceolata*) (усі по 1–5%). Переважають названі плюризональні види.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Поліському ПЗ, Рівненському ПЗ, Черемському ПЗ, НПП «Прип'ять-Стохід», Шацькому НПП, Деснянсько-Старогутському НПП, РЛП «Сеймський» (Сумська обл.), РЛП «Чернігівський» (Чернігівська обл.), а також у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Середньо-Сеймський» (Сумська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Виявлення нових місцезнаходжень і включення їх до складу об'єктів природно-заповідного фонду та екомережі. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Підоплічка, Макаревич, 1939; Корелякова, 1963, 1964; Афанасьев, 1966; Балашов, 1969; Дубина, 1973, 1974; Лавренко, 1973; Дубына, 1982; Дубына и др., 1993; Куземко, 2002; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

147. Угруповання формації лепешняку тростинового (*Glycerieta arundinaceae*)

Асоціації. Морськобульбокомишево–тростиноволепешнякова (*Glycerietum* (*arundinaceae*) *bolboschoenosum* (*maritimae*)), наземнокуничниково–тростиново-лепешнякова (*Glycerietum* (*arundinaceae*) *calamagrostidosum* (*epigeioris*)), повзучомітлицево–тростиноволепешнякова (*Glycerietum* (*arundinaceae*) *agrostidosum* (*stoloniferae*)), тростиноволепешнякова чиста (*Glycerietum arundinaceae purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,1; II; 4; «типові».

Поширення в Україні. Лісостепова та степова зона (середня і нижня течії рік Дніпра, Південного Бугу, Дністра, Дунаю, Сіверського Дінця, Інгула і Інгульця).

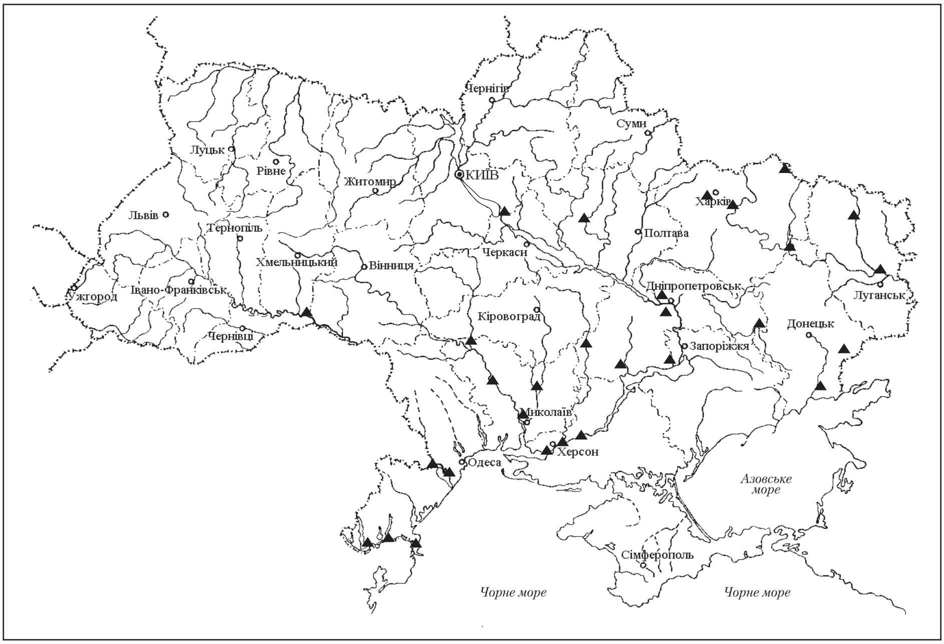

Фізико-географічні умови. У мезоевтрофних і евтрофних прісноводних водоймах зі слаболужною або нейтральною реакцією середовища, помірним поверхневим і значним протягом вегетаційного періоду коливанням рівня води, піщаними, мулисто-піщаними, мулистими та мулисто-торф'янистими донними відкладами і товщею води 40–100 (120) см. В озерах, старицях, рукавах та затоках русел річок, на мілководдях водосховищ, ставків, меліоративних каналів, на знижених ділянках болотистих лук з постійним та періодичним поверхневим підтопленням.

Біотоп. Надмірно зволожені прибережно-водні угруповання, що формуються під дією різко змінного сезонного зволоження, зона середньо-високотравних водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на північно-західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (80–100%), складається з двох під'ярусів. Перший під'ярус утворює едифікатор – лепешняк тростиновий (*Glyceria arundinacea*) (30–75%) – за участю куги Табернемонтана (*Schoenoplectus tabernaemontani*), к. озерної (*S. lacustris*) (усі 1–5 %). Другий під'ярус (заввишки до 50 см) утворюють мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera*) (40–50%), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*) (1–40%), куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*) (1–35%), а також вех широколистий (*Sium latifolium*), ситник Жерара (*Juncus gerardii*), м'ята водяна (*Mentha aquatica*), гірчак перцевий (*Polygonum hydropirer*) (усі по 1–5%). Переважають види, що ростуть у водоймах широколистяно-лісової, лісостепової і степової зон – лепеха звичайна (*Acorus calamus*), частуха злаковидна (*Alisma gramineum*), леєрсія рисовидна (*Leersia oryzoides*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), р. Лаксмана (*T. laxmanii*), водяний хрін австрійський (*Rorippa austriaca*), а також плюризональні види – куга озерна, мітлиця повзуча, куничник наземний, гірчак перцевий.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ та у заповідному урочищі «Андріївка» (Миколаївська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, включення місцезнаходжень до складу природно-заповідного фонду та екомережі.

Джерела інформації. Соколовський, 1927; Смирнова-Гараева, 1980; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

148. Угруповання формації марсилії чотирилистої (*Marsileeta quadrifoliae*)

Асоціації. Берхтольдордесниково–марсилієва (*Marsileetum (quadrifoliae) potamogetosum (berchtoldii)*), закрученоводяножовтецево–марсилієва (*Marsileetum (quadrifoliae) batrachiosum (circinati)*), каролінськоазолово–марсилієва (*Marsileetum (quadrifoliae) azollosum (carolinianae)*), марсилієва чиста (*Marsileetum quadrifoliae purum*), напівзануренокуширово–марсилієва (*Marsileetum (quadrifoliae) ceratophyllosum (submersi)*), плаваючосальвінієво–марсилієва *(Marsileetum (quadrifoliae) salviniosum (natantis)),* плоскоостокуширово–марсилієва (*Marsileetum (quadrifoliae) ceratophyllosum (platyacanthi)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 13,8; I; 1; «перебувають під загрозою зникнення».

Поширення в Україні. Широколистянолісова і степова зони. Заплавні водойми р. Латориці (Закарпатська обл.), водойми придунайських озер (Одеська обл.).

Фізико-географічні умови. В евтрофних непроточних або слабопроточних водоймах зі значним постійним коливанням рівня води протягом вегетації і товщею 30–50 (70) см, з нейтральною або слаболужною реакцією середовища та мулистими донними відкладами. В ставках, затоках і прибережних ділянках заплавних озер, прісноводних лиманах. Зниження рівня води до 10–25 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні прісноводні водойми евтрофного типу, літоральна зона.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Унікальний та рідкісний тип асоційованості домінуючих видів у головному ярусі. Домінант (марсилія чотирилиста (*Marsilea quadrifolia*)) і співдомінант (сальвінія плаваюча *(Salvinia natans*)) занесені до ЧКУ, Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінанти підлеглих ярусів на межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (80–100%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений під'ярус (заввишки 80–100 см) утворюють їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (5-10%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–5%), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) (1–5%). Другий, наводний, густий під'ярус формує едифікатор – марсилія чотирилиста (35–50%) – та плавун щитолистий (*Nymphoides peltata*) (5–30%), азола каролінська *(Azolla caroliniana)* (5–30%), сальвінія плаваюча (1–25%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–20%), ряска мала (*Lemna minor*) (1–20%). Третій, підводний, під'ярус утворюють кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) (5–25%), к. напівзанурений (*C. submersum*) (5–25%), к. плоскоостий (*C. platyacanthum*) (5–25%), водяний жовтець закручений (*Batrachium circinatum*) (1–25%), рдесник Берхтольда (*Potamogeton berchtoldii*) (1–20%). Переважають види, що ростуть у водоймах широколистянолісової, лісостепової і степової зон, зокрема жеруха дрібноцвіта (*Cardamine parviflora*), плавун щитолистий, сальвінія плаваюча, кушир плоскоостий, а також більшість з вищеназваних плюризональних видів.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Не охороняються.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Заповідання водойм біля с. Ратівці (Ужгородський р-н, Закарпатська обл.) і м. Рені (Одеська обл.). Відновлення угруповань. Включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду.

Джерела інформації. Комендар, 1973; Бережной, 1977; Дубина, 1981; Дубына, Шеляг-Сосоно, 1989; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

149. Угруповання формації молодильника озерного (*Isoeteta lacustris*)

Асоціації. Канадськоелодеєво–озерномолодильникова (*Isoëtetum (lacustris) elodeosum (canadensis)*), напівзануренокуширово–озерномолодильникова (*Isoëtetum (lacustris) ceratophyllosum (submersi)*), озерномолодильникова чиста (*Isoëtetum lacustris purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 15,6; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова зона. Українське Полісся. Волинська обл.: водойма біля с. Любче (Ковельський р-н), прибережні мілководдя оз. Охотин та оз. Редичі (Маневицький р-н, с. Замостя); Рівненська обл.: прибережні мілководдя оз. Воронки (Володимирецький р-н, с. Воронки), прибережні мілководдя оз. Біле (Володимирецький р-н, с. Більська Воля).

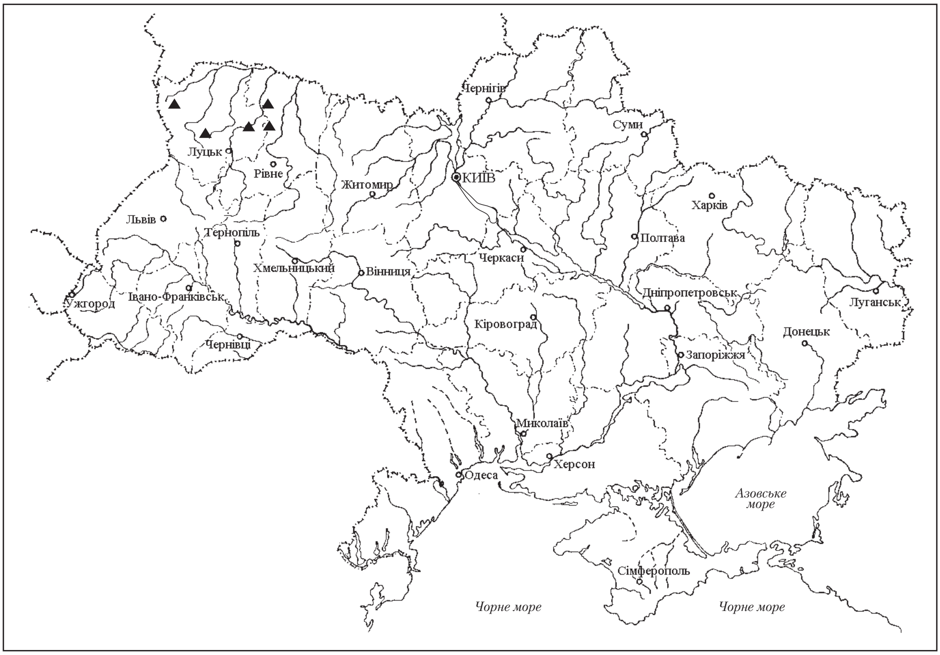

Фізико-географічні умови. У мезотрофних і оліго-мезотрофних прісноводних непроточних водоймах з поверхневим і незначним протягом вегетації коливанням рівня води, слабокислою реакцією середовища, піщаними донними відкладами і товщею води 70–150 см. Зниження рівня води до 70 см стимулює розвиток угруповань. У флювіогляціальних і карстових озерах.

Біотоп. Непроточні озера оліготрофного і мезотрофного типу, зона прикріплених занурених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант – молодильник озерний (*Isoëtes lacustris*) – занесений до ЧКУ, Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на південно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (50–70%), представлений одним підводним ярусом. Його утворює едифікатор – молодильник озерний (з проективним покриттям 30–60%) – і кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) (25–30%), елодея канадська (*Elodea canadensis*) (25–30%), а також рдесник маленький (*Potamogeton pusillus*) і р. туполистий (*P. obtusifolius*) (по 1–5%).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Черемському ПЗ, Рівненському ПЗ, ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Урочище Мошне» (Волинська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, виявлення нових місцезнаходжень, включення водойм до екомержі.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко и др., 1991; Прядко, 2004; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

150. Угруповання формації плавуна щитолистого (*Nymphoideta peltatae*)

Асоціації. Берхтольдордесниково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (berchtoldii))*, блискучордесниково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (lucentis))*, вузлуватордесниково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (nodosi))*, жовтоглечиково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) nupharosum (lutei))*, зануренокуширово–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) ceratophyllosum (demersi))*, звичайножабурниково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) hydrocharitosum (morsus-ranae))*, канадськоелодеєво–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) elodeosum (canadensis))*, колосистоводоперицево–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) myriophyllosum (spicati))*, марсилієво–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) marsileosum (quadrifoliae))*, плаваючордесниково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (natantis))*, плаваючосальвінієво–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) salviniosum (natantis))*, пронизанолистордесниково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (perfoliati))*, спіроделево–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) spirodelosum (polyrrhizae))*, триборозенчасторясково–щитолистоплавунова (*Nymphoidetum (peltatae) lemnosum (trisulcae))*, щитолистоплавунова чиста (*Nymphoidetum peltatae purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1–14,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони. У водоймах заплав річок Десни, Снову, Уборті, Південного Бугу, Дніпра, а також Кілійської дельти Дунаю і придунайських озер.

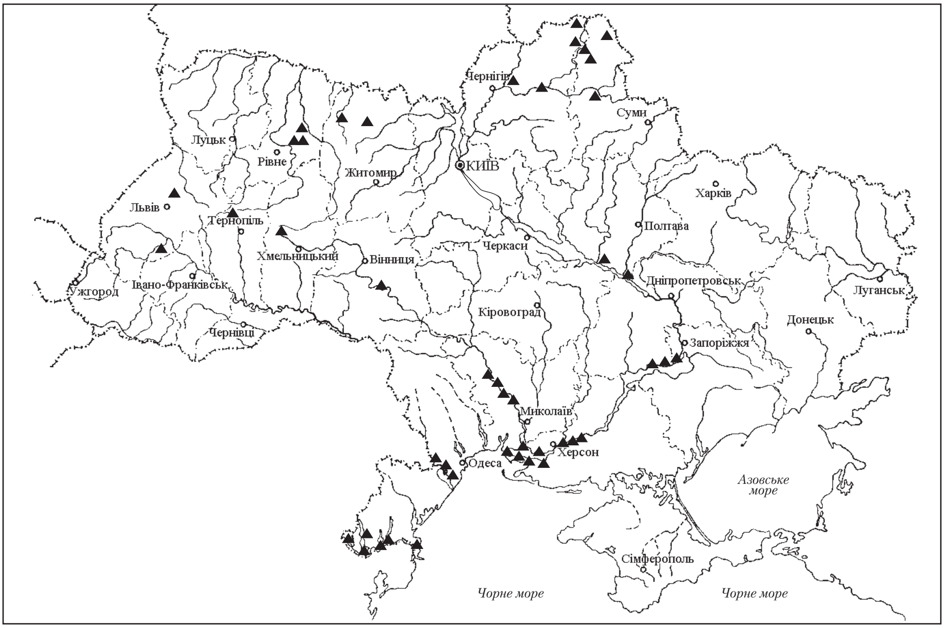

Фізико-географічні умови. В евтрофних прісноводних непроточних і слабопроточних водоймах з нейтральною або слаболужною реакцією середовища, піщаними, мулисто-піщаними, мулисто-щебнистими, глинистими донними відкладами, товщею води 60–80 см, помірним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води. На конусах виносу алювіальних відкладів, у руслах і затоках річок, ставках, на мілководдях водосховищ, ділянок авандельт гирлових областей річок. Зниження рівня води до 30–50 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Проточні і непроточні прісноводні водойми евтрофного типу, зона прикріплених водних макрофітів з плаваючими на поверхні води пластинками листків.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінантів головного та підлеглих ярусів. Домінант – плавун щитолистий (*Nymphoides peltata*) – занесений до ЧКУ. Співдомінанти – марсилія чотирилиста (*Marsilea quadrifolia*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) – занесені до ЧКУ та Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (90–100%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений під'ярус (заввишки до 150 см) формують їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*) (5–10%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–5%), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) (1–5%), бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*) (1–5%). Цей під'ярус виражений не в усіх асоціаціях. Другий, наводний, густий під'ярус формує едифікатор – плавун щитолистий (30–90%), а також водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*) (1–45%), глечики жовті *(Nuphar lutea)* (5–30%), рдесник вузлуватий (*Potamogeton nodosus*) (1–30%), р. плаваючий (*P. natans*) (1–5%), р. блискучий *(P. lucens)* (1–20%), р. злаколистий (*P. gramineus*) (1–5%), марсилія чотирилиста (1–30%), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*) (1–25%), гірчак земноводний (*Polygonum amphibium)* (1–5%), ряска мала (*Lemna minor*) (1–10%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–35%), сальвінія плаваюча (1–25%). Третій, підводний, теж густий під'ярус утворюють елодея канадська *(Elodea canadensis)* (1–30%), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) (1–30%), к. напівзанурений (*C. submersum*) (1–5%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–25%), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*) (1–25%). Переважають плюризональні види, що ростуть у широколистянолісовій, лісостеповій і степовій зонах.

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються в Дунайському БЗ та у лісовому заказнику загальнодержавного значення «Бакайський» (Херсонська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезнаходжень угруповань до об'єктів природно-заповідного фонду та екомережі. Пошук нових місцезнаходжень. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Афанасьев, 1951; Зеров, 1961, 1971; Балашов, 1969; Дубина, Мороз, 1977; Семеніхіна, 1982; Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Дубына и др., 1993; Чинкина, 2001; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

151. Угруповання формації пухирника Брема (*Utricularieta bremii)*

Асоціації. Бремопухирникова чиста (*Utricularietum bremii purum*), напівзануренокуширово–бремопухирникова (*Utricularietum (bremii) ceratophyllosum (submersi)*), триборозенчасторясково–бремопухирникова (*Utricularietum (bremii) lemnosum (trisulcae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,5; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Спорадично у водоймах Українських Карпат та Закарпаття (Закарпатська обл.).

Фізико-географічні умови. В евтрофних, мезотрофних, рідше оліготрофних прісноводних непроточних водоймах з слабокислою реакцією середовища, слабким поверхневим і незначним протягом року коливанням рівня води, на ділянках з товщею води від 30 до 50 (200) см і мулистими та мулисто-торф'янистими донними відкладами.

Біотоп. Непроточні або слабопроточні прісноводні водойми евтрофного, мезотрофного, рідше оліготрофного типу, зона вільноплаваючих водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (90–100%), складається із двох під'ярусів. Перший, наводний, середньогустий. Його утворюють з проективним покриттям від 10 до 15% річія плаваюча (*Riccia fluitans*), річіокарп плаваючий (*Ricciocarpus natans*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*), ряска мала (*Lemna minor*). Підводний під'ярус формує едифікатор – пухирник Брема (*Utricularia bremii*) (25–70%) – і кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*) (1–40%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (1–30%), водопериця кільчаста (*Myriophyllum verticillatum*) (1–5%) та інші види. Переважають вищеназвані плюризональні види, а також види, що зростають у водоймах широколистянолісової зони – рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*), р. стиснутий (*P. compressus*), плавушник болотний (*Hottonia palustris*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Не охороняються.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Дотримання режиму абсолютної заповідності, включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду. Пошук нових місцезнаходжень. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Дубына и др., 1993; Дубина, 2006.

Д.В. Дубина

152. Угруповання формації пухирника малого (*Utricularieta minoris*)

Асоціації. Альдровандово–малопухирникова (*Utricularietum (minoris) aldrovandosum (vesiculosae)*), малопухирникова чиста (*Utricularietum minoris purum*), триборозенчасторясково–малопухирникова (*Utricularietum (minoris) lemnosum (trisulcae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,5–13,4; I,II; 3,4; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони.

Фізико-географічні умови. У мезотрофних, мезоевтрофних та евтрофних непроточних або слабопроточних водоймах з мулисто-піщаними донними відкладами, слабокислою або нейтральною реакцією середовища, товщею води до 10–30 (50) см та коливанням рівня води протягом вегетації. В озерах, старицях, водоймах боліт, ставках, штучних водосховищах, занедбаних меліоративних каналах. У непроточних водоймах трапляються на ділянках із товщею води 50–150 см. Зниження рівня води до 40–50 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні прісноводні водойми мезотрофного і евтрофного типу, зона вільноплаваючих водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Співдомінант – альдрованда пухирчаста (*Aldrovanda vesiculosa*) – занесений до ЧКУ та Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), складається із двох під'ярусів. Перший, наводний, – розріджений. Його формують (з проективним покриттям 1–10%) ряска мала (*Lemna minor*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) (рідше). Підводний під'ярус – густий (60–80%). Його утворюють едифікатор – пухирник малий (*Utricularia minor*) (25–30%) – і альдрованда пухирчаста (15–20%), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (10–15%), а також кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*) (1–5%), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*) (1–3%), елодея канадська (*Elodea canadensis*) (1–3%). Переважають названі плюризональні види, а також види, що зростають у водоймах хвойнолісової і широколистянолісової зон – рдесник стиснутий (*Potamogeton compressus*), р. Фріса (*P. friesii*), р. волосовидний (*P. trichoides*) та ін.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, НПП «Прип'ять-Стохід», Шацькому НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Дотримання режиму абсолютної заповідності, включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду. Пошук нових місцезнаходжень угруповань, моніторнг за їх станом.

Джерела інформації. Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Шеляг-Сосонко, Дидух, Дубына и др., 1991; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

153. Угруповання формації рдесника альпійського (*Potamogetoneta alpini*)

Асоціації. Альпійськордесникова чиста (*Potamogetonetum alpini purum*), зануренокуширово–альпійськордесникова (*Potamogetonetum (alpini) ceratophyllosum (demersi)*), напівзануренокуширово–альпійськордесникова (*Potamogetonetum (alpini) ceratophyllosum (submersi)*), триборозенчасторясково–альпійськордесникова (*Potamogetonetum (alpini) lemnosum (trisulcae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,1–12,0; I; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Дуже рідко на території Українського Полісся, Лісостепу та у водоймах Українських Карпат (Сумська, Житомирська, Рівненська, Хмельницька, Закарпатська області).

Фізико-географічні умови. У мезотрофних, мезоевтрофних і евтрофних проточних і слабопроточних водоймах з нейтральною або слаболужною реакцією середовища, помірним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води, на мулисто-піщаних донних відкладах з товщею води 50–90 (150) см. У руслах малих річок, ділянках локальних течій штучних водойм, у озерах. Зниження рівня води до 50 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні водойми мезотрофного і евтрофного типу, зона занурених прикріплених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на південно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (70–80%), складається із двох під'ярусів. Перший, наводний, розріджений утворений такими видами, як глечики жовті (*Nuphar lutea*), ряска мала (*Lemna minor*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*) (всі по 1–5%). На проточних ділянках він слабо виражений. Другий, підводний під'ярус, більш густий, утворює едифікатор – рдесник альпійський (*Potamogeton alpinus*) (25–70%) – і кушир занурений *(Ceratophyllum demersum)* (1–20%), к. напівзанурений *(C. submersum)* (1–15%), ряска триборозенчаста *(Lemna trisulca)* (1–20%) за участю рдесника блискучого (*Potamogeton lucens*), р. маленького *(P. pusillus*), водяного жовтецю закрученого (*Batrachium circinatum*) (усі по 1–10%). Переважають вищеназвані види, що зростають у водоймах хвойнолісової, широколистянолісової і лісостепової зон – пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*), рдесник пронизанолистий (*Potamogeton perfoliatus*), р. стиснутий (*P. compressus*), р. кучерявий (*P. crispus*), р. плаваючий (*P. natans*), р. вузлуватий (*P. nodosus)*, р. довгий (*P. praelongus*), водопериця кільчаста (*Myriophyllum verticillatum*).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у ботанічному заказнику місцевого значення «Корнинський» (Рівненська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезнаходжень до об'єктів природно-заповідного фонду та екомережі. Пошук нових місцезнаходжень. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Шеляг-Сосонко и др., 1991; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

154. Угруповання формації рдесника довгого (*Potamogetoneta praelongi*)

Асоціації. Берхтольдордесниково–довгордесникова (*Potamogetonetum (praelongi) potamogetosum (berchtoldii)*), довгордесникова чиста (*Potamogetonetum praelongi purum*), канадськоелодеєво–довгордесникова (*Potamogetonetum (praelongi) elodeosum (canadensis)*), маленькордесниково–довгордесникова (*Potamogetonetum (praelongi) potamogetosum (pusilli)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,1; II; 4; «рідкісні».

Поширення в Україні. Водойми широколистянолісової і лісостепової зони.

Фізико-географічні умови. У мезотрофних та евтрофних прісноводних слабопроточних водоймах з нейтральною реакцією середовища, незначним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води, мулисто-піщаними донними відкладами і товщею води 50–100 (150) см.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні водойми мезотрофного і евтрофного типу, зона занурених прикріплених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (70–80%), складається з двох під'ярусів. Перший, наводний, розріджений, його утворюють жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*) (5–7%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (5–7%), ряска мала (*Lemna minor*) (3–5%), різак алоевидний (*Stratiotes aloides*) (3–5%), а також у південних місцезростаннях – сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) (5–7%), а в північних – рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*) (5–7%). Другий під'ярус, підводний, густий, утворений едифікатором – рдесником довгим (*Potamogeton praelongus*) (60–70%), а також такими видами, як елодея канадська (*Elodea canadensis*) (1-30%), рдесник Берхтольда (*Potamogeton berchtoldii*) (1–30%), р. маленький (*P. pusillus*) (1–25%), кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*) (3–7%), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*) (1–5%), рдесник стиснутий (*Potamogeton compressus*) (усі по 1–5%). Переважають вищеназвані види, що зростають у водоймах хвойнолісової, широколистянолісової і лісостепової зон.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Заповідний та заказний.

Забезпеченість охороною. Охороняються у НПП «Прип'ять-Стохід» , Шацькому НПП, Деснянсько-Старогутському НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Дубина, Чорна, 1987; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

155. Угруповання формації рдесника сарматського (*Potamogetoneta sarmatici*)

Асоціації. Гребінчастордесниково–сарматськордесникова (*Potamogetonetum (sarmatici) potamogetosum (pectinati)*), зануренокуширово–сарматськордесникова (*Potamogetonetum (sarmatici) ceratophyllosum (demersi)*), колосистоводоперицево–сарматськордесникова (*Potamogetonetum (sarmatici) myriophyllosum (spicati)*), сарматськордесникова чиста (*Potamogetonetum sarmatici purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 10,0; II; 4; «рідкісні».

Поширення в Україні. Лісостепова і степова зони.

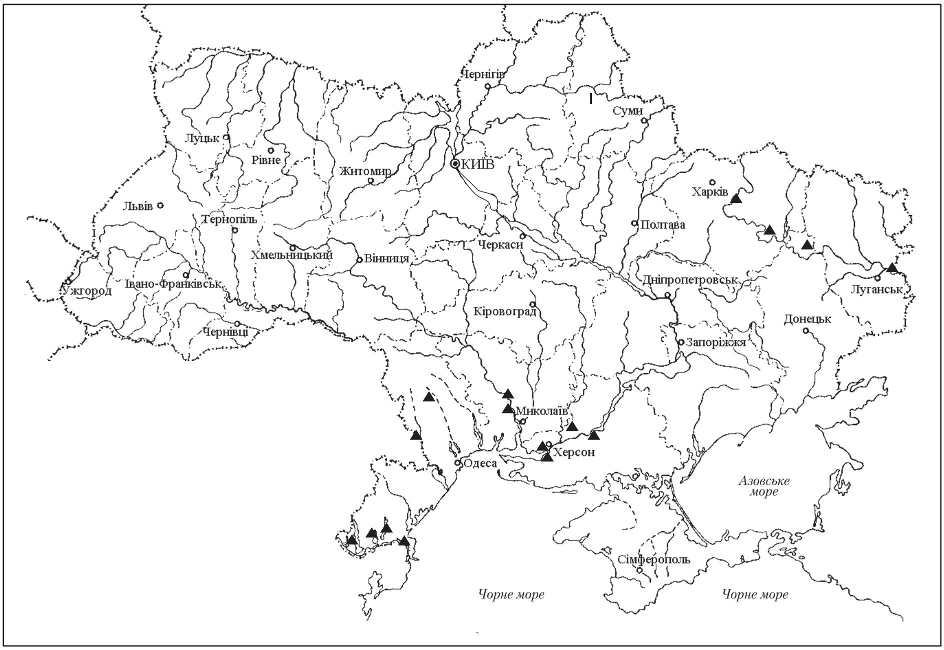

Фізико-географічні умови. В евтрофних непроточних або малопроточних слабосолонуватоводних і прісноводних водоймах зі слаболужною реакцією середовища, помірним поверхневим і значним протягом року коливанням рівня води, мулистими донними відкладами і товщею води 30–100 см. В озерах, затоках річок, внутріплавневих водоймах. Зниження рівня води до 30 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні і слабосолонуватоводні водойми евтрофного типу, зона прикріплених занурених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Едифікатор на північно-західній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений під'ярус (заввишки до 100 см) утворюють бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*) (4–5%), ситняг болотний (*Eleocharis palustris*) (1–5%), їжача голівка зринувша (*Sparganium emersum*) (1–5%), лепешняк великий (*Glyceria maxima*) (1–5%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–3%); він виражений не у всіх асоціаціях. Другий, наводний, теж розріджений під'ярус утворюють спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza)*, ряска мала (*Lemna minor*) (усі від 1 до 5%). Третій, підводний, густий під'ярус утворює едифікатор – рдесник сарматський (*Potamogeton sarmaticus*) (50–70%), а також кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) (5–20%), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*) (1–30%), рдесник гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*) (1–20%), елодея канадська (*Elodea canadensis*) (1–10%), рдесник волосовидний (*Potamogeton trichoides*) (1–5%). Переважають вищеназвані плюризональні види – елодея канадська, ситняг болотний, ряска мала, кушир занурений, стрілолист стрілолистий, а також види, що ростуть у лісостеповій і степовій зонах – цанікелія болотна (*Zannichellia palustris*), рдесник Берхтольда (*Potamogeton berchtoldii*), різуха морська (*Najas marina*), каулінія мала (*Caulinia minor*).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, лісовому заказнику загальнодержавного значення «Бакайський», ландшафтному заказнику місцевого значення «Олександрівський» і ботанічному заказнику місцевого значення «Інгулецький лиман» (Херсонська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Включення місцезнаходжень до об'єктів природно-заповідного фонду та екомережі. Пошук нових місцезнаходжень. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Дубина, Чорна, Борімська, 1985; Дубина, Чорна, 1987; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

156. Угруповання формації рдесника туполистого (*Potamogetoneta obtusifolii*)

Асоціації. Берхтольдордесниково–туполистордесникова (*Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (berchtoldii)*), волосовиднордесниково–туполистордесникова (*Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (trichoidii)*), канадськоелодеєво–туполистордесникова (*Potamogetonetum (obtusifolii) elodeosum (canadensis)*), маленькордесниково–туполистордесникова (*Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (pusilli)*), напівзануренокуширово–туполистордесникова (*Potamogetonetum (obtusifolii) ceratophyllosum (submersi)*), туполистордесникова чиста (*Potamogetonetum obtusifolii purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,4; II; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони (в озерах і заплавних водоймах Верхнього і Середнього Дніпра, річок Десни, Тетерева, Ужа, Здвижа, Уборті, Горині, Случі, Турії, верхньої течії річок Південного Бугу, Сули, Ворскли, Псла, Сіверського Дінця, нижньої течії р. Дунаю, позазаплавних озерах Українського Полісся).

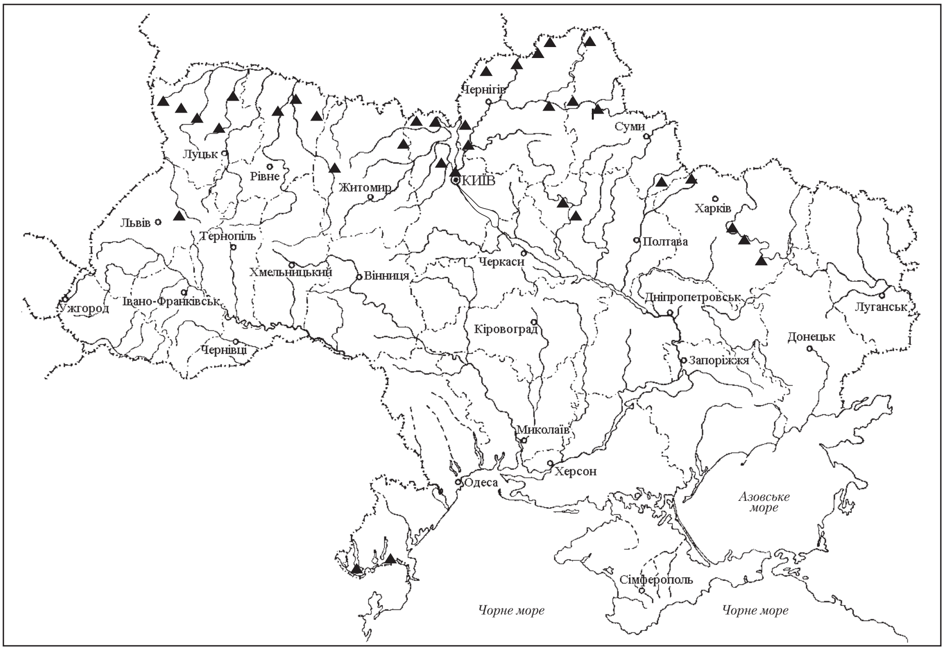

Фізико-географічні умови. У мезоевтрофних і евтрофних проточних водоймах, з нейтральною або слабокислою реакцією середовища, мулисто-піщаними та мулисто-торф'янистими донними відкладами, помірним поверхневим і протягом вегетації коливанням рівня води, на ділянках з товщею води 50–100 (150) см. В озерах, старицях, рукавах, каналах, на мілководдях штучних водосховищ. Найчастіше трапляються на ділянках конусів виносу алювіальних донних відкладів. Зниження рівня води до 50 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Проточні прісноводні водойми евтрофного і мезотрофного типу, зона прикріплених занурених водних макрофітів.

Фітоценотичната та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Угруповання на південній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений (заввишки до 70 см) утворюють стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–5%), їжача голівка мала (*Sparganium minimum*) (1–5%), лепешняк великий (*Glyceria maxima*) (1–5%). Цей під'ярус виражений не в усіх асоціаціях. Другий, наводний, більш густий під'ярус утворюють ряска мала (*Lemna minor*) (5–10%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–15%) та жабурник звичайний (*Hydrocharis morsus-ranae*), рдесник плаваючий (*Potamogeton natans*), р. злаколистий (*P. gramineus*) (усі по 1–5%). Третій, підводний, густий під'ярус утворюють едифікатор – рдесник туполистий (*Potamogeton obtusifolius*) (30–70%), а також р. Берхтольда (*P. berchtoldii*) (1–30%), р. маленький (*P. pusillus*) (1–20%), р. волосовидний (*P. trichoides*) (1–20%), кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*) (1–25%); беруть участь пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*), елодея канадська (*Elodea canadensis*), водяний жовтець закручений (*Batrachium circinatum*) (усі 1–5%). Переважають вищеназвані плюризональні види і види, що ростуть у водоймах хвойнолісової, широколистянолісової і лісостепової зон – кушир напівзанурений, рдесник стиснутий (*Potamogeton compressus*), р. волосовидний, р. маленький, р. Фріса (*P. friesii*), р. Берхтольда та ін.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються на території Поліського ПЗ і Черемського ПЗ, НПП «Прип'ять-Стохід», Шацького НПП, Деснянсько-Старогутського НПП, РЛП «Сеймський» (Сумська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, включення місцезнаходжень до об'єктів природно-заповідного фонду і екомережі.

Джерела інформації. Дубина, Чорна, 1987; Дубына и др., 1993; Карпова, Зуб, 2004; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

157. Угруповання формації рдесника червонуватого (*Potamogetoneta rutili*)

Асоціації. Канадськоелодеєво–червонуватордесникова (*Potamogetonetum (rutili) elodeosum (canadensis)*), напівзануренокуширово–червонуватордесникова (*Potamogetonetum (rutili) ceratophyllosum (submersi)*), туполистордесниково–червонуватордесникова (*Potamogetonetum (rutili) potamogetosum (obtusifolii)*), червонуватордесникова чиста (*Potamogetonetum rutili purum*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 9,4–11,4; I,II; 3; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова і лісостепова зони (в озерах і заплавних водоймах верхньої течії Дніпра, річок Десни, Сіверського Дінця, а також в Шацьких озерах).

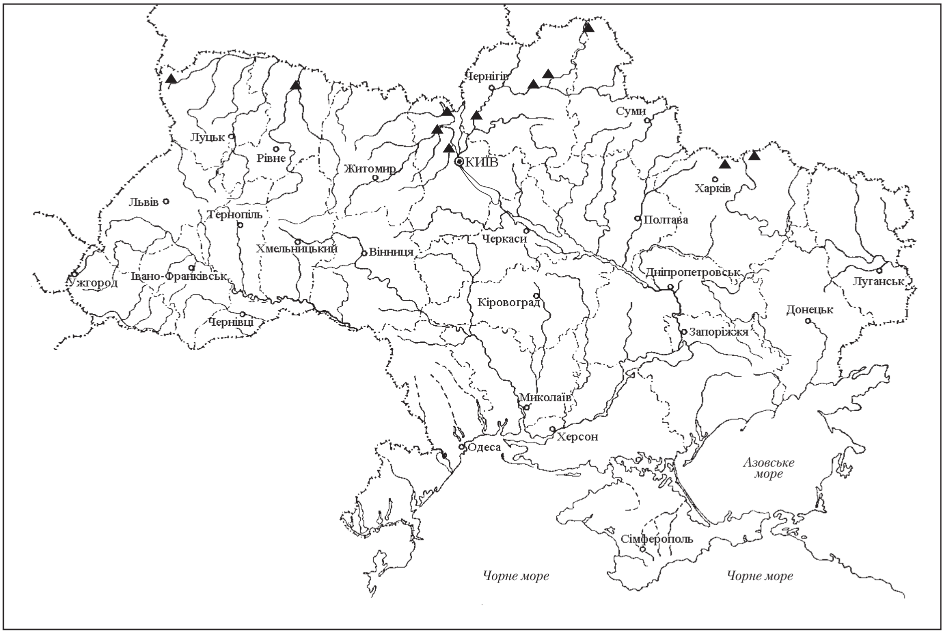

Фізико-географічні умови. У прісноводних непроточних і слабопроточних евтрофних водоймах з слабокислою або нейтральною реакцією середовища, що заростають, з товщею води 50–70 (100) см і мулисто-піщаними донними відкладами.

Біотоп. Проточні і непроточні прісноводні водойми евтрофного і мезотрофного типу, зона прикріплених занурених водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко–географічна значущість. Едифікатор на південній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій середньогустий (60–80%), складається з трьох під'ярусів. Перший, надводний, розріджений (заввишки до 70 см) утворюють їжача голівка мала (*Sparganium minimum*) (1–5%), стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (1–5%), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*) (1%). Цей під'ярус виражений не в усіх асоціацях. Другий, наводний, також розріджений під'ярус утворюють ряска мала (*Lemna minor*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (1–5%). Третій, підводний, під'ярус більш густий утворюють едифікатор – рдесник червонуватий (*Potamogeton rutilus*) (30–70%) – та елодея канадська (*Elodea canadensis*) (1–30%), кушир напівзанурений (*Ceratophyllum submersum*) (1–20%), рдесник туполистий (*Potamogeton obtusifolius*) (1–20%). Переважають плюризональні види, зокрема сусак зонтичний, стрілолист стрілолистий, ряска мала, спіродела багатокоренева, елодея канадська, а також вищеназвані, що ростуть у водоймах хвойнолісової, широколистянолісової і лісостепової зон. Менш значну роль відіграють види, що ростуть у водоймах лісостепової зони – рдесник волосовидний (*Potamogeton trichoides*), р. маленький (*P. pusillus*).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Шацькому НПП.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Дотримання режиму абсолютної заповідності, включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Дубина, Чорна, 1987; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

158. Угруповання формації ряски горбатої (*Lemneta gibbae)*

Асоціація. Безкореневовольфієво–горбаторяскова (*Lemnetum (gibbae) wolffiosum (arrhizae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0; II; 4; «рідкісні».

Поширення в Україні. Рідко у лісостеповій і степовій зонах (водойми дельти Кілійського гирла Дунаю, гирлових областей річок Дніпра, Дністра, Південного Бугу).

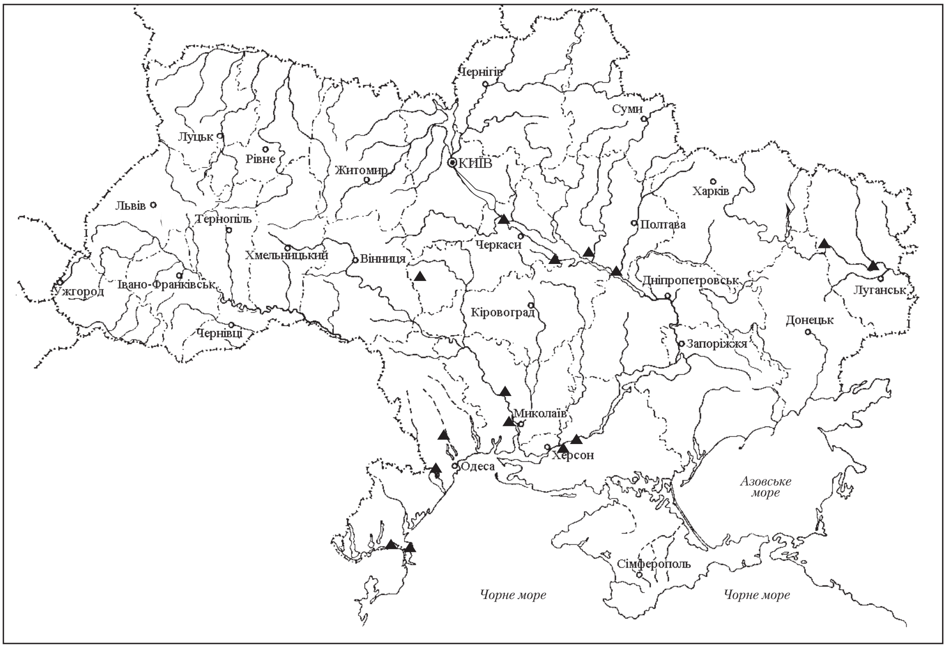

Фізико-географічні умови. В евтрофних прісноводних і слабосолонуватоводних водоймах. Трапляються на мілководдях непроточних, рідше слабопроточних, невеликих за площею водойм з нейтральною або слаболужною реакцією середовища, товщею води від 20 до 70 см і мулистими донними відкладами зі значною домішкою детриту. Характерні для ділянок, що відзначаються незначним поверхневим і помірним протягом вегетації коливанням рівня води. Наявні в екотопах, що зазнавали помірного засолення, а також на ділянках помірного скидання стічних вод і антропогенного евтрофування. В озерах, ставках, ізольованих водоймах штучних водосховищ, занедбаних каналах. Зниження рівня води до 10-15 см і посилення антропогенного евтрофування стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні або слабосолонуватоводні водойми евтрофного типу, зона вільноплаваючих водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (80–100%), складається з двох під'ярусів. Наводний під'ярус густий (70–80%). Його формує едифікатор – ряска горбата (*Lemna gibba*) (40–60%) – і вольфія безкоренева (*Wolffia arrhiza*) (30–50%), а також ряска мала (*L. minor*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) (усі по 1–3%). Підводний під'ярус розріджений, його утворюють кушир плоскоостий (*Ceratophyllum platyacanthum*), різуха морська (*Najas marina*), рдесник кучерявий (*Potamogeton crispus*) (усі до 1%) та ін. Переважають вже названі плюризональні види, а також види, що зростають у водоймах лісостепової і степової зон – кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), рдесник сарматський (*Potamogeton sarmaticus*), р. гребінчастий (*P. pectinatus*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*).

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняється у Дунайському БЗ, ботанічних заказниках місцевого значення «Інгулецький лиман» (Херсонська обл.) і «Прироські луки» (Черкаська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Дотримання режиму абсолютної заповідності, включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду. Пошук нових місцезнаходжень. Моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Дубина та ін., 2000, 2006.

Д.В. Дубина

159. Угруповання формації сальвінії плаваючої (*Salvinieta natantis*)

Асоціації. Горбаторясково–плаваючосальвінієва (*Salvinietum* (*natantis*) *lemnosum* (*gibbae*)), зануренокуширово–плаваючосальвінієва (*Salvinietum* (*natantis*) *ceratophyllosum* (*demersi*)), каролінськоазолово–плаваючосальвінієва (*Salvinietum* (*natantis*) *azollosum* (*carolinianae*)), малорясково–плаваючосальвінієва (*Salvinietum* (*natantis*) *lemnosum* (*minoris*)), папоротевидноазолово–плаваючосальвінієва (*Salvinietum* (*natantis*) *azollosum* (*filiculoidis*)), плаваючосальвінієва чиста (*Salvinietum natantis purum*), спіроделево–плаваючосальвінієва (*Salvinietum* (*natantis*) *spirodelosum* (*polyrrhizae*)), триборозенчасторясково–плаваючосальвінієва (*Salvinietum* (*natantis*) *lemnosum* (*trisulcae*)).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 8,0–12,0; I, II; 3; «типові».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони (в озерах, затоках, рукавах, старицях рік, штучних водосховищах).

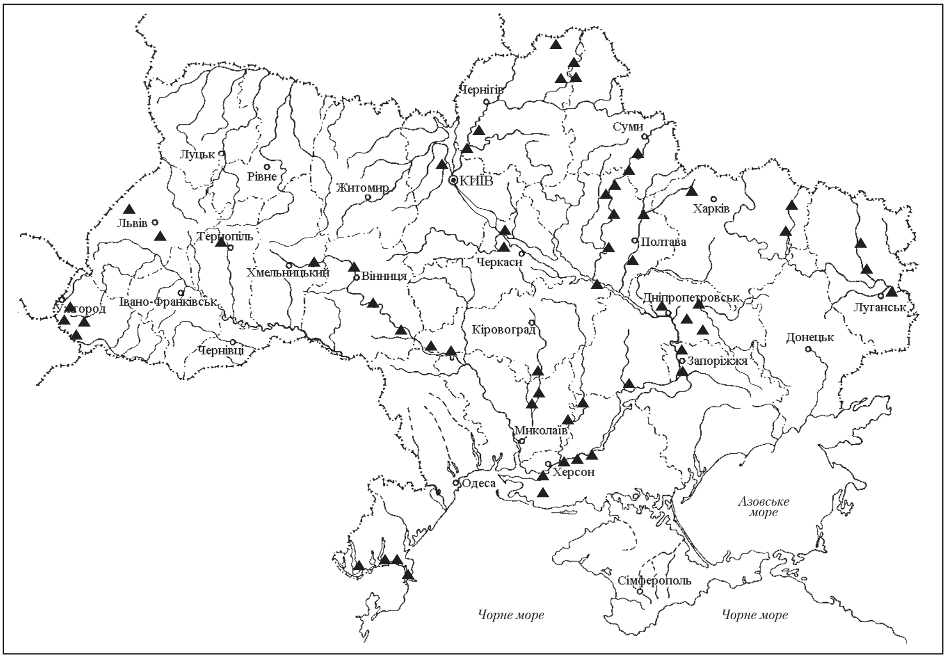

Фізико-географічні умови. У непроточних або слабопроточних водоймах з мулисто-піщаними донними відкладами, нейтральною або слаболужною реакцією середовища, слабким поверхневим та протягом вегетації коливанням рівня води. Переважають на ділянках з товщею води 30–50 см, у замкнутих водоймах трапляються й на більших глибинах. В озерах, старицях, водоймах боліт, ставках, штучних водосховищах, занедбаних меліоративних каналах. Зниження рівня води до 10–25 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні водойми евтрофного типу, зона вільноплаваючих водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Звичайний тип асоційованості домінуючих видів. Домінант – сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*) – занесений до ЧКУ, Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу. Домінанти підлеглих ярусів – азола папоротевидна (*Azolla filiculoides*), а. каролінська (*A. caroliniana*) – на північно-східній межі ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (90–100%), складається з двох під'ярусів. Перший, наводний, під'ярус формує едифікатор – сальвінія плаваюча, а також ряска мала (*Lemna minor)* (15–30%), р. горбата (*L. gibba)* (1–15%), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (5–40%). У гирловій області Дунаю у формуванні даного під'ярусу беруть участь азола папоротевидна (5–30%) і а. каролінська (5–25%). Другий, підводний, під'ярус утворюють ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) (5–30%), кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*) (1–35%), к. напівзанурений (*C. submersum)* (1–30%) і види, які мають проективне покриття від 1 до 10% (рдесник гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*), р. пронизанолистий (*P. perfoliatus*), р. блискучий (*P. lucens*), водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*)). Переважають вищеназвані плюризональні види, а також види, що ростуть у водоймах широколистянолісової, лісостепової і степової зон – різуха велика (*Najas major)*, цанікелія велика (*Zannichellia major*), водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), рдесник волосовидний (*Potamogeton trichoides*).

Потенціал відновлюваності. Задовільний.

Режим збереження. Регульованої заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Чорноморському БЗ, Канівському ПЗ, Дніпровсько-Орільському ПЗ, РЛП «Трахтемирів» (Київська обл., Черкаська обл.), РЛП «Кременчуцькі плавні» (Полтавська обл.), у лісовому заказнику загальнодержавного значення «Бакайський» (Херсонська обл.), ландшафтних заказниках місцевого значення «Лунг» (Одеська обл.) та «Олександрівський» (Херсонська обл.), ботанічному заказнику місцевого значення «Інгулецький лиман» (Херсонська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Моніторинг за станом угруповань, включення місцезростань рослинних угруповань до природно-заповідного фонду і екомережі.

Джерела інформації. Афанасьев, 1951, 1966; Зеров, 1961а; Корелякова, 1977; Дубина, Семеніхіна, 1978; Дубына, 1982а; Шеляг-Сосонко, Дубына, 1984; Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

160. Угруповання формації стрілолисту стрілолистого (*Sagittarieta sagittifoliae*)

Асоціації. Водяногоріхово–звичайнострілолистова (*Sagittarietum (sagittifoliae) traposum (natantis)*), плаваючосальвінієво–звичайнострілолистова (*Sagittarietum (sagittifoliae) salviniosum (natantis)*), щитолистоплавуново–звичайнострілолистова (*Sagittarietum (sagittifoliae) nymphoidosum (peltatae)*).

Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус угруповань: 11,2; I; 2; «рідкісні».

Поширення в Україні. Широколистянолісова, лісостепова і степова зони (в озерах, ріках, заплавних водоймах, штучних водосховищах).

Фізико-географічні умови. У мезоевтрофних і евтрофних непроточних і слабопроточних прісноводних водоймах зі слабокислою або нейтральною реакцією середовища, помірним поверхневим і значним протягом вегетації коливанням рівня води, на ділянках з її товщею 20–60 (80) см, мулисто-піщаними та мулистими донними відкладами. На прибережних мілководдях озер, стариць, рукавів, заток та русел річок, на ділянках з тривалим поверхневим підтопленням. Зниження рівня води до 30 см стимулює розвиток угруповань.

Біотоп. Непроточні і слабопроточні прісноводні водойми евтрофного типу, зона повітряно-водних та прикріплених з плаваючими листками водних макрофітів.

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість. Рідкісний тип асоційованості домінанта та співдомінантів підлеглих ярусів. Співдомінанти – водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), плавун щитолистий (*Nymphoides peltata*) – занесені до ЧКУ. Водяний горіх плаваючий та сальвінія плаваюча занесені також до Додатку І Бернської конвенції.

Ботаніко-географічна значущість. Домінуючі види в межах ареалу.

Ценотична структура та флористичне ядро. Травостій густий (70–100%), складається з двох, рідше трьох під'ярусів, заввишки 50–70 см. Перший – надводний середньогустий. Його утворює едифікатор – стрілолист стрілолистий (*Sagittaria sagittifolia*) (60–90%) – з участю сусака зонтичного (*Butomus umbellatus*), ситняга болотного (*Eleocharis palustris*), частухи подорожникової (*Alisma plantago-aquatica*), омега водяного (*Oenanthe aquatica*), веха широколистого (*Sium latifolium*), бульбокомишу морського (*Bolboschoenus maritimus*) (усі від 1 до 5–10%). Другий під'ярус густий, його утворюють співедифікатори, а саме: водяний горіх плаваючий (30–35%), сальвінія плаваюча (30–35%), плавун щитолистий (25–30%), а також ряска мала (*Lemna minor*), р. триборозенчаста (*L. trisulca*), спіродела багатокоренева (*Spirodela polyrrhiza*) (всі від 1 до 3%). Підводний під'ярус дуже розріджений. У ньому поодиноко трапляються кушир занурений (*Ceratophyllum demersum*), різуха морська (*Najas marina*), рдесник гребінчастий (*Potamogeton pectinatus*), р. Берхтольда (*P. berchtoldii*). Переважають вищеназвані плюризональні види, а також види, що зростають у водоймах широколистянолісової, лісостепової і степової зон – хвощ річковий (*Equisetum fluviatile*), мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera*), лепешняк великий (*Glyceria maxima*), пухирник звичайний (*Utricularia vulgaris*) та ін.

Потенціал відновлюваності. Незадовільний.

Режим збереження. Регульованої та абсолютної заповідності.

Забезпеченість охороною. Охороняються у Дунайському БЗ, Канівському ПЗ, Дніпровсько-Орільському ПЗ , РЛП «Ізмаїльські острови» (Одеська обл.) та у ботанічному заказнику місцевого значення «Інгулецький лиман» (Херсонська обл.).

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації. Дотримання режиму абсолютної заповідності, включення місцезнаходжень угруповань до складу об'єктів природно-заповідного фонду та екомережі, моніторинг за станом угруповань.

Джерела інформації. Дубына, Шеляг-Сосонко, 1989; Шеляг-Сосонко и др., 1991; Дубына и др., 1993; Дубина, 2006; Чорна, 2006.

Д.В. Дубина

Список літератури

Андрієнко Т.Л. Болота Горган // Укр. ботан. журн. – 1968. – **25**, № 3. – С. 67-72.

Андрієнко Т.Л. Шляхи розвитку боліт Українських Карпат // Там же. – 1971. – **28**, №3. – С. 362-366.

Андриенко Т.Л. Типы болот Украинских Карпат // Типы болот СССР и принципы их классификации. – Л.: Наука, 1974. – С. 110-115.

Андрієнко Т.Л. Scheuchceria palustris L. на Україні // Укр. ботан. журн. – 1975. – **39**, № 5. – С. 617-623.

Андриенко Т.Л. Изменение флоры болот под влиянием мелиорации. Редкие виды флоры болот УССР // Изменение растительности и флоры болот УССР под влиянием мелиорации. – Киев: Наук. думка, 1982. – С. 49-97.

Андрієнко Т.Л. Рослинність заказника «Городницький» (Житомирське Полісся) // Укр. ботан. журн. – 1983. – **40**, № 2. – С.107-111.

Андрієнко Т.Л., Винаєв Г.В. Поширення і еколого-ценотичні особливості *Chamaedaphne calyculata* (L.) Moench. на Прип'ятському Поліссі // Там же.– 1978. – **35**, № 4. – С. 367-370.

Андриенко Т.Л., Попович С.Ю. Современное состояние и охрана редких сообществ *Cladium mariscus* (L.) Pohl. и *Schoenus ferrugineus* L на Украине // Бот. журн. – 1986. – **71**, № 4. – С. 557-561.

Андрієнко Т.Л., Попович С.Ю. Рідкісні угруповання оліготрофних боліт України // Укр. ботан. журн. – 1987. – **44**, № 2. – С. 60-64.

Андрієнко Т.Л., Прядко О.І. Своєрідне болото Західного Полісся з рясною хамедафною (*Chamaedaphne calyculata* (L.) Moench.) // Там же. – 1972. – **29**, № 1. – С. 117-119.

Андрієнко Т.Л., Прядко О.І. Рослинний світ проектованого Дерманськo-Мостівського регіонального ландшафтного парку // Дерманськo-Мостівський регіональний ландшафтний парк: проблеми становлення. – К.: Карбон Лтд, 2001. – С. 74-81.

Андриенко Т.Л., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны. – Киев: Наук. думка, 1983. – 206 с.

Андрієнко Т.Л., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Устименко П.М. Лісова рослинність території запроектованого Мезинського природного парку // Укр. ботан. журн. – 1982. – **39**, № 2. – С. 74-81.

Андриенко Т.Л., Попович С.Ю., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Полесский государственный заповедник. Растительный мир. – К.: Наук. думка, 1986. – 208 с.

Афанасьєв Д.Я. Геоботанічний нарис нижньодніпровських плавнів // Укр. ботан. журн. – 1951. – **8**, № 2. – С. 3-23.

Афанасьєв Д.Я. Прибережно-водна рослинність верхнього та середнього Дніпра і водойм його заплави // Там же. – 1966. – **23**, № 1. – С. 87-92.

Балашов Л.С. Плавун щитолистий (*Nymphoides peltata* (S. Gmel.) Kuntze) та асоціації з його участю у водоймах верхів'їв Південного Бугу // Там же. – 1969. – **26**, № 2. – С. 72-74.

Балашов Л.С. Ялівець звичайний (*Juniperus communis* L.) в лісах Поліського заповідника та його фітоценотична роль // Там же. – 1974. – **31**, №4. – С. 525-528.

Балашов Л.С., Семеніхін В.І., Семеніхіна К.А., Дубина Д.В. Поширення видів роду *Myriophyllum* L. на Україні, їх екологія і ценологія // Там же. – 1980. – **34**, № 6. – С. 30-35.

Барановский Б.А. Растительность руслового равнинного водохранилища (на

примере Запорожского водохранилища). – Днепропетровск: Изд-во Днепропетров. ун-та, 2000. – 169 с.
Барбарич А.І. Поширення рододендрона жовтого на Українському Поліссі та можливості господарського його використання // Ботан. журн. АН УРСР. – 1953. – **10**, №2. – С. 56-60.
Барбарич А.І. Флора і рослинність Полісся Української РСР // Нариси про природу і сільське господарство Українського Полісся. – К: Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1955. – С. 269-319.
Барбарич А.І. Рододендрон жовтий – релікт третинної флори на Українському Поліссі // Укр. ботан. журн. – 1962. – **19**, №2. – С. 30-39.
Бачурина Г.Ф., Брадіс Є.М. Нові місцезнаходження альдрованди на Україні // Там же. – 1958. – **15**, № 4. – С. 97-98.
Бедей М.И. Овсяничники (Festucetea) Украинских Карпат и их эколого-биологическая характеристика: Автореф. дисс. ... канд. биол. наук. – Киев, 1967. – 29 с.
Бережной И.В. Макрофиты Шацкого природного комплекса и особенности их экологии // Тез. докл. I Всесоюз. конф по высш. водн. и прибреж.-водн. растениям (Борок, 7-9 сент. 1977). – Борок, 1977. – С. 45-46.
Берко Й.М. Фітоценотичний нарис смерекових лісів (*Piceeta abietis*) на Горганах // Укр. ботан. журн. – 1970. – **27**, №5. – С. 608-613.
Білик Г.І. Низинні засолені луки північної частини лівобережжя Середнього Придніпров'я // Там же. – 1957. – **14**, № 2. – С. 3-12.
Білик Г.І. Рослинність засолених ґрунтів України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 300 с.
Білик Г.І. Лучні степи // Рослинність УРСР. Степи, кам'яні відслонення, піски. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 33-84.
Білик Г.І. Гірськокримські лучні степи // Там же, 1973а. – С. 84-94.
Білик Г.І. Різнотравно-типчаково-ковилові степи // Там же, 1973б. – С. 94-170.
Білик Г.І. Пустельні степи // Там же, 1973в. – С. 229-240.
Білик Г.І. Європейсько-Азіатська степова область // Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 195-262.
Билык Г.И., Лавренко Е.М. Типчаково-ковыльные (бедноразнотравные) степи // Растительность европейской части СССР. – Л.: Наука, 1980. – С. 242-245.
Білик Г.І., Ткаченко В.С. Рослинність ділянки Північного новоасканійського заповідного степу на першому році після припинення випасання // Укр. ботан. журн. – 1970. – **27**, № 2. – С. 216-222.
Білик Г.І., Ткаченко В.С. Рослинний покрив абсолютно заповідної ділянки Хомутовського степу // Там же. – 1971. – **28**, № 3. – С. 337-342.
Білик Г.І., Ткаченко В.С. Рослинний покрив Провальського степу УРСР // Там же. – 1971а. – **28**, № 4. – С. 443-449.
Білик Г.І., Ткаченко В.С. Рослинний покрив Стрільцівського степу УРСР // Там же. – 1971б. – **28**, № 5. – С. 613-617.
Білик Г.І., Ткаченко В.С. Сучасний стан рослинного покриву заповідника Михайлівська цілина на Сумщині // Там же. – 1972. – **29**, № 6. – С. 696-702.
Білик Г.І., Ткаченко В.С. Нові відомості про ліси з участю *Quercus pubescens* Willd. в Одеській області // Там же. – 1978. – **35**, № 1. – С. 15-18.
Богайчук Р.С., Куковиця Г.С. Степова рослинність Західного Поділля // Там же. – 1969. – **26**, № 5. – С. 17–21.

Бойко М.Ф., Бойко П.М., Лічилкіна Н.А. та ін. Про нову знахідку *Betula borysthenica* Klok. у пониззі Південного Бугу // Там же. – 2005. – **62**, №3. – С. 396-397.
Брадіс Є.М. Рослинний покрив боліт УРСР // Рослинність УРСР. Болота. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 34-133.
Брадіс Є.М., Андрієнко Т.Л. Поліська підпровінція // Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 73-136.
Брадис Е.М., Балашев Л.С. Болота Западной Подолии // Природа болот и методы их исследований. – Л.: Наука, 1967. – С. 43-46.
Брадіс Є.М., Зап'ятова О.О. Високогірна рослинність // Рослинність Закарпатської області УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 137-210.
Буняк В.И. Леса формации *Fageta sylvaticae* северо-восточного макросклона Украинских Карпат (генезис, флористическая и фитоценотическая структура, задачи охраны): Автореф. дисс. ... канд. биол. наук. – Киев, 1986. – 14 с.
Бутейко А.И. Сосново-буковые леса запада УССР: Автореф. дисс. ... канд. с-х. наук. – Львов, 1975. – 28 с.
Вакаренко Л.П., Дідух Я.П. Рослинність запроектованого заказника «Дубки»// Укр.ботан. журн. – 1985. – **42**, № 1. – С. 61-65.
Вакаренко Л.П., Дубина Д.В. Раритетний фітоценофонд чагарникової, чагарничкової та трав'янистої рослинності півдня України // Чорноморськ. ботан. журн. – 2006. – **2**, № 1. – С. 108-115.
Вакаренко Л.П., Мосякін С.Л. Характеристика рослинного покриву пропонованого регіонального ландшафтного парку «Надбердянський степ» // Зб. наук. праць «Фальцфейнівські читання». Вип.3. – Херсон: Айлант, 1999. – С. 27-29.
Вакаренко Л.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дидух Я.П. Растительность Предгорного Крыма и его ботанико-географическое районирование // Ботан. журн. – 1987. – **71**, № 1. – С. 39-48.
Вакаренко Л.П., Мовчан Я.І., Турута О.Є. Рослинні раритети середньої течії р. Берди // Укр. ботан. журн. – 1996. – **53**, № 5. – С. 598-603.
Вакаренко Л.П., Мосякін С.Л., Генов А.П. Наукове обґрунтування необхідності створення міжрегіонального ландшафтного парку «Надбердянський степ» (Північне Приазов`я) // Заповідна справа в Україні. – 2000. – Т.6. – С. 17-27.
Виноградов Н.П., Голицын С.В., Доронин Ю.А. Донское Белогорье – новый район сниженных Альп Среднерусской возвышенности // Ботан. журн. – 1960. – **45**, № 4. – С. 524-532.
Гадач Е., Стойко С., Тасенкевич Л., Террай Я., Бураль М. Нотатки про флору і рослинність ботанічного резервату «Стінка» (Біосферний заповідник «Східні Карпати») // Укр. ботан. журн. – 1996. – **53**, № 1/2. – С. 105-111.
Генов А., Ілляшенко І., Мовчан Я., Ткаченко В. Кальміуський заповідник – ще один крок до порятунку степів // «Ойкумена» / Укр. еколог. вісник. – 1991. – №1. – С. 73-79.
Голубець М.А. Темнохвойні ліси // Рослинність УРСР. Ліси. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 84-137.
Голубець М.А. Ареал ялини европейської (*Picea abies* (L.) Karst) в Европі // Укр. ботан. журн. – 1972. – **29**, № 4. – С. 439-445.
Голубець М.А. Східнокарпатська гірська підпровінція (крім Самбірсько-Івано-Франківського округу) // Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 18-48.

Голубець М.А. До питання про національну Зелену книгу // Укр. ботан. журн. – 2006. – **63**, №3. – с. 422-432.
Голубец М.А., Малиновский К.А. Классификация растительности Украинских Карпат // Проблемы ботаники. Т. 2. Вопросы ценологии, географии, экологии и использования растительного покрова СССР. – Л.: Наука, 1969. – С. 237-254.
Голубец М.А., Стойко С.М. Редкие и уникальные фитоценозы в Угольском заповедном массиве // Заключ. отчет научно-исслед. работы, 1979, № 801. – Киев, Ин-т ботаники.
Голубец М.А., Стойко С.М. Разработка научных основ охраны редкостных и исчезающих фитоценозов в лесной зоне УССР // Заключ. отчет научно-исслед. работы, 1989, № 1083. – Киев, Ин-т ботаники АН УРСР.
Горбик В.П., Андрієнко Т.Л. Болота Чивчин // Укр. ботан. журн. – 1969. – **26**, № 3. – С. 40-44.
Гордиенко И.И. Олешские пески и биогеоценотические связи в процессе их зарастания. – Киев: Наук. думка, 1969. – 247 с.
Горохова З.Н., Солодкова Т.І. Ліси Радянської Буковини. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1970. – 215 с.
Горохова З.Н., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Ліси лівобережного Придністров'я центральної частини Поділля та шляхи підвищення їх продуктивності // Мат-ли наук. конф. по вивченню та використанню продуктивних сил Поділля. – Львів. – 1967. – Вип. 2. – С. 23-27.
Григора І.М. Ялинові ліси пониззя водозбору р. Стиру // Укр. ботан. журн. – 1960. – **17**, № 6. – С. 68-75.
Григора І.М. Еколого-фітоценотичні властивості *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr. на Українському Поліссі // Там же. – 1984. – **41**, № 6. – С. 24-28.
Гринь Ф.О. Дубові ліси // Рослинність Закарпатської області УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 23-34.
Гринь Ф.О. Хвойні ліси // Там же., 1954а. – С. 61-80.
Гринь Ф.О. Дубові та широколистяно-дубові ліси // Рослинність УРСР. Ліси. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 194-328.
Гринь Ф.О. Рослинність крейдяних відслонень // Рослинність УРСР. Степи, кам'яні відслонення, піски. – К.: Там же, 1973. – С. 336-356.
Дейнека А.М., Мілкіна Л.І., Приндак В.П. Ліси національного природного парку «Сколівські Бескиди». – Львів: Сполом, 2006. – 176 с.
Денисюк З., Стойко С. Міжнародний Польсько-словацько-український біосферний резерват «Східні Карпати» // Укр. ботан. журн. – 1993. – **50**, № 3. – С. 96-113.
Дидух Я.П. Флора, фитоценотическая характеристика и динамика буковых лесов Горного Крыма // Ботан. журн. – 1985. – **70**, № 9. – С. 1157-1166.
Дидух Я.П. Растительный покров Горного Крыма (структура, динамика, эволюция и охрана). – Киев: Наук. думка, 1992. – 256 с.
Дідух Я.П. Гірські бори (*Erico-Pinetea* Horvat 1959) України // Рослинність хвойних лісів України / Матеріали робочої наради (Київ, листопад 2003). – Київ: Фітосоціоцентр, 2003. – С. 43-79.
Дідух Я.П. Якою ж бути Зеленій книзі України? // Укр. ботан. журн.– 2006.– **63**, №. 3. – С. 432-439.
Дідух Я.П., Вакаренко Л.П. Порівняльний аналіз синтаксонів флористичної класифікації степів і томілярів Гірського Криму // Там же. – 1984. – **41**, № 3. – С. 11-23.
Дідух Я.П., Коротченко І.А. Класифікація степової рослинності Покуття //

Укр. фітоцен. зб. – Київ, 2000. – Сер. А, вип. 1 (16). – С. 3-15.
Дідух Я.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Ковиловий степ Чигини (Крим) // Укр. ботан. журн. – 1980. – **37**, № 4. – С. 79-84.
Дидух Я.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Карадагский государственный заповедник: растительный мир. – Киев: Наук. думка, 1982. – 152 с.
Дідух Я.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Класифікація екосистем – імператив національної екомережі (ECONET) України // Укр. ботан. журн. – 2001. – **58**, № 4. – С. 393-403.
Дідух Я.П., Єременко Л.П., Куковиця Г.С., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Рослинність Лисої гори (Івано-Франківська обл.) // Укр. ботан. журн. – 1982. – **39**, № 5. – С. 88-92.
Дидух Я.П., Еременко Л.П., Куковица Г.С., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Крупномасштабная геоботаническая карта как модель для изучения антропогенных сукцессий растительности (на примере карты урочища «Городище» в Западной Подолии) // Геоботаническое картографирование. – Л.: Наука, 1984. – С. 25-33.
Дідух Я.П., Плюта П.Г., Каркуцієв Г.М. Екологічні режими фітоценозів на межі: Волинське Плато – М. Полісся – Кременецькі гори (Рівненська обл., Україна) // Укр. ботан. журн. – 1993. – **50**, № 5. – С. 23-34.
Дідух Я.П., Ткаченко В.С., Плюта П.Г. та ін. Порівняльна оцінка фіторізноманітності заповідних степових екосистем України з метою оптимізації режимів їх охорони. – К., 1998. – 75 с.
Дідух Я.П., Устименко П.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Коротченко І.А. Лісова рослинність 30-кілометрової зони Рівненської АЕС // Укр. ботан. журн. – 2002. – **59**, № 2. – С. 126-134.
Доронин Ю.А. Меловые боры Среднерусской возвышенности и Донецкого кряжа (В связи с пробл. их происхождения и использ. для облесения меловых обнажений): Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Воронеж, 1973. – 21 с.
Дубина Д.В. Поширення, фітоценологія та продуктивність лататтєвих у водосховищах Дніпровського каскаду // Укр. ботан журн. – 1973. – **30**, № 6. – С. 694-702.
Дубина Д.В. Ценози лататтєвих на Україні // Там же. – 1974. – **31**, № 5. – С. 694-702.
Дубина Д.В. Поширення, екологія та ценологія *Marsilea quadrifolia* L. на Україні // Там же. – 1981. – **38**, № 1. – С. 27-32.
Дубына Д.В. Кувшинковые Украины. – Киев: Наук. думка, 1982. – 229 с.
Дубына Д.В. Распространение, экология и ценология *Trapa natans* L. *(Trapaceae)* на Украине // Ботан. журн. – 1982а. – **67**, № 5. – С. 659-667.
Дубина Д.В. Рослинність придунайських озер та її охорона // Укр. ботан. журн. – 1987. – **44**, № 6. – С. 77-81.
Дубина Д.В. Рослинність долини Дунаю та її геоботанічне районування (в межах СРСР) // Там же. – 1991. – **48**, № 3. – С. 55-60.
Дубина Д.В. Вища водна рослинність. *Lemnetea*, *Potametea*, *Ruppietea*, *Zosteretea*, *Isoeto-Littorelletea* (*Eleocharition acicularis, Isoetion lacustris, Potamion graminei, Sphagno utricularion*), *Phragmito-Magnocaricetea* (*Glycerio-Sparganion, Oenanthion aquaticae, Phragmition communis, Scirpion maritimi*) / Відп. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Рослинність України. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 412 с.
Дубина Д.В., Дзюба Т.П. Фітоценотична різноманітність острова Джарилгач (Херсонська обл) // Укр. ботан. журн. – 2005. – **62**, № 2. – С. 126-142.

Дубина Д.В., Мороз С.А. Nymphoides peltata (S. Gmel.) Kuntze на Україні // Там же. – 1977. – **34**, № 4. – С. 398-402.
Дубина Д.В., Семеніхіна К.А. Trapa natans L. на р. Десні // Там же. – 1978. – **35**, № 4. – С. 371-374.
Дубина Д.В., Чорна Г.А. Рід *Potamogeton* L. у флорі України // Там же. – 1987. – **44**, № 5. – С. 90-99.
Дубына Д.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Плавни Причерноморья. – К.: Наук. думка, 1989. – 272 с.
Дубина Д.В., Чорна Г.А., Боримська Є.В. Ceratophyllum tanaiticum Sapjeg. на Україні // Укр. ботан. журн. – 1985. – **42**, № 1. – С. 56-61.
Дубына Д.В., Гейны С., Гроудова З и др. Макрофиты – индикаторы изменений природной среды. – К.: Наук. думка, 1993. – 434 с.
Дубина Д.В., Дворецький Т.В., Дзюба Т.П., Жмуд О.І., Захарова Т.А., Тимошенко П.А. Рослинність дельти Кілійського гирла Дунаю. І. Водна рослинність. Клас *Lemnetea* // Укр. фітоцен. зб. – Київ, 2000. – Сер. А, вип. 1 (16). – С. 28-38.
Дубина Д.В., Дзюба Т.П., Нойгойзлова З. та ін. Галофітна рослинність. Класи *Bolboschoenetea maritimi*, *Festuco-Puccinellitea*, *Molinio-Juncetea*, *Crypsietea aculeatae*, *Thero-Salicornietea strictae*, *Salicornietea fruticosae*, *Juncetea maritimi*. / Відп. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Рослинність України. – К.: Фітосоціоцентр, 2007. – 315 с.
Дубина Д.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Жмуд О.І. та ін. Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 2003. – 459 с.
Дубина Д.В., Устименко П.М., Гамор Р.Д. Долина нарцисів в аспекті сучасних фітоценотичних досліджень // Зелені Карпати. – 2006. – № 1-2. – С. 26-30.
Заверуха Б.В. Нарис рослинності Кременецьких гір // Питання фізіології, цитоембріології і флори України. – К.: Наук. думка, 1963. – С. 81-104.
Заверуха Б.В. Новий локалітет рідкісної для Радянського Союзу формації *Festuceta pallentis* з Подільської височини // Укр. ботан. журн. – 1978. – **35**, № 1. – С. 42-45.
Заповідні перлини Хмельниччини. / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. – Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006. – 220 с.
Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонка – Киев: Наук. думка, 1987. – 216 с.
Зелена книга України: якою їй бути? / Під заг. ред. академіка НАН України Ю.Р. Шеляга-Сосонка. – К: Академперіодика, 2003. – 35 с.
Зеров К.К. Прибережна та водна рослинність пониззя Дніпра // Пониззя Дніпра, його біологічні та гідрологічні особливості. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 3-11.
Зеров К.К. Водная растительность Килийской дельты Дуная // Тр. Ин-та гидробиол. – 1961. – № 36. – С. 37-48.
Зеров К.К. Растительность придунайских лиманов // Там же. – 1961а. – № 36. – С. 210-221.
Зеров К.К. Рослинність Дніпровсько-Бузького лиману і можливий вплив на неї забирання дніпровської води // Дніпровсько-Бузький лиман. – Київ, 1971. – С. 70-75.
Зеров К.К. Формирование растительности и зарастание водохранилищ Днепровского каскада. – Киев: Наук. думка, 1976. – 142 с.
Зиман С.М., Івашин Д.С., Хархота Г.І. Сучасний стан природної рослинності

Білого яру (Донецька обл., Амвросієвський р-н, окол. с. Білоярівка) // Укр. ботан. журн. – 1972. – **29,** № 4. – С. 476-481.
Злаки Украины: Аналитико-морфологический, картосистематический и эколого-фитоценотический обзор / Ю.Н. Прокудин, А.Г. Вовк, О.А. Петрова и др. – К.: Наук. думка, 1977. – 518 с.
Зуб Л.М., Карпова Г.О. Рідкісні види водяних рослин та умови їх збереження у Шацькому національному природному парку // Шацький національний природний парк: Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. – Світязь, 2004. – С. 63-65.
Ілляшенко І.І., Мовчан Я.І. До обґрунтування необхідності створення національного парку «Меотида» // Укр. еколог. вісн. «Ойкумена» – 1991. – №6 – С. 19-20.
Карпова Г.О., Зуб Л.М. Загроза збереженню різноманіття водяної флори Шацьких озер в умовах сучасного антропогенного навантаження // Шацький національний природний парк: Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. – Світязь, 2004. – С. 71-72.
Каталог раритетного біорізноманіття заповідників і національних природних парків України. / Під наук. ред. д.б.н. С.Ю. Поповича. – Київ: Фітосоціологічний центр, 2002. – 276 с.
Клімук Ю.В., Міскевич У.Д., Якушенко Д.М. та ін. Природний заповідник «Ґорґани». Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 400 с.
Ковальчук С.І., Кльоц О.М. Рослинність заказника «Городоцька дача» (Хмельницька обл. України) // Укр. ботан. журн. – 1994. – **51**, № 4. – С. 137-144.
Козій Г.В., Стойко С.М. Матеріали до вивчення рослинності Свидовецьких гір // Укр. ботан. журн. – 1958. – **15**, № 3. – С. 37-48.
Колесников Б.П., Семенова-Тян-Шанская А.М., Стойко С.М., Тихомиров В.Н. Актуальные вопросы охраны растительного мира // Ботан. журн. – 1974. – **59**, №10. – С. 1536-1546.
Коломійчук В.П. Флористична та ценотична різноманітність островів північно-західного узбережжя Азовського моря та Сиваша: Автореф. дис. ...канд. біол. наук. – Київ. 2002. – 20 с.
Комендар В.І. Соснове криволісся хребта Чорногора в Східних Карпатах // Ботан. журн. АН УРСР. – 1954. – **11**, № 3. – С. 67-80.
Комендар В.И. Растительность горного хребта Черногора в Восточных Карпатах и ее значение в народном хозяйстве : Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Киев, 1954а. – 16 с.
Комендар В.І. Нові дані щодо класифікації та розвитку угруповань жерепняків *(Mugeta)* в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. – 1960. – **17**, № 6. – С. 76-84.
Комендар В.И. О сообществе *Curvuletum* в Украинских Карпатах // Науч. докл. высш. школы. Биол. науки. – 1964. – 2. – С. 124-127.
Комендар В.И. Долина нарциссов // Карпатские заповедники. – Ужгород: Карпаты, 1966. – С. 54-58.
Комендар В.И. Форпосты горных лесов. – Ужгород: Карпаты, 1966а. – 205 с.
Комендар В.І. Водна і прибережно-водна рослинність у водоймах Ужгородського та Берегівського районів // Про охорону природи Карпат. – Ужгород: Карпати, 1973. – С. 31-40.
Комендар В.И., Кричфалушший В.В. Эколого-ценотические особенности и вопросы охраны *Narcissus angustifolius* Curt. в Украинских Карпатах // Бюл. Москов. о-ва испытателей природы. Отд. биол. – 1985. – **90**, вып. 1. – С. 67-74.
Комендар В.І., Кричфалушший В.В. Поширення *Narcissus angustifolius* Curt в

Закарпатті та місце виду в системі роду *Narcissus* L. // Укр. ботан. журн. – 1987. – **41**, №4. – С. 84-94.

Комендар В.І., Кричфалушій В.В. Оптимізація режиму охорони заповідних територій (на прикладі Долини нарцисів) // Екологічні основи оптимізації режиму охорони і використання природно-заповідного фонду. Міжн. наук.-практ. конф., присв. 25-річчю Карпатського біосф. запов. (Рахів, 11-15 жовтня 1993 р.) – Рахів, 1993. – С. 37-38.

Кондратюк Е.Н., Бурда Р.И., Чуприна Т.Т., Хомяков М.Т. Луганский государственный заповедник. Растительный мир. – Киев: Наук. думка, 1988. – 188 с.

Кондратюк Е.Н., Бурда Р.И. Остапко В.М. и др. Ботанико-географическая характеристика государственного ландшафтного заказника «Горы Артема» // Интродукция и акклиматизация растений. – 1990. – Вып. 14. – С. 82-87.

Корелякова І.Л. Водна рослинність русла і водойм додаткової системи верхньої течії Дніпра // Укр. ботан. журн. – 1963. – **20**, № 2. – С. 80-87.

Корелякова І.Л. Огляд вищої водної рослинності від Макошиного до гирла // Десна в межах України. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 87-94.

Корелякова И.Л. Растительность Кременчугского водохранилища. – Киев: Наук. думка, 1977. – 197 с.

Корелякова И.Л., Горбик В.П. Факторы, определяющие зарастание водохранилищ и основные закономерности этого процесса // Растительность и бактериальное население Днепра и его водохранилищ. – Киев, 1989. – С. 12-20.

Коротченко І.А. Степова рослинність південної частини національного природного парку «Подільські Товтри» // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 223. Біологія. – Чернівці: «Рута», 2004. – С. 197-221.

Косець М.І. Рослинність Козачо-Лагерської арени Нижньодніпров'я // Журн. Ін-ту ботан. АН УРСР. – 1936. – № 9. – С. 127-191.

Косець М.І. Букові ліси Західного Поділля // Ботан. журн. АН УРСР. – 1947. – **4**, № 3/4. – С. 101-114.

Косець М.І. Нарис рослинності гірської частини Закарпатської області // Там же. – 1949. – **6**, № 1 – С. 42-57.

Косець М.І. Букові ліси // Рослинність Закарпатської області УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 41-61.

Косець М.І. Букові ліси // Рослинність УРСР. Ліси. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 137-178.

Косець М.І., Ткаченко В.С. Рослинність пісків // Рослинність УРСР. Степи, кам'янисті відслонення, піски. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 404-426.

Костильов О.В. Рослинність долини річки Інгул // Укр. ботан. журн. – 1986. – **43**, № 3. – С. 72-76.

Костильов О.В. Рослинність запроектованого заповідника «Єланецький» // Там же. – 1987. – **44**, № 2. – С. 77-81.

Костильов О.В. Рослинність схилів Куяльницького лиману // Там же. – 1987а. – **44**, № 5. – С. 81-84.

Котенко Т.И., Ардамацкая Т.Б., Дубына Д.В. и др. Биоразнообразие Джарылгача: современное состояние и пути сохранения // Вестник зоологии. Спецвыпуск. – 2000. – 240 с.

Котов М.І. Флора і рослинність крейдяних відслонень в Донецькому басейні та використання їх в сільському господарстві // Журн. Ін-ту ботаніки АН УРСР. – 1939. – № 21/22. – С. 221-241.

Котов М.І. Гірські соснові бори як проблема історичної ботанічної географії // Ботан. журн. АН УРСР. – 1947. – **6**, № 1/2. – С. 53-59.
Кричфалушій В.В. Популяційна мінливість і внутрішньовидова диференціація *Narcissus angustifolius* Curt у Карпатах // Укр. ботан. журн. – 1986. – **43**, № 4. – С. 31-34.
Кричфалушій В.В. Антекологія *Narcissus angustifolius* Curt у Закарпатті // Там же. – 1987. – **44**, № 4. – С. 48-51.
Кричфалушиий В.В., Гендей В.И. Флора и растительность Долины нарциссов (Карпатский заповедник). II. К таксономии сообществ *Narcissus angustifolius* Curt // Редкол. Журн. «Биол. науки». – V, 1987. – С. 1-18. – Деп. в ВИНИТИ 30.10.87, № 8112-В.87.
Куземко А.А. Водна та повітряно-водна рослинність водойм нижньої течії річки Рось // Укр. ботан. журн. – 2002. – **59**, № 5. – С. 569-577.
Кузярін О.Т. Раритетні рослини та фітоценози заплав Західного Бугу // Наук. зап. держ. природозн. музею. – 2001. – Т.16. – С. 87-102.
Куковиця Г.С. Реліктова формація вівсюнця пустельного (*Helictotrichoneta desertori*) на Поділлі // Укр. ботан. журн. – 1971. – **28**, № 6. – С. 772-773.
Куковиця Г.С. Степова рослинність Дністровського каньйону на Поділлі та її флористичні особливості // Там же. – 1973. – **30**, № 2. – С. 196-203.
Куковица Г.С. Реликтовые группировки миндаля низкого (*Amygdalus nana* L.) в Западной Подолии и необходимость их охраны // Вопр. физиол., биохим., цитол. и флоры Украины. – Киев: Наук. думка, 1974. – С. 23-25.
Куковица Г.С. Степная растительность Ополья и ее охрана // Актуальные вопросы современной ботаники. – Киев: Наук. думка, 1976. – С. 78-92.
Куковица Г.С., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Реликтовые группировки из *Ephedra distachya* L. и *Amygdalus nana* L. в Западной Подолии // Ботан. журн. – 1970. – **55**, № 4. – С. 552-556.
Кучерявая Л.Ф. Реликты водной флоры Киевского водохранилища // Охрана, изучение и обогащение растительного мира. – 1985. – Вып. 12. – С. 37-41.
Лавренко Е.М. Ботанико-географические исследования между р. Миусом и р. Кальмиусом. – Ростов-на-Дону: Донполиграфбум, 1925. – 46 с.
Лавренко Е.М. Об охране ботанических объектов в СССР // Вопросы охраны ботанических объектов. – Л.: Наука, 1971. – С. 6-13.
Лавренко Е.М. Бореальная растительность лиманской группы болот и озер Среднего Донца // Проблемы бигеоценологии, геоботаники и ботан. географии. – Л.: Наука, 1973. – С. 125-155.
Лавренко Е.М. Европейские луговые степи и остепненные луга // Растительность европейской части СССР. – Л.: Наука, 1980. – С. 220-231.
Лавренко Є., Дохман Г. Рослинність Старобільських степів // Журн. біо-ботан. циклу ВУАН. – 1933. – № 4/6. – С. 23-133.
Лавренко Є., Прянішніков О. Рослинність Нижньодніпровських (Олешківських) пісків та Південного району, що з ним межує (по дослідженню 1925 р.) // Мат-ли дослідж. ґрунтів України, секція ґрунтознавства. – 1926. – **4,** вип. 1. – С. 126-221.
Мазур Б.А. Угруповання з участю *Tilia tomentosa* Moench в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. – 1988. – **45**, №6. – С. 68-70.
Малиновський К.А. Рослинність високогір'я Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1980. – 230 с.
Малиновський К.А., Бережний І.В. Матеріали до вивчення чагарничкових та напівчагарничкових пустищ східних Карпат // Наук. зап. Природознавч.

музею Львів. філіалу АН УРСР. – 1956. – **5**. – С. 81-110.
Мельник В.І. Острівні ялинники Українського Полісся. – К.: Наук. думка, 1993. – 104 с.
Мельник В.І. Фітоценотичний аналіз місцезростань *Daphne cneorum* L. (*Thymelaeaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн. – 1995. – **52**, № 1. – С. 38-48.
Мілкіна Л.І. Осередки сосни звичайної (*Pinus silvestris* L.) на глибоких торфовищах в басейні р. Ломниці та їх охорона // Укр. ботан. журн. – 1974. – **31**, № 2. – С. 245-247.
Милкина Л.И. Географические основы заповедного дела // Изв. Всесоюз. геогр. об-ва. – 1975. – № 6. – С.458-459.
Мілкіна Л.І. Ботанічні резервати і пам'ятки природи Івано-Франківської області // Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 142-193.
Мілкіна Л.І. Рідкісні листяні лісові угруповання Карпатського державного природного парку // Укр. ботан. журн. – 1984. – **41**, № 4. – С. 10-14.
Мілкіна Л.І. Нові місцезнаходження *Syringa josikaea* Jacq. в Українських Карпатах // Там же. – 1985. – **42**, № 4 – С. 10-14.
Мілкіна Л.І. Асоціації листяних лісів Українських Карпат // Там же. – 1987. – **44**, № 6. – С. 36-38.
Мілкіна Л.І. Категоризація та закономірності поширення рідкісних природних хвойних лісових угруповань північно-східного макросхилу Українських Карпат // Там же. – 1990. – **47**, № 1. – С. 75-78.
Мілкіна Л.І. Рідкісні листяні лісові угруповання північно-східного макросхилу Українських Карпат // Там же. – 1990а. – **47**, № 3. – С. 73-75.
Мілкіна Л.І. Відновлення та охорона рідкісних рослин і рослинних угруповань Бескидського природного національного парку // Тез. доп. IX з'їзду Укр. ботан. т-ва. – К. Наук. думка, 1992. – С. 151-152.
Мілкіна Л.І. Формація букові ліси *(Fagetea sylvaticae)* // Природа Карпатського національного парку –Київ: Наук. думка, 1993. – С. 70-76.
Мілкіна Л.І. Мішані смерекові ліси // Там же, 1993а. – С. 91-99.
Милкина Л.И. Редкостные лиственно-лесные фитоценозы северо-восточного макросклона Украинских Карпат / Деп. в ГНТБ Украины 10.06. 1995. – № 1451. – 26 с.
Мілкіна Л.І. Фітоценози з сосною кедровою європейською (*Pinus cembra* L.) на північно-східному макросхилі Українських Карпат / Деп. в ДНТБ України 12.06.1997. – № 351. – 27 с.
Милкина Л.И., Стойко С.М. Карпатский государственный заповедник. Черногорский заповедный массив // Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии и Молдавии. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 65-76.
Мулярчук С.О. Рослинність Наддеснянської вододільної рівнини // Укр. ботан. журн. – 1965. – **22**, № 2. – С. 56-63.
Мулярчук С.О. Сучасний стан природних лісостанів ялини європейської (*Picea abies* (L.) Karts.) на Лівобережному Поліссі // Там же. – 1966. – **23**, № 3. – С. 111-116.
Мулярчук С.О. Рослинність Чернігівщини. – К.: Вища шк., 1970. – 211 с.
М'якушко В.К. Соснові ліси Карпат // Рослинність УРСР. Ліси. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 62-68.
М'якушко В.К. Грабово-букові ліси // Там же, 1971а. – С. 178-183.
М'якушко В.К. Класифікація соснових лісів України // Укр. ботан. журн. – 1975. – **32**, № 3. – С. 283-290.

М'якушко В.К. Соснові ліси Малого Полісся // Там же. – 1978. – **35**, № 3. – С. 284-290.
Мякушко В.К. Сосновые леса равнинной части УРСР. – Киев: Наук. думка, 1978а. – 255 с.
М'якушко В.К., Козьяков О.С. Сосново-рододендронові ліси Українського Полісся // Укр. ботан. журн. – 1981. – **38**, №2 – С. 32-35.
Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. – Киев: Наук. думка, 1987. – 548 с.
Орлов О.О. Степова рослинність Центрального Поділля та її антропогенні зміни // Там же. – 1984. – **41**, №6. – С. 7-12.
Остапко В.М. Продромус естественной растительности юго-востока Украины. – Донецький ботан. сад., Донецк, 1995. – 142 с.
Осычнюк В.В. Степи и сельскохозяйственные земли на их месте // География растительного покрова Украины. – Киев: Наук. думка, 1980. – С. 158-214.
Осычнюк В.В., Билык Г.И., Ткаченко В.С. Растительный покров (Хомутовской степи) // Почвенно-биогеоценологические исследования в Приазовье. – М.: Наука, 1976. – Вып. 2. – С. 37-122.
Панова Л.С. Каменные Могилы // Почвенно-биогеоценологические исследования в Приазовье. – М.: Наука, 1976. – Вып. 2. – С. 134-168.
Перспективная сеть заповедных объектов Украины. / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. – Киев: Наук. думка, 1987. – 282 с.
Підоплічка О.П., Макаревич М.Ф. Про водяну рослинність деяких річок УРСР // Пр. Ін-ту вод. госп-ва. – 1939. – Вип. 9. – С. 65-97.
Поварніцин В.О. Лісова рослинність поліської частини Ровенської області // Ботан. журн. АН УРСР. – 1955. – **12**, № 1. – С. 51-63.
Поварніцин В.О. Ліси Українського Полісся. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959.– 208 с.
Поварніцин В.О. Світлохвойні ліси // Рослинність УРСР. Ліси. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 18-62.
Поварніцин В.О. Ліси з сосни звичайної в Криму. Ліси з сосни кримської. Ялівцеві ліси та ялівцеві зарості Криму // Там же, 1971а. – С. 68-81.
Поплавская Г.И. К растительности Чатырдага // Журн. Рус. ботан. о-ва. – 1930. – **15**, № 1/2. – С. 93-137.
Попович С.Ю. Синфітосозологія лісів України. – К.: Академперіодика, 2002. – 228 с.
Попович С.Ю., Устименко П.М. Ценотична організація Стужицького масиву Карпатського біосферного заповідника // Укр. ботан. журн. – 1997.– **54**, № 4. – С. 384-387.
Попович С.Ю., Устименко П.М. Синфітосозологічна оцінка лісоценофонду України // Укр. ботан. журн. – 1998. – **55**, № 3. – С. 315-323.
Привалова Л.А. Растительный покров нагорий Бабугана и Чатырдага. Общее заключение по всему Крымскому нагорью // Тр. Никит. ботан. сада. – 1958. – **28.** – С. 3-203.
Протопопова В.В. Крейдяний бір на горах Артема і необхідність його охорони // Охороняйте рідну природу. – К.: Урожай, 1964. – С. 80-86.
Прядко О.І. Нові дані про фіторізноманіття заказників Волинської області // Шацький національний природний парк: Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. – Світязь, 2004. – С. 66-67.
Семеніхіна К.А. Водна рослинність р. Десни та водойм її заплави в межах УРСР // Укр. ботан. журн. – 1982. – **39**, № 2. – С. 57-62.
Смик Г.К. Відтворення і збільшення природних запасів *Viburnum opulus* L. на

Житомирському Поліссі // Там же. – 1975. – **32**, № 3. – С. 352-358.
Смык Г.К. Реликтовый скальнодубово-кадиловый лес на Словечанско-Овручском кряже (Центральное Полесье) // Охрана, изучение и обогащение растительного мира. – Киев: Изд-во Киев. ун-та, 1984. – С. 19-22.
Смык Г.К., Бортняк Н.Н. Дубово-рододендровые леса *Querceta (petraeae) rhododendrosa (lutei)* на Словечанско-Овручском кряже (Украина, Центральное Полесье) // Ботан. журн. – 1984. – **69**, №4. – С. 525-527.
Смирнова-Гараева Н.В. Водяной орех на Днестре // Охрана природы Молдавии. – 1972. – Вып. 2. – С. 126-130.
Смирнова-Гараева Н.В. Прибрежно-водная растительность низовья Днестра // Изв. АН МССР. Сер. биол. и хим. наук. – 1972а. – № 2. – С. 18-24.
Смирнова-Гараева Н.В. Водная растительность Днестра и ее хозяйственное значение. – Кишинев: Штиинца, 1980. – 128 с.
Соколовський О.І. До характеристики флори Дніпровських плавнів // Зап. Київ. вет.-зоотехн. ін-ту. – 1927. – **4.** – С. 159-190.
Соломаха В.А., Якушенко Д.М., Крамарець В.О. та ін. Національний пиродний парк «Сколівські Бескиди». Рослинний світ. – Київ: Фітосоціоцентр, 2004. – 240 с.
Стеценко М.П., Яременко Л.П., Парфенюк В.А. та ін. Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій. – К.: Фітосоціоцентр, 2003. – 56 с.
Стойко С.М. О распространении реликтовых и эндемичных древесных и кустарниковых видов в Украинских Карпатах // Второе совещ. по вопросам изуч. и освоен. флоры и растительности высокогорий. – Л., 1961. – С. 14-17.
Стойко С.М. Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1966. – 142 с.
Стойко С.М. Дубові ліси Українських Карпат та їх типологічна класифікація // Природні умови та природні ресурси Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 21-33.
Стойко С.М. Дубовые леса Карпатской горной системы: Автореф. дисс. ... д-ра биол. наук. – Киев, 1969. – 55 с.
Стойко С.М. Природне поширення липи пухнастої (*Tilia tomentosa* Moench) в Українських Карпатах // Тез. доп. V з'їзду Укр. ботан. т-ва. – Ужгород, 1972. – С. 144-145.
Стойко С.М. Карпатам зеленіти вічно. – Ужгород: Карпати, 1977. – 172 с.
Стойко С.М. Флора і рослинність міждержавного заповідного масиву Кременець в східних Бескидах // Тез. доп. VI з'їзду Укр. ботан. т-ва (м. Ужгород, 1977). – К.: Наук. думка, 1977а. – С. 322.
Стойко С.М. Ботанічні резервати та пам'ятки природи Закарпатської області // Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 79-142.
Стойко С.М. Рослинність // Природа Закарпатської області. – Львів: Вища школа, 1981. – С. 88-100.
Стойко С.М. Біогеоценологічні основи заповідної справи, охорони фітогенофонду і фітоценофонду // Флора і рослинність Карпатського заповідника. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 5-30.
Стойко С.М. Экологические основы охраны редких, уникальных и типичных фитоценозов // Ботан. журн. – 1983. – **68**, № 11. – С. 1574-1583.
Стойко С.М. Экологические принципы охраны фитоценофонда Карпат и категоризация раритетных фитоценозов // Экол. кооп. инф. бюл. по пробл.

«Охрана экосистем (биогеоценозов) и ландшафты». – Братислава, 1986. – С. 59-64.

Стойко С.М., Вантух М.С. Екологічні особливості фітоценозів *Carpineto-Abieto-Quercetum roboris* і *Querceto roboris-Abietum*, поширених у лісах Прикарпаття // Укр. ботан. журн. – 1988. – **45**, № 5. – С. 75-80.

Стойко С.М., Тасенкевич Л.О. Карпатский государственный заповедник. Угольский буковый заповедный массив // Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии и Молдавии. – Киев: Наук. думка, 1980. – С. 163-174.

Стойко С.М., Шеляг-Сосонко Р.Ю. Раритетний фітоценофонд України та концепція національної Зеленої книги // Укр. ботан. журн. – 2005. – **62**, № 5. – С. 611-623.

Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Жижин М.П. та ін. Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – Київ: Наук. думка, 1980. – 264 с.

Стойко С.М., Милкина Л.И., Тасенкевич Л.А., Жижин Н.П. Карпаты и Прикарпатье // Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии и Молдавии. – Киев: Наук. думка, 1980а. – С. 163-174.

Стойко С.М., Тасєнкевич Л.О., Мілкіна А.І. Флора і рослинність Карпатського заповідника. – К.: Наук. думка, 1982 – 220 с.

Стойко С.М., Жижин М.П., Кагало О.О. Флороценотична структура та охорона раритетних лісів *Pineto-Fageta Sylvaticae* на північно-східній межі поширення // Укр. ботан. журн. – 1990. – **47**, №3. – С. 68-73.

Стойко С., Гадач Е., Шимон Т., Михайлик С. Заповідні екосистеми Карпат. – Львів: Вид-во «Світ», 1991. – 248 с.

Стойко С.М., Надорожняк О.Я., Мазур Б.А., Кулешко М.П. Еколого-фітоценотична характеристика модриново-кедрового резервату «Кедрина» в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. – 1995. – **52**, № 4. – С. 528-536.

Стойко С.М, Мілкіна Л.І., Ященко П.Т. та ін. Раритетні фітоценози західних регіонів України (Регіональна «Зелена книга»). – Львів: «Поллі», 1998. – 190 с.

Тасєнкевич Л.О. Унікальне для України угруповання букового липняка сеслерієвого в Угольському заповіднику на Закарпатті // Укр. ботан. журн. – 1975. – **32**, №2. – С. 220-222.

Тасенкевич Л.А. Геоботаническая характеристика растительности Угольского тиссово-букового заповедника в Закарпатье // Актуальные вопросы современной ботаники. – Киев: Наук. думка, 1976. – С. 146-157.

Ткаченко В.С. Сучасний стан рослинного покриву Успенівського степу та прилеглої території заповідника «Асканія-Нова» // Укр. ботан. журн. – 1971. – **28**,№1. – С. 107-111.

Ткаченко В.С. Типчаково-ковилові степи // Рослинність УРСР. Степи, кам'яні відслонення, піски. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 170-229.

Ткаченко В.С. Структура рослинного покриву заповідника «Провальський степ» за даними крупномасштабного геоботанічного картування // Укр. ботан. журн. – 1980. – **37,** № 6. – С. 20–26.

Ткаченко В.С. Изучение особенностей резерватных сукцессий Стрельцовской степи по материалам периодического картирования // Геобот. картографирование. – Л.: Наука, 1989. – С. 47-61.

Ткаченко В.С. Фітоценотичний моніторинг резерватних сукцесій в Українському степовому природному заповіднику. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 184 с.

Ткаченко В.С., Генов А.П. Ценотична структура заповідника «Крейдяна флора» (Донецька обл.) // Укр. ботан. журн. – 1993. – **50**, № 1. – С. 44-51.

Ткаченко В.С., Лисенко Г.М. Фітоіндикація змін екологічних факторів, що супроводжують сукцесію аренних фітоценокомплексів Нижньодніпров'я // Там же. – 1998. – **55**, № 3. – С. 234-244.

Ткаченко В.С., Парахонська Н.О. Флороценотичне обґрунтування організації нової пам'ятки природи на крейдяних відслоненнях Старобільщини // Там же. – 1985. – **42**, № 2. – С. 6-10.

Ткаченко В.С., Уманець О.Ю. Фітоценотична характеристика Солоноозерної ділянки Чорноморського заповідника (Херсонська обл.) // Там же. – 1993. – **50**, № 2. – С. 14-23.

Ткаченко В.С., Чуприна Т.Т. Зміни в рослинному покриві Стрільцівського степу за даними фітоценологічного моніторингу // Там же. – 1995. – **52**, № 2. – С. 252-259.

Ткаченко В.С., Генов А.П., Мовчан Я.І. Флороценотична характеристика Криволуцького кретофітного степу на Донбасі та необхідність його заповідання // Там же. – 1987. – **44**, № 4. – С. 70-75.

Ткаченко В.С., Лисенко Г.М., Маяцький Г.Б. та ін. Структурні зміни фітоценокомплексів Солоноозерної ділянки Чорноморського біосферного заповідника за даними періодичного картографування // Там же. – 1997. – **54**, № 3. – С. 232-239.

Ткаченко В.С., Дідух Я.П., Генов А.П. та ін. Український природний степовий заповідник. Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – 280 с.

Ткаченко В.С., Генов А.П., Лиманський С.В. Основні зміни в рослинному покриві «Крейдової флори» за 10 років заповідання // Укр. ботан. журн. – 2002. – **59**, № 5. – С. 562-568.

Ткачик В.П. Різноманіття фітоценозів соснових суборів з участю *Fagus sylvatica* L. в заповіднику «Розточчя», їх генез і проблема збереження. // Проблема становлення і функціонування новостворених заповідників: Мат-ли науково-практичної конференції (Гримайлів, 12-13 червня, 1995) – Гримайлів, 1995. – С. 239-241.

Ткачик В.П. Рослинність заповідника «Розточчя». Класифікація методом Браун-Бланке. – Львів: НТШ, 1999. – 198 с.

Удра І.Х. Знахідка *Cotinus coggygria* Scop. на Мошногірському кряжі // Укр. бот. журн. – 1983. – **40**, № 1. – С. 98-101.

Український природний степовий заповідник. Рослинний світ. / Під ред. Я.П. Дідуха. – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – 280 с.

Уманец О.Ю. Фитоценотическая характеристика сообществ с участием *Puccinellia syvaschica* Bilyk на территории Черноморского биосферного морского заповедника // Заповідна справа в Україні. – 2000. – Т.6, вип. 1-2. – С. 14-16.

Устименко П.М. Фітоценотаксономічна різноманітність України: фітосозологія, методологія, аналіз та прикладні аспекти: Автореф. дис. ... д-ра біол. наук: 03.00.05 / Інститут ботаніки НАНУ. – К., 2005. – 37 с.

Устименко П.М., Попович С.Ю. Продромус рослинності Стужицького масиву Карпатського біосферного заповідника // Укр. ботан. журн. – 1995. – **52**, № 3. – С. 414-419.

Устименко П.М., Попович С.Ю. Висотна диференціація рослинності Стужицького масиву Карпатського біосферного заповідника // Там же. –1995а. – **52**, № 5. – С. 703-706.

Устименко П.М., Дубина Д.В., Попович С.Ю., Вакаренко Л.П. Зелена книга України:

дискусійні питання і реальність // Там же. – 2006. – **63**, №3.– С. 440-447.
Устименко П.М., Дубина Д.В., Гамор Ф.Д. Рослинність заповідного масиву «Долина нарцисів»: сучасний стан та динамічні тенденції // Там же. – 2007. – **64**, № 2. – С. 195-205.
Фельбаба-Клушина Л.М. Фітоценотична характеристика та охорона угруповань *Syringa josikaea* Jacq (*Oleaceae*) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. – 2005. – **62**. № 4. – С. 484-495.
Фельбаба-Клушина Л.М Флористико-фітоценотична характеристика та охорона угруповань з *Carex paniculata* L. (*Cyperaceae*) у басейні р. Латориці (Українські Карпати) // Екологія та ноосферологія. – 2007. – **18**, № 1-2. – С. 51-57.
Фельбаба-Клушина Л.М., Бізіля К.М. План дій щодо поліпшення збереження бузку угорського (*Syringa josikaea* Jacq (*Oleaceae*)) в Карпатах // Плани заходів щодо збереження популяцій флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та міжнародні Червоні переліки. – Харків: «Райдер», 2006. – С. 40-44.
Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. – К.: Фітосоціоцентр, 2006.– 316 с.
Чинкина Т.Б. Редкие растительные сообщества устьевой области Днепра: современное состояние и организация их охраны // Вісн. Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Біол. науки. – Луганськ, 2001. – № 11(43). – С. 111-120.
Чорна Г.А. Флора водойм і боліт Лісостепу України. Судинні рослини. – Київ: Фітосоціоцентр, 2006. – 184 с.
Чорней І.І., Буджак В.В., Якушенко Д.М. та ін. Національний природний парк «Вижницький». Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – 248 с.
Шалыт М.С. Растительность степей Аскании-Нова // Тр. Крым. пед. ин-та. – 1938. – **7.** – С.45-129.
Шалыт М.С. Материалы к познанию растительности Нижнего Приднепровья // Изв. Крым. пед. ин-та. – 1939. – **8.** – С. 12-46.
Шеляг-Сосонко Ю.Р. Формація дуба звичайного (*Querceta roboris*) рельєфного лісостепу України // Укр. ботан. журн. – 1971. – **28**, № 3. – С. 356-361.
Шеляг-Сосонко Ю.Р. Фітоценотична класифікація формації *Querceta roboris* України // Там же. – 1971а. – **28**, № 4. – С. 456-461.
Шеляг-Сосонко Ю.Р. Дубовые леса Подолии // Ботан. журн. – 1971б. – **55**, №4. – С. 512-517.
Шеляг-Сосонко Ю.Р. Ліси формації дуба звичайного на території України та їх еволюція. – К.: Наук. думка, 1974. – 240 с.
Шеляг-Сосонко Ю.Р. Європейська широколистянолісова область, Європейсько-Сибірська лісостепова область (Тернопільский округ), Поліська підпровінція (Луцько-Ровенський округ), Східнокарпатська гірська підпровінція (Самбірсько-Івано-Франківський округ) // Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 49-195.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Андрієнко Т.Л. Геоботанічне районування Передкарпаття // Укр. ботан. журн. – 1973. – **30**, № 6. – С. 702-708.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Андриенко Т.Л. Принципы и структура книги редких сообществ растительности Украины (Зеленой книги) // Тез. докл. VII делегат. съезда Всесоюзн. ботан. о-ва. – Л.: Наука, 1983. – С. 307.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Андрієнко Т.Л. Проблема охорони рідкісних рослинних угруповань України // Укр. ботан. журн. – 1996. – **53**, №3. – С. 260-264.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Байрова Р.С. Нарис рослинності Подільського Покуття // Там же. – 1965. – **22**, № 5. – С. 67-74.

Шеляг-Сосонко Ю.Р., Горохова З.Н. Дубові ліси Передкарпаття // Там же. – 1969. – **26**, № 2. – С. 5-10.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дидух Я.П. Ялтинский горно-лесной государственный заповедник. Ботанико-географический очерк. – Киев: Наук. думка, 1980. – 184 с.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дубына Д.В. Государственный заповедник «Дунайские плавни». – Киев: Наук. думка, 1984. – 284 с.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Ємельянов І.Г. Концептуальні засади наукового розуміння біорізноманіття // Конвенція про біологічне розмаїття : громадська обізнаність і сучасність. – К.: Стилос, 1997. – С. 11-23.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Ємельянов І.Г. Концепція біорізноманіття в аспекті функціонування та охорони біосистем і ландшафтів // Біорізноманіття Карпатського заповідника. – К.: Інтерекоцентр, 1997а. – С. 478-495.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Курсон В.В. Рослинність «Холодного Яру» // Укр. ботан. журн. – 1979. – **36**, № 1. – С. 67-72.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Курсон В.В. Приднепровская возвышенность // Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии и Молдавии. – Киев: Наук. думка, 1980. – С. 193-201.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Соломаха В.А. Нові синтаксони галофільної рослинності України // Укр. ботан. журн. – 1987. – **44**, № 6. – С. 13-17.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Жижин М.П., Куковиця Г.С. Степова рослинність Львівської області // Там же. – 1975. – **32**, № 5. – С. 630-638.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дидух Я.П., Куковица Г. С. Заказники и памятники природы (Горный Крым) // Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии и Молдавии. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 211-221.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Парфенов В.И., Чопик В.И. и др. Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии и Молдавии. – Киев: Наук. думка, 1980а. – 392 с.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дідух Я.П., Єрьоменко Л.П., та ін. Рослинність Касової гори (Опілля) Поділля // Укр. ботан. журн. – 1981. – **38**, № 3. – С. 60-66.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Осычнюк В.В., Андриенко Т.Л. География растительного покрова Украины. – Киев: Наук. думка, 1982. – 286 с.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дидух Я.П., Молчанов Е.Ф. Государственный заповедник «Мыс Мартьян». – Киев: Наук. думка, 1985. – 260 с.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дидух Я.П., Дубына Д.В. и др. Продромус растительности Украины. – Киев: Наук. думка, 1991. – 269 с.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Попович С.Ю., Устименко П.М. Ценотична різноманітність // Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – К.: Інтерекоцентр, 1997. – С. 114-162.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Дідух Я.П., Устименко П.М., Коротченко І.А., Юглічек Л.С. Лісова рослинність 30-кілометрової зони Хмельницької АЕС // Укр. ботан. журн. – 2000. – **57**, № 3. – С. 250-256.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Устименко П.М., Дідух Я.П., Коротченко І.А. Трав'яниста рослинність 30-кілометрової зони Хмельницької АЕС // Там же – 2000. – **57**, № 4. – С. 380-386.
Шеляг-Сосонко Ю.Р., Устименко П.М., Попович С.Ю. Вакаренко Л.П. Зелена книга України. Ліси. – К.: Наук. думка, 2002. – 225 с.
Шишова Є.І. Лісні асоціації району Львова і умови їх відновлення // Наук. зап. Львів. держ. ун-ту. Сер. біол. – 1954. – **26**, вип. 7. – С. 85-104.

Алфавітний покажчик українських назв формацій

Альдрованди пухирчастої 294
Асфоделіни жовтої та кримської 181
Берези низької 266
Букові ліси 22, 24, 26, 28, 30, 32
Верби трав'яної 163
Верби туполистої 165
Високоялівцеві рідколісся 44
Вівсюнця пустельного 183
Водопериці черговоквіткової 296
Водяного горіху плаваючого 298
Водяного жовтецю плаваючого 301
Водяного жовтецю Ріона 303
Гірськососново–сфагнова 268
Гісопу крейдяного 238
Глечиків жовтих 305
Горянки дворядної 254
Грабельків Бекетова 240
Дніпровськоберезові ліси 49
Дріади восьмипелюсткової 169
Дрібноплодосуничникові рідколісся 51
Дрока скіфського 185
Звичайнодубові ліси 55, 57, 59, 61
Звичайнососнові ліси 99, 101
Золотобородника цикадового 252
Іржавосашниково–гіпнова 270
Їжачої голівки маленької 307
Калофаки волзької 187
Карагани скіфської 189
Кедровососнові ліси 111
Кермеку напівкущового 288
Клейковільхові ліси 123
Ковили Браунера 191
Ковили волосистої 193
Ковили вузьколистої 196
Ковили гранітної 199
Ковили дніпровської 201
Ковили Залеського 203
Ковили каменелюбної 206
Ковили Лессінга 208
Ковили найкрасивішої 211
Ковили пірчастої 213
Ковили понтійської 215
Ковили пухнастолистої 217
Ковили української 220
Костриці безостої 256
Костриці блідуватої 223

Кострицi карпатської 258
Кострицi скельної 260
Кохососновi лiси 113
Кримськососновi лiси 115
Куги приморської 309
Куширу донського 311
Куширу напiвзануреного 313
Лататтябiлого 315
Лататтясніжно-бiлого 317
Лепешняка тростинового 319
Люцерни скельної 242
Марсилiї чотирилистої 321
Меч-трави болотної 272
Мигдалю низького 225
Молодильника озерного 323
Нарцисувузьколистого 262
Наскельницi лежачої 171
Осоки волотистої 274
Осоки Девелла 276
Осоки низької 227
Осоково–сфагнова 282
Осоково–шейхцерієво–сфагнова 286
Офайстону однотичинкового 290
Пирiю ковилолистого 230
Пiцундськососновi лiси 117
Плавуна щитолистого 325
Покiсницi сиваської 292
Полину суцiльнобiлого 244
Пригнiченоялинова–сфагнова 278
Пухирника Брема 327
Пухирника малого 329
Рдесника альпiйського 331
Рдесника довгого 333
Рдесника сарматського 335
Рдесника туполистого 337
Рдесника червонуватого 339
Рододендрона схiднокарпатського 173
Ряски горбатої 341
Сальвiнiї плаваючої 343
Сеслерiї Хейфлерова 232
Сiровiльховi лiси 125, 127, 129
Скельнодубовi лiси 79, 81
Смердючоялiвцевi рiдколiсся 47
Солодки голої 234
Солодушки крейдяної 246
Сонцецвiту сивого 248
Сосни гiрської 175
Срiблястолиповi лiси 135
Стрiлолисту стрiлолистого 345
Тонконога Дейла 264
Тонконога рiзнобарвного 236

Туполистофісташкові рідколісся 133
Фускум-магелланікум–сфагнова пригніченозвичайнососнова 282
Фускум-сфагнова пригніченозвичайнососнова 284
Чабера кримського 250
Чисту кримського 177
Шейхцерієво–сфагнова 282, 286
Широколистолипові ліси 137
Яворові ліси 139, 141, 143
Ялинові ліси 155
Ялівцю низького 179

Алфавітний покажчик українських назв субформацій

Австрійськодубово–скельнодубових лісів 73
Білоцвітоясенево–далешамподубово–скельнодубових лісів 75
Білоцвітоясенево–скельнодубових лісів 75
Буково–звичайнодубових лісів 53
Буково–звичайнодубово–звичайнососнових лісів 95
Буково–звичайнососнових лісів 95
Буково–ялицевих лісів 145
Грабово–буково–звичайнососнових лісів 95
Грабово–буково–ялицевих лісів 145
Грабово–звичайнососново–букових лісів 40
Грабово–серцелистолипово–букових лісів 36
Далешамподубово–скельнодубових лісів 77
Звичайногоробиново–букових лісів 34
Звичайногоробиново–душекієва 167
Звичайнодубово–ялицевих лісів 147
Звичайнососново–букових лісів 40
Звичайнососново–скельнодубових лісів 87
Звичайнососново–ялиново–ялицевих лісів 149
Звичайнососново–ялицевих лісів 149
Кедровососново–ялинових лісів 151
Кедровососново–ялицево–ялинових лісів 151
Польськомодриново–кедровососново– ялинових лісів 153
Польськомодриново–ялинових лісів 153
Скельнодубово–букових лісів 38
Скельнодубово–звичайнодубових лісів 69
Скельнодубово–звичайнососнових лісів 97
Сріблястолипово–скельнодубових лісів 89
Широколистолипово–букових лісів 42
Ялиново–клейковільхово–звичайнососнових лісів 109
Ялиново–повислоберезово–звичайнососнових лісів 109
Ялицево–звичайнодубових лісів 71
Ялицево–скельнодубових лісів 91

Алфавітний покажчик українських назв класів асоціацій

Балканськобукових лісів тисових 18
Букових лісів тисових 20
Звичайнодубових лісів деренових 63
Звичайнодубових лісів кров'яносвидинових 65
Звичайнодубових лісів скумпієвих 67
Звичайнодубово–звичайнососнових лісів жовторододендрових 105
Звичайнодубово–звичайнососнових лісів звичайноялівцевих 103
Звичайнодубово–звичайнососнових лісів скумпієвих 107
Звичайнодубово–клейковільхових лісів жовторододендрових 119
Звичайнососнових лісів жовторододендрових 105
Звичайнососнових лісів звичайноялівцевих 103
Звичайнососнових лісів скумпієвих 107
Звичайноясеневих лісів угорськобузкових 161
Звичайноясенево–звичайнодубових лісів скумпієвих 67
Клейковільховових лісів угорськобузкових 121
Клейковільхово–звичайноясеневих лісів угорськобузкових 161
Повислоберезово–звичайнососнових лісів скумпієвих 107
Польовокленово–звичайнодубових лісів деренових 63
Пухнастодубових лісів татарськокленових 93
Сіровільхових лісів угорськобузкових 131
Сіровільхово–звичайноясеневих лісів угорськобузкових 161
Скельнодубових лісів деренових 83
Скельнодубових лісів жовторододендрових 85
Ялинових лісів гірськососнових 157
Ялинових лісів сибірськоялівцевих 159
Ялицево–букових лісів тисових 20

Алфавітний покажчик українських назв груп асоціацій

Звичайнососново–хамедафново–сфагнова 280

Алфавітний покажчик українських назв асоціацій, занесених до Зеленої книги України

Австрійськодубово–скельнодубовий ліс бирючиновий 73
Австрійськозіноватєво–пірчастоковилова 213
Австрійськополиново–українськоковилова 220
Алоевидноводянорізаково–водяногоріхова 298
Альдровандова чиста 294
Альдровандово–малопухирникова 329
Альпійськордесникова чиста 331
Альпійськочебрецево–скельнокострицева 260
Багновоосоково–шейхцерієво–сфагнова 286
Балканськобуковий ліс тисовий 18
Балканськобуковий ліс тисово–п’ятилистозубницевий 18
Баумгартеновероніково–восьмипелюстководріадова 169
Безкореневовольфієво–горбаторяскова 341
Безостокострицева чиста 256
Безостостоколосово–низькомигдалева 225
Безпліднотонконогово–понтійськоковилова 215
Беккерокострицево–найкрасивішоковилова 211
Берхтольдордесниково–водяногоріхова 298
Берхтольдордесниково–довгордесникова 333
Берхтольдордесниково–марсилієва 321
Берхтольдордесниково–туполистордесникова 337
Берхтольдордесниково–щитолистоплавунова 325
Біловусово–вузьколистонарцисова 262
Білоповстистосамосилово–жовто– (кримсько-) асфоделінова 181
Білоцвітоясенево–далешамподубово–скельнодубовий ліс валіськокострицевий 75
Білоцвітоясенево–скельнодубовий ліс валіськокострицевий 75
Білуватодроково–каменелюбноковилова 206
Білуватодроково–кримськочистова 177
Білуватодроково–низькоосокова 227
Блискучордесниково–щитолистоплавунова 325
Бліднуватокострицево–волосистоковилова 193
Бобівниково–шейхцерієво–сфагнова 286
Болотножуравлиново–шейхцерієво–сфагнова 286
Болотномечтравова чиста 272
Болотноситнягово–малоїжачоголівкова 307
Болотноцанікелієво–донськокуширова 311
Бородавчастогаліміоново–напівкущовокермекова 288
Бородачево–волосистоковилова 193
Борознистокострицево–кримськочаберова 250
Борознистокострицево–найкрасивішоковилова 211
Борознистокострицево–низькорослоялівцева 179
Браунероковилово–понтійськоковилова 215
Бремопухирникова чиста 327

Буковий ліс ведмежоцибулевий 32
Буковий ліс лунарієвий 26
Буковий ліс малобарвінковий 22
Буковий ліс плющовий 28
Буковий ліс скополієвий 30
Буковий ліс тисовий 20
Буковий ліс тисово–запашнопідмаренниковий 20
Буковий ліс тисово–перелісковий 20
Буковий ліс тисово–плющовий 20
Буковий ліс тисово–хейфлеровосеслерієвий 20
Буковий ліс тисово–чорницевий 20
Буково–голов'язово–яворовий ліс лунарієвий 139
Буково–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий 53
Буково–звичайнодубовий ліс зеленчуковий 53
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс квасеницевий 95
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс ліщиново–квасеницевий 95
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс трясучковидноосоковий 95
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс чорницевий 95
Буково–звичайнососновий ліс австрійськощитниковий 95
Буково–звичайнососновий ліс квасеницевий 95
Буково–звичайнососновий ліс ліщиново–квасеницевий 95
Буково–звичайнососновий ліс трясучковидноосоковий 95
Буково–звичайнососновий ліс чорницевий 95
Буково–яворовий ліс ведмежоцибулевий 143
Буково–яворовий ліс лунарієвий 139
Буково–яворовий ліс скополієвий 141
Буково–ялицевий ліс волосистоосоковий 145
Бульбистотонконогово-гранітноковилова 199
Валіськокострицево–бекетовограбелькова 240
Валіськокострицево–браунероковилова 191
Валіськокострицево–волзькокалофакова 187
Валіськокострицево–волосистоковилова 193
Валіськокострицево–вузьколистоковилова 196
Валіськокострицево–голосолодкова 234
Валіськокострицево–гранітноковилова 199
Валіськокострицево–жовто– (кримсько-) асфоделінова 181
Валіськокострицево–залеськоковилова 203
Валіськокострицево–каменелюбноковилова 206
Валіськокострицево–ковилолистопирійна 230
Валіськокострицево–лессінгоковилова 208
Валіськокострицево–найкрасивішоковилова 211
Валіськокострицево–низькомигдалева 225
Валіськокострицево–низькоосокова 227
Валіськокострицево–пірчастоковилова 213
Валіськокострицево–понтійськоковилова 215
Валіськокострицево–пустельновівсюнцева 183
Валіськокострицево–пухнастолистоковилова 217
Валіськокострицево–скіфськокараганова 189
Валіськокострицево–українськоковилова 220
Валіськокострицево–хейфлеровосеслерієва 232
Вапнолюбнобедренцево–бекетовограбелькова 240

Вапнолюбнобедренцево–лессінгоковилова 208
Вапнолюбнобедринцево–крейдяногісопова 238
Вапнолюбнобедринцево–скіфськодрокова 185
Вапнолюбнобедринцево–суцільнобілополинова 244
Вапнолюбночебрецево–найкрасивішоковилова 211
Вапняковочебрецево–гранітноковилова 199
Вапняковочебрецево–дніпровськоковилова 201
Вапняковочебрецево–крейдяногісопова 238
Вапняковочебрецево–суцільнобілополинова 244
Великолепешняково–малоїжачоголівкова 307
Високоялівцеві рідколісся бородачеві 44
Високоялівцеві рідколісся вузлуватопирійні 44
Високоялівцеві рідколісся гайовосамосилові 44
Високоялівцеві рідколісся гіпнові 44
Високоялівцеві рідколісся емероїднов'язелево–стоколосовидночиєві 44
Високоялівцеві рідколісся жасминово–безпліднотонконогові 44
Високоялівцеві рідколісся жасминово–бородачеві 44
Високоялівцеві рідколісся жасминово–гайовосамосилові 44
Високоялівцеві рідколісся жасминово–гіпнові 44
Високоялівцеві рідколісся жасминово–стоколосовидночиєві 44
Високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–безпліднотонконогові 44
Високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–гайовосамосилові 44
Високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–гіпнові 44
Високоялівцеві рідколісся кальєчебрецеві 44
Високоялівцеві рідколісся каппадокійськостоколосові 44
Високоялівцеві рідколісся лишайникові 44
Високоялівцеві рідколісся скельнокуцоніжкові 44
Високоялівцеві рідколісся скумпієво–вузлуватопирійні 44
Високоялівцеві рідколісся стевеносонцецвітові 44
Високоялівцеві рідколісся стоколосовидночиєві 44
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–безпліднотонконогові 44
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–вузлуватопирійні 44
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–кальєчебрецеві 44
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–каппадокійськостоколосові 44
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–стоколосовидночиєві 44
Високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс вузловатопирійний 51
Високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс емероїднов'язелево–стоколосовидночиєвий 51
Високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс стоколосовидночиєвий 51
Вічнозеленоосоково–безостокострицева 256
Вічнозеленоосоково–скельнокострицева 260
Вічнозеленоосоково–туполистовербова 165
Водяногоріхова чиста 298
Водяногоріхово–білолататтєва 315
Водяногоріхово–жовтоглечикова 305
Водяногоріхово–звичайнострілолистова 345
Водяногоріхово–сніжнобілолататтєва 317
Водяноомегово–малоїжачоголівкова 307
Волзькокалофакова чиста 187
Волзькокалофаково–волосистоковилова 193
Волосистоковилова чиста 193

Волосистоковилово–бліднуюватокострицева 223
Волосистоковилово–волзькокалофакова 187
Волосистоковилово–гранітноковилова 199
Волосистоковилово–дніпровськоковилова 201
Волосистоковилово–лессінгоковилова 208
Волосистоковилово–низькомигдалева 225
Волосистоковилово–низькоосокова 227
Волосистоковилово–понтійськоковилова 215
Волосистоковилово–пустельновівсюнцева 183
Волосистоковилово–пухнастолистоковилова 217
Волосистоковилово–різнобарвнотонконогова 236
Волосистоковилово–українськоковилова 220
Волосовиднордесниково–туполистордесникова 337
Волотистоломикаменево–карпатськокострицева 258
Волохатокринітарієво–браунероковилова 191
Волохатокринітарієво–волзькокалофакова 187
Волохатокринітарієво–найкрасивішоковилова 211
Волохатокринітарієво–українськоковилова 220
Волохатокуничниково–звичайногоробиново–душекієва 167
Волохатокуничниково–східнокарпатськорододендрова 173
Восьмипелюстководріадова чиста 169
Вузлуватопирійно–кримськочистова 177
Вузлуватордесниково–щитолистоплавунова 325
Вузьколистоковилова чиста 196
Вузьколистоковилово–браунероковилова 191
Вузьколистоковилово–залеськоковилова 203
Вузьколистоковолово–ковилолистопирійна 230
Вузьколистоковилово–найкрасивішоковилова 211
Вузьколистоковилово–низькомигдалева 225
Вузьколистоковилово–пухнастолистоковилова 217
Вузьколистотонконогово–волзькокалофакова 187
Вузьколистотонконогово–голосолодкова 234
Вузьколистотонконогово–ковилолистопирійна 230
Вузьколистотонконогово–лессінгоковилова 208
Вузьколистотонконогово–низькомигдалева 225
Вузьколистотонконогово–пірчастоковилова 213
Вузьколистотонконогово–пухнастолистоковилова 217
Вузьколистотонконогово–українськоковилова 220
Гайовосамосилово–бліднуюватокострицева 223
Гайовосамосилово–жовто– (кримсько-) асфоделінова 181
Гайовосамосилово–кримськочистова 177
Гайовосамосилово–хейфлеровосеслерієва 232
Гіллястоколосняково–голосолодкова 234
Гіпново–волотистоосокова 274
Гіпново–девеллоосокова 276
Гіпново–жовтоосоково–волотистоосокова 274
Гіпново–низькоберезова 266
Гірськососново–жовтоосоково–сфагнова 268
Гірськососново–піхвовопухівково–малоквітковоосоково–сфагнова 268
Гірськососново–піхвовопухівково–сфагнова 268
Голов’язово–буковий ліс сколопендроволистовиковий 24

Голов’язово–звичайноясенево–яворовий ліс лунарієвий 139
Голосолодкова чиста 234
Голубуватосеслерієво–туполистовербова 165
Горбаторясково–плаваючосальвінієва 343
Гостровидноосоково–болотномечтравова 272
Грабово–буковий ліс плющовий 28
Грабово–буково–звичайнососновий ліс квасеницевий 95
Грабово–буково–звичайнососновий ліс копитняковий 95
Грабово–буково–звичайнососновий ліс чорницевий 95
Грабово–буково–ялицевий ліс запашнопідмаренниковий 145
Грабово–буково–ялицевий ліс зеленчуковий 145
Грабово–звичайнодубовий ліс кореневищноосоковий 57
Грабово–звичайнодубовий ліс плющовий 55
Грабово–звичайнодубовий ліс скополієвий 59
Грабово–звичайнодубово–буковий ліс ведмежоцибулевий 32
Грабово–звичайнодубово–буковий ліс плющовий 28
Грабово–звичайнососново–буковий ліс квасеницевий 40
Грабово–звичайнососново–буковий ліс чорницевий 40
Грабово–звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий 61
Грабово–серцелистолипово–буковий ліс волосистоосоковий 36
Грабово–серцелистолипово–буковий ліс запашнопідмаренниковий 36
Грабово–серцелистолипово–буковий ліс ланцетовиднозірочниковий 36
Грабово–широколистолиповий ліс перелісковий 137
Грабово–ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий 32
Гранітночебрецево–бекетовограбелькова 240
Гребінчастожитняково–лессінгоковилова 208
Гребінчастокипцево–браунероковилова 191
Гребінчастокипцево–волосистоковилова 193
Гребінчастокипцево–низькоосокова 227
Гребінчастокипцево–понтійськоковилова 215
Гребінчастордесниково–водяногоріхова 298
Гребінчастордесниково–сарматськордесникова 335
Гребінчастордесниково–черговоквітководоперицева 296
Далешамподубово–скельнодубовий ліс валіськокострицевий 77
Далешамподубово–скельнодубовий ліс степовотимофіївковий 77
Двовидночебрецево–скіфськодрокова 185
Двоколосковоефедрово–найкрасивішоковилова 211
Девеллоосокова чиста 276
Дніпровськоберезовий ліс наземнокуничниковий 49
Дніпровськоберезовий ліс повзучопирійовий 49
Дніпровськоберезовий ліс розмаринолистовербово–беккерокострицевий 49
Довгордесникова чиста 333
Донськокуширова чиста 311
Дрібноквіткоприворотнево–низькоосокова 227
Жовтоасфоделіново–каменелюбноковилова 206
Жовтоглечиково–щитолистоплавунова 325
Закрученоводяножовтецево–марсилієва 321
Залеськоковилова чиста 203
Залеськоковилово–волосистоковилова 193
Залеськоковилово–вузьколистоковилова 196
Залеськоковилово–ковилолистопирійна 230

Залеськоковилово–лессінгоковилова 208
Залеськоковилово–найкрасивішоковилова 211
Зануренокуширово–альдровандова 294
Зануренокуширово–альпійськордесникова 331
Зануренокуширово–водяногоріхова 298
Зануренокуширово–плаваючосальвінієва 343
Зануренокуширово–ріоноводяножовтецева 303
Зануренокуширово–сарматськордесникова 335
Зануренокуширово–черговоквіткововодоперицева 296
Зануренокуширово–щитолистоплавунова 325
Звичайногадючниково–понтійськоковилова 215
Звичайноголосхенусово–цикадовозолотобородникова 252
Звичайногоробиново–буковий ліс волохатокуничниковий 34
Звичайногоробиново–буковий ліс очеретянокуничниковий 34
Звичайногоробиново–буковий ліс чорницевий 34
Звичайнодубовий ліс дереново–волосистоосоковий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–гірськоосоковий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–дібровнотонконоговий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–егоніховий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–зеленчуковий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–конвалієвий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–кореневищноосоковий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–ланцетовиднозірочниковий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–мікеліосоковий 63
Звичайнодубовий ліс дереново–парвськоосоковий 63
Звичайнодубовий ліс кров'яносвидиново–парвськоосоковий 65
Звичайнодубовий ліс скумпієвий 67
Звичайнодубовий ліс скумпієво–конвалієвий 67
Звичайнодубовий ліс скумпієво–ланцетовиднозірочниковий 67
Звичайнодубовий ліс скумпієво–мікеліосоковий 67
Звичайнодубовий ліс скумпієво–пірчастокуцоніжковий 67
Звичайнодубовий ліс скумпієво–рябоперлівковий 67
Звичайнодубово–дніпровськоберезовий ліс лісовотонконоговий 49
Звичайнодубово–дніпровськоберезовий ліс очеретовий 49
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендровий 105
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–молінієвий 105
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–сфагновий 105
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–трясучковидноосоковий 105
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–чорницевий 105
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс звичайноялівцево–зеленомоховий 103
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс звичайноялівцево–чорницевий 103
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс скумпієвий 107
Звичайнодубово–клейковільховий ліс жовторододендровий 119
Звичайнодубово–ялицевий ліс залозистозубницевий 147
Звичайнодубово–ялицевий ліс зеленомоховий 147
Звичайнодубово–ялицевий ліс квасеницевий 147
Звичайнодубово–ялицевий ліс чоловічощитниковий 147

Звичайнодубово–ялицевий ліс чорницево-рунянковий 147
Звичайнодубово–ялицевий ліс яглицевий 147
Звичайножабурниково–напівзануренокуширова 313
Звичайножабурниково–щитолистоплавунова 325
Звичайнопухирниково–водяногоріхова 298
Звичайнопухирниково–донськокуширова 311
Звичайнопухирниково–напівзануренокуширова 313
Звичайносолонцево–однотичинковоофайстонова 290
Звичайнососновий ліс жовторододендровий 105
Звичайнососновий ліс жовторододендрово–молінієвий 105
Звичайнососновий ліс жовторододендрово–трясучковидноосоковий 105
Звичайнососновий ліс жовторододендрово–чорницевий 105
Звичайнососновий ліс звичайноялівцево–булавоносцево–лишайниковий 103
Звичайнососновий ліс звичайноялівцево–лишайниковий 103
Звичайнососновий ліс низькоосоковий 99
Звичайнососновий ліс скумпієвий 107
Звичайнососновий ліс скумпієво–наземнокуничниковий 107
Звичайнососновий ліс чорноводянковий 101
Звичайнососновий ліс чорноводянково–сфагновий 101
Звичайнососново–андромедово–сфагнова 282
Звичайнососново–болотножуравлиново–сфагнова 282
Звичайнососново–буковий ліс зеленчуковий 40
Звичайнососново–буковий ліс чорницевий 40
Звичайнососново–піхвовопухівково–сфагнова 282
Звичайнососново–скельнодубовий ліс чорницевий 87
Звичайнососново–хамедафново–багново–сфагнова 280
Звичайнососново–хамедафново–піхвовопухівково–сфагнова 280
Звичайнососново–хамедафново–сфагнова 280
Звичайнососново–ялиновий ліс квасеницевий 155
Звичайнососново–ялиновий ліс чорницевий 155
Звичайнососново–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий 155
Звичайнососново–ялиново–ялицевий ліс квасеницевий 149
Звичайнососново–ялицевий ліс складчастоожиновий 149
Звичайностріполистово–малоїжачоголівкова 307
Звичайностріполистово–приморськокугова 309
Звичайноясеневий ліс угорськобузковий 161
Звичайноясеневий ліс угорськобузково–білокременевий 161
Звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий 61
Звичайноясенево–звичайнодубовий ліс скумпієво–дібровнотонконоговий 67
Звичайноясенево–звичайнодубовий ліс скумпієво–ланцетовиднозірочниковий 67
Земноводногірчаково–водяногоріхова 298
Зігнутоосоково–лежачонаскельницева 171
Зігнутоосоково–східнокарпатськорододендрова 173
Злаколистордесниково–жовтоглечикова 305
Іржавосашниково–болотномечтравова 272
Іржавосашниково–гіпнова 270
Ісландськоцетрарієво–лежачонаскельницева 171
Ісландськоцетрарієво–східнокарпатськорододендрова 173
Кальєчебрецево–браунерoковилова 191

Кальєчебрецево–вузьколистоковилова 196
Кальєчебрецево–жовто-(кримсько-) асфоделінова 181
Кальєчебрецево–каменелюбноковилова 206
Кальєчебрецево–лессінгоковилова 208
Кальєчебрецево–низькоосокова 227
Кальєчебрецево–понтійськоковилова 215
Каменелюбноковилово–низькоосокова 227
Канадськоелодеєво–довгордесникова 333
Канадськоелодеєво–напівзануренокуширова 313
Канадськоелодеєво–озерномолодильникова 323
Канадськоелодеєво–ріоноводяножовтецева 303
Канадськоелодеєво–туполистордесникова 337
Канадськоелодеєво–червонуватордесникова 339
Канадськоелодеєво–щитолистоплавунова 325
Каппадокійськостоколосово–браунероковилова 191
Каппадокійськостоколосово–жовто–(кримсько–) асфоделінова 181
Каппадокійськостоколосово–низькоосокова 227
Каппадокійськостоколосово–низькорослоялівцева 179
Каролінськоазолово–водяногоріхова 298
Каролінськоазолово–марсилієва 321
Каролінськоазолово–плаваючосальвінієва 343
Карпатськокострицева чиста 258
Карпатськощавелево–гірськососнова 175
Кедровососновий ліс зеленомоховий 111
Кедровососновий ліс сфагновий 111
Кедровососново–ялиновий ліс австрійськощитниковий 151
Кедровососново–ялиновий ліс сфагновий 151
Кедровососново–ялиновий ліс чорницевий 151
Кедровососново–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий 151
Кедровососново–ялиновий ліс чорницево–сфагновий 151
Кедровососново–ялицево–ялиновий ліс австрійськощитниковий 151
Кедровососново–ялицево–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий 151
Клейковільховий ліс страусовоперовий 123
Клейковільховий ліс угорськобузковий 121
Клейковільховий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий 121
Клейковільховий ліс угорськобузково–оголеногадючниковий 121
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий 161
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–ведмежоцибулевий 161
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–копитняковий 161
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–рідковолосоосоковий 161
Клейковільхово–ялиновий ліс болотянотеліптеросово–гіпновий 155
Клейковільхово–ялиновий ліс піхвовопухівковий 155
Клейковільхово–ялиновий ліс чорницевий 155
Ковилолистопирійна чиста 230
Ковилолистопирійово–вузьколистоковилова 196
Ковилолистопирійово–найкрасивішоковилова 211
Колосистоводоперицево–сарматськордесникова 335
Колосистоводоперицево–щитолистоплавунова 325

Колхікоосоково–голосолодкова 234
Короткоголовоюрінеєво–найкрасивішоковилова 211
Короткоголовоюрінеєво–низькоосокова 227
Короткоголовоюрінеєво–скіфськодрокова 185
Короткокелерієво–жовто- (кримсько-) асфоделінова 181
Кохососновий ліс низькоосоковий 113
Кохососновий ліс скумпієво–низькоосоковий 113
Кохососновий ліс скумпієво–скельнокуцоніжковий 113
Крейдолюбносонцецвітова чиста 248
Крейдяногісопово–суцільнобілополинова 244
Крейдянокострицево–крейдяносолодушкова 246
Крейдяноранниково–крейдяногісопова 238
Крейдяноранниково–суцільнобілополинова 244
Крейдяносолодушкова чиста 246
Крейдяносонцецвітова чиста 248
Кримськоасфоделіново–понтійськоковилова 215
Кримськополиново–дніпровськоковилова 201
Кримськососновий ліс корнубійськофізоспермовий 115
Кримськососновий ліс кримськоорляковий 115
Кримськососновий ліс низькоосоковий 115
Кримськососновий ліс скельнокуцоніжковий 115
Кримськососновий ліс скумпієво–звичайноконвалієвий 115
Кримськососновий ліс скумпієво–корнубійськофізоспермовий 115
Кримськососновий ліс скумпієво–низькоосоковий 115
Кримськососновий ліс скумпієво–скельнокуцоніжковий 115
Кримськососновий ліс трилопатеволазурниковий 115
Кримськососновий ліс червоноялівцево–скельнокуцоніжковий 115
Кримськочаберово–скельнолюцернова 242
Кримськочебрецево–браунероковилова 191
Кримськочебрецево–жовто– (кримсько–) асфоделінова 181
Кримськочебрецево–каменелюбноковилова 206
Кримськочебрецево–лессінгоковилова 208
Кримськочебрецево–низькоосокова 227
Кущовокараганово–валіськокострицево-лессінгоковилова 208
Кущовокараганово–волосистоковилова 193
Кущовокараганово–вузьколистоковилова 196
Кущовокараганово–залеськоковилова 203
Кущовокараганово–ковилолистопирійна 230
Кущовокараганово–найкрасивішоковилова 211
Кущовокараганово–низькомигдалева 225
Кущовокараганово–пухнастолистоковилова 217
Кущовокараганово–українськоковилова 220
Лавренковожитняково–дніпровськоковилова 201
Лежачонаскельницева чиста 171
Лежачосухоцвітово–дейлотонконогова 264
Лежачофуманово–жовто– (кримсько-) асфоделінова 181
Лессінгоковилово–волосистоковилова 193
Лессінгоковилово–вузьколистоковилова 196
Лессінгоковилово–залеськоковилова 203
Лессінгоковилово–ковилолистопирійна 230
Лессінгоковилово–низькоосокова 227

Лессінгоковилово–пухнастолистоковилова 217
Лессінгоковилово–українськоковилова 220
Лишайниково–вузьколистоюринеєво–дніпровськоковилова 201
Лучнокострицево–вузьколистонарцисова 262
Макутринськокострицево–сивосонцецвітова 248
Маленькордесниково–довгордесникова 333
Маленькордесниково–туполистордесникова 337
Малоїжачоголівкова чиста 307
Малопухирникова чиста 329
Малорясково–донськокуширова 311
Малорясково–плаваючосальвінієва 343
Мальованокострицево–східнокарпатськорододендрова 173
Марсилієва чиста 321
Марсилієво–щитолистоплавунова 325
Маршаллочебрецево–низькоосокова 227
Маршаллочебрецево–сивосонцецвітова 248
Мечолистооманово–хейфлеровосеслерієва 232
Молінієво–вузьколистонарцисова 262
Молінієво–іржавосашниково–гіпнова 270
Морськобульбокомишево–тростиноволепешнякова 319
Морськорізухово–донськокуширова 311
Мохово–восьмипелюстководріадова 169
Мутеліноволігустиково–дейлотонконогова 264
Наземнокуничниково–найкрасивішоковилова 211
Наземнокуничниково–тростиноволепешнякова 319
Наземнокуничниково–цикадовозолотобородникова 252
Найкрасивішоковилово–волосистоковилова 193
Найкрасивішоковилово–вузьколистоковилова 196
Найкрасивішоковилово–залеськоковилова 203
Найкрасивішоковилово–ковилолистопирійна 230
Найкрасивішоковилово–низькомигдалева 225
Найкрасивішоковилово–низькоосокова 227
Напівзануренокуширова чиста 313
Напівзануренокуширово–альдровандова 294
Напівзануренокуширово–альпійськордесникова 331
Напівзануренокуширово–білолататтєва 315
Напівзануренокуширово–бремопухирникова 327
Напівзануренокуширово–жовтоглечикова 305
Напівзануренокуширово–марсилієва 321
Напівзануренокуширово–озерномолодильникова 323
Напівзануренокуширово–сніжнобілолататтєва 317
Напівзануренокуширово–туполистордесникова 337
Напівзануренокуширово–червонуватордесникова 339
Напівзануренокуширово–черговоквітkовoводoперицева 296
Напівкущовокермекова чиста 288
Низькомигдалева чиста 225
Низькоосоково–бліднуватокострицева 223
Низькоосоково–браунероковилова 191
Низькоосоково–волосистоковилова 193
Низькоосоково–вузьколистоковилова 196
Низькоосоково–гранітноковилова 199

Низькоосоково–каменелюбноковилова 206
Низькоосоково–найкрасивішоковилова 211
Низькоосоково–низькорослоялівцева 179
Низькоосоково–пірчастоковилова 213
Низькоосоково–пустельновівсюнцева 183
Низькоосоково–різнобарвнотонконогова 236
Низькоосоково–хейфлеровосеслерієва 232
Однотичинковоофайстонова чиста 290
Озернокугово–приморськокугова 309
Озерномолодильникова чиста 323
Осиково–дніпровськоберезовий ліс лісовотонконоговий 49
Осоково–сфагнова 282
Осоково–шейхцерієво–сфагнова 282
Очеретово–болотномечтравова 272
Очеретово–іржавосашниково–гіпнова 270
Очеретянокуничниково–звичайногоробиново–душекієва 167
Паннонськосамосилово–низькоосокова 227
Папоротевидноазолово–водяногоріхова 298
Папоротевидноазолово–плаваючосальвінієва 343
Пахучотравово–вузьколистонарцисова 262
Перистокуцоніжково–низькоосокова 227
Пірчастоковилова чиста 213
Пірчастокуцоніжково–волосистоковилова 193
Пірчастокуцоніжково–хейфлеровосеслерієва 232
Пісковокипцево–беккерокострицево–дніпровськоковилова 201
Пісковоперстачево–волосистоковилова 193
Пісковоперстачево–найкрасивішоковилова 211
Пісковоперстачево–пустельновівсюнцева 183
Пісковоперстачево–різнобарвнотонконогова 236
Піцундськососновий ліс 117
Піцундськососновий ліс вузлуватопирійний 117
Піцундськососновий ліс стоколосовидночиєвий 117
Піщаноцминово–голосолодкова 234
Плаваючоводяножовтецева чиста 301
Плаваючордесниково–водяногоріхова 298
Плаваючордесниково–малоїжачоголівкова 307
Плаваючордесниково–щитолистоплавунова 325
Плаваючосальвінієва чиста 343
Плаваючосальвінієво–білолататтєва 315
Плаваючосальвінієво–водяногоріхова 298
Плаваючосальвінієво–жовтоглечикова 305
Плаваючосальвінієво–звичайнострілолистова 345
Плаваючосальвінієво–марсилієва 321
Плаваючосальвінієво–сніжнобілолататтєва 317
Плаваючосальвінієво–щитолистоплавунова 325
Плоскоостокуширово–водяногоріхова 298
Плоскоостокуширово–марсилієва 321
Повзучомітлицево–тростиноволепешнякова 319
Повислоберезово–звичайнососновий ліс скумпієвий 107
Повислоберезово–кедровососновий ліс чорницевий 111
Повислоберезово–кохососновий ліс низькоосоковий 113

Подільськошиверекієво–різнобарвнотонконогова 236
Польовокленово–звичайнодубовий ліс дереново–зеленчуковий 63
Польовокленово–звичайнодубовий ліс дереново–малобарвінковий 63
Польськомодриново–кедровососново–ялиновий ліс чорницевий 153
Польськомодриново–ялиновий ліс чорницевий 153
Пониклошавлієво–лессінгоковилова 208
Пониклошавлієво–пірчастоковилова 213
Прибережностоколосово–залеськоковилова 203
Прибережностоколосово–ковилолистопирійна 230
Прибережностоколосово–лессінгоковилова 208
Прибережностоколосово–низькомигдалева 225
Прибережностоколосово–низькоосокова 227
Прибережностоколосово–пухнастолистоковилова 217
Пригніченозвичайнососново–андромедово–дрібноплодожуравлиново–сфагнова 284
Пригніченозвичайнососново–андромедово–сфагнова 284
Пригніченозвичайнососново–піхвовопухівково–андромедово–сфагнова 284
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–андромедово–сфагнова 278
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–болотножуравлиново–сфагнова 278
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–малоквітковоосоково–сфагнова 278
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–сфагнова 278
Приморськокугова чиста 309
Приморськометлюгово–цикадовозолотобородникова 252
Пронизанолистордесниково–водяногоріхова 298
Пронизанолистордесниково–черговоквіткововодоперицева 296
Пронизанолистордесниково–щитолистоплавунова 325
Прямоїжачоголівково–приморськокугова 309
Пустельновівсюнцева чиста 183
Пустельновівсюнцево–низькоосокова 227
Пустельновівсюнцево–хейфлеровосеслерієва 232
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–вузьколистотонконоговий 93
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–мікеліосоковий 93
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–пірчастокуцоніжковий 93
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–ранньоосоковий 93
Пухнастолистоковилово–дніпровськоковилова 201
Пухнатовівсюнцево–пухнастолистоковилова 217
Пухнатоплодоосоково–шейхцерієво–сфагнова 286
Пучкуватолещицево–бліднуватокострицева 223
Ранньоосоково–вузьколистоковилова 196
Ранньоосоково–ковилолистопирійна 230
Ранньоосоково–українськоковилова 220
Ринхоспорово–шейхцерієво–сфагнова 286
Різнобарвнотонконогова чиста 236
Різнобарвнотонконогово–волосистоковилова 193
Ріоноводяножовтецева чиста 303
Румунськолюцерново–найкрасивішоковилова 211
Румунськолюцерново–понтійськоковилова 215
Рунянково–дейлотонконогова 264
Рунянково–трав’яновербова 163
Руськоволошково–вузьколистоковилова 196
Сарматськордесникова чиста 335

Сегієромолочаєво-українськоковилова 220
Середньопирійово–вузьколистоковилова 196
Середньопирійово–пірчастоковилова 213
Середньопирійово–різнобарвнотонконогова 236
Середньотрясучково–низькоосокова 227
Середньотрясучково–хейфлеровосеслерієва 232
Серцелистолипово–грабово–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий 61
Серцелистолипово–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий 61
Серцелистолипово–звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий 61
Сиваськопокісницева чиста 292
Сивосонцецвітова чиста 248
Сивосонцецвітово–бліднуватокострицева 223
Сіровільховий ліс ведмежоцибулевий 129
Сіровільховий ліс скополієвий 125
Сіровільховий ліс страусовоперовий 127
Сіровільховий ліс угорськобузковий 131
Сіровільховий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий 131
Сіровільховий ліс угорськобузково–оголеногадючниковий 131
Сіровільховий ліс угорськобузково–трясучковидноосоковий 131
Сіровільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–несправжньосмикавцево-осоковий 161
Сіровільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–трясучковидноосоковий 161
Сіроплодомаренково–крейдяногісопова 238
Сіроплодомаренково–суцільнобілополинова 244
Скельноавринієво–бліднуватокострицева 223
Скельноавринієво–різнобарвнотонконогова 236
Скельнодубовий ліс гайовоожиковий 79
Скельнодубовий ліс дереновий 83
Скельнодубовий ліс дереново–егоніховий 83
Скельнодубовий ліс дереново–корнубійськофізоспермовий 83
Скельнодубовий ліс дереново–парвськоосоковий 83
Скельнодубовий ліс дереново–трилопатеволазурниковий 83
Скельнодубовий ліс жовторододендрово–чорницевий 85
Скельнодубовий ліс звичайноорляковий 79
Скельнодубовий ліс ліщиново–звичайноорляковий 79
Скельнодубовий ліс одноквітковоперлівковий 81
Скельнодубовий ліс чорницевий 79
Скельнодубовий ліс чорницево–зеленомоховий 79
Скельнодубово–буковий ліс волосистоосоковий 38
Скельнодубово–буковий ліс гайовоожиковий 38
Скельнодубово–буковий ліс залозистозубницевий 38
Скельнодубово–буковий ліс запашнопідмаренниковий 38
Скельнодубово–буковий ліс малобарвінковий 38
Скельнодубово–буковий ліс сколопендроволистовиковий 38
Скельнодубово–буковий ліс чорницевий 38
Скельнодубово–буковий ліс шорсткоожиново–запашнопідмаренниковий 38
Скельнодубово–буковий ліс шорсткоожиново–чорницевий 38
Скельнодубово–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий 69
Скельнодубово–звичайнодубовий ліс дереновий 69
Скельнодубово–звичайнодубовий ліс егоніховий 69
Скельнодубово–звичайнососновий ліс звичайноорляковий 97

Скельнодубово–звичайнососновий ліс чорницевий 97
Скельнодубово–сріблястолиповий ліс дібровнотонконоговий 135
Скельнодубово–сріблястолиповий ліс запашнопідмаренниковий 135
Скельнокострицева чиста 260
Скельнолюцерново–кримськочаберова 250
Смердючоялівцеві рідколісся жовтоасфоделінові 47
Смердючоялівцеві рідколісся низькоосокові 47
Солончаковоподорожниково–крейдяногісопова 238
Солончаковоподорожниково–суцільнобілополинова 244
Солончаковосодниково–однотичинковоофайстонова 290
Солянковиднополиново–крейдяногісопова 238
Спіроделево–альдровандова 294
Спіроделево–водяногоріхова 298
Спіроделево–донськокуширова 311
Спіроделево–плаваючосальвінієва 343
Спіроделево–щитолистоплавунова 325
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс волосистоосоковий 89
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс запашнопідмаренниковий 89
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс клокичковий 89
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс одноквітковоперлівковий 89
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс перелісковий 89
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс плющовий 89
Стевеносонцецвітово–браунероковилова 191
Стевеносонцецвітово–вузьколистоковилова 196
Стевеносонцецвітово–жовто- (кримсько-) асфоделінова 181
Стевеносонцецвітово–каменелюбноковилова 206
Стевеносонцецвітово–кримськочаберова 250
Стевеносонцецвітово–лессінгоковилова 208
Стевеносонцецвітово–найкрасивішоковилова 211
Стевеносонцецвітово–низькоосокова 227
Стевеносонцецвітово–понтійськоковилова 215
Стевеносонцецвітово–скельнолюцернова 242
Стиснутордесниково–сніжнобілолататтєва 317
Стоколосовидночиєво–кримськочистова 177
Суцільнобілополиново–крейдяногісопова 238
Сфагново–низькоберезова 266
Сфагново–пухнатоплодоосоково–низькоберезова 266
Сфагново–східнокарпатськорододендрова 173
Східнокарпатськорододендрова чиста 173
Східнокарпатськорододендрово–гірськососнова 175
Талієвокипцево–крейдяногісопова 238
Тонкомітлицево–вузьколистонарцисова 262
Трав'яновербова чиста 163
Триборозенчасторясково–альдровандова 294
Триборозенчасторясково–альпійськордесникова 331
Триборозенчасторясково–бремопухирникова 327
Триборозенчасторясково–донськокуширова 311
Триборозенчасторясково–малопухирникова 329
Триборозенчасторясково–напівзануренокуширова 313
Триборозенчасторясково–плаваючосальвінієва 343
Триборозенчасторясково–щитолистоплавунова 325

Триграннокугово–приморськокугова 309
Трироздільноситниково–дворядногорянкова 254
Трироздільноситниково–східнокарпатськорододендрова 173
Тростиноволепешнякова чиста 319
Туполистовербова чиста 165
Туполистордесникова чиста 337
Туполистордесниково–жовтоглечикова 305
Туполистордесниково–напівзануренокуширова 313
Туполистордесниково–червонуватордесникова 339
Туполистофісташкові рідколісся вузлуватопирійні 133
Туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–безпліднотонконогові 133
Туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–вузлуватопирійні 133
Туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–стоколосовидночиєві 133
Туполистофісташкові рідколісся ефемерно-злакові 133
Туполистофісташкові рідколісся стоколосовидночиєві 133
Туполистофісташкові рідколісся чагарниковожасминово–вузлуватопирійні 133
Туполистофісташкові рідколісся чагарниковожасминово–стоколосовидночиєві 133
Українськоковилово–волосистоковилова 193
Українськоковилово–гранітноковилова 199
Українськоковилово–дніпровськоковилова 201
Українськоковилово–лессінгоковилова 208
Українськоковилово–скіфськокараганова 189
Фомінопокісницево–напівкущовокермекова 288
Фомінопокісницево–сиваськопокісницева 292
Хейфлеровосеслерієва чиста 232
Хейфлеровосеслерієво–низькоосокова 227
Хейфлеровосеслерієво–пустельновівсюнцева 183
Хейфлеровосеслерієво–східнокарпатськорододендрова 173
Хейфлеровосеслерієво–туполистовербова 165
Червонокострицево–вузьколистонарцисова 262
Червонуватордесникова чиста 339
Черговоквітkововодоперицева чиста 296
Черняєвольоново-пірчастоковилова 213
Чорницево–вузьколистонарцисова 262
Чорницево–східнокарпатськорододендрова 173
Чорноморськоколосняково–голосолодкова 234
Чорноосоково–низькоберезова 266
Шейхцерієво–сфагнова 286
Широколистолиповий ліс залозистозубницевий 137
Широколистолиповий ліс перелісковий 137
Широколистолипово–буковий ліс хейфлеровосеслерієвий 42
Широколистолипово–сріблястолиповий ліс бульбистозубницевий 135
Шишкуватосарсазаново–сиваськопокісницева 292
Шорсткобасієво–напівкущовокермекова 288
Щитковощавелево–карпатськокострицева 258
Щитолистоплавунова чиста 325
Щитолистоплавуново–білолататтєва 315
Щитолистоплавуново–водяногоріхова 298
Щитолистоплавуново–жовтоглечикова 305

Щитолистоплавуново–звичайнострілолистова 345
Щитолистоплавуново–сніжнобілолататтєва 317
Щучниково–вузьколистонарцисова 262
Яворовий ліс ведмежоцибулевий 143
Яворовий ліс лунарієвий 139
Яворовий ліс скополієвий 141
Яворово–буковий ліс ведмежоцибулевий 32
Яворово–буковий ліс лунарієвий 26
Яворово–буковий ліс сколопендроволистовиковий 24
Яворово–звичайноясенево–буковий ліс сколопендроволистовиковий 24
Ййлосамосилово–низькоосокова 227
Ялиновий ліс веснівково–зеленомоховий 155
Ялиновий ліс гірськососново–волохатокуничниковий 157
Ялиновий ліс гірськососново–сфагновий 157
Ялиновий ліс гірськососново–чорницевий 157
Ялиновий ліс гірськососново–чорницево–зеленомоховий 157
Ялиновий ліс зеленомоховий 155
Ялиновий ліс квасеницевий 155
Ялиновий ліс сибірськоялівцево–чорницевий 159
Ялиновий ліс сибірськоялівцево–чорницево–зеленомоховий 159
Ялиновий ліс чорницевий 155
Ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий 155
Ялиновий ліс чорницево–сфагновий 155
Ялиново–буковий ліс ведмежоцибулевий 32
Ялиново–кедровососновий ліс лишайниковий 111
Ялиново–кедровососновий ліс чорницевий 111
Ялиново–кедровососновий ліс чорницево–зеленомоховий 111
Ялиново–кедровососновий ліс чорницево–сфагновий 111
Ялиново–клейковільховo–звичайнососновий ліс сфагновий 109
Ялиново–клейковільхово–звичайнососновий ліс чорноосоковий 109
Ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс квасеницевий 109
Ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс сфагновий 109
Ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс чорницевий 109
Ялиново–ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий 32
Ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий 32
Ялицево–буковий ліс лунарієвий 26
Ялицево–буковий ліс плющовий 28
Ялицево–буковий ліс тисовий 20
Ялицево–буковий ліс тисово–ведмежоцибулевий 20
Ялицево–буковий ліс тисово–волосистоосоковий 20
Ялицево–буковий ліс тисово–запашнопідмаренниковий 20
Ялицево–буковий ліс тисово–зеленчуковий 20
Ялицево–буковий ліс тисово–перелісковий 20
Ялицево–буковий ліс тисово–плющовий 20
Ялицево–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий 71
Ялицево–звичайнодубовий ліс гайовоожиково–рунянковий 71
Ялицево–звичайнодубовий ліс жіночобезщитниковий 71
Ялицево–звичайнодубовий ліс запашнопідмаренниковий 71
Ялицево–звичайнодубовий ліс зеленчуковий 71
Ялицево–звичайнодубовий ліс квасеницевий 71
Ялицево–звичайнодубовий ліс квасеницево–рунянковий 71

Ялицево–звичайнодубовий ліс трясучкоосоковий 71
Ялицево–звичайнодубовий ліс шорсткоожиново–зеленомоховий 71
Ялицево–скельнодубовий ліс перелісковий 91
Ялицево–скельнодубовий ліс плющовий 91
Ялицево–ялиново–буковий ліс лунарієвий 26
Ялицево–ялиново–кедровососновий ліс чорницево–зеленомоховий 111

Алфавітний покажчик латинських назв формацій

Acereta pseudoplatani 139, 141, 143
Aldrovandeta vesiculosae 294
Alneta glutinosae 123
Alneta incanae 125, 127, 129
Amygdaleta nanae 225
Arbuteta andrachnis 51
Artemisieta hololeucae 244
Asphodelineta luteae et tauricae 181
Batrachieta fluitantis 301
Batrachieta rionii 303
Betuleta borysthenicae 49
Betuleta humilis 266
Calophaceta wolgaricae 187
Caraganeta scythicae 189
Cariceta davallianae 276
Cariceta humilis 227
Cariceto (rostratae et limosae)–Sphagneta (cuspidati) 282
Cariceto–Scheuchzerieto (palustris)–Sphagneta 286
Cariceta paniculatae 274
Ceratophylleta submersi 313
Ceratophylleta tanaitici 311
Chrysopogoneta gryllis 252
Cisteta taurici 177
Cladieta marisci 272
Dryadeta octopetalae 169
Elytrigieta stipifoliae 230
Erodieta beketowii 240
Fageta sylvaticae 22, 24, 26, 28, 30, 32
Festuceta carpaticae 258
Festuceta inarmatae 256
Festuceta saxatilis 260
Festuceta pallentis 223
Genisteta scythicae 185
Glycerieta arundinaceae 319
Glycyrrhiseta glabrae 234
Hedysareta cretacei 246
Helianthemeta cani 248
Helictotrichoneta desertori 183
Hyssopeta cretacei 238
Isoëteta lacustris 323
Junipereta excelsae 44
Junipereta foetidissimae 47
Junipereta hemisphericae 179
Lemneta gibbae 341
Limonieta suffruticosi 288
Loiseleurieta procumbentis 171

Marsileeta quadrifoliae 321
Medicageta rupestris 242
Myriophylleta alterniflori 296
Narcissieta angustifolii 262
Nuphareta luteae 305
Nymphaeeta albae 315
Nymphaeeta candidae 317
Nymphoideta peltatae 325
Ofaistoneta monandri 290
Oreochloeta distichae 254
Piceeta abietis 155
Pineta cembrae 111
Pineta kochianae 113
Pineta mugi 175
Pineta pallasianae 115
Pineta pithyusae 117
Pineta sylvestris 99, 101
Pineto (mugi)–Sphagneta 268
Pistacieta muticae 133
Poeta deylii 264
Poeta versicoloris 236
Potamogetoneta alpini 331
Potamogetoneta obtusifolii 337
Potamogetoneta praelongi 333
Potamogetoneta rutili 339
Potamogetoneta sarmatici 335
Puccinellieta syvaschicae 292
Querceta petraeae 79, 81
Querceta roboris 55, 57, 59, 61
Rhododendroneta kotschyi 173
Sagittarieta sagittifoliae 345
Saliceta herbaceae 163
Saliceta retusae 165
Salvinieta natantis 343
Saturejeta tauricae 250
Scheuchzerieto–Sphagneta (cuspidati) 282
Scheuchzerieto (palustris)–Sphagneta 286
Schoeneto (ferruginei)–Hypneta 270
Schoenoplecteta littoralis 309
Seslerieta heufleranae 232
Sparganieta minimi 307
Sphagneta depressipiceetosa 278
Sphagneta (fusci) depressipinetosa (sylvestris) 284
Sphagneta (fusci, magellanici) depressipinetosa (sylvestris) 282
Stipeta borysthenicae 201
Stipeta braunerii 191
Stipeta capillatae 193
Stipeta dasyphyllae 217
Stipeta graniticolae 199
Stipeta lessingianae 208
Stipeta lithophilae 206

Stipeta pennatae 213
Stipeta ponticae 215
Stipeta pulcherrimae 211
Stipeta tirsae 196
Stipeta ucrainicae 220
Stipeta zalesskii 203
Tilieta argenteae 135
Tilieta platyphyllae 137
Trapeta natantis 298
Utricularieta bremii 327
Utricularieta minoris 329

Алфавітний покажчик латинських назв субформацій

Abieto (albae)–Querceta (petraeae) 91
Abieto (albae)–Querceta (roboris) 71
Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abieta (albae) 145
Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pineta (sylvestris) 95
Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fageta (sylvaticae) 40
Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fageta (sylvaticae) 36
Fageto (sylvaticae)–Abieta (albae) 145
Fageto (sylvaticae)–Pineta (sylvestris) 95
Fageto (sylvaticae)–Querceta (roboris) 53
Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pineta (sylvestris) 95
Fraxineto (orni)–Querceto (dalechampii)–Querceta (petraeae) 75
Fraxineto (orni)–Querceta (petraeae) 75
Lariceto (polonicae)–Piceeta (abietis) 153
Lariceto (polonicae)–Pineto (cembrae)–Piceeta (abietis) 153
Piceeto (abietis)–Alneto (glutinosae)–Pineta (sylvestris) 109
Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pineta (sylvestris) 109
Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceeta (abietis) 151
Pineto (cembrae)–Piceeta (abietis) 151
Pineto (sylvestris)–Abieta (albae) 149
Pineto (sylvestris)–Fageta (sylvaticae) 40
Pineto (sylvestris)–Piceeto (abietis)–Abieta (albae) 149
Pineto (sylvestris)–Querceta (petraeae) 87
Querceto (austriacae)–Querceta (petraeae) 73
Querceto (dalechampii)–Querceta (petraeae) 77
Querceto (petraeae)–Fageta (sylvaticae) 38
Querceto (petraeae)–Pineta (sylvestris) 97
Querceto (petraeae)–Querceta (roboris) 69
Querceto (roboris)–Abieta (albae) 147
Sorbeto (aucupariae)–Duschekieta (viridis) 167
Sorbeto (aucupariae)–Fageta (sylvaticae) 34
Tilieto (argenteae)–Querceta (petraeae) 89
Tilieto (platyphyllae)–Fageta (sylvaticae) 42

Алфавітний покажчик латинських назв класів асоціацій

Abieto (albae)–Fageta (sylvaticae) taxosa (baccatae) 20
Acereto (campestris)–Querceta (roboris) cornosa (maris) 63
Alneta (glutinosae) syringosa (josikaeae) 121
Alneta (incanae) syringosa (josikaeae) 131
Alneto (glutinosae)–Fraxineta (excelsioris) syringosa (josikaeae) 161
Alneto (incanae)– Fraxineta (exelsioris) syringosa (josikaeae) 161
Betuleto (pendulae)–Pineta (sylvestris) cotinosa (coggygriae) 107
Fageta (sylvaticae ssp. moesiacae) taxosa (baccatae) 18
Fageta (sylvaticae) taxosa (baccatae) 20
Fraxineta (excelsioris) syringosa (josikaeae) 161
Fraxineto (excelsioris)–Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae) 67
Piceeta (abietis) juniperosa (sibiricae) 159
Piceeta (abietis) pinetosa (mugi) 157
Pineta (sylvestris) cotinosa (coggygriae) 107
Pineta (sylvestris) juniperosa (communis) 103
Pineta (sylvestris) rhododendrosa (lutei) 105
Querceta (petraeae) cornosa (maris) 83
Querceta (petraeae) rhododendrosa (lutei) 85
Querceta (pubescentis) acerosa (tatarici) 93
Querceta (roboris) cornosa (maris) 63
Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae) 67
Querceta (roboris) swidosa (sanguineae) 65
Querceto (roboris)–Alneta (glutinosae) rhododendrosa (lutei) 119
Querceto (roboris)–Pineta (sylvestris) cotinosa (coggygriae) 107
Querceto (roboris)–Pineta (sylvestris) juniperosa (communis) 103
Querceto (roboris)–Pineta (sylvestris) rhododendrosa (lutei) 105

Алфавітний покажчик латинських назв груп асоціацій

Pineta (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–sphagnosa 280

Алфавітний покажчик латинських назв асоціацій, занесених до Зеленої книги України

Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini) 32
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis) 28
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae) 26
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–alliosum (ursini) 20
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–caricosum (pilosae) 20
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galeobdolosum (lutei) 20
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galiosum (odorati) 20
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–hederosum (helicis) 20
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–mercurialidosum (perennis) 20
Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxososum (baccatae) 20
Abieto (albae)–Piceeto (abietis)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae) 26
Abieto (albae)–Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli) hylocomiosum 111
Abieto (albae)–Quercetum (petraeae) hederosum (helicis) 91
Abieto (albae)–Quercetum (petraeae) mercurialidosum (perennis) 91
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) athyriosum (filix-feminae) 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) caricosum (brizoiditis) 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae) 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) galeobdolosum (lutei) 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) galiosum (odorati) 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) luzuloso (luzuloiditis)–polytrichosum 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) oxalidoso (acetosellae)–polytrichosum 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) oxalidosum (acetosellae) 71
Abieto (albae)–Quercetum (roboris) ruboso (hirtae)–hylocomiosum 71
Acereto (campestris)–Quercetum (roboris) cornoso (maris)–galeobdolosum (lutei) 63
Acereto (campestris)–Quercetum (roboris) cornoso (maris)–vincosum (minoris) 63
Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini) 32
Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae) 26
Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii) 24
Acereto (pseudoplatani)–Fraxineto (excelsioris)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii) 24
Aceretum (pseudoplatani) alliosum (ursini) 143
Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae) 139
Aceretum (pseudoplatani) scopoliosum (carniolicae) 141
Aldrovandetum vesiculosae purum 294
Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (demersi) 294
Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (submersi) 294
Aldrovandetum (vesiculosae) lemnosum (trisulcae) 294
Aldrovandetum (vesiculosae) spirodelosum (polyrrhizae) 294
Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–alliosum (ursini) 161

Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–asarosum (europaei) 161
Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–calthosum (palustris) 161
Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (remotae) 161
Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) eriophorosum (vaginati) 155
Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) thelipteridoso (palustris)–hypnosum 155
Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli) 155
Alnetum (glutinosae) matteucciosum (struthiopteris) 123
Alnetum (glutinosae) syringoso ((josikaeae)–calthosum (palustris) 121
Alnetum (glutinosae) syringoso ((josikaeae)–filipendulosum (denudatae) 121
Alnetum (glutinosae) syringosum (josikaeae) 121
Alneto (incanae)–Fraxinetum (exelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (brizoiditis) 161
Alneto (incanae)–Fraxinetum (exelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (pseudocyperis) 161
Alnetum (incanae) alliosum (ursini) 129
Alnetum (incanae) matteucciosum (struthiopteris) 127
Alnetum (incanae) scopoliosum (carniolicae) 125
Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–calthosum (palustris) 131
Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–caricosum (brizoiditis) 131
Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–filipendulosum (denudatae) 131
Alnetum (incanae) syringosum (josikaeae) 131
Amygdaletum (nanae) bromopsidosum (inermis) 225
Amygdaletum (nanae) bromopsidosum (ripariae) 225
Amygdaletum (nanae) caraganosum (fruticis) 225
Amygdaletum (nanae) festucosum (valesiacae) 225
Amygdaletum (nanae) poosum (angustifoliae) 225
Amygdaletum nanae purum 225
Amygdaletum (nanae) stiposum (capillatae) 225
Amygdaletum (nanae) stiposum (pulcherrimae) 225
Amygdaletum (nanae) stiposum (tirsae) 225
Artemisietum (hololeucae) asperulosum (tephrocarpae) 244
Artemisietum (hololeucae) hyssoposum (cretacei) 244
Artemisietum (hololeucae) pimpinellosum (titanophilae) 244
Artemisietum (hololeucae) plantaginosum (salsae) 244
Artemisietum (hololeucae) scrophulariosum (cretaceae) 244
Artemisietum (hololeucae) thymosum (calcarei) 244
Asphodelinetum (luteae et tauricae) bromopsidosum (cappadocicae) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) festucosum (valesiacae) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) fumanosum (procumbentis) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) helianthemosum (stevenii) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) koeleriosum (brevis) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) teucriosum (chamaedryis) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) teucriosum (polii) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) thymosum (callieri) 181
Asphodelinetum (luteae et tauricae) thymosum (taurici) 181
Batrachietum fluitantis purum 301
Batrachietum (rionii) ceratophyllosum (demersi) 303
Batrachietum (rionii) elodeosum (canadensis) 303

Batrachietum rionii purum 303
Betuleto (pendulae)–Pinetum (cembrae) vacciniosum (myrtilli) 111
Betuleto (pendulae)–Pinetum (kochianae) caricosum (humilis) 113
Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae) 107
Betuletum (borysthenicae) calamagrostidosum (epigeioris) 49
Betuletum (borysthenicae) elytrigiosum (repentis) 49
Betuletum (borysthenicae) salicoso (rosmarinifoliae)–festucosum (beckerii) 49
Betuletum (humilis) caricoso (lasiocarpae)–sphagnosum 266
Betuletum (humilis) caricosum (nigrae) 266
Betuletum (humilis) hypnosum 266
Betuletum (humilis) sphagnosum 266
Calophacetum (wolgaricae) crinitariosum (villosae) 187
Calophacetum (wolgaricae) festucosum (valesiacae) 187
Calophacetum (wolgaricae) poosum (angustifoliae) 187
Calophacetum wolgaricae purum 187
Calophacetum (wolgaricae) stiposum (capillatae) 187
Caraganetum (scythicae) festucosum (valesiacae) 189
Caraganetum (scythicae) stiposum (ucrainicae) 189
Cariceto (lasiocarpae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. cuspidatum) 286
Cariceto (limosi)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. cuspidatum) 286
Caricetum (davallianae) hypnosum 276
Caricetum davallianae purum 276
Caricetum (humilis) alchemillosum (tytthanthae) 227
Caricetum (humilis) brachypodiosum (pinnati) 227
Caricetum (humilis) brizidosum (mediae) 227
Caricetum (humilis) bromopsidosum (cappadocicae) 227
Caricetum (humilis) bromopsidosum (ripariae) 227
Caricetum (humilis) festucosum (valesiacae) 227
Caricetum (humilis) genistosum (albidae) 227
Caricetum (humilis) helianthemosum (stevenii) 227
Caricetum (humilis) helictotrichosum (desertori) 227
Caricetum (humilis) jurineosum (brachycephalae) 227
Caricetum (humilis) koeleriosum (cristatae) 227
Caricetum (humilis) sesleriosum (heufleranae) 227
Caricetum (humilis) stiposum (capillatae) 227
Caricetum (humilis) stiposum (lessingianae) 227
Caricetum (humilis) stiposum (lithophilae) 227
Caricetum (humilis) stiposum (pulcherrimae) 227
Caricetum (humilis) teucriosum (jailae) 227
Caricetum (humilis) teucriosum (pannonicae) 227
Caricetum (humilis) thymosum (callieri) 227
Caricetum (humilis) thymosum (marschalliani) 227
Caricetum (humilis) thymosum (taurici) 227
Caricetum (lasiocarpae) scheuchzerioso (palustris)–sphagnosum (S. cuspidatum) 282
Caricetum (paniculatae) hypnosum 274
Caricetum (paniculatae et flavae) hypnosum 274
Caricetum (rostratae et limosae) sphagnosum (S. cuspidatum) 282
Carpineto (betuli)–Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini) 32

Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) galeobdolosum (lutei) 145
Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) galiosum (odorati) 145
Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) asarosum (europaei) 95
Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae) 95
Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli) 95
Carpineto (betuli)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis) 28
Carpineto (betuli)–Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini) 61
Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) oxalidosum (acetosellae) 40
Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli) 40
Carpineto (betuli)–Querceto (roboris)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini) 32
Carpineto (betuli)–Querceto (roboris)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis) 28
Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) caricosum (rhizinae) 57
Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) hederosum (helicis) 55
Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) scopoliosum (carniolicae) 59
Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) caricosum (pilosae) 36
Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) galiosum (odorati) 36
Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) stellariosum (holosteae) 36
Carpineto (betuli)–Tilietum (platyphyllae) mercurialidosum (perennis) 137
Ceratophylletum (submersi) elodeosum (canadensis) 313
Ceratophylletum (submersi) hydrocharitosum (morsus-ranae) 313
Ceratophylletum (submersi) lemnosum (trisulcae) 313
Ceratophylletum (submersi) potamogetosum (obtusifolii) 313
Ceratophylletum submersi purum 313
Ceratophylletum (submersi) utriculariosum (vulgaris) 313
Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (minoris) 311
Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (trisulcae) 311
Ceratophylletum (tanaitici) najadosum (marinae) 311
Ceratophylletum tanaitici purum 311
Ceratophylletum (tanaitici) spirodelosum (polyrrhizae) 311
Ceratophylletum (tanaitici) utriculariosum (vulgaris) 311
Ceratophylletum (tanaitici) zannichelliosum (palustris) 311
Chrysopogonetum (gryllis) aperosum (maritimae) 252
Chrysopogonetum (gryllis) calamagrostidosum (epigeioris) 252
Chrysopogonetum (gryllis) scirposum (holoschoeni) 252
Cistetum (taurici) achnatherosum (bromoides) 177
Cistetum (taurici) elytrigiosum (nodosae) 177
Cistetum (taurici) genistosum (albidae) 177

Cistetum (taurici) teucriosum (chamaedryis) 177
Cladietum (marisci) caricosum (acutiformis) 272
Cladietum (marisci) phragmitosum (australis) 272
Cladietum marisci purum 272
Cladietum (marisci) schoenosum (ferruginei) 272
Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. flexuosum, S. magellanicum) 278
Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–caricoso (pauciflorae)–sphagnosum (S. palustris, S. russowii) 278
Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. flexuosum) 278
Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–oxycoccoso (palustris)–sphagnosum (S. magellanicum) 278
Depressipinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–oxycoccoso (microcarpi)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum, S. rubellum) 284
Depressipinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum, S. rubellum) 284
Depressipinetum (sylvestris) eriophoroso (vaginati)–andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum) 284
Dryadetum (octopetalae) muscosum 169
Dryadetum octopetalae purum 169
Dryadetum (octopetalae) veronicosum (baumgartenii) 169
Elytrigietum (stipifoliae) bromopsidosum (ripariae) 230
Elytrigietum (stipifoliae) caraganosum (fruticis) 230
Elytrigietum (stipifoliae) caricosum (praecocis) 230
Elytrigietum (stipifoliae) festucosum (valesiacae) 230
Elytrigietum (stipifoliae) poosum (angustifoliae) 230
Elytrigietum stipifoliae purum 230
Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (lessingianae) 230
Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (pulcherrimae) 230
Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (tirsae) 230
Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (zalesskii) 230
Erodietum (beketowii) festucosum (valesiacae) 240
Erodietum (beketowii) pimpinellosum (titanophilae) 240
Erodietum (beketowii) thymosum (granitici) 240
Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) caricosum (pilosae) 145
Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) alliosum (ursini) 143
Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae) 139
Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) scopoliosum (carniolicae) 141
Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) caricosum (brizoiditis) 95
Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) coryloso (avellanae)–oxalidosum (acetosellae) 95
Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) dryopteridosum (austriacae) 95
Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae) 95
Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli) 95
Fageto (sylvaticae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae) 53
Fageto (sylvaticae)–Quercetum (roboris) galeobdolosum (lutei) 53
Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) caricosum (brizoiditis) 95
Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) coryloso (avellanae)–oxalidosum (acetosellae) 95

Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae) 95
Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli) 95
Fageto (sylvaticae)–Ulmeto (glabrae)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae) 139
Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini) 32
Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis) 28
Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae) 26
Fagetum (sylvaticae) scopoliosum (carniolicae) 30
Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galiosum (odorati) 20
Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–hederosum (helicis) 20
Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–mercurialidosum (perennis) 20
Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–sesleriosum (heuflerianae) 20
Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–vacciniosum (myrtilli) 20
Fagetum (sylvaticae) taxosum (baccatae) 20
Fagetum (sylvaticae) vincosum (minoris) 22
Fagetum (sylvaticae ssp. moesiacae) taxoso (baccatae)–dentariosum (quinquefoliae) 18
Fagetum (sylvaticae ssp. moesiacae) taxosum (baccatae) 18
Festucetum carpaticae purum 258
Festucetum (carpaticae) rumicetosum (scutati) 258
Festucetum (carpaticae) saxifragosum (paniculatae) 258
Festucetum (inarmatae) caricosum (sempervirentis) 256
Festucetum inarmatae purum 256
Festucetum (saxatilis) caricosum (sempervirentis) 260
Festucetum saxatilis purum 260
Festucetum (saxatilis) thymosum (alpestris) 260
Festucetum (pallentis) auriniosum (saxatilis) 223
Festucetum (pallentis) caricosum (humilis) 223
Festucetum (pallentis) gypsophilosum (fastigiatae) 223
Festucetum (pallentis) helianthemosum (caniae) 223
Festucetum (pallentis) stiposum (capillatae) 223
Festucetum (pallentis) teucriosum (chamaedryis) 223
Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini) 61
Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–poosum (nemoralis) 67
Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–stellariosum (holosteae) 67
Fraxineto (orni)–Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae) 75
Fraxineto (orni)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae) 75
Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–petasitosum (albae) 161
Fraxinetum (excelsioris) syringosum (josikaeae) 161
Genistetum (scythicae) jurineosum (brachycephalae) 185
Genistetum (scythicae) pimpinellosum (titanophilae) 185
Genistetum (scythicae) thymosum (dimorphi) 185
Glycerietum (arundinaceae) agrostidosum (stoloniferae) 319
Glycerietum (arundinaceae) bolboschoenosum (maritimae) 319
Glycerietum (arundinaceae) calamagrostidosum (epigeioris) 319
Glycerietum arundinaceae purum 319

Glycyrrhisetum (glabrae) caricosum (colchicae) 234
Glycyrrhisetum (glabrae) festucosum (valesiacae) 234
Glycyrrhisetum (glabrae) helichrisosum (arenarii) 234
Glycyrrhisetum (glabrae) leymosum (racemosi) 234
Glycyrrhisetum (glabrae) leymosum (sabulosae) 234
Glycyrrhisetum (glabrae) poosum (angustifoliae) 234
Glycyrrhisetum glabrae purum 234
Hedysaretum (cretacei) festucosum (cretaceae) 246
Hedysaretum cretacei purum 246
Helianthemetum (cani) festucosum (macutrensis) 248
Helianthemetum cani purum 248
Helianthemetum (cani) thymosum (marschalliani) 248
Helianthemetum cretacei purum 248
Helianthemetum cretophili purum 248
Helictotrichonetum (desertori) caricosum (humilis) 183
Helictotrichonetum (desertori) festucosum (valesiacae) 183
Helictotrichonetum (desertori) potentillosum (arenariae) 183
Helictotrichonetum desertori purum 183
Helictotrichonetum (desertori) sesleriosum (heuflerianae) 183
Helictotrichonetum (desertori) stiposum (capillatae) 183
Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (hololeucae) 238
Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (salsoloiditis) 238
Hyssopetum (cretacei) asperulosum (tephrocarpae) 238
Hyssopetum (cretacei) koeleriosum (talievii) 238
Hyssopetum (cretacei) pimpinellosum (titanophilae) 238
Hyssopetum (cretacei) plantaginosum (salsae) 238
Hyssopetum (cretacei) scrophulariosum (cretaceae) 238
Hyssopetum (cretacei) thymosum (calcarei) 238
Isoëtetum (lacustris) ceratophyllosum (submersi) 323
Isoëtetum (lacustris) elodeosum (canadensis) 323
Isoëtetum lacustris purum 323
unipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) achnatherosum (bromoidis) 51
Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) coronilloso (emeroidis)–achnatherosum (bromoidis) 51
Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) elytrigiosum (nodosae) 51
uniperetum (excelsae) achnatherosum (bromoidis) 44
Juniperetum (excelsae) botriochloosum (ischaemi) 44
Juniperetum (excelsae) brachypodiosum (rupestris) 44
Juniperetum (excelsae) bromopsidosum (cappadocicae) 44
Juniperetum (excelsae) cladinosum (rangiferinae) 44
Juniperetum (excelsae) coronilloso (emeroidis)–achnatherosum (bromoidis) 44
Juniperetum (excelsae) cotinoso (coggygriae)–elytrigiosum (nodosae) 44
Juniperetum (excelsae) elytrigiosum (nodosae) 44
Juniperetum (excelsae) helianthemosum (stevenii) 44
Juniperetum (excelsae) hypnosum (cupressiformis) 44
Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–achnatherosum (bromoidis) 44
Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–botriochloosum (ischaemi) 44
Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–hypnosum (cupressiformis) 44
Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–poosum (sterilis) 44
Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–teucriosum (chamaedryis) 44
Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–achnatherosum (bromoidis) 44

Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–bromopsidosum (cappadocicae) 44
Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–elytrigiosum (nodosae) 44
Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–poosum (sterilis) 44
Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–thymosum (callieri) 44
Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–hypnosum (cupressiformis) 44
Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–poosum (sterilis) 44
Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–teucriosum (chamaedryis) 44
Juniperetum (excelsae) teucriosum (chamaedryis) 44
Juniperetum (excelsae) thymosum (callieri) 44
Juniperetum (foetidissimae) asphodelinosum (luteae) 47
Juniperetum (foetidissimae) caricosum (humilis) 47
Juniperetum (hemisphaericae) bromopsidosum (cappadocicae) 179
Juniperetum (hemisphaericae) caricosum (humilis) 179
Juniperetum (hemisphaericae) festucosum (rupicolae) 179
Lariceto (polonicae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli) 153
Lariceto (polonicae)–Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli) 153
Lemnetum (gibbae) wolffiosum (arrhizae) 341
Limonietum (suffruticosi) bassiosum (hirsuti) 288
Limonietum (suffruticosi) halimionosum (verruciferae) 288
Limonietum (suffruticosi) puccinelliosum (fominii) 288
Limonietum suffruticosi purum 288
Loiseleurietum (procumbentis) caricosum (curvulae) 171
Loiseleurietum (procumbentis) cetrariosum (islandicae) 171
Loiseleurietum procumbentis purum 171
Marsileetum (quadrifoliae) azollosum (carolinianae) 321
Marsileetum (quadrifoliae) batrachiosum (circinati) 321
Marsileetum (quadrifoliae) ceratophyllosum (platyacanthi) 321
Marsileetum (quadrifoliae) ceratophyllosum (submersi) 321
Marsileetum (quadrifoliae) potamogetosum (berchtoldii) 321
Marsileetum quadrifoliae purum 321
Marsileetum (quadrifoliae) salviniosum (natantis) 321
Medicagetum (rupestris) helianthemosum (stevenii) 242
Medicagetum (rupestris) saturejosum (tauricae) 242
Menyantheto (trifoliatae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. palustris) 286
Molinieto (caeruleae)–Schoenetum (ferruginei) hypnosum 270
Myriophylletum (alterniflori) ceratophyllosum (demersi) 296
Myriophylletum (alterniflori) ceratophyllosum (submersi) 296
Myriophylletum (alterniflori) potamogetosum (pectinati) 296
Myriophylletum (alterniflori) potamogetosum (perfoliati) 296
Myriophylletum alterniflori purum 296
Narcissietum (angustifolii) agrostidosum (tenuis) 262
Narcissietum (angustifolii) anthoxanthosum (odorati) 262
Narcissietum (angustifolii) deschampsiosum (caespitosae) 262
Narcissietum (angustifolii) festucosum (pratensis) 262
Narcissietum (angustifolii) festucosum (rubrae) 262
Narcissietum (angustifolii) moliniosum (caeruleae) 262
Narcissietum (angustifolii) nardosum (strictae) 262
Narcissietum (angustifolii) vacciniosum (myrtilli) 262
Nupharetum (luteae) ceratophyllosum (submersi) 305

Nupharetum (luteae) nymphoidosum (peltatae) 305
Nupharetum (luteae) potamogetosum (graminei) 305
Nupharetum (luteae) potamogetosum (obtusifoliae) 305
Nupharetum (luteae) salviniosum (natantis) 305
Nupharetum (luteae) traposum (natantis) 305
Nymphaeetum (albae) ceratophyllosum (submersi) 315
Nymphaeetum (albae) nymphoidosum (peltatae) 315
Nymphaeetum (albae) salviniosum (natantis) 315
Nymphaeetum (albae) traposum (natantis) 315
Nymphaeetum (candidae) ceratophyllosum (submersi) 317
Nymphaeetum (candidae) nymphoidosum (peltatae) 317
Nymphaeetum (candidae) potamogetosum (compressi) 317
Nymphaeetum (candidae) salviniosum (natantis) 317
Nymphaeetum (candidae) traposum (natantis) 317
Nymphoidetum (peltatae) ceratophyllosum (demersi) 325
Nymphoidetum (peltatae) elodeosum (canadensis) 325
Nymphoidetum (peltatae) hydrocharitosum (morsus-ranae) 325
Nymphoidetum (peltatae) lemnosum (trisulcae) 325
Nymphoidetum (peltatae) marsileosum (quadrifoliae) 325
Nymphoidetum (peltatae) myriophyllosum (spicati) 325
Nymphoidetum (peltatae) nupharosum (lutei) 325
Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (berchtoldii) 325
Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (lucentis) 325
Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (natantis) 325
Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (nodosi) 325
Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (perfoliati) 325
Nymphoidetum peltatae purum 325
Nymphoidetum (peltatae) salviniosum (natantis) 325
Nymphoidetum (peltatae) spirodelosum (polyrrhizae) 325
Ofaistonetum monandri purum 290
Ofaistonetum (monandri) salicorniosum (prostratae) 290
Ofaistonetum (monandri) suaedosum (salsae) 290
Oreochloetum (distichae) juncosum (trifidi) 254
Oxycocceto (palustris)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. obtusum) 286
Phragmiteto (australis)–Schoenetum (ferruginei) hypnosum 270
Piceeto (abietis)–Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini) 32
Piceeto (abietis)–Alneto (glutinosae)–Pinetum (sylvestris) caricosum (nigrae) 109
Piceeto (abietis)–Alneto (glutinosae)–Pinetum (sylvestris) sphagnosum 109
Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae) 109
Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) sphagnosum 109
Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli) 109
Piceeto (abietis)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini) 32
Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) cladinosum 111
Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 111
Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum 111
Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vacciniosum (myrtilli) 111
Piceetum (abietis) hylocomiosum 155

Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)–vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 159
Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)–vacciniosum (myrtilli) 159
Piceetum (abietis) majanthemoso (bifolii)–hylocomiosum 155
Piceetum (abietis) oxalidosum (acetosellae) 155
Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–calamagrostidosum (villosae) 157
Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–sphagnosum 157
Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 157
Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–vacciniosum (myrtilli) 157
Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 155
Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum 155
Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli) 155
Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceetum (abietis) dryopteridosum (austriacae) 151
Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 151
Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) dryopteridosum (austriacae) 151
Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) sphagnosum 151
Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 151
Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myritlli)–sphagnosum 151
Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli) 151
Pineto (sylvestris)–Abietum (albae) rubosum (plicati) 149
Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) galeobdolosum (lutei) 40
Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli) 40
Pineto (sylvestris)–Piceeto (abietis)–Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae) 149
Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) oxalidosum (acetosellae) 155
Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 155
Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli) 155
Pineto (sylvestris)–Quercetum (petraeae) vacciniosum (myrtilli) 87
Pinetum (cembrae) hylocomiosum 111
Pinetum (cembrae) sphagnosum 111
Pinetum (kochianae) caricosum (humilis) 113
Pinetum (kochianae) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (rupestris) 113
Pinetum (kochianae) cotinoso (coggygriae)–caricosum (humilis) 113
Pinetum (mugi) caricoso (flavae)–sphagnosum (S. fallax, S. girgensohnii) 268
Pinetum (mugi) eriophoroso (vaginati)–caricoso (pauciflorae)–sphagnosum (S. magellanicum) 268
Pinetum (mugi) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. russowii) 268
Pinetum (mugi) rhododendrosum (kotschyi) 175
Pinetum (mugi) rumicetosum (carpaticae) 175
Pinetum (pallasianae) brachypodiosum (rupestris) 115
Pinetum (pallasianae) caricosum (humilis) 115
Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (rupestris) 115
Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–caricosum (humilis) 115
Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–convallariosum (majalis) 115
Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–physospermosum (cornubiensis) 115
Pinetum (pallasianae) juniperoso (oxycedris)–brachypodiosum (rupestris) 115
Pinetum (pallasianae) laserosum (trilobi) 115

Pinetum (pallasianae) physospermosum (cornubiensis) 115
Pinetum (pallasianae) pteridiosum (taurici) 115
Pinetum (pithyusae) achnatherosum (bromoidis) 117
Pinetum (pithyusae) elytrigiosum (nodosae) 117
Pinetum pithyusae пudum 117
Pinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum) 282
Pinetum (sylvestris) caricosum (humilis) 99
Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. cuspidatum, S. fallax) 280
Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–ledoso (palustris)–sphagnosum (S. cuspidatum, S. magellanicum) 280
Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–sphagnosum (S. magellanicum) 280
Pinetum (sylvestris) cotinoso (coggygriae)–calamagrostidosum (epigeioris) 107
Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae) 107
Pinetum (sylvestris) empetroso (nigrae)–sphagnosum 101
Pinetum (sylvestris) empetrosum (nigrae) 101
Pinetum (sylvestris) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum) 282
Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–cladinosum 103
Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–corynephoroso (canescentis)–cladinosum 103
Pinetum (sylvestris) oxycoccoso (palustris)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum) 282
Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–caricosum (brizoiditis) 105
Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–moliniosum (caeruleae) 105
Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli) 105
Pinetum (sylvestris) rhododendrosum (lutei) 105
Pistacietum (muticae) achnatherosum (bromoidis) 133
Pistacietum (muticae) elytrigiosum (nodosae) 133
Pistacietum (muticae) ephemeroso-graminosum 133
Pistacietum (muticae) jasminoso (fruticantis)-achnatherosum (bromoidis) 133
Pistacietum (muticae) jasminoso (fruticantis)-elytrigiosum (nodosae) 133
Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)-achnatherosum (bromoidis) 133
Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)-elytrigiosum (nodosae) 133
Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)-poosum (sterilis) 133
Poetum (deylii) gnaphaliosum (supini) 264
Poetum (deylii) ligusticosum (mutellianae) 264
Poetum (deylii) polytrichosum 264
Poetum (versicoloris) auriniosum (saxatilis) 236
Poetum (versicoloris) caricosum (humilis) 236
Poetum (versicoloris) elytrigiosum (intermediae) 236
Poetum (versicoloris) potentillosum (arenariae) 236
Poetum versicoloris purum 236
Poetum (versicoloris) schivereckiosum (podolicae) 236
Poetum (versicoloris) stiposum (capillatae) 236
Populeto (tremulae)–Betuletum (borysthenicae) poosum (sylvicolae) 49
Potamogetonetum (alpini) ceratophyllosum (demersi) 331
Potamogetonetum (alpini) ceratophyllosum (submersi) 331

Potamogetonetum (alpini) lemnosum (trisulcae) 331
Potamogetonetum alpini purum 331
Potamogetonetum (obtusifolii) ceratophyllosum (submersi) 337
Potamogetonetum (obtusifolii) elodeosum (canadensis) 337
Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (berchtoldii) 337
Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (pusilli) 337
Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (trichoidii) 337
Potamogetonetum obtusifolii purum 337
Potamogetonetum (praelongi) elodeosum (canadensis) 333
Potamogetonetum (praelongi) potamogetosum (berchtoldii) 333
Potamogetonetum (praelongi) potamogetosum (pusilli) 333
Potamogetonetum praelongi purum 333
Potamogetonetum (rutili) ceratophyllosum (submersi) 339
Potamogetonetum (rutili) elodeosum (canadensis) 339
Potamogetonetum (rutili) potamogetosum (obtusifolii) 339
Potamogetonetum rutili purum 339
Potamogetonetum (sarmatici) ceratophyllosum (demersi) 335
Potamogetonetum (sarmatici) myriophyllosum (spicati) 335
Potamogetonetum (sarmatici) potamogetosum (pectinati) 335
Potamogetonetum sarmatici purum 335
Puccinellietum (syvaschicae) halocnemetosum (strobilaceae) 292
Puccinellietum (syvaschicae) puccinelliosum (fominii) 292
Puccinellietum syvaschicae purum 292
Querceto (austriacae)–Quercetum (petraeae) ligustrosum (vulgaris) 73
Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae) 77
Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) phleosum (phleoiditis) 77
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) caricosum (pilosae) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) dentariosum (glandulosae) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) galiosum (odorati) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) luzulosum (luzuloiditis) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) ruboso (hirti)–galiosum (odorati) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) ruboso (hirti)–vacciniosum (myrtilli) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli) 38
Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) vincosum (minoris) 38
Querceto (petraeae)–Pinetum (sylvestris) pteridiosum (aquilini) 97
Querceto (petraeae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli) 97
Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) aegonychonosum (purpureo-caerulei) 69
Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae) 69
Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) cornosum (maris) 69
Querceto (petraeae)–Tilietum (argenteae) galiosum (odorati) 135
Querceto (petraeae)–Tilietum (argenteae) poosum (nemoralis) 135
Querceto (roboris)–Abietum (albae) aegopodiosum (podagrariae) 147
Querceto (roboris)–Abietum (albae) dentariosum (glandulosae) 147
Querceto (roboris)–Abietum (albae) dryopteridosum (filix–maris) 147
Querceto (roboris)–Abietum (albae) hylocomiosum 147
Querceto (roboris)–Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae) 147
Querceto (roboris)–Abietum (albae) vacciniosum (myrtilli)–polytrichosum 147
Querceto (roboris)–Alnetum (glutinosae) rhododendrosum (lutei) 119

Querceto (roboris)–Betuletum (borysthenicae) phragmitosum (australis) 49
Querceto (roboris)–Betuletum (borysthenicae) poosum (sylvicolae) 49
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae) 107
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–hylocomiosum 103
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–vacciniosum (myrtilli) 103
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–caricosum (brizoiditis) 105
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–moliniosum (caeruleae) 105
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–sphagnosum 105
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli) 105
Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendrosum (lutei) 105
Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–aegonychonosum (purpureo-caerulei) 83
Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–caricosum (brevicollis) 83
Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–laserosum (trilobi) 83
Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–physospermosum (cornubiensis) 83
Quercetum (petraeae) cornosum (maris) 83
Quercetum (petraeae) coryloso (avellanae)–pteridiosum (aquilini) 79
Quercetum (petraeae) luzulosum (luzuloidis) 79
Quercetum (petraeae) melicosum (uniflorae) 81
Quercetum (petraeae) pteridiosum (aquilini) 79
Quercetum (petraeae) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli) 85
Quercetum (petraeae) vacciniosum (myrtilli) 79
Quercetum (petraeae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum 79
Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–brachypodiosum (pinnati) 93
Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici) caricosum (michelii) 93
Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–caricosum (praecocis) 93
Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–poosum (angustifoliae) 93
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–aegonychonosum (purpureo-caerulei) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (brevicollis) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (michelii) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (montanae) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (pilosae) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (rhizinae) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–convallariosum (majalis) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–galeobdolosum (lutei) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–poosum (nemoralis) 63
Quercetum (roboris) cornoso (maris)–stellariosum (holosteae) 63
Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (pinnati) 67
Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–caricosum (michelii) 67
Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–convallariosum (majalis) 67
Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–melicosum (pictae) 67
Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–stellariosum (holosteae) 67
Quercetum (roboris) cotinosum (coggygriae) 67
Quercetum (roboris) swidoso (sanguineae)–caricosum (brevicollis) 65
Rhododendronetum (kotschyi) calamagrostidosum (villosae) 173
Rhododendronetum (kotschyi) caricosum (curvulae) 173

Rhododendronetum (kotschyi) cetrariosum (islandicae) 173
Rhododendronetum (kotschyi) festucosum (pictae) 173
Rhododendronetum (kotschyi) juncosum (trifidi) 173
Rhododendronetum kotschyi purum 173
Rhododendronetum (kotschyi) sesleriosum (heuflerianae) 173
Rhododendronetum (kotschyi) sphagnosum 173
Rhododendronetum (kotschyi) vacciniosum (myrtilli) 173
Rhynchosporeto (albae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. centrale, S. cuspidatum) 286
Sagittarietum (sagittifoliae) nymphoidosum (peltatae) 345
Sagittarietum (sagittifoliae) salviniosum (natantis) 345
Sagittarietum (sagittifoliae) traposum (natantis) 345
Salicetum (herbaceae) polytrichosum 163
Salicetum herbaceae purum 163
Salicetum (retusae) caricosum (sempervirentis) 165
Salicetum retusae purum 165
Salicetum (retusae) sesleriosum (caerulentis) 165
Salicetum (retusae) sesleriosum (heuflerianae) 165
Salvinietum (natantis) azollosum (carolinianae) 343
Salvinietum (natantis) azollosum (filiculoidis) 343
Salvinietum (natantis) ceratophyllosum (demersi) 343
Salvinietum (natantis) lemnosum (gibbae) 343
Salvinietum (natantis) lemnosum (minoris) 343
Salvinietum (natantis) lemnosum (trisulcae) 343
Salvinietum natantis purum 343
Salvinietum (natantis) spirodelosum (polyrrhizae) 343
Saturejetum (tauricae) festucosum (rupicolae) 250
Saturejetum (tauricae) helianthemosum (stevenii) 250
Saturejetum (tauricae) medicagosum (rupestris) 250
Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. fallax, S. flexuosum) 286
Schoenetum (ferruginei) hypnosum 270
Schoenoplectetum littoralis purum 309
Schoenoplectetum (littoralis) sagittariosum (sagittifoliae) 309
Schoenoplectetum (littoralis) schoenoplectosum (lacustris) 309
Schoenoplectetum (littoralis) schoenoplectosum (triqueteri) 309
Schoenoplectetum (littoralis) sparganiosum (erecti) 309
Seslerietum (heufleranae) brachypodiosum (pinnatae) 232
Seslerietum (heufleranae) brizidosum (mediae) 232
Seslerietum (heufleranae) caricosum (humilis) 232
Seslerietum (heufleranae) festucosum (valesiacae) 232
Seslerietum (heufleranae) helictotrichosum (desertori) 232
Seslerietum (heufleranae) inulosum (ensifoliae) 232
Seslerietum heufleranae purum 232
Seslerietum (heufleranae) teucriosum (chamaedryis) 232
Sorbeto (aucupariae)–Duschekietum (viridis) calamagrostidosum (arundinaceae) 167
Sorbeto (aucupariae)–Duschekietum (viridis) calamagrostidosum (villosae) 167
Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) calamagrostidosum (arundinaceae) 34
Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) calamagrostidosum (villosae) 34

Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli) 34
Sparganietum (minimi) eleocharosum (palustris) 307
Sparganietum (minimi) glyceriosum (maximae) 307
Sparganietum (minimi) oenanthosum (aquatici) 307
Sparganietum (minimi) potamogetosum (natantis) 307
Sparganietum minimi purum 307
Sparganietum (minimi) sagittariosum (sagittifoliae) 307
Stipetum (borysthenicae) agropyronosum (lavrenkoani) 201
Stipetum (borysthenicae) artemisiosum (tauricae) 201
Stipetum (borysthenicae) festucoso (beckeri)–koeleriosum (sabuletorii) 201
Stipetum (borysthenicae) jurineoso (stoechadifolia)–cladoniosum 201
Stipetum (borysthenicae) stiposum (capillatae) 201
Stipetum (borysthenicae) stiposum (dasyphyllae) 201
Stipetum (borysthenicae) stiposum (ucrainicae) 201
Stipetum (borysthenicae) thymosum (calcarei) 201
Stipetum (braunerii) bromopsidosum (cappadocicae) 191
Stipetum (braunerii) caricosum (humilis) 191
Stipetum (braunerii) crinitariosum (villosae) 191
Stipetum (braunerii) festucosum (valesiacae) 191
Stipetum (braunerii) helianthemosum (stevenii) 191
Stipetum (braunerii) koeleriosum (cristatae) 191
Stipetum (braunerii) stiposum (tirsae) 191
Stipetum (braunerii) thymosum (callieri) 191
Stipetum (braunerii) thymosum (taurici) 191
Stipetum (capillatae) botriochloosum (ischaemi) 193
Stipetum (capillatae) brachypodiosum (pinnati) 193
Stipetum (capillatae) calophacosum (wolgaricae) 193
Stipetum (capillatae) caraganosum (fruticis) 193
Stipetum (capillatae) caricosum (humilis) 193
Stipetum (capillatae) festucosum (pallentis) 193
Stipetum (capillatae) festucosum (valesiacae) 193
Stipetum (capillatae) koeleriosum (cristatae) 193
Stipetum (capillatae) poosum (versicoloris) 193
Stipetum (capillatae) potentillosum (arenariae)
Stipetum capillatae purum 193
Stipetum (capillatae) stiposum (lessingianae) 193
Stipetum (capillatae) stiposum (pulcherrimae) 193
Stipetum (capillatae) stiposum (ucrainicae) 193
Stipetum (capillatae) stiposum (zalesskii) 193
Stipetum (dasyphyllae) bromopsidosum (ripariae) 217
Stipetum (dasyphyllae) caraganosum (fruticis) 217
Stipetum (dasyphyllae) festucosum (valesiacae) 217
Stipetum (dasyphyllae) helictotrichonosum (pubescentis) 217
Stipetum (dasyphyllae) poosum (angustifoliae) 217
Stipetum (dasyphyllae) stiposum (capillatae) 217
Stipetum (dasyphyllae) stiposum (lessingianae) 217
Stipetum (dasyphyllae) stiposum (tirsae) 217
Stipetum (graniticolae) caricosum (humilis) 199
Stipetum (graniticolae) festucosum (valesiacae) 199
Stipetum (graniticolae) poosum (bulbosae) 199
Stipetum (graniticolae) stiposum (capillatae) 199

Stipetum (graniticolae) stiposum (ucrainicae) 199
Stipetum (graniticolae) thymosum (calcarei) 199
Stipetum (lessingianae) agropyrosum (pectinatae) 208
Stipetum (lessingianae) bromopsidosum (ripariae) 208
Stipetum (lessingianae) caraganoso (fruticis)–festucosum (valesiacae) 208
Stipetum (lessingianae) festucosum (valesiacae) 208
Stipetum (lessingianae) helianthemosum (stevenii) 208
Stipetum (lessingianae) pimpinellosum (titanophilae) 208
Stipetum (lessingianae) poosum (angustifoliae) 208
Stipetum (lessingianae) salviosum (nutantis) 208
Stipetum (lessingianae) stiposum (capillatae) 208
Stipetum (lessingianae) stiposum (ucrainicae) 208
Stipetum (lessingianae) stiposum (zalesskii) 208
Stipetum (lessingianae) thymosum (callieri) 208
Stipetum (lessingianae) thymosum (taurici) 208
Stipetum (lithophilae) asphodelinosum (luteae) 206
Stipetum (lithophilae) caricosum (humilis) 206
Stipetum (lithophilae) festucosum (valesiacae) 206
Stipetum (lithophilae) genistosum (albidae) 206
Stipetum (lithophilae) helianthemosum (stevenii) 206
Stipetum (lithophilae) thymosum (callieri) 206
Stipetum (lithophilae) thymosum (tauricae) 206
Stipetum (pennatae) caricosum (humilis) 213
Stipetum (pennatae) chamaecytisosum (austriaci) 213
Stipetum (pennatae) elytrigiosum (intermediae) 213
Stipetum (pennatae) festucosum (valesiacae) 213
Stipetum (pennatae) linosum (czerniaevii) 213
Stipetum (pennatae) poosum (angustifoliae) 213
Stipetum pennatae purum 213
Stipetum (pennatae) salviosum (nutantis) 213
Stipetum (ponticae) asphodelinosum (tauricae) 215
Stipetum (ponticae) festucosum (valesiacae) 215
Stipetum (ponticae) filipendulosum (vulgaris) 215
Stipetum (ponticae) helianthemosum (stevenii) 215
Stipetum (ponticae) koeleriosum (cristatae) 215
Stipetum (ponticae) medicagosum (romanicae) 215
Stipetum (ponticae) poosum (sterilis) 215
Stipetum (ponticae) stiposum (braunerii) 215
Stipetum (ponticae) stiposum (capillatae) 215
Stipetum (ponticae) thymosum (callieri) 215
Stipetum (pulcherrimae) calamagrostidosum (epigeioris) 211
Stipetum (pulcherrimae) caraganosum (fruticis) 211
Stipetum (pulcherrimae) caricosum (humilis) 211
Stipetum (pulcherrimae) crinitariosum (villosae) 211
Stipetum (pulcherrimae) elytrigiosum (stipifoliae) 211
Stipetum (pulcherrimae) ephedrosum (distachyi) 211
Stipetum (pulcherrimae) festucosum (beckerii) 211
Stipetum (pulcherrimae) festucosum (rupicolae) 211
Stipetum (pulcherrimae) festucosum (valesiacae)211
Stipetum (pulcherrimae) helianthemosum (stevenii) 211
Stipetum (pulcherrimae) jurinosum (brachycephalae) 211

Stipetum (pulcherrimae) medicagosum (romanicae) 211
Stipetum (pulcherrimae) potentillosum (arenariae) 211
Stipetum (pulcherrimae) stiposum (tirsae) 211
Stipetum (pulcherrimae) stiposum (zalesskii) 211
Stipetum (pulcherrimae) thymosum (calcarei) 211
Stipetum (tirsae) caraganosum (fruticis) 196
Stipetum (tirsae) caricosum (humilis) 196
Stipetum (tirsae) caricosum (praecocis) 196
Stipetum (tirsae) centaurosum (ruthenici) 196
Stipetum (tirsae) elytrigiosum (intermediae) 196
Stipetum (tirsae) elytrigiosum (stipifoliae) 196
Stipetum (tirsae) festucosum (valesiacae) 196
Stipetum (tirsae) helianthemosum (stevenii) 196
Stipetum tirsae purum 196
Stipetum (tirsae) stiposum (lessingianae) 196
Stipetum (tirsae) stiposum (pulcherrimae) 196
Stipetum (tirsae) stiposum (zalesskii) 196
Stipetum (tirsae) thymosum (callieri) 196
Stipetum (ucrainicae) artemisiosum (austriacae) 220
Stipetum (ucrainicae) caraganosum (fruticis) 220
Stipetum (ucrainicae) caricosum (praecocis) 220
Stipetum (ucrainicae) crinitariosum (villosae) 220
Stipetum (ucrainicae) euphorbiosum (sequieranae) 220
Stipetum (ucrainicae) festucosum (valesiacae) 220
Stipetum (ucrainicae) poosum (angustifoliae) 220
Stipetum (ucrainicae) stiposum (capillatae) 220
Stipetum (ucrainicae) stiposum (lessingianae) 220
Stipetum (zalesskii) bromopsidosum (ripariae) 203
Stipetum (zalesskii) caraganosum (fruticis) 203
Stipetum (zalesskii) festucosum (valesiacae) 203
Stipetum zalesskii purum 203
Stipetum (zalesskii) stiposum (lessingianae) 203
Stipetum (zalesskii) stiposum (pulcherrimae) 203
Stipetum (zalesskii) stiposum (tirsae) 203
Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) caricosum (pilosae) 89
Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) galiosum (odorati) 89
Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) hederosum (helicis) 89
Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) melicosum (uniflorae) 89
Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) mercurialidosum (perennis) 89
Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) staphyleosum (pinnatae) 89
Tilieto (cordatae)–Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini) 61
Tilieto (cordatae)–Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini) 61
Tilieto (cordatae)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini) 61
Tilieto (platyphyllae)–Fagetum (sylvaticae) sesleriosum (heuflerianae) 42
Tilieto (platyphyllae)–Tilietum (argenteae) dentariosum (bulbiferae) 135
Tilietum (platyphyllae) dentariosum (glandulosae) 137
Tilietum (platyphyllae) mercurialidosum (perennis) 137
Trapetum (natantis) azollosum (carolinianae) 298
Trapetum (natantis) azollosum (filiculoidis) 298
Trapetum (natantis) ceratophyllosum (demersi) 298

Trapetum (natantis) ceratophyllosum (platyacanthi) 298
Trapetum (natantis) nymphoidosum (peltatae) 298
Trapetum (natantis) polygonosum (amphibii) 298
Trapetum (natantis) potamogetosum (berchtoldii) 298
Trapetum (natantis) potamogetosum (natantis) 298
Trapetum (natantis) potamogetosum (pectinati) 298
Trapetum (natantis) potamogetosum (perfoliati) 298
Trapetum natantis purum 298
Trapetum (natantis) salviniosum (natantis) 298
Trapetum (natantis) spirodelosum (polyrrhizae) 298
Trapetum (natantis) stratiotosum (aloidis) 298
Trapetum (natantis) utriculariosum (vulgaris) 298
Ulmeto (glabrae)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii) 24
Ulmeto (glabrae)–Fraxineto (excelsioris)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae) 139
Utricularietum (bremii) ceratophyllosum (submersi) 327
Utricularietum (bremii) lemnosum (trisulcae) 327
Utricularietum bremii purum 327
Utricularietum (minoris) aldrovandosum (vesiculosae) 329
Utricularietum (minoris) lemnosum (trisulcae) 329
Utricularietum minoris purum 329

Перелік рідкісних природних рослинних угруповань, які підлягають охороні

Австрійськодубово–скельнодубовий ліс бирючиновий *(Querceto (austriacae)–Quercetum (petraeae) ligustrosum (vulgaris))*
Альдровандово–малопухирникова *(Utricularietum (minoris) aldrovandosum (vesiculosae))*
Альпійськордесникова чиста *(Potamogetonetum alpini purum)*
Альпійськочебрецево–скельнокострицева *(Festucetum (saxatilis) thymosum (alpestris))*
Балканськобуковий ліс тисовий (*Fagetum (sylvaticae ssp. moesiacae) taxosum (baccatae))*
Балканськобуковий ліс тисово–п'ятилистозубницевий (*Fagetum (sylvaticae ssp. moesiacae) taxoso (baccatae)–dentariosum (quinquefoliae))*
Баумгартеновероніково–восьмипелюстководріадова *(Dryadetum (octopetalae) veronicosum (baumgartenii))*
Безкореневовольфієво–горбаторяскова *(Lemnetum (gibbae) wolffiosum (arrhizae))*
Безостокострицева чиста *(Festucetum inarmatae purum)*
Берхтольдордесниково–довгордесникова *(Potamogetonetum (praelongi) potamogetosum (berchtoldii))*
Берхтольдордесниково–туполистордесникова *(Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (berchtoldii))*
Берхтольдордесниково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (berchtoldii))*
Біловусово–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) nardosum (strictae))*
Білоцвітоясенево–далешамподубово–скельнодубовий ліс валіськокострицевий (*Fraxineto (orni)–Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae))*
Білоцвітоясенево–скельнодубовий ліс валіськокострицевий *(Fraxineto (orni)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae))*
Білуватодроково–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) genistosum (albidae))*
Блискучордесниково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (lucentis))*
Болотноцанікелієво–донськокуширова *(Ceratophylletum (tanaitici) zannichelliosum (palustris))*
Бородавчастогалімігоново–напівкущовокермекова *(Limonietum (suffruticosi) halimionosum (verruciferae))*
Борознистокострицево–кримськочаберова *(Saturejetum (tauricae) festucosum (rupicolae))*
Борознистокострицево–низькорослоялівцева *(Juniperetum (hemisphaericae) festucosum (rupicolae))*
Бремопухирникова чиста *(Utricularietum bremii purum)*
Буковий ліс лунарієвий *(Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae))*
Буковий ліс скополієвий *(Fagetum (sylvaticae) scopoliosum (carniolicae))*
Буковий ліс тисовий *(Fagetum (sylvaticae) taxosum (baccatae))*

Буковий ліс тисово–запашнопідмаренниковий *(Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galiosum (odorati))*
Буковий ліс тисово–перелісковий *(Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–mercurialidosum (perennis))*
Буковий ліс тисово–плющовий *(Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–hederosum (helicis))*
Буковий ліс тисово–хейфлеровосеслерієвий *(Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–sesleriosum (heuflerianae))*
Буковий ліс тисово–чорницевий *(Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–vacciniosum (myrtilli))*
Буково–яворовий ліс скополієвий *(Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) scopoliosum (carniolicae))*
Буково–ялицевий ліс волосистоосоковий *(Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) caricosum (pilosae))*
Бульбистотонконогово–гранітноковилова *(Stipetum (graniticolae) poosum (bulbosae))*
Валіськокострицево–бекетовограбелькова *(Erodietum (beketowii) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–гранітноковилова *(Stipetum (graniticolae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–скіфськокараганова *(Caraganetum (scythicae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–хейфлеровосеслерієва *(Seslerietum (heufleranae) festucosum (valesiacae))*
Вапнолюбнобедренцево–бекетовограбелькова *(Erodietum (beketowii) pimpinellosum (titanophilae))*
Вапнолюбнобедринцево–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) pimpinellosum (titanophilae))*
Вапнолюбнобедринцево–скіфськодрокова *(Genistetum (scythicae) pimpinellosum (titanophilae))*
Вапнолюбнобедринцево–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) pimpinellosum (titanophilae))*
Вапняковочебрецево–гранітноковилова *(Stipetum (graniticolae) thymosum (calcarei))*
Вапняковочебрецево–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) thymosum (calcarei))*
Вапняковочебрецево–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) thymosum (calcarei))*
Високоялівцеві рідколісся бородачеві *(Juniperetum (excelsae) botriochloosum (ischaemi))*
Високоялівцеві рідколісся вузлуватопирійні *(Juniperetum (excelsae) elytrigiosum (nodosae))*
Високоялівцеві рідколісся гайовосамосилові *(Juniperetum (excelsae) teucriosum (chamaedryis))*
Високоялівцеві рідколісся гіпнові *(Juniperetum (excelsae) hypnosum (cupressiformis))*
Високоялівцеві рідколісся емероїднов’язелево–стоколосовидночиєві *(Juniperetum (excelsae) coronilloso (emeroidis)–achnatherosum (bromoidis))*

Високоялівцеві рідколісся жасминово–безпліднотонконогові *(Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–poosum (sterilis))*
Високоялівцеві рідколісся жасминово–бородачеві *(Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–botriochloosum (ischaemi))*
Високоялівцеві рідколісся жасминово–гайовосамосилові *(Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–teucriosum (chamaedryis))*
Високоялівцеві рідколісся жасминово–гіпнові *(Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–hypnosum (cupressiformis))*
Високоялівцеві рідколісся жасминово–стоколосовидночиєві *(Juniperetum (excelsae) jasminoso (fruticantis)–achnatherosum (bromoidis))*
Високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–безпліднотонконогові *(Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–poosum (sterilis))*
Високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–гайовосамосилові *(Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–teucriosum (chamaedryis))*
Високоялівцеві рідколісся звіробоєлистотаволгово–гіпнові *(Juniperetum (excelsae) spiraeoso (hypericifoliae)–hypnosum (cupressiformis))*
Високоялівцеві рідколісся кальєчебрецеві *(Juniperetum (excelsae) thymosum (callieri))*
Високоялівцеві рідколісся каппадокійськостоколосові *(Juniperetum (excelsae) bromopsidosum (cappadocicae))*
Високоялівцеві рідколісся лишайникові *(Juniperetum (excelsae) cladinosum (rangiferinae))*
Високоялівцеві рідколісся скельнокуцоніжкові *(Juniperetum (excelsae) brachypodiosum (rupestris))*
Високоялівцеві рідколісся скумпієво–вузлуватопирійні *(Juniperetum (excelsae) cotinoso (coggygriae)–elytrigiosum (nodosae))*
Високоялівцеві рідколісся стевеносонцецвітові *(Juniperetum (excelsae) helianthemosum (stevenii))*
Високоялівцеві рідколісся стоколосовидночиєві *(Juniperetum (excelsae) achnatherosum (bromoidis))*
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–безпліднотонконогові *(Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–poosum (sterilis))*
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–вузлуватопирійні *(Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–elytrigiosum (nodosae))*
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–кальєчебрецеві *(Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–thymosum (callieri))*
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–каппадокійськостоколосові *(Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–bromopsidosum (cappadocicae))*
Високоялівцеві рідколісся червоноялівцево–стоколосовидночиєві *(Juniperetum (excelsae) juniperoso (oxycedri)–achnatherosum (bromoidis))*
Високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс вузловатопирійний *(Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) elytrigiosum (nodosae))*
Високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс емероїднов'язелево–стоколосовидночиєвий *(Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) coronilloso (emeroidis)–achnatherosum (bromoidis))*
Високоялівцево–дрібноплодосуничниковий ліс стоколосовидночиєвий *(Junipereto (excelsae)–Arbutetum (andrachnis) achnatherosum (bromoidis))*
Вічнозеленоосоково–безостокострицева *(Festucetum (inarmatae) caricosum (sempervirentis))*
Вічнозеленоосоково–скельнокострицева *(Festucetum (saxatilis) caricosum (sempervirentis))*

Вічнозеленоосоково–туполистовербова *(Salicetum (retusae) caricosum (sempervirentis))*
Водяногоріхово–білолататтєва *(Nymphaeetum (albae) traposum (natantis))*
Водяногоріхово–звичайнострілолистова *(Sagittarietum (sagittifoliae) traposum (natantis))*
Водяногоріхово–сніжнобілолататтєва *(Nymphaeetum (candidae) traposum (natantis))*
Волосистоковилово–гранітноковилова *(Stipetum (graniticolae) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–різнобарвнотонконогова *(Poetum (versicoloris) stiposum (capillatae))*
Волосовиднордесниково–туполистордесникова *(Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (trichoidii))*
Волотистоломикаменево–карпатськокострицева *(Festucetum (carpaticae) saxifragosum (paniculatae))*
Волохатокуничниково–звичайногоробиново–душекієва *(Sorbeto (aucupariae)–Duschekietum (viridis) calamagrostidosum (villosae))*
Волохатокуничниково–східнокарпатськорододендрова *(Rhododendronetum (kotschyi) calamagrostidosum (villosae))*
Восьмипелюстководріадова чиста *(Dryadetum octopetalae purum)*
Вузлуватордесниково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (nodosi))*
Гайовосамосилово–хейфлеровосеслерієва *(Seslerietum (heufleranae) teucriosum (chamaedryis))*
Голов'язово–буковий ліс сколопендроволистовиковий *(Ulmeto (glabrae)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii))*
Голубуватосеслерієво–туполистовербова *(Salicetum (retusae) sesleriosum (caerulentis))*
Грабово–буково–ялицевий ліс запашнопідмаренниковий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) galiosum (odorati))*
Грабово–буково–ялицевий ліс зеленчуковий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Abietum (albae) galeobdolosum (lutei))*
Грабово–звичайнодубовий ліс скополієвий *(Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) scopoliosum (carniolicae))*
Грабово–звичайнососново–буковий ліс квасеницевий *(Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) oxalidosum (acetosellae))*
Грабово–звичайнососново–буковий ліс чорницевий *(Carpineto (betuli)–Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli))*
Грабово–широколистолиповий ліс перелісковий *(Carpineto (betuli)–Tilietum (platyphyllae) mercurialidosum (perennis))*
Гранітночебрецево–бекетовограбелькова *(Erodietum (beketowii) thymosum (granitici))*
Гребінчастордесниково–сарматськордесникова *(Potamogetonetum (sarmatici) potamogetosum (pectinati))*
Гребінчастордесниково–черговоквіткововодоперицева *(Myriophylletum (alterniflori) potamogetosum (pectinati))*
Далешамподубово–скельнодубовий ліс валіськокострицевий *(Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) festucosum (valesiacae))*
Далешамподубово–скельнодубовий ліс степовотимофіївковий *(Querceto (dalechampii)–Quercetum (petraeae) phleosum (phleoiditis))*

Двовидночебрецево–скіфськодрокова *(Genistetum (scythicae) thymosum (dimorphi))*
Довгордесникова чиста *(Potamogetonetum praelongi purum)*
Донськокуширова чиста *(Ceratophylletum tanaitici purum)*
Жовтоасфоделіново–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) asphodelinosum (luteae))*
Жовтоглечиково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) nupharosum (lutei))*
Зануренокуширово–альпійськордесникова *(Potamogetonetum (alpini) ceratophyllosum (demersi))*
Зануренокуширово–сарматськордесникова *(Potamogetonetum (sarmatici) ceratophyllosum (demersi))*
Зануренокуширово–черговоквітководоперицева *(Myriophylletum (alterniflori) ceratophyllosum (demersi))*
Зануренокуширово–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) ceratophyllosum (demersi))*
Звичайноголосхенусово–цикадовозолотобородникова *(Chrysopogonetum (gryllis) scirposum (holoschoeni))*
Звичайногоробиново–буковий ліс волохатокуничниковий *(Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) calamagrostidosum (villosae))*
Звичайногоробиново–буковий ліс очеретянокуничниковий *(Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) calamagrostidosum (arundinaceae))*
Звичайногоробиново–буковий ліс чорницевий *(Sorbeto (aucupariae)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli)*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс скумпієвий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae))*
Звичайнодубово–клейковільховий ліс жовторододендровий *(Querceto (roboris)–Alnetum (glutinosae) rhododendrosum (lutei))*
Звичайножабурниково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) hydrocharitosum (morsus-ranae))*
Звичайнопухирниково–донськокуширова *(Ceratophylletum (tanaitici) utriculariosum (vulgaris))*
Звичайносолонцево–однотичинковоофайстонова *(Ofaistonetum (monandri) salicorniosum (prostratae))*
Звичайнососновий ліс скумпієвий *(Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae))*
Звичайнососновий ліс скумпієво–наземнокуничниковий *(Pinetum (sylvestris) cotinoso (coggygriae)–calamagrostidosum (epigeioris))*
Звичайнососново–андромедово–сфагнова *(Pinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (Sphagnum fuscum, S. magellanicum))*
Звичайнососново–болотножуравлиново–сфагнова *(Pinetum (sylvestris) oxycoccoso (palustris)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum))*
Звичайнососново–буковий ліс зеленчуковий *(Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) galeobdolosum (lutei))*
Звичайнососново–буковий ліс чорницевий *(Pineto (sylvestris)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli))*
Звичайнососново–піхвовопухівково–сфагнова *(Pinetum (sylvestris) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum))*
Звичайнососново–скельнодубовий ліс чорницевий *(Pineto (sylvestris)–Quercetum (petraeae) vacciniosum (myrtilli))*

Звичайнососново–хамедафново–багново–сфагнова *(Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–ledoso (palustris)–sphagnosum (Sphagnum cuspidatum, S. magellanicum))*
Звичайнососново–хамедафново–піхвовопухівково–сфагнова *(Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. cuspidatum, S. fallax))*
Звичайнососново–хамедафново–сфагнова *(Pinetum (sylvestris) chamaedaphnoso (calyculatae)–sphagnosum (S. magellanicum))*
Звичайнососново–ялиново–ялицевий ліс квасеницевий *(Pineto (sylvestris)–Piceeto (abietis)–Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae))*
Звичайнососново–ялицевий ліс складчастоожиновий *(Pineto (sylvestris)–Abietum (albae) rubosum (plicati))*
Звичайностріолистово–приморськокугова *(Schoenoplectetum (littoralis) sagittariosum (sagittifoliae))*
Звичайноясеневий ліс угорськобузковий *(Fraxinetum (excelsioris) syringosum (josikaeae))*
Звичайноясеневий ліс угорськобузково–білокременевий *(Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–petasitosum (albae))*
Зігнутоосоково–лежачонаскельницева *(Loiseleurietum (procumbentis) caricosum (curvulae))*
Зігнутоосоково–східнокарпатськорододендрова *(Rhododendronetum (kotschyi) caricosum (curvulae))*
Іржавосашниково–гіпнова *(Schoenetum (ferruginei) hypnosum)*
Ісландськоцетрарієво–лежачонаскельницева *(Loiseleurietum (procumbentis) cetrariosum (islandicae))*
Ісландськоцетрарієво–східнокарпатськорододендрова *(Rhododendronetum (kotschyi) cetrariosum (islandicae))*
Кальєчебрецево–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) thymosum (callieri))*
Канадськоелодеєво–довгордесникова *(Potamogetonetum (praelongi) elodeosum (canadensis))*
Канадськоелодеєво–озерномолодильникова *(Isoëtetum (lacustris) elodeosum (canadensis))*
Канадськоелодеєво–туполистордесникова *(Potamogetonetum (obtusifolii) elodeosum (canadensis))*
Канадськоелодеєво–червонуватордесникова *(Potamogetonetum (rutili) elodeosum (canadensis))*
Канадськоелодеєво–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) elodeosum (canadensis))*
Каппадокійськостоколосово–низькорослоялівцева *(Juniperetum (hemisphaericae) bromopsidosum (cappadocicae))*
Карпатськокострицева чиста *(Festucetum carpaticae purum)*
Карпатськощавелево–гірськососнова *(Pinetum (mugi) rumicetosum (carpaticae))*
Кедровососновий ліс зеленомоховий *(Pinetum (cembrae) hylocomiosum)*
Кедровососновий ліс сфагновий *(Pinetum (cembrae) sphagnosum)*
Кедровососново–ялиновий ліс австрійськощитниковий *(Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) dryopteridosum (austriacae))*
Кедровососново–ялиновий ліс сфагновий *(Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) sphagnosum)*

Кедровососново–ялиновий ліс чорницевий (*Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*
Кедровососново–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий *(Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*
Кедровососново–ялиновий ліс чорницево–сфагновий *(Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum)*
Кедровососново–ялицево–ялиновий ліс австрійськощитниковий *(Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceetum (abietis) dryopteridosum (austriacae))*
Кедровососново–ялицево–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий (*Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*
Клейковільховий ліс угорськобузковий *(Alnetum (glutinosae) syringosum (josikaeae))*
Клейковільховий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий *(Alnetum (glutinosae) syringoso ((josikaeae)–calthosum (palustris*)
Клейковільховий ліс угорськобузково–оголеногадючниковий *(Alnetum (glutinosae) syringoso ((josikaeae)–filipendulosum (denudatae*)
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий *(Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–calthosum (palustris))*
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–ведмежоцибулевий (*Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–alliosum (ursini*)
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–копитняковий *(Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–asarosum (europaei))*
Клейковільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–рідковолосоосоковий (*Alneto (glutinosae)–Fraxinetum (excelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (remotae)*)
Колосистоводоперицево–сарматськордесникова *(Potamogetonetum (sarmatici) myriophyllosum (spicati))*
Колосистоводоперицево–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) myriophyllosum (spicati))*
Коротkоголовоюрінеєво–скіфськодрокова (*Genistetum (scythicae) jurineosum (brachycephalae))*
Крейдолюбносонцецвітова чиста *(Helianthemetum cretophili purum)*
Крейдяногісопово–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) hyssoposum (cretacei))*
Крейдянокострицево–крейдяносолодушкова *(Hedysaretum (cretacei) festucosum (cretaceae))*
Крейдяноранниково–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) scrophulariosum (cretaceae))*
Крейдяноранниково–суцільнобілополинова (*Artemisietum (hololeucae) scrophulariosum (cretaceae))*
Крейдяносолодушкова чиста *(Hedysaretum cretacei purum)*
Крейдяносонцецвітова чиста *(Helianthemetum cretacei purum)*
Кримськочаберово–скельнолюцернова *(Medicagetum (rupestris) saturejosum (tauricae))*
Кримськочебрецево–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) thymosum (tauricae))*
Лежачонаскельницева чиста *(Loiseleurietum procumbentis purum)*
Лежачосухоцвітово–дейлотонконогова *(Poetum (deylii) gnaphaliosum (supini))*

Лучнокострицево–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) festucosum (pratensis))*
Макутринськокострицево–сивосонцецвітова *(Helianthemetum (cani) festucosum (macutrensis))*
Маленькордесниково–довгордесникова *(Potamogetonetum (praelongi) potamogetosum (pusilli))*
Маленькордесниково–туполистордесникова *(Potamogetonetum (obtusifolii) potamogetosum (pusilli))*
Малопухирникова чиста *(Utricularietum minoris purum)*
Малорясково–донськокуширова *(Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (minoris))*
Мальованокострицево–східнокарпатськорододендрова *(Rhododendronetum (kotschyi) festucosum (pictae))*
Марсилієво–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) marsileosum (quadrifoliae))*
Маршаллочебрецево–сивосонцецвітова *(Helianthemetum (cani) thymosum (marschalliani))*
Мечолистооманово–хейфлеровосеслерієва (*Seslerietum (heufleranae) inulosum (ensifoliae))*
Молінієво–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) moliniosum (caeruleae))*
Молінієво–іржавосашниково–гіпнова *(Molinieto (caeruleae)–Schoenetum (ferruginei) hypnosum)*
Морськорізухово–донськокуширова *(Ceratophylletum (tanaitici) najadosum (marinae))*
Мохово–восьмипелюстководріадова *(Dryadetum (octopetalae) muscosum)*
Мутеліноволігустиково–дейлотонконогова *(Poetum (deylii) ligusticosum (mutellianae))*
Наземнокуничниково–цикадовозолотобородникова *(Chrysopogonetum (gryllis) calamagrostidosum (epigeioris))*
Напівзануренокуширово–альпійськордесникова *(Potamogetonetum (alpini) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–білолататтєва *(Nymphaeetum (albae) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–бремопухирникова *(Utricularietum (bremii) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–озерномолодильникова *(Isoëtetum (lacustris) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–сніжнобілолататтєва *(Nymphaeetum (candidae) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–туполистордесникова *(Potamogetonetum (obtusifolii) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–червонуватордесникова *(Potamogetonetum (rutili) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–черговоквітkововодоперицева *(Myriophylletum (alterniflori) ceratophyllosum (submersi))*
Напівкущовокермекова чиста *(Limonietum suffruticosi purum)*
Низькоосоково–гранітноковилова *(Stipetum (graniticolae) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) caricosum (humilis))*

Низькоосоково–низькорослоялівцева *(Juniperetum (hemisphaericae) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–різнобарвнотонконогова *(Poetum (versicoloris) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–хейфлеровосеслерієва *(Seslerietum (heufleranae) caricosum (humilis))*
Однотичинковоофайстонова чиста (*Ofaistonetum monandri purum*)
Озернокугово–приморськокугова *(Schoenoplectetum (littoralis) schoenoplectosum (lacustris))*
Озерномолодильникова чиста *(Isoëtetum lacustris purum)*
Осоково–сфагнова *(Caricetum (rostratae et limosae) sphagnosum (S. cuspidatum))*
Осоково–шейхцерієво–сфагнова *(Caricetum (lasiocarpae) scheuchzerioso (palustris)–sphagnosum (S. cuspidatum))*
Очеретово–іржавосашниково–гіпнова *(Phragmiteto (australis)–Schoenetum (ferruginei) hypnosum)*
Очеретянокуничниково–горобиново–душекієва *(Sorbeto (aucupariae)–Duschekietum (viridis) calamagrostidosum (arundinaceae))*
Пахучотравово–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) anthoxanthosum (odorati))*
Пірчастокуцоніжково–хейфлеровосеслерієва *(Seslerietum (heufleranae) brachypodiosum (pinnatae))*
Пісковоперстачево–різнобарвнотонконогова *(Poetum (versicoloris) potentillosum (arenariae))*
Піцундськососновий ліс *(Pinetum pithyusae nudum)*
Піцундськососновий ліс вузлуватопирійний *(Pinetum (pithyusae) elytrigiosum (nodosae))*
Піцундськососновий ліс стоколосовидночиєвий *(Pinetum (pithyusae) achnatherosum (bromoidis))*
Плаваючоводяножовтецева чиста *(Batrachietum fluitantis purum)*
Плаваючордесниково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (natantis))*
Плаваючосальвінієво–білолататтєва *(Nymphaeetum (albae) salviniosum (natantis))*
Плаваючосальвінієво–звичайнострілолистова *(Sagittarietum (sagittifoliae) salviniosum (natantis))*
Плаваючосальвінієво–сніжнобілолататтєва *(Nymphaeetum (candidae) salviniosum (natantis))*
Плаваючосальвінієво–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) salviniosum (natantis))*
Повислоберезово–звичайнососновий ліс скумпієвий *(Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) cotinosum (coggygriae))*
Повислоберезово–кедровососновий ліс чорницевий *(Betuleto (pendulae)–Pinetum (cembrae) vacciniosum (myrtilli))*
Подільськошиверекієво–різнобарвнотонконогова *(Poetum (versicoloris) schivereckiosum (podolicae))*
Польськомодриново–кедровососново–ялиновий ліс чорницевий *(Lariceto (polonicae)–Pineto (cembrae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*
Польськомодриново–ялиновий ліс чорницевий *(Lariceto (polonicae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*
Пригніченозвичайнососново–андромедово–дрібноплодожуравлиново–

сфагнова (*Depressipinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–oxycoccoso (microcarpi)–sphagnosum (Sphagnum fuscum, S. magellanicum, S. rubellum))*
Пригніченозвичайнососново–андромедово–сфагнова *(Depressipinetum (sylvestris) andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum, S. rubellum))*
Пригніченозвичайнососново–піхвовопухівково–андромедово–сфагнова *(Depressipinetum (sylvestris) eriophoroso (vaginati)–andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (S. fuscum, S. magellanicum))*
Приморськокугова чиста *(Schoenoplectetum littoralis purum)*
Приморськометлюгово–цикадовозолотобородникова *(Chrysopogonetum (gryllis) aperosum (maritimae))*
Пронизанолистордесниково–черговоквітkововодоперицева *(Myriophylletum (alterniflori) potamogetosum (perfoliati))*
Пронизанолистордесниково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (perfoliati))*
Прямоїжачоголівково–приморськокугова *(Schoenoplectetum (littoralis) sparganiosum (erecti))*
Пустельновівсюнцево–хейфлеровосеслерієва *(Seslerietum (heufleranae) helictotrichosum (desertori))*
Різнобарвнотонконогова чиста *(Poetum versicoloris purum)*
Рунянково–дейлотонконогова *(Poetum (deylii) polytrichosum)*
Рунянково–трав'яновербова *(Salicetum (herbaceae) polytrichosum)*
Сарматськордесникова чиста *(Potamogetonetum sarmatici purum)*
Середньопирійово–різнобарвнотонконогова *(Poetum (versicoloris) elytrigiosum (intermediae))*
Середньотрясучково–хейфлеровосеслерієва *(Seslerietum (heufleranae) brizidosum (mediae))*
Сиваськопокісницева чиста *(Puccinellietum syvaschicae purum)*
Сивосонцецвітова чиста *(Helianthemetum cani purum)*
Сіровільховий ліс скополієвий *(Alnetum (incanae) scopoliosum (carniolicae))*
Сіровільховий ліс угорськобузковий *(Alnetum (incanae) syringosum (josikaeae))*
Сіровільховий ліс угорськобузково–болотнокалюжницевий *(Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–calthosum (palustris))*
Сіровільховий ліс угорськобузково–оголеногадючниковий *(Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–filipendulosum (denudatae))*
Сіровільховий ліс угорськобузково–трясучковидноосоковий *(Alnetum (incanae) syringoso (josikaeae)–caricosum (brizoiditis))*
Сіровільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–несправжньосмикавцевоосоковий *(Alneto (incanae)–Fraxinetum (exelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (pseudocyperis))*
Сіровільхово–звичайноясеневий ліс угорськобузково–трясучковидноосоковий *(Alneto (incanae)–Fraxinetum (exelsioris) syringoso (josikaeae)–caricosum (brizoiditis))*
Сіроплодомаренково–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) asperulosum (tephrocarpae))*
Сіроплодомаренково–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) asperulosum (tephrocarpae))*
Скельноавринієво–різнобарвнотонконогова *(Poetum (versicoloris) auriniosum (saxatilis))*

Скельнодубовий ліс жовторододендрово–чорницевий *(Quercetum (petraeae) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli))*
Скельнодубово–звичайнососновий ліс звичайноорляковий *(Querceto (petraeae)–*
Pinetum (sylvestris) pteridiosum (aquilini))
Скельнодубово–звичайнососновий ліс чорницевий *(Querceto (petraeae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli))*
Скельнодубово–сріблястолиповий ліс дібровнотонконоговий *(Querceto (petraeae)–Tilietum (argenteae) poosum (nemoralis))*
Скельнодубово–сріблястолиповий ліс запашнопідмаренниковий (*Querceto (petraeae)–Tilietum (argenteae) galiosum (odorati))*
Скельнокострицева чиста *(Festucetum saxatilis purum)*
Скельнолюцерново–кримськочаберова *(Saturejetum (tauricae) medicagosum (rupestris))*
Смердючоялівцеві рідколісся жовтоасфоделінові *(Juniperetum (foetidissimae) asphodelinosum (luteae))*
Смердючоялівцеві рідколісся низькоосокові *(Juniperetum (foetidissimae) caricosum (humilis))*
Солончаковоподорожниково–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) plantaginosum (salsae))*
Солончаковоподорожниково–суцільнобілополинова *(Artemisietum (hololeucae) plantaginosum (salsae))*
Солончаковосодниково–однотичинковоофайстонова *(Ofaistonetum (monandri) suaedosum (salsae))*
Солянковиднополиново–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (salsoloiditis))*
Спіроделево–донськокуширова *(Ceratophylletum (tanaitici) spirodelosum (polyrrhizae))*
Спіроделево–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) spirodelosum (polyrrhizae))*
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс волосистоосоковий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) caricosum (pilosae))*
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс запашнопідмаренниковий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) galiosum (odorati))*
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс клокичковий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) staphyleosum (pinnatae))*
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс одноквітковоперлівковий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) melicosum (uniflorae))*
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс перелісковий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) mercurialidosum (perennis))*
Сріблястолипово–скельнодубовий ліс плющовий *(Tilieto (argenteae)–Quercetum (petraeae) hederosum (helicis))*
Стевеносонцецвітово–каменелюбноковилова *(Stipetum (lithophilae) helianthemosum (stevenii))*
Стевеносонцецвітово–кримськочаберова *(Saturejetum (tauricae) helianthemosum (stevenii))*
Стевеносонцецвітово–скельнолюцернова *(Medicagetum (rupestris) helianthemosum (stevenii))*
Стиснутордесниково–сніжнобілолататтєва *(Nymphaeetum (candidae) potamogetosum (compressi))*

Суцільнобілополиново–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) artemisiosum (hololeucae))*
Сфагново–східнокарпатськорододендрова *(Rhododendronetum (kotschyi) sphagnosum)*
Східнокарпатськорододендрова чиста *(Rhododendronetum kotschyi purum)*
Східнокарпатськорододендрово–гірськососнова *(Pinetum (mugi) rhododendrosum (kotschyi))*
Талієвокипцево–крейдяногісопова *(Hyssopetum (cretacei) koeleriosum (talievii))*
Тонкомітлицево–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) agrostidosum (tenuis))*
Трав'яновербова чиста *(Salicetum herbaceae purum)*
Триборозенчасторясково–альпійськордесникова *(Potamogetonetum (alpini) lemnosum (trisulcae))*
Триборозенчасторясково–бремопухирникова *(Utricularietum (bremii) lemnosum (trisulcae))*
Триборозенчасторясково–донськокуширова *(Ceratophylletum (tanaitici) lemnosum (trisulcae))*
Триборозенчасторясково–малопухирникова *(Utricularietum (minoris) lemnosum (trisulcae))*
Триборозенчасторясково–щитолистоплавунова *(Nymphoidetum (peltatae) lemnosum (trisulcae))*
Триграннокугово–приморськокугова *(Schoenoplectetum (littoralis) schoenoplectosum (triqueteri))*
Трироздільноситниково–дворядногорянкова *(Oreochloetum (distichae) juncosum (trifidi))*
Трироздільноситниково–східнокарпатськорододендрова (*Rhododendronetum (kotschyi) juncosum (trifidi))*
Туполистовербова чиста *(Salicetum retusae purum)*
Туполистордесникова чиста *(Potamogetonetum obtusifolii purum)*
Туполистордесниково–червонуватордесникова *(Potamogetonetum (rutili) potamogetosum (obtusifolii))*
Українськоковилово–гранітноковилова *(Stipetum (graniticolae) stiposum (ucrainicae))*
Українськоковилово–скіфськокараганова *(Caraganetum (scythicae) stiposum (ucrainicae))*
Фомінопокісницево–напівкущовокермекова *(Limonietum (suffruticosi) puccinelliosum (fominii))*
Фомінопокісницево–сиваськопокісницева *(Puccinellietum (syvaschicae) puccinelliosum (fominii))*
Хейфлеровосеслерієва чиста *(Seslerietum heufleranae purum)*
Хейфлеровосеслерієво–східнокарпатськорододендрова *(Rhododendronetum (kotschyi) sesleriosum (heuflerianae))*
Хейфлеровосеслерієво–туполистовербова *(Salicetum (retusae) sesleriosum (heuflerianae))*
Червонокострицево–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) festucosum (rubrae))*
Червонуватордесникова чиста *(Potamogetonetum rutili purum)*
Черговоквітководоперицева чиста *(Myriophylletum alterniflori purum)*
Чорницево–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) vacciniosum (myrtilli))*

Чорницево–східнокарпатськорододендрова *(Rhododendronetum (kotschyi) vacciniosum (myrtilli))*
Широколистолиповий ліс залозистозубницевий *(Tilietum (platyphyllae) dentariosum (glandulosae))*
Широколистолиповий ліс перелісковий *(Tilietum (platyphyllae) mercurialidosum (perennis))*
Широколистолипово–буковий ліс хейфлеровосеслерієвий *(Tilieto (platyphyllae)–Fagetum (sylvaticae) sesleriosum (heuflerianae))*
Широколистолипово–сріблястолиповий ліс бульбистозубницевий *(Tilieto (platyphyllae)–Tilietum (argenteae) dentariosum (bulbiferae))*
Шишкуватосарсазаново–сиваськопокісницева *(Puccinellietum (syvaschicae) halocnemetosum (strobilaceae))*
Шорсткобасієво–напівкущовокермекова *(Limonietum (suffruticosi) bassiosum (hirsuti))*
Щитковощавелево–карпатськокострицева *(Festucetum (carpaticae) rumicetosum (scutati))*
Щитолистоплавунова чиста *(Nymphoidetum peltatae purum)*
Щитолистоплавуново–білолататтєва *(Nymphaeetum (albae) nymphoidosum (peltatae))*
Щитолистоплавуново–звичайностріполистова *(Sagittarietum (sagittifoliae) nymphoidosum (peltatae))*
Щитолистоплавуново–сніжнобілолататтєва *(Nymphaeetum (candidae) nymphoidosum (peltatae))*
Щучниково–вузьколистонарцисова *(Narcissietum (angustifolii) deschampsiosum (caespitosae))*
Яворовий ліс скополієвий *(Aceretum (pseudoplatani) scopoliosum (carniolicae))*
Яворово–буковий ліс лунарієвий *(Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae))*
Яворово–буковий ліс сколопендроволистовиковий *(Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii))*
Яворово–звичайноясенево–буковий ліс сколопендроволистовиковий *(Acereto (pseudoplatani)–Fraxineto (excelsioris)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii))*
Ялиново–кедровососновий ліс лишайниковий *(Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) cladinosum)*
Ялиново–кедровососновий ліс чорницевий *(Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vacciniosum (myrtilli))*
Ялиново–кедровососновий ліс чорницево–зеленомоховий *(Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*
Ялиново–кедровососновий ліс чорницево–сфагновий *(Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum)*
Ялицево–буковий ліс лунарієвий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae))*
Ялицево–буковий ліс тисовий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxosum (baccatae))*
Ялицево–буковий ліс тисово–ведмежоцибулевий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–alliosum (ursini))*
Ялицево–буковий ліс тисово–волосистоосоковий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–caricosum (pilosae))*
Ялицево–буковий ліс тисово–запашнопідмаренниковий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galiosum (odorati))*

Ялицево–буковий ліс тисово–зеленчуковий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–galeobdolosum (lutei))*
Ялицево–буковий ліс тисово–перелісковий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–mercurialidosum (perennis))*
Ялицево–буковий ліс тисово–плющовий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) taxoso (baccatae)–hederosum (helicis))*
Ялицево–скельнодубовий ліс перелісковий *(Abieto (albae)–Quercetum (petraeae) mercurialidosum (perennis))*
Ялицево–скельнодубовий ліс плющовий *(Abieto (albae)–Quercetum (petraeae) hederosum (helicis))*
Ялицево–ялиново–буковий ліс лунарієвий *(Abieto (albae)–Piceeto (abietis)–Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae))*
Ялицево–ялиново–кедровососновий ліс чорницево–зеленомоховий *(Abieto (albae)–Piceeto (abietis)–Pinetum (cembrae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*

Перелік природних рослинних угруповань, що перебувають під загрозою зникнення і підлягають охороні

Австрійськозіноватєво–пірчастоковилова *(Stipetum (pennatae) chamaecytisosum (austriaci))*
Австрійськополиново–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) artemisiosum (austriacae))*
Альдровандова чиста *(Aldrovandetum vesiculosae purum)*
Багновоосоково–шейхцерієво–сфагнова *(Cariceto (limosi)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (Sphagnum cuspidatum))*
Безостостоколосово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) bromopsidosum (inermis))*
Безпліднотонконогово–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) poosum (sterilis))*
Беккерокострицево–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) festucosum (beckerii))*
Берхтольдордесниково–марсилієва *(Marsilietum (quadrifoliae) potamogetosum (berchtoldii))*
Білоповстистосамосилово–жовто- (кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) teucriosum (polii))*
Білуватодроково–кримськочистова *(Cistetum (taurici) genistosum (albidae))*
Білуватодроково–низькоосокова *(Caricetum (humilis) genistosum (albidae))*
Бобівниково–шейхцерієво–сфагнова *(Menyantheto (trifoliatae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (Sphagnum palustris))*
Болотножуравлиново–шейхцерієво–сфагнова *(Oxycocceto (palustris)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. obtusum))*
Болотномечтравова чиста (*Cladietum marisci purum)*
Борознистокострицево–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) festucosum (rupicolae))*
Браунероковилово–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) stiposum (braunerii))*
Буковий ліс ведмежоцибулевий *(Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*
Буковий ліс малобарвінковий *(Fagetum (sylvaticae) vincosum (minoris))*
Буковий ліс плющовий *(Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis))*
Буково–голов'язово–яворовий ліс лунарієвий *(Fageto (sylvaticae)–Ulmeto (glabrae)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae))*
Буково–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий *(Fageto (sylvaticae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae))*
Буково–звичайнодубовий ліс зеленчуковий *(Fageto (sylvaticae)–Quercetum (roboris) galeobdolosum (lutei))*
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae))*
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс ліщиново–квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) coryloso (avellanae)–oxalidosum (acetosellae))*
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс трясучковидноосоковий

(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) caricosum (brizoiditis))
Буково–звичайнодубово–звичайнососновий ліс чорницевий *(Fageto (sylvaticae)–Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli))*
Буково–звичайнососновий ліс австрійськощитниковий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) dryopteridosum (austriacae))*
Буково–звичайнососновий ліс квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae))*
Буково–звичайнососновий ліс ліщиново–квасеницевий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) coryloso (avellanae)–oxalidosum (acetosellae))*
Буково–звичайнососновий ліс трясучковидноосоковий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) caricosum (brizoiditis))*
Буково–звичайнососновий ліс чорницевий *(Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli))*
Буково–яворовий ліс ведмежоцибулевий *(Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) alliosum (ursini))*
Буково–яворовий ліс лунарієвий *(Fageto (sylvaticae)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae))*
Валіськокострицево–браунерoковилова *(Stipetum (braunerii) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–волзькокалофакова *(Calophacetum (wolgaricae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–залеськоковилова *(Stipetum (zalesskii) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–низькоосокова *(Caricetum (humilis) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–пірчастоковилова *(Stipetum (pennatae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево-пухнастолистоковилова *(Stipetum (dasyphyllae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) festucosum (valesiacae))*
Вапнолюбночебрецево–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) thymosum (calcarei))*

Вапняковочебрецево–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) thymosum (calcarei))*
Волзькокалофакова чиста *(Calophacetum wolgaricae purum)*
Волосистоковилово–бліднуватокострицева *(Festucetum (pallentis) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–волзькокалофакова *(Calophacetum (wolgaricae) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–пухнастолистоковилова *(Stipetum (dasyphyllae) stiposum (capillatae))*
Волосистоковилово–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) stiposum (capillatae))*
Волохатокринітарієво–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) crinitariosum (villosae))*
Волохатокринітарієво–волзькокалофакова *(Calophacetum (wolgaricae) crinitariosum (villosae))*
Волохатокринітарієво–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) crinitariosum (villosae))*
Волохатокринітарієво–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) crinitariosum (villosae))*
Вузлуватопирійно–кримськочистова *(Cistetum (taurici) elytrigiosum (nodosae))*
Вузьколистоковилова чиста *(Stipetum tirsae purum)*
Вузьколистоковилово–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) stiposum (tirsae))*
Вузьколистоковилово–залеськоковилова *(Stipetum (zalesskii) stiposum (tirsae))*
Вузьколистоковилово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (tirsae))*
Вузьколистоковилово–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) stiposum (tirsae))*
Вузьколистоковилово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) stiposum (tirsae))*
Вузьколистоковилово–пухнастолистоковилова (*Stipetum* (*dasyphyllae*) *stiposum* (*tirsae*))
Вузьколистотонконогово–волзькокалофакова *(Calophacetum (wolgaricae) poosum (angustifoliae))*
Вузьколистотонконогово–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) poosum (angustifoliae))*
Вузьколистотонконогово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) poosum (angustifoliae))*
Вузьколистотонконогово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) poosum (angustifoliae))*

Вузьколистотонконогово–пірчастоковилова *(Stipetum (pennatae) poosum (angustifoliae))*
Вузьколистотонконогово–пухнастолистоковилова *(Stipetum (dasyphyllae) poosum (angustifoliae))*
Вузьколистотонконогово–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) poosum (angustifoliae))*
Гайовосамосилово–бліднуватокострицева *(Festucetum (pallentis) teucriosum (chamaedryis))*
Гайовосамосилово–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) teucriosum (chamaedryis))*
Гайовосамосилово–кримськочистова *(Cistetum (taurici) teucriosum (chamaedryis))*
Гіллястоколосняково–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) leymosum (racemosi))*
Гіпново–волотистоосокова *(Caricetum (paniculatae) hypnosum)*
Гіпново–девеллоосокова *(Caricetum (davallianae) hypnosum)*
Гіпново–жовтоосоково–волотистоосокова *(Caricetum (paniculatae et flavae) hypnosum)*
Гіпново–низькоберезова *(Betuletum (humilis) hypnosum)*
Гірськососново–жовтоосоково–сфагнова *(Pinetum (mugi) caricoso (flavae)–sphagnosum (Sphagnum fallax, S. girgensohnii)*
Гірськососново–піхвовопухівково–малоквітковоосоково–сфагнова *(Pinetum (mugi) eriophoroso (vaginati)–caricoso (pauciflorae)–sphagnosum (S. magellanicum))*
Гірськососново–піхвовопухівково–сфагнова *(Pinetum (mugi) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. russowii))*
Голов’язово–звичайноясенево–яворовий ліс лунарієвий *(Ulmeto (glabrae)–Fraxineto (excelsioris)–Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae))*
Голосолодкова чиста *(Glycyrrhisetum glabrae purum)*
Гостровидноосоково–болотномечтравова *(Cladietum (marisci) caricosum (acutiformis)*
Грабово-буковий ліс плющовий *(Carpineto (betuli)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis)*
Грабово–буково–звичайнососновий ліс квасеницевий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae))*
Грабово–буково–звичайнососновий ліс копитняковий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) asarosum (europaei))*
Грабово–буково–звичайнососновий ліс чорницевий *(Carpineto (betuli)–Fageto (sylvaticae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli))*
Грабово–звичайнодубовий ліс кореневищноосоковий *(Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) caricosum (rhizinae))*
Грабово–звичайнодубовий ліс плющовий *(Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) hederosum (helicis))*
Грабово–звичайнодубово–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Carpineto (betuli)–Querceto (roboris)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*
Грабово–звичайнодубово–буковий ліс плющовий *(Carpineto (betuli)–Querceto (roboris)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis))*
Грабово–звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий *(Carpineto (betuli)–Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*
Грабово–серцелистолипово-буковий ліс волосистоосоковий *(Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) caricosum (pilosae))*

Грабово–серцелистолипово–буковий ліс запашнопідмаренниковий *(Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) galiosum (odorati))*
Грабово–серцелистолипово–буковий ліс ланцетовиднозірочниковий *(Carpineto (betuli)–Tilieto (cordatae)–Fagetum (sylvaticae) stellariosum (holosteae))*
Грабово–ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Carpineto (betuli)–Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*
Гребінчастокипцево–браунерoковилова *(Stipetum (braunerii) koeleriosum (cristatae))*
Гребінчастокипцево–низькоосокова *(Caricetum (humilis) koeleriosum (cristatae))*
Гребінчастокипцево–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) koeleriosum (cristatae))*
Двоколосковоефедрово–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) ephedrosum (distachyi))*
Девеллоосокова чиста *(Caricetum davallianae purum)*
Дніпровськоберезовий ліс наземнокуничниковий *(Betuletum (borysthenicae) calamagrostidosum (epigeioris))*
Дніпровськоберезовий ліс повзучопирійовий *(Betuletum (borysthenicae) elytrigiosum (repentis))*
Дніпровськоберезовий ліс розмаринолистовербово–беккерокострицевий *(Betuletum (borysthenicae) salicoso (rosmarinifoliae)–festucosum (beckerii))*
Дрібноквіткоприворотнево–низькоосокова *(Caricetum (humilis) alchemillosum (tytthanthae))*
Закрученоводяножовтецево–марсилієва *(Marsilietum (quadrifoliae) batrachiosum (circinati))*
Залеськоковилова чиста *(Stipetum zalesskii purum)*
Залеськоковилово–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) stiposum (zalesskii))*
Залеськоковилово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (zalesskii))*
Залеськоковилово–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) stiposum (zalesskii))*
Зануренокуширово–альдровандова *(Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (demersi))*
Звичайногадючниково–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) filipendulosum (vulgaris))*
Звичайнодубовий ліс дереново–волосистоосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (pilosae))*
Звичайнодубовий ліс дереново–гірськоосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (montanae))*
Звичайнодубовий ліс дереново–дібровнотонконоговий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–poosum (nemoralis))*
Звичайнодубовий ліс дереново–егоніховий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–aegonychonosum (purpureo-caerulei))*
Звичайнодубовий ліс дереново–зеленчуковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–galeobdolosum (lutei))*
Звичайнодубовий ліс дереново–конвалієвий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–convallariosum (majalis))*
Звичайнодубовий ліс дереново–кореневищноосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (rhizinae))*

Звичайнодубовий ліс дереново–ланцетовиднозірочниковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–stellariosum (holosteae))*
Звичайнодубовий ліс дереново–мікеліосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (michelii))*
Звичайнодубовий ліс дереново–парвськоосоковий *(Quercetum (roboris) cornoso (maris)–caricosum (brevicollis))*
Звичайнодубовий ліс кров'яносвидиново–парвськоосоковий *(Quercetum (roboris) swidoso (sanguineae)–caricosum (brevicollis))*
Звичайнодубовий ліс скумпієвий *(Quercetum (roboris) cotinosum (coggygriae))*
Звичайнодубовий ліс скумпієво–конвалієвий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–convallariosum (majalis))*
Звичайнодубовий ліс скумпієво–ланцетовиднозірочниковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–stellariosum (holosteae))*
Звичайнодубовий ліс скумпієво–мікеліосоковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–caricosum (michelii))*
Звичайнодубовий ліс скумпієво–пірчастокуцоніжковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (pinnati))*
Звичайнодубовий ліс скумпієво–рябоперлівковий *(Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–melicosum (pictae))*
Звичайнодубово–дніпровськоберезовий ліс лісовотонконоговий *(Querceto (roboris)–Betuletum (borysthenicae) poosum (sylvicolae))*
Звичайнодубово–дніпровськоберезовий ліс очеретяний *(Querceto (roboris)–Betuletum (borysthenicae) phragmitosum (australis))*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендровий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendrosum (lutei))*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–молінієвий (*Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–moliniosum (caeruleae))*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–сфагновий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–sphagnosum)*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–трясучковидноосоковий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–caricosum (brizoiditis))*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс жовторододендрово–чорницевий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli))*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс звичайноялівцево–зеленомоховий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–hylocomiosum)*
Звичайнодубово–звичайнососновий ліс звичайноялівцево–чорницевий *(Querceto (roboris)–Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–vacciniosum (myrtilli))*
Звичайнодубово–ялицевий ліс залозистозубницевий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) dentariosum (glandulosae))*
Звичайнодубово–ялицевий ліс зеленомоховий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) hylocomiosum)*
Звичайнодубово–ялицевий ліс квасеницевий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) oxalidosum (acetosellae))*
Звичайнодубово–ялицевий ліс чоловічощитниковий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) dryopteridosum (filix-maris))*
Звичайнодубово–ялицевий ліс чорницево-рунянковий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) vacciniosum (myrtilli)–polytrichosum)*

Звичайнодубово–ялицевий ліс яглицевий *(Querceto (roboris)–Abietum (albae) aegopodiosum (podagrariae))*
Звичайнососновий ліс жовторододендровий *(Pinetum (sylvestris) rhododendrosum (lutei))*
Звичайнососновий ліс жовторододендрово–молінієвий *(Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–moliniosum (caeruleae))*
Звичайнососновий ліс жовторододендрово–трясучковидноосоковий *(Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–caricosum (brizoiditis))*
Звичайнососновий ліс жовторододендрово–чорницевий *(Pinetum (sylvestris) rhododendroso (lutei)–vacciniosum (myrtilli))*
Звичайнососновий ліс звичайноялівцево–булавоносцево–лишайниковий *(Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–corynephoroso (canescentis)–cladinosum)*
Звичайнососновий ліс звичайноялівцево–лишайниковий *(Pinetum (sylvestris) juniperoso (communis)–cladinosum)*
Звичайнососновий ліс низькоосоковий *(Pinetum (sylvestris) caricosum (humilis))*
Звичайнососновий ліс чорноводянковий *(Pinetum (sylvestris) empetrosum (nigrae))*
Звичайнососновий ліс чорноводянково–сфагновий *(Pinetum (sylvestris) empetroso (nigrae)–sphagnosum)*
Звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий *(Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*
Звичайноясенево–звичайнодубовий ліс скумпієво–дібровнотонконоговий *(Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–poosum (nemoralis))*
Звичайноясенево–звичайнодубовий ліс скумпієво–ланцетовиднозірочниковий *(Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) cotinoso (coggygriae)–stellariosum (holosteae))*
Іржавосашниково–болотномечтравова *(Cladietum (marisci) schoenosum (ferruginei))*
Кальєчебрецево–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) thymosum (callieri))*
Кальєчебрецево–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) thymosum (callieri))*
Кальєчебрецево–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) thymosum (callieri))*
Кальєчебрецево–низькоосокова *(Caricetum (humilis) thymosum (callieri))*
Кальєчебрецево–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) thymosum (callieri))*
Каменелюбноковилово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) stiposum (lithophilae))*
Каппадокійськостоколосово–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) bromopsidosum (cappadocicae))*
Каппадокійськостоколосово–жовто- (кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) bromopsidosum (cappadocicae))*
Каппадокійськостоколосово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) bromopsidosum (cappadocicae))*
Каролінськоазолово–марсилієва *(Marsilietum (quadrifoliae) azolletosum (carolinianae))*
Клейковільховий ліс страусовоперовий *(Alnetum (glutinosae) matteucciosum (struthiopteris))*
Ковилолистопирійна чиста *(Elytrigietum stipifoliae purum)*

Ковилолистопирійово–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) elytrigiosum (stipifoliae))*
Ковилолистопирійово–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) elytrigiosum (stipifoliae))*
Колхікоосоково–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) caricosum (colchicae))*
Коротkоголовоюрінеєво–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) jurinosum (brachycephalae))*
Короткоголовоюрінеєво–низькоосокова *(Caricetum (humilis) jurineosum (brachycephalae))*
Короткокипцево–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) koeleriosum (brevis))*
Кохососновий ліс низькоосоковий *(Pinetum (kochianae) caricosum (humilis))*
Кохососновий ліс скумпієво–низькоосоковий *(Pinetum (kochianae) cotinoso (coggygriae)–caricosum (humilis)*
Кохососновий ліс скумпієво–скельнокуцоніжковий *(Pinetum (kochianae) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (rupestris))*
Кримськоасфоделіново–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) asphodelinosum (tauricae))*
Кримськополиново–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) artemisiosum (tauricae))*
Кримськочебрецево–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) thymosum (taurici))*
Кримськочебрецево–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) thymosum (taurici))*
Кримськочебрецево–низькоосокова *(Caricetum (humilis) thymosum (taurici))*
Кущовокараганово–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) caraganosum (fruticis))*
Кущовокараганово–залеськоковилова *(Stipetum (zalesskii) caraganosum (fruticis))*
Кущовокараганово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) caraganosum (fruticis))*
Кущовокараганово–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) caraganosum (fruticis))*
Кущовокараганово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) caraganosum (fruticis))*
Кущовокараганово–пухнастолистоковилова *(Stipetum (dasyphyllae) caraganosum (fruticis))*
Кущовокараганово–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) caraganosum (fruticis))*
Лавренковожитняково–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) agropyronosum (lavrenkoani))*
Лежачофуманово–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) fumanosum (procumbentis))*
Лессінгоковилово–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) stiposum (lessingianae))*
Лессінгоковилово–залеськоковилова *(Stipetum (zalesskii) stiposum (lessingianae))*
Лессінгоковилово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (lessingianae))*
Лессінгоковилово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) stiposum (lessingianae))*

Лессінгоковилово–пухнастолистоковилова *(Stipetum (dasyphyllae) stiposum (lessingianae))*
Лессінгоковилово–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) stiposum (lessingianae))*
Лишайниково–вузьколистоюринеєво–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) jurineoso (stoechadifoliae)–cladoniosum)*
Марсилієва чиста *(Marsileetum quadrifoliae purum)*
Маршаллочебрецево–низькоосокова *(Caricetum (humilis) thymosum (marschalliani))*
Наземнокуничниково–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) calamagrostidosum (epigeioris))*
Найкрасивішоковилово–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) stiposum (pulcherrimae))*
Найкрасивішоковилово–залеськоковилова *(Stipetum (zalesskii) stiposum (pulcherrimae))*
Найкрасивішоковилово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) stiposum (pulcherrimae))*
Найкрасивішоковилово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) stiposum (pulcherrimae))*
Найкрасивішоковилово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) stiposum (pulcherrimae))*
Напівзануренокуширово–альдровандова *(Aldrovandetum (vesiculosae) ceratophyllosum (submersi))*
Напівзануренокуширово–марсилієва *(Marsileetum (quadrifoliae) ceratophyllosum (submersi))*
Низькомигдалева чиста *(Amygdaletum nanae purum)*
Низькоосоково–бліднуватокострицева *(Festucetum (pallentis) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–браунероковилова *(Stipetum (braunerii) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–пірчастоковилова *(Stipetum (pennatae) caricosum (humilis))*
Низькоосоково–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) caricosum (humilis))*
Осиково–дніпровськоберезовий ліс лісовотонконоговий *(Populeto (tremulae)–Betuletum (borysthenicae) poosum (sylvicolae))*
Очеретово–болотномечтравова *(Cladietum (marisci) phragmitosum (australis))*
Паннонськосамосилово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) teucriosum (pannonicae))*
Перистокуцоніжково–низькоосокова *(Caricetum (humilis) brachypodiosum (pinnati))*
Пірчастоковилова чиста *(Stipetum pennatae purum)*
Пісковокипцево–беккерокострицево–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) festucoso (beckerri)–koeleriosum (sabuletorii))*
Пісковоперстачево–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) potentillosum (arenariae))*
Пісковоперстачево–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) potentillosum (arenariae))*
Піщаноцминово–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) helichrisosum (arenarii))*

Плаваючосальвінієво–марсилієва *(Marsileetum (quadrifoliae) salviniosum (natantis))*
Плоскоостокуширово–марсилієва *(Marsileetum (quadrifoliae) ceratophyllosum (platyacanthi))*
Повислоберезово–кохососновий ліс низькоосоковий *(Betuleto (pendulae)–Pinetum (kochianae) caricosum (humilis))*
Польовокленово–звичайнодубовий ліс дереново–зеленчуковий *(Acereto (campestris)–Quercetum (roboris) cornoso (maris)–galeobdolosum (lutei))*
Польовокленово–звичайнодубовий ліс дереново–малобарвінковий *(Acereto (campestris)–Quercetum (roboris) cornoso (maris)–vincosum (minoris))*
Пониклошавлієво–пірчастоковилова *(Stipetum (pennatae) salviosum (nutantis))*
Прибережностоколосово–залеськоковилова *(Stipetum (zalesskii) bromopsidosum (ripariae))*
Прибережностоколосово–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) bromopsidosum (ripariae))*
Прибережностоколосово–низькомигдалева *(Amygdaletum (nanae) bromopsidosum (ripariae))*
Прибережностоколосово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) bromopsidosum (ripariae))*
Прибережностоколосово–пухнастолистоковилова *(Stipetum (dasyphyllae) bromopsidosum (ripariae))*
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–андромедово–сфагнова *(Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–andromedoso (polifoliae)–sphagnosum (Sphagnum flexuosum, S. magellanicum))*
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–болотножуравлиново–сфагнова *(Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–oxycoccoso (palustris)–sphagnosum (S. magellanicum))*
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–малоквітковоосоково–сфагнова *(Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–caricoso (pauiciflorae)–sphagnosum (S. palustris, S. russowii))*
Пригніченоялиново–піхвовопухівково–сфагнова *(Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)–sphagnosum (S. flexuosum))*
Пустельновівсюнцева чиста *(Helictotrichonetum desertori purum*)
Пустельновівсюнцево–низькоосокова *(Caricetum (humilis) helictotrichosum (desertori))*
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–вузьколистотонконоговий *(Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–poosum (angustifoliae))*
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–мікеліосоковий *(Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–caricosum (michelii))*
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–пірчастокуцоніжковий *(Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–brachypodiosum (pinnati))*
Пухнастодубовий ліс татарськокленово–ранньоосоковий *(Quercetum (pubescentis) aceroso (tatarici)–caricosum (praecocis))*
Пухнастолистоковилово–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) stiposum (dasyphyllae)*
Пухнатовівсюнцево-пухнастолистоковилова *(Stipetum (dasyphyllae) helictotrichonosum (pubescentis))*
Пухнатоплодоосоково–шейхцерієво–сфагнова *(Cariceto (lasiocarpae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. cuspidatum))*

Пучкуватолещицево–бліднуватокострицева *(Festucetum (pallentis) gypsophilosum (fastigiatae))*
Ранньоосоково–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) caricosum (praecocis))*
Ранньоосоково–ковилолистопирійна *(Elytrigietum (stipifoliae) caricosum (praecocis))*
Ранньоосоково–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) caricosum (praecocis))*
Ринхоспорово–шейхцерієво–сфагнова *(Rhynchosporeto (albae)–Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. centrale, S. cuspidatum))*
Румунськолюцерново–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) medicagosum (romanicae))*
Румунськолюцерново–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) medicagosum (romanicae))*
Руськоволошково–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) centaurosum (ruthenici))*
Сегієромолочаєво–українськоковилова *(Stipetum (ucrainicae) euphorbiosum (sequieranae))*
Середньопирійово–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) elytrigiosum (intermediae))*
Середньопирійово–пірчастоковилова *(Stipetum (pennatae) elytrigiosum (intermediae))*
Середньотрясучково–низькоосокова *(Caricetum (humilis) brizidosum (mediae))*
Серцелистолипово–грабово–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий *(Tilieto (cordatae)–Carpineto (betuli)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*
Серцелистолипово–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий *(Tilieto (cordatae)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*
Серцелистолипово–звичайноясенево–звичайнодубовий ліс ведмежоцибулевий *(Tilieto (cordatae)–Fraxineto (excelsioris)–Quercetum (roboris) alliosum (ursini))*
Сивосонцецвітово–бліднуватокострицева *(Festucetum (pallentis) helianthemosum (caniae))*
Сіровільховий ліс ведмежоцибулевий *(Alnetum (incanae) alliosum (ursini))*
Скельноавринієво–бліднуватокострицева *(Festucetum (pallentis) auriniosum (saxatilis))*
Скельнодубовий ліс гайовоожиковий *(Quercetum (petraeae) luzulosum (luzuloidis))*
Скельнодубовий ліс дереновий *(Quercetum (petraeae) cornosum (maris))*
Скельнодубовий ліс дереново–егоніховий *(Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–aegonychonosum (purpureo-caerulei))*
Скельнодубовий ліс дереново–корнубійськофізоспермовий *(Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–physospermosum (cornubiensis))*
Скельнодубовий ліс дереново–парвськоосоковий *(Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–caricosum (brevicollis))*
Скельнодубовий ліс дереново–трилопатеволазурниковий *(Quercetum (petraeae) cornoso (maris)–laserosum (trilobi))*
Скельнодубовий ліс звичайноорляковий *(Quercetum (petraeae) pteridiosum (aquilini))*
Скельнодубовий ліс ліщиново–звичайноорляковий *(Quercetum (petraeae) coryloso (avellanae)–pteridiosum (aquilini))*
Скельнодубовий ліс одноквітковоперлівковий *(Quercetum (petraeae) melicosum (uniflorae))*

Скельнодубовий ліс чорницевий *(Quercetum (petraeae) vacciniosum (myrtilli))*
Скельнодубовий ліс чорницево–зеленомоховий *(Quercetum (petraeae) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*
Скельнодубово–буковий ліс волосистоосоковий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) caricosum (pilosae))*
Скельнодубово–буковий ліс гайовоожиковий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) luzulosum (luzuloiditis))*
Скельнодубово–буковий ліс залозистозубницевий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) dentariosum (glandulosae))*
Скельнодубово–буковий ліс запашнопідмаренниковий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) galiosum (odorati))*
Скельнодубово–буковий ліс малобарвінковий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) vincosum (minoris))*
Скельнодубово–буковий ліс сколопендроволистовиковий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) phyllitidosum (scolopendrii))*
Скельнодубово–буковий ліс чорницевий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) vacciniosum (myrtilli))*
Скельнодубово–буковий ліс шорсткоожиново–запашнопідмаренниковий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) ruboso (hirti)–galiosum (odorati))*
Скельнодубово–буковий ліс шорсткоожиново–чорницевий *(Querceto (petraeae)–Fagetum (sylvaticae) ruboso (hirti)–vacciniosum (myrtilli))*
Скельнодубово–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий *(Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae))*
Скельнодубово–звичайнодубовий ліс дереновий *((Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) cornosum (maris))*
Скельнодубово–звичайнодубовий ліс егоніховий *((Querceto (petraeae)–Quercetum (roboris) aegonychonosum (purpureo-caerulei))*
Спіроделево–альдровандова *(Aldrovandetum (vesiculosae) spirodelosum (polyrrhizae))*
Стевеносонцецвітово–браунерoковилова *(Stipetum (braunerii) helianthemosum (stevenii))*
Стевеносонцецвітово–вузьколистоковилова *(Stipetum (tirsae) helianthemosum (stevenii))*
Стевеносонцецвітово–жовто-(кримсько-) асфоделінова *(Asphodelinetum (luteae et tauricae) helianthemosum (stevenii))*
Стевеносонцецвітово–найкрасивішоковилова *(Stipetum (pulcherrimae) helianthemosum (stevenii))*
Стевеносонцецвітово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) helianthemosum (stevenii))*
Стевеносонцецвітово–понтійськоковилова *(Stipetum (ponticae) helianthemo-sum (stevenii))*
Стоколосовидночиєво–кримськочистова *(Cistetum (taurici) achnatherosum (bromoides))*
Сфагново–низькоберезова *(Betuletum (humilis) sphagnosum)*
Сфагново–пухнатоплодоосоково–низькоберезова *(Betuletum (humilis) caricoso (lasiocarpae)–sphagnosum)*
Триборозенчасторясково–альдровандова *(Aldrovandetum (vesiculosae) lemnosum (trisulcae))*
Туполистофісташкові рідколісся вузлуватопирійні *(Pistacietum (muticae) elytrigiosum (nodosae))*
Туполистофісташкові рідколісся držи-дерево–безпліднотонконогові

(Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)–poosum (sterilis))
Туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–вузлуватопирійні *(Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)–elytrigiosum (nodosae))*
Туполистофісташкові рідколісся держи-дерево–стоколосовидночиєві *(Pistacietum (muticae) paliuroso (spinae-christi)–achnatherosum (bromoidis))*
Туполистофісташкові рідколісся ефемерно-злакові *(Pistacietum (muticae) ephemeroso-graminosum)*
Туполистофісташкові рідколісся стоколосовидночиєві *(Pistacietum (muticae) achnatherosum (bromoidis))*
Туполистофісташкові рідколісся чагарниковожасминово–вузлуватопирійні *(Pistacietum (muticae) jasminoso (fruticantis)–elytrigiosum (nodosae))*
Туполистофісташкові рідколісся чагарниковожасминово–стоколосовидночиєві *(Pistacietum (muticae) jasminoso (fruticantis)–achnatherosum (bromoidis))*
Українськоковилово–дніпровськоковилова *(Stipetum (borysthenicae) stiposum (ucrainicae))*
Хейфлеровосеслерієво–низькоосокова *(Caricetum (humilis) sesleriosum (heufleranae))*
Хейфлеровосеслерієво–пустельновівсюнцева *(Helictotrichonetum (desertori) sesleriosum (heuflerianae))*
Черняєвольоново-пірчастоковилова *(Stipetum (pennatae) linosum (czerniaevii))*
Чорноморськоколосняково–голосолодкова *(Glycyrrhisetum (glabrae) leymosum (sabulosae))*
Чорноосоково–низькоберезова *(Betuletum (humilis) caricosum (nigrae))*
Шейхцерієво–сфагнова *(Scheuchzerietum (palustris) sphagnosum (S. fallax, S. flexuosum))*
Яворовий ліс ведмежоцибулевий *(Aceretum (pseudoplatani) alliosum (ursini))*
Яворовий ліс лунарієвий *(Aceretum (pseudoplatani) lunariosum (redivivae))*
Яворово–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Acereto (pseudoplatani)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*
Яйлосамосилово–низькоосокова *(Caricetum (humilis) teucriosum (jailae))*
Ялиновий ліс гірськососново–волохатокуничниковий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–calamagrostidosum (villosae))*
Ялиновий ліс гірськососново–сфагновий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–sphagnosum)*
Ялиновий ліс гірськососново–чорницевий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–vacciniosum (myrtilli))*
Ялиновий ліс гірськососново–чорницево–зеленомоховий *(Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)–vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum))*
Ялиновий ліс сибірськоялівцево–чорницевий *(Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)–vacciniosum (myrtilli))*
Ялиновий ліс сибірськоялівцево–чорницево–зеленомоховий *(Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)–vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*
Ялиново–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Piceeto (abietis)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*
Ялиново–клейковільхово–звичайнососновий ліс сфагновий *(Piceeto (abietis)–Alneto (glutinosae)–Pinetum (sylvestris) sphagnosum)*
Ялиново–клейковільхово–звичайнососновий ліс чорноосоковий *(Piceeto (abietis)–Alneto (glutinosae)–Pinetum (sylvestris) caricosum (nigrae))*
Ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс квасеницевий *(Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) oxalidosum (acetosellae))*

Ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс сфагновий *(Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) sphagnosum)*
Ялиново–повислоберезово–звичайнососновий ліс чорницевий *(Piceeto (abietis)–Betuleto (pendulae)–Pinetum (sylvestris) vacciniosum (myrtilli)*
Ялиново–ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Piceeto (abietis)–Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*
Ялицево–буковий ліс ведмежоцибулевий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini))*
Ялицево–буковий ліс плющовий *(Abieto (albae)–Fagetum (sylvaticae) hederosum (helicis))*
Ялицево–звичайнодубовий ліс волосистоосоковий (*Abieto (albae)–Quercetum (roboris) caricosum (pilosae))*
Ялицево–звичайнодубовий ліс гайовоожиково–рунянковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) luzuloso (luzuloiditis)–polytrichosum)*
Ялицево–звичайнодубовий ліс жіночобезщитниковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) athyriosum (filix-feminae))*
Ялицево–звичайнодубовий ліс запашнопідмаренниковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) galiosum (odorati))*
Ялицево–звичайнодубовий ліс зеленчуковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) galeobdolosum (lutei))*
Ялицево–звичайнодубовий ліс квасеницевий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) oxalidosum (acetosellae))*
Ялицево–звичайнодубовий ліс квасеницево–рунянковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) oxalidoso (acetosellae)–polytrichosum)*
Ялицево–звичайнодубовий ліс трясучкоосоковий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) caricosum (brizoiditis))*
Ялицево–звичайнодубовий ліс шорсткоожиново–зеленомоховий *(Abieto (albae)–Quercetum (roboris) ruboso (hirtae)–hylocomiosum)*

Перелік типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні

Алоевидноводянорізаково–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) stratiotosum (aloidis))*
Берхтольдордесниково–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) potamogetosum (berchtoldii))*
Бліднуватокострицево–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) festucosum (pallentis))*
Болотноситнягово–малоїжачоголівкова *(Sparganietum (minimi) eleocharosum (palustris))*
Бородачево-волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) botriochloosum (ischaemi))*
Валіськокострицево–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) festucosum (valesiacae))*
Валіськокострицево–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) festucosum (valesiacae))*
Вапнолюбнобедренцево–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) pimpinellosum (titanophilae))*
Великолепешняково–малоїжачоголівкова *(Sparganietum (minimi) glyceriosum (maximae))*
Водяногоріхова чиста *(Trapetum natantis purum)*
Водяногоріхово–жовтоглечикова *(Nupharetum (luteae) traposum (natantis))*
Водяноомегово–малоїжачоголівкова *(Sparganietum (minimi) oenanthosum (aquatici))*
Волзькокалофаково–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) calophacosum (wolgaricae))*
Волосистоковилова чиста *(Stipetum capillatae purum)*
Волосистоковилово–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) stiposum (capillatae))*
Вузьколистотонконогово–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) poosum (angustifoliae))*
Горбаторясково–плаваючосальвінієва *(Salvinietum (natantis) lemnosum (gibbae))*
Гребінчастожитняково–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) agropyrosum (pectinatae))*
Гребінчастокипцево–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) koeleriosum (cristatae))*
Гребінчастордесниково–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) potamogetosum (pectinati))*
Залеськоковилово–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) stiposum (zalesskii))*
Залеськоковилово–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) stiposum (zalesskii))*
Зануренокуширово–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) ceratophyllosum (demersi))*
Зануренокуширово–плаваючосальвінієва *(Salvinietum (natantis) ceratophyllosum (demersi))*

Зануренокуширово–ріонововодяножовтецева *(Batrachietum (rionii) ceratophyllosum (demersi))*
Звичайножабурниково–напівзануренокуширова *(Ceratophylletum (submersi) hydrocharitosum (morsus-ranae))*
Звичайнопухирниково–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) utriculariosum (vulgaris))*
Звичайнопухирниково–напівзануренокуширова *(Ceratophylletum (submersi) utriculariosum (vulgaris))*
Звичайнососново–ялиновий ліс квасеницевий *(Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) oxalidosum (acetosellae))*
Звичайнососново–ялиновий ліс чорницевий *(Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*
Звичайнососново–ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий *(Pineto (sylvestris)–Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*
Звичайнострілолистово–малоїжачоголівкова *(Sparganietum (minimi) sagittariosum (sagittifoliae))*
Земноводногірчаково–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) polygonosum (amphibii))*
Злаколистордесниково–жовтоглечикова *(Nupharetum (luteae) potamogetosum (graminei))*
Кальєчебрецево–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) thymosum (callieri))*
Канадськоелодеєво–напівзануренокуширова *(Ceratophylletum (submersi) elodeosum (canadensis))*
Канадськоелодеєво–ріоноводяножовтецева *(Batrachietum (rionii) elodeosum (canadensis))*
Каролінськоазолово–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) azollosum (carolinianae))*
Каролінськоазолово–плаваючосальвінієва *(Salvinietum (natantis) azollosum (carolinianae))*
Клейковільхово–ялиновий ліс болотянотеліптеросово–гіпновий *(Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) thelipteridoso (palustris)–hypnosum)*
Клейковільхово–ялиновий ліс піхвовопухівковий *(Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) eriophorosum (vaginati))*
Клейковільхово–ялиновий ліс чорницевий *(Alneto (glutinosae)–Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*
Кримськососновий ліс корнубійськофізоспермовий *(Pinetum (pallasianae) physospermosum (cornubiensis))*
Кримськососновий ліс кримськоорляковий *(Pinetum (pallasianae) pteridiosum (taurici))*
Кримськососновий ліс низькоосоковий *(Pinetum (pallasianae) caricosum (humilis))*
Кримськососновий ліс скельнокуцоніжковий *(Pinetum (pallasianae) brachypodiosum (rupestris))*
Кримськососновий ліс скумпієво–звичайноконвалієвий *(Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–convallariosum (majalis))*
Кримськососновий ліс скумпієво–корнубійськофізоспермовий *(Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–physospermosum (cornubiensis))*
Кримськососновий ліс скумпієво–низькоосоковий *(Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–caricosum (humilis))*

Кримськососновий ліс скумпієво–скельнокуцоніжковий *(Pinetum (pallasianae) cotinoso (coggygriae)–brachypodiosum (rupestris))*
Кримськососновий ліс трилопатеволазурниковий *(Pinetum (pallasianae) laserosum (trilobi))*
Кримськососновий ліс червоноялівцево–скельнокуцоніжковий (*Pinetum (pallasianae) juniperoso (oxycedris)–brachypodiosum (rupestris))*
Кримськочебрецево–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) thymosum (taurici))*
Кущовокараганово-валіськокострицево–лессінгоковилова (*Stipetum (lessingianae) caraganoso (fruticis)–festucosum (valesiacae))*
Кущовокараганово–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) caraganosum (fruticis))*
Лессінговоковилово–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) stiposum (lessingianae))*
Малоїжачоголівкова чиста *(Sparganietum minimi purum)*
Малорясково–плаваючосальвінієва *(Salvinietum (natantis) lemnosum (minoris))*
Морськобульбокомишево–тростиноволепешнякова *(Glycerietum (arundinaceae) bolboschoenosum (maritimae))*
Наземнокуничниково–тростиноволепешнякова (*Glycerietum (arundinaceae) calamagrostidosum (epigeioris))*
Найкрасивішоковилово–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) stiposum (pulcherrimae))*
Напівзануренокуширова чиста *(Ceratophylletum submersi purum)*
Напівзануренокуширово–жовтоглечикова *(Nupharetum (luteae) ceratophyllosum (submersi))*
Низькоосоково–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) caricosum (humilis))*
Папоротевидноазолово–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) azollosum (filiculoidis)*
Папоротевидноазолово–плаваючосальвінієва *(Salvinietum (natantis) azollosum (filiculoidis))*
Пірчастокуцоніжково–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) brachypodiosum (pinnati))*
Пісковоперстачево–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) potentillosum (arenariae))*
Плаваючордесниково–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) potamogetosum (natantis))*
Плаваючордесниково–малоїжачоголівкова *(Sparganietum (minimi) potamogetosum (natantis))*
Плаваючосальвінієва чиста *(Salvinietum natantis purum)*
Плаваючосальвінієво–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) salviniosum (natantis))*
Плаваючосальвінієво–жовтоглечикова *(Nupharetum (luteae) salviniosum (natantis))*
Плоскоостокуширово–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) ceratophyllosum (platyacanthi))*
Повзучомітлицево–тростиноволепешнякова *(Glycerietum (arundinaceae) agrostidosum (stoloniferae))*
Пониклошавлієво–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) salviosum (nutantis))*

Прибережностоколосово–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) bromopsidosum (ripariae))*
Пронизанолистордесниково–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) potamogetosum (perfoliati))*
Різнобарвнотонконогово–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) poosum (versicoloris))*
Ріоноводяножовтецева чиста *(Batrachietum rionii purum)*
Сіровільховий ліс страусовоперовий *(Alnetum (incanae) matteucciosum (struthiopteris))*
Спіроделево–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) spirodelosum (polyrrhizae))*
Спіроделево–плаваючосальвінієва *(Salvinietum (natantis) spirodelosum (polyrrhizae))*
Стевеносонцецвіто–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) helianthemosum (stevenii))*
Триборозенчасторясково–напівзануренокуширова *(Ceratophylletum (submersi) lemnosum (trisulcae))*
Триборозенчасторясково–плаваючосальвінієва *(Salvinietum (natantis) lemnosum (trisulcae))*
Тростиноволепешнякова чиста *(Glycerietum arundinaceae purum)*
Туполистордесниково–жовтоглечикова *(Nupharetum (luteae) potamogetosum (obtusifoliae))*
Туполистордесниково–напівзануренокуширова *(Ceratophylletum (submersi) potamogetosum (obtusifolii))*
Українськоковилово–волосистоковилова *(Stipetum (capillatae) stiposum (ucrainicae))*
Українськоковилово–лессінгоковилова *(Stipetum (lessingianae) stiposum (ucrainicae))*
Щитолистоплавуново–водяногоріхова *(Trapetum (natantis) nymphoidosum (peltatae))*
Щитолистоплавуново–жовтоглечикова *(Nupharetum (luteae) nymphoidosum (peltatae))*
Ялиновий ліс веснівково–зеленомоховий *(Piceetum (abietis) majanthemoso (bifolii)–hylocomiosum)*
Ялиновий ліс зеленомоховий *(Piceetum (abietis) hylocomiosum)*
Ялиновий ліс квасеницевий *(Piceetum (abietis) oxalidosum (acetosellae))*
Ялиновий ліс чорницевий *(Piceetum (abietis) vacciniosum (myrtilli))*
Ялиновий ліс чорницево–зеленомоховий *(Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–hylocomiosum)*
Ялиновий ліс чорницево–сфагновий *(Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)–sphagnosum)*

Список скорочень, прийнятих у «Зеленій книзі України»

АР — автономна республіка
БЗ — біосферний заповідника
ДЛГ — державне лісове господарство
г. — гора (з назвою)
ЄЧС — Європейський червоний список тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі
кв. — квартал
ЗКУ — Зелена книга України
ім. — імені
м — метр
м. — місто (з назвою)
НАН України — національна академія наук України
НПП — національний природний парк
н. р. м. — над рівнем моря
обл. — область
оз. — озеро (з назвою)
ООН — Організація об'єднаних націй
п-ви — півострови
ПЗ — природний заповідник
ПЗФ — природно-заповідний фонд
р. — річка, ріка (з назвою)
РЛП — регіональний ландшафтний парк
р-н — район
с. — село
см — сантиметр
с.м.т. — селище міського типу
СФІ — синфітосозологічний індекс
СФК — синфітосозологічний клас
ЧК МСОП — Червона книга Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів
ЧКУ — Червона книга України

Список природно-заповідних територій найвищого рангу, об'єктами охорони яких є угруповання, занесені до «Зеленої книги України»

Біосферний заповідник «Асканія Нова» (Херсонська область, Чаплинський район). Поштова адреса: 75230, Херсонська обл., Чаплинський р-н, с.м.т. Асканія-Нова, вул. Фрунзе, 13.

Дунайський біосферний заповідник (Одеська область, Кілійський та Татарбунарський райони). Поштова адреса: 68355, Одеська обл., Кілійський р-н, м. Вилкове, вул. Татарбунарського повстання, 132 а.

Карпатський біосферний заповідник (Закарпатська область, Рахівський, Тячівський, Хустський, Виноградівський райони). Поштова адреса: 90600, Закарпатська обл., м. Рахів, вул. Красне Плесо, 77, а/с № 8.

Чорноморський біосферний заповідник (Херсонська область, Голопристанський район; Миколаївська область, Очаківський район) Поштова адреса: 75600, Херсонська обл., м. Гола Пристань, вул. Лермонтова, 1.

Природний заповідник «Ґорґани» (Івано-Франківська область, Надвірнянський район). Поштова адреса: 78400, Івано-Франківська обл., м. Надвірна, вул. Комарова, 7.

Дніпровсько-Орільський природний заповідник (Дніпропетровська область, Дніпропетровський і Петриківський райони). Поштова адреса: 49054, м. Дніпропетровськ, вул. Полетаєва, 2.

Природний заповідник «Єланецький степ» (Миколаївська область, Єланецький та Новоодеський райони). Поштова адреса: 55553, Миколаївська обл., Єланецький р-н, с. Калинівка.

Казантипський природний заповідник (Автономна Республіка Крим, Ленінський район). Поштова адреса: 98213, АР Крим, Ленінський р-н, м. Щолкіно, 33/12.

Канівський природний заповідник (Черкаська область, Канівський район). Поштова адреса: 19000, Черкаська обл., м. Канів, вул. Лісова.

Карадазький природний заповідник (Автономна Республіка Крим, м.Феодосія). Поштова адреса: 98188, АР Крим, м. Феодосія, с. Курортне, вул. Науки, 24.

Кримський природний заповідник (Автономна Республіка Крим, м. Алушта). Поштова адреса: 98500, АР Крим, м. Алушта, вул. Партизанська, 42.

Луганський природний заповідник (Луганська область, Станично-Луганський, Міловський та Свердловський райони). Поштова адреса: 93602, Луганська обл., Станично-Луганський р-н, с.м.т. Станично-Луганське, вул. Рубіжна, 95.

Природний заповідник «Медобори» (Тернопільська область, Гусятинський, Підволочинський та Кременецький райони). Поштова адреса: 48210, Тернопільська обл., Гусятинський р-н, с.м.т. Гримайлів, вул. Міцкевича, 21.

Природний заповідник «Мис Мартьян» (Автономна Республіка Крим, м. Ялта). Поштова адреса: 98648, АР Крим, м. Ялта, сел. Нікіта.

Опукський природний заповідник (Автономна Республіка Крим, Ленінський район). Поштова адреса: 98300, АР Крим, м. Керч, вул. Кірова, 31а.

Поліський природний заповідник (Житомирська область, Овруцький та Олевський райони). Поштова адреса: 11122, Житомирська обл., Овруцький р-н, с. Селезівка.

Рівненський природний заповідник (Рівненська область, Володимирецький, Дубровицький, Рокитнівський та Сарненський райони). Поштова адреса: 34500, Рівненська обл., м. Сарни, вул. Гоголя, 34.

Природний заповідник «Розточчя» (Львівська область, Яворівський район). Поштова адреса: 81070, Львівська обл., Яворівський р-н, с.м.т. Івано-Франкове, вул. Січових стрільців, 7.

Український степовий природний заповідник: «Хомутовський степ» (Донецька область, Новоазовський район); «Кам'яні могили» (Запорізька область, Куйбишевський район); «Крейдова флора» (Донецька обл., Краснолиманський район). Поштова адреса: 87620, Донецька обл., Новоазовський р-н, с. Хомутове.

Черемський природний заповідник (Волинська область, Маневицький район). Поштова адреса: 44600, Волинська обл., с.м.т. Маневичі, вул. Карла Маркса, 48.

Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник (Автономна Республіка Крим, м. Ялта). Поштова адреса: 98600, АР Крим, м. Ялта, пр-т Совєтський, а/с 25.

Національний природний парк «Святі Гори» (Донецька область, Слов'янський та Краснолиманський райони). Поштова адреса: 84130, Донецька обл., Слов'янський р-н, с. Богородичне, вул. 60-річчя Жовтня, 1, Теплинське лісництво.

Національний природний парк «Азово-Сиваський» (Херсонська область, Новотроїцький та Генічеський райони). Поштова адреса: 75500, Херсонська обл., м. Генічеськ, вул. Петровського, 54.

Національний природний парк «Вижницький» (Чернівецька область, Вижницький район). Поштова адреса: 59233, Чернівецька обл., Вижницький р-н, с.м.т. Берегомет, вул. Центральна, 27а.

Національний природний парк «Деснянсько-Старогутський» (Сумська область, Середино-Будський район). Поштова адреса: 41000, Сумська обл., м. Середина-Буда, вул. Новгород-Сіверська, 62.

Національний природний парк «Карпатський» (Івано-Франківська область, Верховинський район). Поштова адреса: 78500, Івано-Франківська обл., м. Яремче, вул. В. Стуса, 6 .

Національний природний парк «Подільські Товтри» (Хмельницька область, Кам'янець-Подільський, Чемеровецький, Городоцький райони). Поштова адреса: 32301, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський, площа Польський ринок, 6.

Національний природний парк «Прип'ять-Стохід» (Волинська область, Любешівський район). Поштова адреса: 44200, Волинська обл., с.м.т. Любешів, вул. Бондаренка, 47.

Національний природний парк «Синевир» (Закарпатська область, Міжгірський район). Поштова адреса: 90041, Закарпатська обл., Міжгірський р-н, с. Синевир.

Національний природний парк «Сколівські Бескиди» (Львівська область, Дрогобицький, Сколівський, Турківський райони). Поштова адреса: 82600, Львівська обл., Сколівський р-н, м. Сколе, вул. Кн. Святослава, 3.

Національний природний парк «Шацький» (Волинська область, Шацький район). Поштова адреса: 44021, Волинська обл., Шацький р-н, с. Світязь, вул. Жовтнева.

Національний природний парк «Ужанський» (Закарпатська область, Великоберезнянський район). Поштова адреса: 89000, Закарпатська обл., с.м.т. Великий Березний, вул. Незалежності, 7.

Зміст

Положення про «Зелену книгу України» 3

Передмова 5

Методика синфітосозологічної оцінки рослинних угруповань 11

Рослинні угруповання, які підлягають охороні:

Лісові угруповання 18

Чагарникові та чагарничкові угруповання Карпат і Криму 163

Трав'яні та чагарникові степові угруповання 181

Трав'яні та чагарничкові угруповання ксеротичного типу на відслоненнях і пісках 238

Лучні угруповання 254

Болотні угруповання 266

Галофітні угруповання 288

Водні угруповання 294

Список літератури 347

Алфавітний покажчик українських назв формацій 363

Алфавітний покажчик українських назв субформацій 365

Алфавітний покажчик українських назв класів асоціацій 366

Алфавітний покажчик українських назв груп асоціацій 366

Алфавітний покажчик українських назв асоціацій, занесених до «Зеленої книги України» 367

Алфавітний покажчик латинських назв формацій 384

Алфавітний покажчик латинських назв субформацій 386

Алфавітний покажчик латинських назв класів асоціацій 387

Алфавітний покажчик латинських назв груп асоціацій 387

Алфавітний покажчик латинських назв асоціацій, занесених до «Зеленої книги України» 388

Перелік рідкісних природних рослинних угруповань,
які підлягають охороні 406
Перелік природних рослинних угруповань, що перебувають
під загрозою зникнення і підлягають охороні 420
Перелік типових природних рослинних угруповань,
які підлягають охороні 434
Список скорочень, прийнятих у «Зеленій книзі України» 438
Список природно-заповідних територій найвищого рангу, об’єктами
охорони яких є угруповання, занесені до «Зеленої книги України» 439

Наукове видання

Андрієнко-Малюк Тетяна Леонідівна
Вакаренко Людмила Павлівна
Дідух Яків Петрович
Дубина Дмитро Васильович
Коротченко Ірина Андріївна
Мілкіна Лідія Іванівна
Мовчан Ярослав Іванович
Стойко Степан Михайлович
Тасєнкевич Лідія Олексіївна
Ткаченко Василь Семенович
Устименко Павло Митрофанович
Фельбаба-Клушина Любов Михайлівна
Шеляг-Сосонко Юрій Романович

ЗЕЛЕНА КНИГА УКРАЇНИ

Автори фотографій: Л. Борсукевич (63, 64, 87); Л. Вакаренко (13, 39, 40, 42, 45, 48, 56, 57); В. Гелюта (35, 37, 38, 41, 50, 52, 69); Я. Дідух (2, 3, 11, 12, 15, 16, 33, 34, 43, 44, 47, 86); Д. Дубина (9, 21, 23, 24, 58, 59, 72–74, 76–78, 80–82, 88); Р. Кіш (7, 84, 85); В. Коломійчук (70); І. Коротченко (36, 51, 53–55); П. Косинський (26–28, 30, 61); Л. Мілкіна (1, 14, 32); О. Орлов (4–6, 8, 10, 17, 19, 60, 67, 68, 75, 79); В. Расевич (18); В. Ткаченко (49); Л. Фельбаба-Клушина (20, 22); Д. Якушенко (25, 29, 62, 65, 71), Л. Боровик (46,66)

Літературний редактор: А. Олешко
Технічний редактор: Т. Дворецький
Комп'ютерна верстка і опрацювання ілюстрацій: О. Самоваров, П. Москаленко

Здано до складання ________________ Підписано до друку _________________
Формат 80х108 1/16_ Папір ______________________________
Гарнітура PetersburgC Друк _________________________
Умов. друк. арк. - 30_________ Умов. вид. арк. _________________
Тираж - 1000 прим. Замовлення № ____________

Видавництво «Хімджест»
Свідотство про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
Дк № 1376 від 28.05.2003
03150, м. Київ, вул. Горького, 112, тел/факс (044) 242-85-35
Віддруковано ПП «Хімджест»

Зелена книга України: рідкісні, такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання, які підлягають охороні / Відповідальний редактор: Я.П. Дідух – К.: «Хімджест», 2009. - 490 с. іл. 88 (в оправ.) 1000 прим.
ISBN..........

З ------------------- без оголошення

ББК

Д